

T.C.

**İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DEKİ MUHAFAZAKÂR VE SEKÜLER GENÇLERİN
FARKLI KÜLTÜRLERLE BİR ARADA YAŞAMAYA BAKIŞI**

DOKTORA TEZİ

İKRAM BAĞCI

TEMMUZ – 2020

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DEKİ MUHAFAZAKÂR VE SEKÜLER GENÇLERİN
FARKLI KÜLTÜRLERLE BİR ARADA YAŞAMAYA BAKIŞI

DOKTORA TEZİ
İKRAM BAĞCI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. İDİL TUNÇER KILAVUZ

TEMMUZ – 2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İkram Bağcı

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. İdil Tunçer Kılavuz

İMZA SAYFASI

İkram Bağcı tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı” başlıklı bu doktora tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRI ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Ünvanı, Adı SOYADI]

Doç. Dr. İdil Tunçer Kılavuz

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D

Üyeler:

[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

Prof.Dr. Ömer Çaha

.....

Kurumu: İstanbul Zaim Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

A.B.D

[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

Prof.Dr. Alim Yılmaz

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D

[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Erhan Doğan

.....

Kurumu: İstanbul Marmara Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D

[Ünvanı, Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üyesi Burcu Taşkın

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D

Tez Savunma Tarihi: 20/07/ 2020

Önsöz

Türkiye’de gençlerin ebeveynlerinden farklı siyasal, sosyal, kültürel ve teknolojik dönemde yaşadıkları görülmektedir. Geçmişten günümüze her dönemde gençlerin sorunlarının başında ekonomi ve işsizlik gibi unsurlar gelse de artık geçmişe oranla homojen olmayan toplum yapılarının arttığı bir dönemde önemli sorunlardan biri de farklı kültürlerle bir arada yaşamın nasıl gerçekleşeceği.

Homojen toplumların zamanla çokkültürlü toplumlara evrilmesi artık gelecek nesillerin farklılıklarla bir arada yaşama becerisini de kazanmalarını önemli kılmaktadır. Türkiye’de iki önemli kültür olarak geçmişten günümüze varlığını koruyan muhafazakâr-dindar ve laik-seküler kültürün birbirlerine bakış açılarının yanında diğer farklı kültürlerle olan bakış açılarını belirlemek gelecekte toplumsal açıdan bir arada yaşamayı önemli kılacak faktörlerden biri olabilir.

Türkiye’de hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin yetişkinlerde olan kutuplaşma oranlarından daha az oranlarda kutuplaşması hatta kutuplaşmayı ortadan kaldırması ve geleceğe de yetişkinlerden farklı bakması önemsenmesi gereken sosyal bir durum olarak görülmektedir. Bu çalışma için yola çıktığımızda elde edilen verilere göre Türkiye’deki gençlerin bir arada yaşama adına yetişkinlerden kutuplaşma oranları itibariyle farklı oldukları ve geleceğe dair bir arada yaşama adına daha istekli oldukları görülmüştür. Takdir edilir ki bu çalışmada elde edilen veriler Türkiye genelindeki seküler ve muhafazakâr gençlerin hepsini temsil etmese de belli bir oranda gençler hakkında fikir edinmeye yönelik bilgileri ve verileri içermektedir.

Çalışma literatür taramasıyla beraber iki farklı ilde ve sekiz farklı mahallede nicel ve nitel uygulamalara dayandırılmıştır. Bu süre zarfında bilimsel açıdan önemli yönlendirmelerini esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. İdil Tuncer Kılavuz’a, tez izleme komitesinde yer alan ve her seferinde yönlendirmeleri ile çalışma sürecinde emeklerini esirgemeyen Prof. Dr. Âlim Yılmaz’a ve Prof. Dr. Erhan Doğan’a, tez savunma jürisinde yer alan ve çalışma ile ilgili görüş ve fikirlerini benden esirgemeyen Prof.Dr. Ömer Çaha ve Dr. Öğr. Üyesi Burcu Taşkın’a teşekkürden öte minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

İkram BAĞCI
ANKARA

Özet

TÜRKİYE’DEKİ MUHAFAZAKÂR VE SEKÜLER GENÇLERİN FARKLI KÜLTÜRLERLE BİR ARADA YAŞAMAYA BAKIŞI

Bağcı, İkrâm

Doktora Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. İdil Tunçer Kılavuz

Temmuz, 2020. 361 Sayfa.

Dünya üzerinde yaşanan göçlerden dolayı toplumların artık homojen bir yapıda olması mümkün görünmemektedir. Göçler belli bir zaman sonra durağanlaşsa bile teknoloji ile beraber iletişim araçlarının her geçen gün iyileşmesi dünya genelinde ulusların ve devletlerin sınırlarını aşacak bir şekilde kültürler arası iletişime ve etkileşime neden olmaktadır. Başta ekonomi olmak üzere iyi bir yaşam sürme amacıyla olan insanların ülkeler arası ve ülke içinde yer değiştirmesi çok farklı kültürlerin bir araya gelmesine sebep olmaktadır. Bir devlet içinde zamanla homojen yapının denge itibarıyla heterojen bir yapıya dönüşmesi farklı kültürlerle bir arada yaşamının önemini de göstermektedir. Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda yetişkinler arasında siyasal ve sosyal açıdan yaşanan kutuplaşmaların yeni nesiller arasında görülmemesi bir arada yaşama adına önem arz ederken Türkiye’de iki önemli kültürün temsilcisi olan seküler ve muhafazakâr kesimlerin Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar süre gelen zaman diliminde ayrışmaları günümüzde artık devam ettirilemeyecek şekilde ilgiyi hak etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada yetişkinlerden ziyade seküler-laik gençlerle, muhafazakâr-dindar gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışları ile beraber birbirlerine olan sosyal mesafeleri irdelenmiş ve Bikhu Parekh’in çokkültürlülük kuramı çerçevesince farklı kültürlerle bir arada yaşamının önemi dile getirilmiştir. Çalışmada karma araştırma modeli kullanılmış olup ölçüt örnekleme ile Ankara ve Antalya illerinde farklı mahallelerdeki toplam 800 gencin çokkültürlülük ile ilgili sosyal mesafe ölçekleri değerlendirilmiştir. Aynı illerde toplam 20 gençle nitel görüşme formları yüz yüze gerçekleştirilerek veriler elde edilmiştir. Sonuç itibarıyla muhafazakâr ve seküler gençlerin Türkiye’de farklı kültür, inanç ve düşüncedeki bireylere olan sosyal mesafeleri belirlenmiş ve belirlenen mesafe oranları üzerinden yapılan karşılaştırmalarla değerlendirmeler yapılmıştır. Gençlerin eğitim düzeyi arttıkça sekülerleşme eğilimlerinin arttığı, eğitim düzeylerinin artması ile farklı kültürlerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmüştür. Gençlerin sosyo ekonomik düzeylerinin artması ile farklı kültürlerle olan yakınlıklarının sosyal mesafe olarak azaldığı belirlenirken hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açıları ise büyük oranda olumlu bulunmuştur. Bunun yanında seküler ve muhafazakâr gençlerin Suriyeli, Ermeni, Rum, Ateist ve cinsel yönelimi farklı olan

bireylere karşı belli bir oranda sosyal mesafe olarak uzak durdukları görülürken seküler ve muhafazakâr gençlerin çoğunun Alevi, Sünni, Türk ve Kürt olan bireylere karşı ise sosyal mesafe olarak kendilerini yakın gördükleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Muhafazakârlık, Sekülerizm, Siyasal Kültür, Altkültür, Çokkültürlülük, Birlikte Yaşam, Kültürel Çeşitlilik.

Abstract

CONSERVATIVE AND SECULAR YOUNG PEOPLE’S PERSPECTIVE ON LIVING TOGETHER WITH DIFFERENT CULTURES IN TURKEY

**Doctoral Dissertation, Institute of Graduate Studies, Department of Political Science and
Public Administration**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. İdil Tuncer Kılavuz

July, 2020. 361 pages.

It does not seem possible for societies to have a homogeneous structure anymore due to the migrations in the world. Even if the migrations become stationary after a certain period of time, the improvement of the communication tools together with technology causes intercultural communication and interaction in a way that goes beyond the borders of nations and states around the world. People who want to lead a good life, particularly economically, change places between the countries and within the country, causing different cultures come together. In a state, the transformation of a homogeneous structure into a heterogeneous structure in terms of balance in the course of time also indicates the importance of living together with different cultures. According to researches regarding Turkey, while the polarizations between adults in political and social terms are not experienced among the new generations is important for the sake of coexistence, the separation of secular and conservative people who are representatives of two important cultures in Turkey during the period from the Ottoman to the Republic can no longer be sustained today and this deserves attention. For this reason, this study examines the attitudes of secular and conservative-religious youth towards living together with different cultures, as well as their social distance to each other and this study also emphasizes the importance of living together with different cultures within the framework Bikhu Parekh’s multiculturalism theory. In the study, mixed research model was used and social distance scales related to multiculturalism of a total of 800 young people from different neighborhoods in Ankara and Antalya provinces were evaluated by criterion sampling. Qualitative interview forms were conducted face-to-face with 20 young people to obtain data in the same cities. As a result, the social distance of conservative and secular youth to the individuals who have different cultures, beliefs and opinions was determined and some evaluations were carried out with comparisons which were made over the distance ratios. It was observed that as the education level of the youth increases, their tendency to secularization increases, and with the increase of their education level, they stay close to living with different cultures in terms of social distance. It was also determined that with the increase of the socio-economic levels of young people, their proximity to different cultures decreases in terms of

social distance and the perspectives of both conservative and secular young people to each other were found to be mostly positive. Beside this, it was observed that while secular and conservative youth are seen to stay away from Syrian, Armenian, Greek, Atheist and individuals with different sexual orientation in terms of social distance, secular and conservative young people feel close to Alevi, Sunni, Turkish and Kurdish individuals.

Keywords: Conservatism, Secularism, Political Culture, Subculture, Multiculturalism, Coexistence, Cultural Diversity.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	IV
Özet	V
Abstract.....	VII
KISALTMALAR.....	XV
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	9
1.2. ALT PROBLEMLER	18
1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	19
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	20
2. BÖLÜM	23
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	23
2.1. KÜLTÜR.....	24
2.1.1. Kültür ve Mekân İlişkisi.....	27
2.1.2. Kültürel Değerler ve Gençlik	31
2.1.3. Alt Kültür.....	33
2.2. İDEOLOJİ, KÜLTÜR VE SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	35
2.3. Türkiye’de Siyasal Kültür.....	38
2.4. SİYASAL SOSYALLEŞME	41
2.4.1. Siyasal Sosyalleşmenin Evreleri	43
2.4.2. Siyasal Sosyalleşmenin Aracıları	43
3. BÖLÜM	50
MUHAFAZAKÂRLIK VE SEKÜLERİZM	50
3.1 MUHAFAZAKÂRLIK.....	51
3.2. OSMANLI DEVLETİ’NDE MUHAFAZAKÂRLIK VE İSLAMCILIK AYRIMI	52
3.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE MUHAFAZAKÂRLIK	53
3.4. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’SİNDE MUHAFAZAKÂRLIK.....	54
3.5. SEKÜLERİZM VE SEKÜLERLİK.....	61
3.6. TÜRKİYE’DE SEKÜLERİZM VE LAİKLİK İLİŞKİSİ.....	62
3.7. TÜRKİYE’NİN SEKÜLERLEŞME SÜRECİ	64
4.BÖLÜM.....	68

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK.....	68
4.1. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞÜN ORTAYA ÇIKIŞI.....	69
4.2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK AYRIMI.....	71
4.3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK TEORİLERİ.....	73
4.4. NEDEN BHĠKHU PAREKH'İN KURAMI?.....	76
4.4.1. Parekh'in Monizm Eleştirisi	77
4.4.2. Parekh'in Liberalizm Eleştirisi	79
4.4.3. Parekh'in Kuramının İçeriği	81
4.4.3.1. Kültürel İletişim	81
4.4.3.2. Kültürün Dinamikleri.....	81
4.4.3.3. Kültürel Sadakat.....	82
4.4.3.4. Çokkültürlü Toplumun Politik Yapısı	82
4.4.3.5. Çokkültürlü Toplumda Olması Gereken Unsurlar.....	83
4.4.3.6. Çokkültürlü Toplumda Eşitlik	86
4.4.3.7. Politika, Din ve İfade Özgürlüğü	87
4.4.3.8. Topluluğa İftira Atma ya da Bir Grubu Karalama.....	89
4.4.3.9. Konuşma Özgürlüğü	89
4.4.3.10. Din ve Halk Yaşamı.....	89
4.5 OSMANLI DEVLETİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK.....	91
4.6 KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK.....	96
4.7 KÜLTÜREL FARKLILIKLAR VE KÜLTÜREL İLETİŞİM.....	97
4.8. BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ.....	98
5.BÖLÜM.....	103
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	103
5.1. TÜRKİYE'DE GENÇLİK HAKKINDA YAPILAN SİYASAL VE SOSYAL	
ÇALIŞMALAR	103
5.2. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜREL ALANDA	
YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	129
5.3. ULUSLARARASI ALANDA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜRLE İLGİLİ	
YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	135
6.BÖLÜM.....	148
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	148
6.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	154
6.2. EVREN VE ÖRNEKLEM / KATILIMCILAR / ÇALIŞMA GRUBU	157

6.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	159
6.4.VERİLERİN TOPLANMASI.....	162
6.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	163
6.6. BULGULAR.....	165
6.6.1. Nitel Görüşme ile Elde Edilen Bulgular	165
6.6.2. Araştırmadaki Nicel Bulgular	176
7.BÖLÜM.....	236
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	236
7.1. TARTIŞMALAR.....	236
7.2. SONUÇ.....	248
7.3. TÜRKİYE ÖZELİNDE BHĠKHU PAREKH'İN ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK	
KURAMININ ÖNEMİ.....	260
7.4. İLERİDE YAPILABİLECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER	264
KAYNAKÇA	266
İNTERNET KAYNAKLARI.....	289
EKLER;	291
Ek-1: Saha çalışmasına dair istatistiksel veriler.	291
Ek-2 Bir Arada Yaşam Ölçeği	352
Ek-3: Nitel Görüşme Formu	357
Ek-4- Etik Onay Formu.....	360
Ek-5: Öz Geçmiş	361
ÖZGEÇMİŞ	361

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1- Siyasal Sosyalleşmenin Yaşam Seyri Modeli.....	45
Tablo 2- Amaca yönelik örnekleme göre yer alacak katılımcılar	159
Tablo 3- Mahalle (İdeolojik yakınlık).....	176
Tablo 4- Cinsiyet (İdeolojik yakınlık).....	177
Tablo 5- Yaş (İdeolojik yakınlık).....	177
Tablo 6- Eğitim (İdeolojik yakınlık)	178
Tablo 7- Gelir (İdeolojik yakınlık).....	178
Tablo 8- Muhafazakâr veya seküler ideolojiye sahip /yakın olmanızda aşağıdaki faktörlerden hangisi etkili olmuştur? (İdeolojik yakınlık).....	179
Tablo 9- Madde- toplam İstatistikleri.....	180
Tablo 10- Normallik testi	182
Tablo 11- Bir arada yaşama ölçeği (İl/İdeolojik yakınlık)	185
Tablo 12- Genel- Bir arada yaşama ölçeği (1-5 arası ortalama puanlar).....	193
Tablo 13- Bir arada yaşama ölçeği (Cinsiyet).....	199
Tablo 14- Bir arada yaşama ölçeği (Eğitim)	205
Tablo 15- Bir arada yaşama ölçeği (İdeolojik yakınlık/ Mahallenin gelir düzeyi).....	211
Tablo 16- Bir arada yaşama ölçeği (İl).....	219
Tablo 17- Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)	225
Tablo 18- Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)	226
Tablo 19- Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabiliyim. (Mahalle).....	227
Tablo 20- Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabiliyim. (Mahalle)	228
Tablo 21- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle).....	229
Tablo 22- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)	230
Tablo 23- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabiliyim. (Mahalle)	231

Tablo 24- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle).	232
Tablo 25- (İdeolojik yakınlık).....	233
Tablo 26- İdeolojik yakınlık (Gelir).....	234

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1.1. <i>Araştırmanın şematik gösterimi</i>	155
--	-----

KISALTMALAR

Vd: Ve diğlerleri

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

HDP: Halkın Demokrasi Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

AKP: Ak Parti

IFLA: Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

İP: İyi Parti

DEVA: Demokrasi ve Atılım

Akt: Aktaran

DP: Demokrat Parti

ANAP: Anavatan Partisi

GEM: Geçici Eğitim Merkezleri

MPI: Göç Politikası Enstitüsü

OHCHR: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

I. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlar tek bir kültüre aidiyet duyguları ile yaşamlarına devam ederken postmodernizmin, teknolojinin ve yaşanan göçlerin etkisiyle artık tek bir kültüre aidiyet hissetmeden modern ve çeşitliliğin çok olduğu bir dünyada yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Sosyal hayatta farklı kültürlerle etkileşimleri artan bireylerin birçok farklı medeniyete ait davranışları yaşamında göstermeye başladığı gözlemlenmektedir. Örneğin bireyin Alman folklörüne olan ilgisinin yanında Çin yemeklerine olan alışkanlığı artmış olabilir. Bu durum, bir toplumda birçok çeşitli kültürün oluşturduğu bir güzellik olarak görülebilmektedir (Waldron, 1995: 99-110).

Kültürel çeşitlilik çokkültürlülük kavramı ile benzer anlamlar taşımaktadır ve literatürde eş anlamlı bir şekilde kullanılarak ifade edilmektedir. Caleb Rosado: Çokkültürlülüğü toplumdaki farklılıkların varlığının tanındığı, bu farklılıkların kabul edilip değer verildiğinin görüldüğü ve bu farklılıkların topluma katkıları için teşvik edildiği davranış ve inançlar sistemi olarak açıklamıştır (Rosado, 2006).

Kültürel çeşitliliğin dünyada artması ile beraber var olan ekonomi, siyasal ve kültürel krizlerin yanında farklılıklarla birlikte bir arada yaşamının da nasıl olacağı sorusu ortaya çıkmış ve sosyal bilimciler bu konuda çeşitli kuramlar ortaya koyarak bir nevi reçeteler oluşturmuşlardır. Giderek artan karmaşıklık ve krizler dünyasında daha iyi bir yaşam yolu bulmanın önemi de kendini her geçen gün hissettirmektedir (Preis ve Mustea, 2013:1).

Çokkültürlülük kavramı açısından farklı kuramlar ortaya koyan Rawls, Kyimcha, Modood, A. Touroine gibi isimler bulunmaktadır. Bu kuramların ve kuramcılarının eksik yanlarını dile getirerek ‘Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek’ fikriyle günümüzde kültürel çeşitliliğe ve bir arada yaşamaya farklı bir bakış açısı getiren Bhikhu Parekh’in kuramı bu konuda ilgiyi hak etmektedir. Farklı kültürlerin diyalog yoluyla kuracağı iletişimle kültürlerin deneyimlerini birbirlerine aktarmayı ve yeni bir ortak kültür oluşturmayı değerli gören Parekh, (2002: 164) monist bakış açısını

yansıtan filozofların görüşlerini de eleştirerek modern toplumlara önemli tavsiyelerde bulunmuştur.

Parekh'e göre (2002: 4-5), modern toplumlarda kültürel çeşitliliğin farklı versiyonları vardır ama bu çeşitlilik içerisinde üç tanesi toplum içinde daha yaygın olarak bulunmaktadır. Birincisinde toplumun üyeleri farklılıkları kabul ederler, toplumsal anlamda ortak noktada birleştikleri kültür odakları oluştururlar ama kendi yaşam kalıpları içinde bulunmayı daha çok tercih ederler.

İkinci anlamda ise baskın kültüre karşı koyan, baskın kültürü yeniden biçimlendirmek isteyen ve eleştirel yaklaşan taraflar söz konusudur. Örneğin geleneksel aile yapılarına eleştirel yaklaşan feministler, laik yönetime saldırgan davranan dindarlar, dini inanç ve değerleri gerici gören laikler gibi. Bunlar alt kültür olmadığı gibi içinde bulunduğu kültür ve dünya görüşlerine karşı olanlarda değildir. Üçüncüsü olarak kültürel çeşitlilik ise çağdaş toplumların içinde iyi örgütlenmiş ve kendine özgü bilinç ve değer sistemleri oluşturmuş grupların yer aldığı düzendir. Çingeneler, Amishler, Quebec halkı veya Katalanlar gibi.

Parekh açısından bakıldığında Türkiye'de her üç çeşit kültür ortamına örnekler verilebilir olsa da daha çok yaygın olan durum ikinci anlamdaki kültür çeşitliliğidir. Tarihten günümüze merkez çevre ilişkisi çerçevesince hâkim kültürün hangi gruplar olduğu veya kimin merkezde veya çevrede yer aldığı tartışmaları yaşanmaktadır. Günümüzde merkez ve çevrenin yer değiştirdiğine yönelik çalışmaların varlığı bilinmektedir. Yaşanan bu tartışmalar ve kutuplaşmalara rağmen bu durumun Türkiye açısından da böyle devam edemeyeceği öngörülebilir. Yetişkinlerde olan kalıplaşmış ayrışma ve kutuplaşma süreçlerinin sosyal politikalar açısından onarılması yeni yetişen nesillere göre daha zor bir süreci ifade etmektedir.

Postmodernizmin etkisi ile beraber her alanda olduğu gibi sosyal politikalar alanında da gençlik politikalarının önemi her geçen gün artmaktadır. Gençlik politikalarının vatandaşlığın gelişimi için önemli olmaya başladığı günümüzde bir arada yaşamının ve bütünleşmenin önemini kavrayan gençlerin varlığı gerekli görülmektedir. Böylece birbirlerinin kültürlerini tanıyan ve birbirlerini anlayan gençlerin bir arada yaşayabilme adına yetişkinlerden ayrı bir sorumluluk almaları gerekmektedir (Hebert, 2016: 217-219).

Yetişkinlerden ziyade gençlerin gelecek adına sahip olması gereken sorumlulukları belirlemede ilk önce gençlerin tarihten gelen yetişkinlerden elde ettikleri siyasal kültür ve siyasal sosyalleşme süreçleri irdelenmelidir. Bu durum ülkemizdeki gençlerin bir arada yaşayabilmesi adına sahip oldukları bakış açılarını tespit etmede önem arz etmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile gerçekleştirilen inkılaplar ve bu inkılaplara karşı geleneksel bir yapının varlığının temeli Osmanlı Devleti’nin modernleşme çabalarının gerçekleştiği Tanzimat Dönemi’ne ve hatta daha öncesine dayanmaktadır. Bu nedenle sosyolojik ve tarihsel açıdan yaşanan bir krizle siyasal kültürde bir bölünmenin yaşandığı söylenebilir (Akın, 2016: 278).

Türkiye toplumunda tarihten gelen kutuplaşma durumları bulunmakla beraber, bu durum sosyal açıdan zaman zaman farklı problemleri beraberinde getirmiştir. Ülkemizde de son zamanlarda sosyal ve siyasal farklılaşma, kamplaşma, kutuplaşma ve bloklaşma gibi vb. kavramların çokça kullanıldığı görülürken bu durumun nedenlerini tarihi süreç içinde aramak gerekmektedir. Türkiye’de üç farklı kutuplaşma veya ayrışma şeklinin devam ettiğini söylemek ise yanlış olmayacaktır. “Laik-dindar, Sünni-Alevi ve Türk-Kürt” gibi üç farklı kutuplaşma ve ayrışma şeklinin ülkemizde hala etkin olduğu ifade edilebilir (Ünal, 2013: 42- 51).

Şerif Mardin’in (1973) “Merkez-Çevre Kuramı” ile ortaya koyduğu siyasal ve sosyal ayrışma sürecinin önemini koruduğu, Esmer (2002) ve Kalaycıoğlu (2012) gibi isimlerin yaptığı çalışmalarla bir nevi ispatlanmış, Erdoğan ve Semerci (2018) gibi araştırmacıların yaptığı çalışmalarla da siyasal partiler nezdinde de ayrışmaların yaşandığı belirlenmiştir.

Ak Parti iktidarından sonra Kaya ve Sunar’ın (2015) yaptığı çalışmalarla beraber birçok çalışma ile dindar veya dini yönelimli partilerin yanında seküler eğilimli partilerin varlığına yönelik ayrışmaların yaşandığı belirtilmiştir. Siyasal partilerde olduğu gibi mezhepsel açıdan yaşanan ayrışmalar da bazı çalışmalarla dile getirilmiş (Bilgiç, Koydemir ve Akyürek, 2014) kutuplaşmaların varlığı çalışmalar sonucunda ifade edilmiştir.

Türkiye’de yetişkinlerin geçmişten gelen siyasal ve mezhepsel olmak üzere bazı alanlarda ayrışmalar ve kutuplaşmalar yaşadığı görülmektedir. Buna duruma yönelik

birçok çalışma kendini gösterirken gençler arasında da kutuplaşmaları ve ayrışmaları dile getiren karşılaştırmalı çalışmalar da (Konda, 2018; Lüküslü, Uzun ve Taşkın, 2019; Lüküslü, 2009; Semerci, Erdoğan ve Önal, 2017) araştırmamızda literatür kısmında ele alınmış ve çalışmamızın verileri ile analizi tartışma bölümünde yapılmıştır. Çalışmalarda yetişkinlerin kutuplaşma durumlarının tespitinin yanında siyasal partiler üzerinden gruplaşmaların yaşandığı belirtilmiş ve gençlerin birbirlerine olan bakış açıları belirlenmiştir.

Bir toplumda görüş ayrılıkları olabilir veya yaşam tarzı itibarıyla birden fazla farklılık toplum içinde yer edinebilir. Bu durumun kutuplaşmaya veya ayrışmaya neden olmaması dikkat edilmesi gereken bir nokta iken yaşanan kutuplaşmaları ortadan kaldıracak şekilde mutabakatın nasıl sağlanacağı hususu üzerinde durulmalıdır. Giddens (1984: 83) bu durum için toplum ve toplumsal kurumların ilişkilerini düzenlemeye özen göstererek toplumsal sistemlerin yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtir ve bu duruma “İnşa Edici Bloklar” adını verir.

Fichter ise (1996: 199) bir toplumda bütünleşmenin yaşanması için ilk başta farklılıkların olması gerektiğini vurgulayarak farklılık olmadan bütünleşmenin yaşanamayacağını vurgular. Toplumlarda açık olarak görülür ki insanlar kendinden farklı olan bireylerle de iletişime geçmek zorundadır ve bu durumun da farkındadırlar (Giddens, 1984: 6). İnsanların kendilerinden farklı olan bireylerle iletişime geçme zorunluluğu toplum içinde ve genelinde çokkültürlülük politikalarına olan ilgiyi artırmış bu yönde yapılan araştırmaların sayısını artırmıştır.

Ünal’a göre (2013: 96-98) bir arada yaşamak hepimizi ilgilendiren bir husustur. Farklı dil, din ve kültürleri bir arada yaşayabilmesi adına sorulan sorulara cevap vermek ise o kadar da kolay durmamaktadır. Ama bu açıdan önemli olan husus; bir arada yaşayabilmek için farklı kültürlerin birbirlerini tanıması ve anlamasının yanında birbirleri ile geliştirilmesi gereken diyalog ve farklılıkların korunduğu yeni bir yol inşa etmenin gerekliliğidir.

Ülkemizde hâkim iki kültüre ait gençlerin farklı kültürlere ve birbirlerine olan sosyal mesafelerini ele alan ayrıntılı bir saha çalışmasının yapılmasının önemi kendini göstermektedir. “Türkiye’deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı” adlı bu çalışma ile seküler ve muhafazakâr gençlerin bir

arada yaşama adına birbirlerine ve Türkiye’deki farklı diğer kültürlere olan bakış açılarının düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Yapılan bir arada yaşam ölçeği ile sosyal mesafe oranları belirlenmiş elde edilen veriler karşılığında ise bir arada yaşamanın gerekliliği ve önemi dile getirilmiştir.

Çalışmada muhafazakâr gençler olarak dindarlığı muhafazakârlıkla ilişkili olarak kabul eden, laiklik ilkesine kendi çerçevelerinden ılımlı bakan ve modernizmle muhafazakârlığı bir arada yaşayabilen gençler belirtilmiştir. Seküler gençler olarak ise sekülerizmi daha çok laiklik ile katı bir şekilde ilişkilendiren ve dini unsurları sosyal yaşamda kullanmayan gençler belirtilmiştir. Sekülerizm ile laikliğin, dindarlıkla da muhafazakarlığın loretatürde aynı anlamlara gelmemesine rağmen gençlerin bu kavramları aynı anlamda kullanacağı varsayımlarda belirtilmiş ve 3. Bölümde bu kavramların literatür tartışması gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın kavramsal ve teorik alt yapısını oluşturan bölümler, araştırmayla ilgili konu ve uygulama sınırlılıkları gözetilerek belirlenmiştir. Tümdengelim veya özelden genele metodu anlayışı ile birbirleri ile bağlantılı olan konu başlıkları tez konusunun içeriği perspektifinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda konu başlıkları içinde yer alan farklı kuramlar spesifik olarak belirtilerek ele alınmıştır. Çalışmada çokkültürlülük kavramı muhafazakâr ve seküler gençler açısından farklı etnik unsurlar olarak değil yaşam tarzı, fikir ve zihniyet çeşitliliği olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın temel ilgi alanı Türkiye’deki muhafazakâr ve seküler gençler olduğu için Alevi ve Sünni gençlik için ayrı bir literatür değerlendirmesine yer verilmemiştir. Saha çalışmasında nicel ölçeklerde ve nitel görüşme formlarında bulguları tespit etmek ve karşılaştırmaları yapabilmek adına Sünni, Alevi, Kürt, Türk, Rum, Ermeni, Suriyeli, Ateist vb. etnik kültürel unsurlar sosyal mesafe aralığını belirlemek için kullanılmıştır.

Saha çalışması için belirlenen mahallelerin muhafazakâr ve seküler olma durumları her iki il ve mahallelerde 2014 ve Kasım 2015 yıllarında yapılan yerel ve genel seçim sonuçlarına bakılarak belirlenmiştir. Ak Parti ve MHP’nin bütün olarak yarısından fazla oy aldığı mahallerde muhafazakâr-dindar gençlerle karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülürken CHP, HDP vd. partilerin toplamda yarısından fazla oy aldığı mahallelerde de seküler-laik gençlerle karşılaşmanın yüksek ihtimal olduğu

varsayılmıştır. Bu varsayımların sonuç itibarıyla nicel ve nitel saha çalışmalarla elde edilen verilerle doğrulandığı gözlemlenmiştir.

Araştırmanın metodoloji bölümü haricinde literatür kısmı beş bölüme ayrılmış ve tezle bağlantılı olan konu başlıkları siyaset sosyolojisinin içeriği gereği düzenlenmiştir. 6. ve 7. Bölümlerde de araştırmanın metodolojisine, bulgularına, tartışma başlığı altında analizine ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırmada giriş, amaç ve problem durumu, alt problemler ile beraber araştırmanın önemi ve sınırlılıkları 1. Bölümde dile getirilmiştir. Araştırmanın 2. Bölümünden itibaren çalışmanın kuramsal çerçevesi başlatılmış 3. 4. ve 5. Bölümler araştırmanın kuramsal çerçevesine ayrılmış ve çalışma ile ilgili literatür bu üç bölümde ele alınmıştır.

2. Bölümde kültür kavramının tanımı yapılmış, ulus devletlerden çokkültürlü devletlere giden süreçte değinilmiştir. Ankara ve Antalya illerinde yaşayan 18-24 yaş aralığındaki gençler araştırmanın konusu olduğu için kültür ve mekân ilişkisine değinilmiş, mekân olgusunun kültür üzerindeki etkisi dile getirilmiştir. “Değerler ve Gençler” başlığı ile gençlerin değerlerle ilişkisinin toplum nezdinde önemli olduğu belirtilirken “Alt Kültür” başlığı altında muhafazakâr ve seküler gençlerin de kendi bünyesinde farklı kültürleri içerdiğinin literatür dayanağı ortaya konulmuştur. “İdeoloji, Kültür ve Siyasal kültür” başlığı adı altında ideoloji ile kültürün farkı ortaya konarak gençlerin edindiği ideolojilerle kültürün farklı olgular olduğu belirtilmiştir. Sonrasında ise Türkiye’deki seküler ve muhafazakâr gençlerin siyasal kültürde yaşadığı ayrışmalar dile getirilmiştir.

Siyasal sosyalleşme ile gençlerin edindikleri kültürün evreleri ve siyasal sosyalleşme araçları açıklanmış, seküler ve muhafazakâr gençlerin siyasal sosyalleşmesinde etkili olan unsurların literatürü tartışılmıştır. Türkiye’de yaşayan gençlerin etkilendikleri siyasal sosyalleşme araçlarının neler olduğu hem nitel hem de nicel verilerle ele alınmıştır.

Araştırmanın 3. Bölümünde muhafazakarlık ve sekülerizm kavramlarının içeriği literatür tartışması ile açıklanmıştır. Muhafazakârlık kavramı ile dindarlığın, sekülerlik kavramı ile de laikliğin içerik olarak aynı kavramlar olmasa da neden çalışmada katılımcıların aynı kavramlar gibi düşüneceğinin tarihsel ve güncel sebepleri

ortaya konmuştur. Muhafazakârlığın açıklanmasından sonra Osmanlı'dan günümüze muhafazakârlık sürecine değinilmiş, günümüzün muhafazakâr gençliğinde muhafazakârlığın ne anlama geldiği ve nasıl algılandığına dair güncel çalışmalar tartışılmıştır. Sekülerizm ve sekülerlik başlığı altında kavramların açıklamaları ile beraber Türkiye'de sekülerizm laiklik ilişkisi değerlendirilmiş ve Türkiye'nin sekülerleşme süreci tartışılmıştır.

Araştırmanın 4. Bölümünde çokkültürlülük kavramı ve bu kavramın ortaya çıkışı belirtildikten sonra çokkültürlülük ile çokkültürcülüğün farkı dile getirilmiştir. Çokkültürlülük ile ilgili teorilere kısaca değinildikten sonra Bikhu Parekh'in çokkültürlülük kuramı ele alınmıştır. Sonrasında çokkültürlülüğün Türkiye'de oluşma süreci ve kültürel çeşitlilik konusu literatür açısından değerlendirilmiştir. Bölüm sonunda da kültürel farklılıklar ve kültürel iletişimin önemi birlikte yaşama kültürü ile ele alınmış ve literatür tartışması ile ortaya konmuştur.

Araştırmanın 5. Bölümünde araştırma konusuyla ve gençlerle ilgili olan ulusal ve uluslararası bazı çalışmalara yer verilmiştir. Muhafazakârlık ve sekülerlik ile ilgili gençlik çalışmalarına yer verildikten sonra Türkiye'de gençliğin durumunu sosyal ve kültürel açıdan ele alan çalışmalar tartışılmıştır. Sonunda ise uluslararası alanda yapılan çokkültürlülük ile ilgili çalışmalar değerlendirilmiş ve kendi çalışmamız açısından önemi tartışılmıştır.

Araştırmanın 6. ve 7. Bölümlerinde; çalışmanın yöntemsel biçimi, elde edilen nicel ve nitel bulgular belirtilmiş, sonuç, tartışma ve öneriler kısmı ile çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmada alt problemler olarak muhafazakâr ve seküler gençlerin yaşadıkları illere, cinsiyetlerine, sahip oldukları ideolojiye, sosyo-ekonomik düzeylerine ve eğitim durumlarına göre farklı kültürlerle bir arada yaşama bakış açılarında farklılıkların olacağı düşünülmüştür. Yine bir alt problem ve varsayım olarak gençlerin muhafazakârlık ile dindarlığı, sekülerlik ile de laikliği eş anlamlı kullanıp kullanmadıkları sorgulanmış, varsayım olarak da gençlerin çoğunun bu kavramları eş anlamlı olarak kullanacakları dile getirilmiştir.

Saha çalışması Ankara ve Antalya illerinde belirlenen toplam sekiz mahallede yapılmıştır. Ankara ve Antalya illerinin yer aldığı fiziki coğrafyanın farklılığı ile beraber, iklim yapılarının da farklı olması araştırma için önem arz etmiş, iklimin ve

coğrafyanın gençler üzerindeki etki derecesinin varlığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Ankara ve Antalya illerinde yaşayan gençlere ölçüt örnekleme çerçevesince karma araştırma yöntemi olarak nicel ölçeklerle beraber nitel görüşme formları düzenlenerek uygulanmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacının çalışma öncesinde belirlediği ölçütlere dayanabileceği gibi belli ölçütler dizisi olarak da hazır bir listeye göre belirlenebilmektedir (Marshall ve Rossman, 2014).

Çalışma için gençlerin seküler-laik ve muhafazakâr dindar olma ölçütlerinin yanında sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalle ile sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yer alma ölçütü, hane gelirlerinin yanı sıra bulundukları mahallelerin arsa rayiç bedelleri ile oluşturulmuştur. Gençlerin laik-seküler ve muhafazakâr dindar olma durumları nicel ölçeklerde ve nitel görüşme formlarında yer alan ön sorularla belirlenmiştir. Araştırmada 400 seküler- laik ve 400 muhafazakâr- dindar olmak üzere toplamda 800 gence ulaşana kadar 1157 kişiye Bogardus'un "Sosyal Mesafe Ölçeği" çokkültürlülük literatürüne göre uyarlanarak 46 maddenin yer aldığı "Bir Arada Yaşam Ölçeği" uygulanmıştır. 10 seküler 10 muhafazakâr olmak üzere de toplam 20 genç bireye de nitel görüşme formu uygulanmıştır. Saha çalışmasında karma araştırma yöntemi kullanılmış olup araştırmada baskın olan veriler nicel saha çalışması ile elde edilmiştir. Karma araştırma yöntemleri nicel ve nitel saha çalışmalarının bir arada yapılmasının yanında birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan ve bilimsel açıdan birbirine yardımcı olan yöntemlerdir (Tunalı, Gözü ve Özen, 2016: 107-108). Bir arada yaşama ölçeği olarak uygulanan çalışmalar, H0 testi ile ele alındıktan sonra verilerde normal dağılımın olmadığı görülmüş, bu nedenle parametrik olmayan testlerle değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede Kolmogorov-Smirnov, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır.

Parametrik olmayan hipotez testleri sonucunda her iki ilde yaşayan gençlerin sosyo-ekonomik düzeylerine, cinsiyetlerine, muhafazakâr ve seküler olmalarının yanında eğitim durumlarına göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açılarında farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

Nicel veriler ışığında Türkiye'de seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine, Türklere, Alevilere, Sünnilere ve Kürtlere bakış açılarında sosyal mesafe olarak büyük oranda yakınlık duyulduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık gençlerin Türkiye'de

Ateistlere, Rumlara, Ermenilere, cinsel yönelimi farklı olan bireylere ve Suriyelilere karşı belli bir oranda sosyal mesafe olarak uzak durdukları gözlemlenmiştir. Ateist ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere karşı daha yakın duran gençlerin genel anlamda Suriyelilere ve Gayri Müslümlere karşı sosyal mesafe olarak neden uzak durdukları sorgulanmış, bu açıdan nitel çalışmalarda katılımcılardan görüşler elde edilmiştir.

Nitel saha çalışması için belirlenen görüşme formu her iki ilde belirlenen mahallelerde de en az bir görüşme yapılmak şartıyla toplam 20 genç bireyle yüz yüze yapılmıştır. Katılımcıların görüşleri not alınmış sonrasında veriler değerlendirmek için söylem analizi çerçevesince ele alınmıştır. Nitel görüşmelerde seküler ve muhafazakâr gençlerin siyasal sosyalleşme süreçleri ele alınmış, birbirlerine ve diğer kültürlerle olan bakış açıları sorgulanmış ve bu açıdan öğrencilerin bir arada yaşamaya istekli oldukları görülürken hangi noktalarda farklı düşündükleri belirlenmiştir.

Araştırmanın 7. ve son bölümü olan tartışma başlığı altında araştırmanın verilerinin analizi yapılmış literatürde belirtilen ilgili araştırmalar ile karşılaştırmalı olarak çalışma bulguları değerlendirilmiş ve sonuç bölümünde ise elde edilen verilerin genel anlamda sunumu dile getirilmiştir. Sonrasında ise yapılacak diğer farklı çalışmalar için öneriler belirtilmiştir.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Toplumun tamamını ele alan sosyoloji, siyaset sosyolojisi dalaıyla toplumun genelinde ve toplum içindeki spesifik alanlarda; siyasal ve sosyal açıdan farklı incelemelerde bulunmaktadır. Genel olarak siyaset sosyolojisinin, siyasal rejimlerle beraber ekonomik unsurları, siyasal ideolojileri, geçmişten günümüze kadar gelen tarihi süreç içindeki değişimleri dikkate aldığı özellikle belirtmek gerekmektedir (Ergun, 1973: 140-141).

Siyaset sosyolojisinin diğer bir ilgi alanı da siyasal sosyalleşme süreci ile yeni kuşakların siyasal kültürü tanıma, siyasal sistemle tanışma, siyasal sisteme olan desteği verme veya verdikleri desteği geri çekme durumları ele alınmaktadır (Gimpel, Lay ve Schuknecht, 2003: 13). Pye'nin (2015: 8) de belirttiği gibi toplumların tutumlarının ölçülmesinde, sosyolojik tekniklerin ve yaşanan son gelişmelerin siyasal

analize uyarlanabilmesi adına siyaset sosyolojisi bütünleştirme girişimlerine de sahne olmaktadır.

Ülkelerde yeni nesil olarak yetişen gençlerin siyasal sistemlerini tanıma, siyasal kültürü kazanma, siyasal sosyalleşmeyi yaşama süreçleri farklılık gösterirken edindikleri kültürde birbirlerinden farklılık göstermektedir. Geçmiş kuşakların katkısının yanında gelecek nesillerin de etkisi ile var olan kültür, insanların edindikleri kişilikleri doğrudan etkileyen maddi ve manevi unsurların bir birleşeni olarak görülmektedir (Tolon, 1993: 227-228).

Her birey içinde yaşadığı kültürün bir üyesi olmakla beraber içinde yaşadığı toplumda farklı kültürlerle karşılaşmaması neredeyse artık mümkün değildir. Bir bireye doğru gelen bir yaşam veya davranış şekli başka bir bireye yanlış gelebilir. Bu nedenle toplumda yaşayan bir bireyin sahip olması gereken en önemli becerisi başka kültürleri tanıma ve ona hoşgörü-tahammül etme kazanımına sahip olabilmesidir. Ön yargıyı bir kenara bırakıp her kültürün var olan doğrularına saygı duymak günümüz dünyasında önemli bir husustur (IFLA-UNESCO, 2018).

Toplumlar içinde inanç, dil, kültürel farklılıkların uyum politikaları ve kültürel çeşitliliğin yasal zemine çekilmesi için yapılan tartışmalar artmaktadır. Kültürlerin birbirine saygısı gibi görüşler, çokkültürlülük kavramını gündemde tutarak din biliminden sosyolojiye, tarihten antropoliye kadar birçok alanla çokkültürlülük kavramını diğer disiplinlerle ilişkili hale getirmiştir (Colombo, 2015).

Parekh' göre ise çokkültürlülük kavramının ortaya çıkış sebeplerinden en önemlisi toplumlarda var olan ahlaki monizmin etkisidir. İnsanoğlu yeryüzünde çok farklı şekillerde yaşayıp farklı kültürlerin içinde yetişse de aslen insan doğasına uygun olan tek bir yaşam şeklinin her zaman doğru ve geçerli olduğu anlayışına monizm diyen Parekh, (2002: 21) bu bakış açısının milletler ve farklı kültürler tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığını dile getirmektedir.

Türkiye'de ise çokkültürlülük tartışmalarını Osmanlı Devleti'nden bağımsız ele almak mümkün değildir. İmparatorluk içinde birçok farklı dil, din ve etnik yapıda olan milletlerin Fransız İhtilali öncesindeki bir arada yaşama süreci çokkültürlülük açısından önemli bir veri kaynağıdır (Ahmed, 1993: 48-50). Bu dönemde Gayri Müslümler ile Müslümanların inanç bazında ayrı ayrı hukuka ve ekonomik unsurlara

bağlı olarak yaşaması, kılık kıyafet olarak da birbirlerinden farklı olması söz konusudur (Uzun, 2010: 254), bu durum Osmanlı Devleti'nin birey bazlı siyasetten daha çok cemaat merkezli bir toplum yönetimi anlayışını uyguladığını göstermektedir (Yanık, 2012: 180).

İmparatorluğun dağılması ile çokkültürlü yapının ulus devlet modeline geçiş süreci başlamış, İslami motiflerin ağırlıklı olduğu bir düzenden Türk milliyetçiliğinin ağırlıklı olduğu, kapitalist sistemin modernizmle örtüştürüldüğü bir yapı kendini göstermiştir. Bu süreçte Türk siyasal yapısı ve mekanizmasının oluşturduğu seçkincilik yeni oluşan devlet düzeninde etkin olmuş, böylece çokkültürcü-cemaatçi bir yapı ulus-devlet yapısına evrilmiştir (Adıgüzel, 2016: 448-451).

Ulus devlet politikaları gereği toplumun geleceğini şekillendirmek adına sosyal ve siyasal bütünleşmeyi sağlamak için toplumsal mühendislik uygulamalarına başvurulmuş (Bayram, 2008: 186) bu çerçevede yapılan inkılaplara karşı olan bir kitlenin de varlığı ortaya çıkmıştır.

Heper (2006: 93) yeni kurulan Cumhuriyet'in homojenliği sağlamak için toplumsal mühendisliğe yönelik çalışmalarını Ermeni meselesi ve Kürt sorunu korkusuyla vatanın bölünmez bütünlüğü için yapıldığını dile getirirken, Durdu'ya göre (2009: 41-47) ulus devlet tek bir kimlik ve tek bir kültürle yola çıkarak farklılıkları yok saymış, ulusal değerlere bağlılık adına anıt ve marşlara önem vermiştir. Böylece kendine has ideal bir vatandaş örneği belirlenmiş, ötekinin kim olduğu yönünde algılar oluşturularak bazı vatandaşlar tehdit kategorisinde değerlendirilmiştir.

Şerif Mardin'in (1973) "Merkez Çevre" kuramı ile başlayan siyasal- sosyal sürecin ayrıştığı ve kutuplaştığı gerçeği bazı eleştirilerle karşılaşsa da hala değerini koruyan bir öneme sahiptir. Kalaycıoğlu'nun (1994) yaptığı çalışmada Mardin'in tezini doğrulamanın yanında Türkiye'de insanların sağ-sol ekseninde sınıflandığını ve bu sınıflama açısıyla tercihlerini yaptıkları dile getirilmiştir.

Mardin'in çalışmasını benzer şekilde "merkezde" olan yapıya "seküler-kesim" olarak bakıp "çevre"ye de "dindar" kesimler olarak ele alan bir çalışmada ise (Esmer, 2002) siyasal alandan sonra inançlar bazında da ayrışmanın temelini belirlemede merkez-çevre kuramının etkisini koruduğu görülmektedir. Bu çalışmaya 2012 yılında yaptığı

Çalışma ile başka bir bakış açısını ekleyen Kalaycıoğlu ise Türkiye’de kültürel anlamda iki tarafın da resmini ortaya koymaya çalışmıştır.

Kalaycıoğlu’na (2012: 171-172) göre, Osmanlı’dan günümüze kadar uzanan bir sürede kültür özelinde siyasal kutuplar oluşmuş ve bu durum siyasal kültüre de aksetmiştir. Osmanlı’da son dönemler itibariyle pozitif bir anlayışla beraber laik bir düzenin yanında modernitenin de yer edindiğini belirten Kalaycıoğlu, modern toplumu isteyen bir devlet anlayışının karşısında dini ve geleneği savunan bir yapının da varlığını belirtmektedir. Bunun yanında milliyetçilik gibi birçok farklı akımların etkisi ile de son zamanlarda karmaşıklık yaşayan devlet mekanizması, M. Kemal ile beraber laik yapının muhafazakâr-gelenekçi ve İslamı yapı ile olan mücadelesine başlamıştır diyen Kalaycıoğlu, sonuç olarak laik kurumların siyasal zafer kazandığını dile getirmiştir. Modern ve laik yapıya karşı olan unsurların sonrasında kendini bir süre gizlemek zorunda kaldığını belirten Kalaycıoğlu, bu yapıların sonradan zaman zaman siyasal süreçte kendini gösterdiğini açıklamıştır.

İlerleyen yıllarda Ak Parti’nin de kurulması ile bu alanda yapılan çalışmalarda bir artışın olduğu söylenebilir. Kaya ve Sunar’ın (2015) yaptığı çalışmada siyasal partiler dindar veya dini yönelimi olanlar ile seküler yönelimli partiler olarak sınıflanmış ve bu partilere oy verenler arasında belirgin farklılıklar aile, cinsiyet ve cinsellik gibi vb. alanlarda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bilgiç ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmada ise mezhepsel açıdan ayrışan bireylerin en az siyasal parti taraftarları gibi kutuplaşmaya başladıkları ortaya konmuş, Türk-Kürt ayrımı ile beraber Alevi-Sünni ayrımı da sosyal mesafeyi belirleyen faktörler olarak görülmüştür.

Erdoğan ve Semerci’nin (2018) yaptığı çalışmada ise Türkiye’deki kutuplaşmayı siyasal parti taraftarları açısından ele alınmış parti taraftarlarının diğer parti taraftarlarına olan algı ve tutumları ortaya konulmuştur. CHP, MHP, AKP, HDP üzerinden yapılan saha çalışmasında parti taraftarlarının birbirlerine yakın ve uzaklıkları belirlenmiştir. Ak Parti tabanının MHP’ye olan yakınlığı ile beraber AK Parti taraftarlarının en çok CHP taraftarlarına uzak olduğu, aynı şekilde de CHP taraftarlarının da en çok Ak Parti taraftarlarına sosyal mesafe anlamında uzak olduğu görülmüştür.

Erdoğan ve Semerci'nin bulguları laik-dindar ve seküler-muhafazakâr karşıtlığının tarihten gelen ayrışmasına da bir delil niteliği taşımaktadır. Araştırmada parti taraftarlarının izlediği TV'lerden okuduğu gazetelere kadar birbirlerinden siyasal ve sosyal anlamda uzaklaştıkları tespit edilmiştir.

Çalışmada kültür savaşları kısmında Lakoff'dan (2008; akt, Erdoğan, Semerci, 2018: 12) yapılan aktarımda ABD'de liberal ve muhafazakârların görüşlerinin çatışmasına değinilirken bu kısmın ülkemizde olan muhafazakâr-dindar ve seküler-laik gruplaşmalarına benzediği görülmektedir. Türkiye açısından bu durumu, bir nevi tarihten günümüze kadar yaşanan kültür savaşları olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Çalışmada kutuplaşmayı etkileyen faktörler içinde demografik unsurlarla beraber ekonomik faktörlerin dikkate alınan ölçütler olması çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

Muhafazakârlığın ve sekülerliğin farklı zıt kavram veya ideolojilermiş gibi algılanmasının kültür ve siyasal kültürler açısından Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren günümüze kadar uzanan süreçte bir takım haklı gerekçelere dayandığı görülmektedir.

Türkiye'de aslen merkez ve çevre açıklamaları ile toplum nezdinde ayrışmanın temellerini Şerif Mardin'in makalesi ile kendini gösterir. Bunun yanında seküler ve muhafazakâr ayrışmaları göstermeye yarayan belli bir edebi geçmişte söz konusudur. M. Akif'in Asım'ın nesli söylemine karşın Tevfik Fikret'in Haluk'u ile başlayan zıtlık "Hira dağının çocukları Olimpos Dağının çocuklarına karşı" söylemiyle Cemil Meriç'te devam etmiştir. Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye eseri de bu durumu anlatan önemli bir eserdir. Türk muhafazakârlığının yeni nesilci ideali M. Akif Ersoy'un dile getirdiği Asım'ın nesline dayanırken batılılaşmanın temsilcisi konumunda olan T. Fikret'in Haluk'u ile Ersoy'un Asım'ı, aslen farklı ideoloji ve bakış açısını yansıtan toplulukların sembolü konumundadır (Mollaer, 2016: 53). Bu farklılıkların temel sebebi kavramlar nezdinde modernleşme, çağdaşlaşma, muasırlaşma gibi kelimelerin içeriğine olan farklı bakış açılarından da kaynaklanmaktadır.

Kavramlar bazında modernlik, çağdaşlık, batılılaşma ve yenileşme gibi kelimelerin Türkiye'de farklı anlamlandırılmış olmasından dolayı birtakım anlaşmazlıklar kendini göstermektedir. Örneğin modernlik, geleneğimizde ve geçmişe ait düşüncemizde bir

travma etkisi ile ele alınmış, çağdaşlaşan Türkiye’den kastın ne olduğuna dair bir anlaşmazlık farklı düşüncelerde kendini göstermiştir. Kimi zaman devleti yöneten üst kadrolarda Fransız kimi zaman Alman ve kimi zamanlarda da İngiliz ve Amerikan hayranlığı görülmüş ve bu durum dönem dönem tavandan tabana da aksetmiştir. Bu durumun bir arada yaşayamamanın nedenleri arasında ikilemlere veya farklılıklara neden olduğu görülmektedir (Zenginoğlu, 2012: 81-86). Böylece muhafazakâr ve seküler gençlerin kavramlar nezdinde geleceğe yönelik farklı bakış açılarına sahip oldukları ve kavramların içeriğini aktarmada çatışma yaşadıkları görülmektedir.

Özet’in çalışmasında (2019) Fatih’teki İslami varlığın etkisinin karşısında Fener ve Balat’taki seküler yapıya dikkat çekilmiştir. Bundan dolayı semtlerin aynı zamanda kültürel savaflara ve çatışmalara da ev sahipliği yaptığını belirten Özet (2019: 117) elde edilen imtiyazlar sonrasında yerleşik muhafazakârların belli bir etno-kültürel topluluğu kendi yaşam alanlarından uzaklaştırma isteğini ortaya koymuştur.

Özet, (2019: 251-254) Başakşehir içinde de belli bir muhafazakâr kitlenin yanında Onurkent ve Oyakkent projeleriyle laik-seküler kesimlerin de varlığına dikkat çekmektedir. Gezi olayları esnasında kültürel farklılığın iyice belirginleştiğini belirten Özet, belli bir zaman sonra bazı laik kesimlerin çocuklarını başka okullarda okutma isteğiyle Başakşehir’den taşındıklarını katılımcıların görüşleri ile ortaya koyduğu görülmektedir. Çalışmada ortaya konan önemli faktörlerden biri de muhafazakârların da laiklerin de belli bir sınırdan itibaren çocuklarını korumak adına kendi ideolojilerine yakın yerleri tercih ettikleri ve kendi dünya görüşleri doğrultusunda okullara çocuklarını yönlendirdikleridir.

Avcı’nın nitel görüşmelerle oluşturduğu kitap çalışmasında ise (2018: 186) dindar olanların dindar olmayanları laik olarak nitelendirmesi ve laik olan bireylerin ise dindar olanları ötekileştirdikleri belirtilmiştir. Görüşmelerde birbirini ötekileştirenlerin temelsiz ve anlamsız bir bakış açısına sahip oldukları hatta bunu yapanların içinde akademisyenlerin olduğunun belirtilmesi dikkat çekmektedir. Burada görülen önemli bir diğer nokta da laik-seküler kesimlerin de muhafazakâr-dindar kesimlerin de belli bir oranda birbirlerini dışladıkları ve ötekileştirdikleridir.

Dindar gençliğin önceki dönemlerde dışlanmaya maruz kaldığını ve yeni dönemde kültürel alandan diğer kulvarlara kadar her alanda aslen biz de varız mücadelesi içinde

olduklarını belirten Avcı (2018: 216-217) nitel görüşme esnasında bazı gençlerin ağzından bu durumu ortaya koymuştur. Avcı'ya göre bir nevi gençler kendilerine vurulan “yobaz ve gerici” etiketini yırtma mücadelesi vermişlerdir. Muhafazakâr ve dindar gençlerin modernleşme karşısında dini ve geleneksel yaşamı arka plana attıklarına dair bulguları ortaya koyan araştırmaların birçoğu bu durumu göz ardı ettiği söylenebilir.

Azak (2019) kaleme aldığı eserinde ise Kemalist laikliğin korku temelli bir şekilde İslam algısına odaklanıp irtica nedeniyle “iyi Müslümanlar ve kötü Müslümanlar” ayrımının tarihi süreçlerini gözler önüne koymaya çalışmıştır. Hem laikliği sıkı savunan Kemalistler ve taraftarlarını hem de laikliğe karşı olduğunu belli edenlerin görüşlerini nedenleri ile ortaya koyan Azak, belgeler ve bulgular üzerinden laik-anti laik çekişmesini net olarak gözler önüne koymuştur.

Özelde 31 Mart Vakası'ndan başlayan laik –anti laik çekişmesini, Menemen Olayı ve sonrasında Türkçe ezan, hutbe ve Malatya hadisesi ile ele alıp karşılaştıran Azak (2019) dönemin belgeleri ve kişilerin söylemleri üzerinden bir karşılaştırma yaparak Türkiye’de geçmişten günümüze gelen resmi laikliğe karşı muhafazakâr kesimlerin laikliğe olan bakış açısını ele almıştır.

Türkiye’de muhafazakârlık ve sekülerlik üzerine yapılan araştırmalarda önemli bulgu ve veriler görünmektedir. Bülbül ve Sinan’ın (2010) çalışması ile beraber Şahin’in (2010) yaptığı çalışmalarda Türk gençliğinin muhafazakârlık algıları ve eğilimleri belirlenmiş, Tükel Parker’in (2017) yaptığı çalışma ile de yeni muhafazakârlık algısının ne olduğu gençler tarafından dile getirilmiştir. Yeni muhafazakârlık anlayışını eleştirel bir bakış açısı ile ele alan bazı çalışmalarda ise (Mollaer, 2016; Akçaoğlu, 2018) muhafazakâr gençliğin değişimi ve dönüşümü dile getirilirken muhafazakârlığın asıl anlamından uzaklaştığı gözler önüne serilmiştir.

Sekülerizmin gençliğe ve özelde eğitime olan olumsuz etkisini dile getiren çalışmalarda ise (Batur, 2105; Aydoğan, 2017) sekülerizmden ziyade Türk geleneğine uygun bir eğitim sisteminin önemi belirtilmiştir.

Türkiye’de kutuplaşmanın boyutlarını ele çalışmalarda (Erdoğan, 2016; Ünal, 2013) yetişkin bireylerin birbirlerine, tuttıkları siyasi partiler üzerinden sosyal mesafeleri

ve bakış açıları değerlendirilirken gençlerin de bu durumdan etkilenip etkilenmediklerini ortaya koymak önem kazanmıştır.

Vatandaş ve arkadaşları (2016) ile Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) yaptığı çalışmalarda laik ve seküler grupların muhafazakâr ve dindar gruplara olan bakış açıları ortaya konmuş bu çalışmalarda gençlerin kutuplaşmaya yönelik durum tespitleri yapılmıştır. İki önemli kültüre ait gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının yanında diğer farklı kültürlere (Aleviler, Kürtler, Rumlar, Ermeniler vb.) olan bakış açıları ve sosyal mesafelerini de belirlemek bir arada yaşama kültürünü kazanmada ve gençlik politikalarını oluşturmada önemli veri kaynağı olacaktır.

Türkiye’de çokkültürlülük ile ilgili yapılan çalışmaların (Aliyevi, 2015; Erdoğan, 2012; Özcan, 2018) sosyoloji ve siyaset bilimi ile ilgili olanlarının yanında daha çok eğitim özelinde öğrenci ve öğretmen-okul ilişkisine dayalı yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların önemli sonuçlar ortaya koyduğu tartışmasız bir gerçek iken çokkültürlülük kavramının siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarınca daha çok irdelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye’de toplumsal alanda birçok farklı düşünce ve kültür yapısının olduğu bilinen bir gerçektir. Toplumsal yapının içinde muhafazakâr ve seküler çevrenin ağırlığı diğer kültür ve ideolojilere göre daha baskın bir konumdadır. Bu iki ideoloji ve kültürel çevrenin kendi ideolojileri çerçevesince yetiştirdiği gençlerin geleceğe yönelik bakış açıları önemli olmakla beraber farklı kültürlerle bir arada yaşamaya dair bakış açıları dikkate değer bir şekilde araştırılmalıdır. Bu sebeple problem cümlesi olarak; *‘Türkiye’deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı Ne Düzeydedir?’* sorusu belirlenmiştir.

Çalışmada muhafazakarlık, sekülerizm, dindarlık ve laiklik kavramlarının ne anlama geldiği ve hangi anlamda kullanıldığı literatür içinde dile getirilmiş ve tartışılmıştır. Muhafazakârlık tamamen geleneksellikle bağlantılı olmadığı gibi olması gibi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır. Bunun yanında muhafazakârlığın dinden ayrılamadığı görülürken modernleşmeden etkilenmediğini de söylemek yanlış olacaktır. Muhafazakârlığın tek bir disiplinden ziyade artık disiplinler arası ilişkilerden de etkilendiği görülürken belli kalıplarda doğru ve tek bir muhafazakârlıktan bahsetmek artık mümkün görünmemektedir. Bugün günümüzde milliyetçilikten

etkilenen muhafazakârlığın yanında dinden ve liberalizmden etkilenen bir muhafazakârlığın varlığını da belirtmek gerekmektedir (Genç ve Çoşkun, 2015: 30).

Çalışmamızın varsayımları arasında da belirtildiği gibi muhafazakârlık kavramının Türkiye genelinde dindarlık ve İslamcılık kavramları ile yakın ilişkisinin olduğu ve gençlerin zihninde de genel itibarıyla aynı anlamlara gelen kavramlar olduğu düşünülmektedir. Buna rağmen çalışmamızda gelenekselliğe bağlı ve tamamen dindar olan muhafazakârlık anlayışından ziyade kapitalist sistemle barışık olan ve modernleşmeye yatkın olan muhafazakârlık anlayışı da tartışılmıştır. Literatür açısından muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarının farklılıklarını belirtmekle beraber bu iki kavramın Türkiye özelinde niçin aynı anlamlara geldiği hususu da ele alınmış ve özellikle Ak Parti döneminde muhafazakârlığın modernleşme süreci ile birlikte yeni nesillerde sosyal ve dini anlamda nasıl yorumlandığı konusu göz önünde tutulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda muhafazakârlık ile dindarlık kavramlarının aynı anlama gelebileceği veya benzer anlamlarda gençler tarafından kullanılabileceği varsayımına dayalı olarak dinin ve İslam'ın etkisinde olan bir muhafazakârlığın varlığına dikkat çekilmiş olsa da günümüzde dinin etkisini dışlayan muhafazakârların varlığı da unutulmamalıdır.

Pleterse (2016: 239-240) bu durumu açıklarken kültürel ya da dindar Müslümanların var olabileceğini ama bunun yanında kimilerinin kendisine Müslüman dese de gerekliliklerini yerine getirmeyeceğini, kimisinin de gerekliliklerini yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğini söylemiştir.

Laiklik ise sekülerizmle karşılaştırıldığında kimi sosyal bilimcilere göre benzer yönleri olan iki farklı kavram iken kimi sosyal bilimcilerce aynı içeriğe sahip kavramlar olarak ele alınmıştır. Laiklik daha çok din ile devlet arasında veya kurumlar bazında kutsal ile dünyevi olan arasında farklılaşma ile ilgili olan bir durumu göz önüne koyarken sekülerizm sosyal alanda kutsal değerlerin yerini dünyevi unsurların alması ile toplumda gözlemlenen bir dönüşümü belirtmektedir (Berkeş, 1973: 16-17). Berkeş açısından bakıldığında aslen laiklik sekülerizmi de içine alan daha geniş ve kapsamlı bir kavram olarak durmakta ve uygulama alanı olarak sosyal hayatın en üst kural ve değerler kıstasını belirleyen bir etkiyi içermektedir (Yıldız, 2012: 29).

Araştırmada seküler gençlerin genelinde laiklik ve sekülerlik kavramlarının aynı anlamda kullanacakları varsayılmış ve çalışma itibarıyla seküler gençler geleneklere ve dini unsurlara günlük yaşamında yer vermeyen, dine ve geleneklere mesafeli duran gençler olarak nitelendirilmiştir. Ama seküler gençlerin dinsiz veya din düşmanı olarak algılandığı varsayımı kabul edilmemiş muhafazakâr gençlerle beraber birbirlerine ve diğer farklı kültürlere bakış açıları karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

1.2. ALT PROBLEMLER

- 1- Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri muhafazakâr ya da seküler olmalarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir? Farklı kültürlere seküler ve muhafazakâr gençlerin bakış açıları ne düzeydedir?
- 2- Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 3- Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı öğrenim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 4- Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı sosyo- ekonomik düzeylerine/gelirlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 5- Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı yaşadıkları bölgeye (kıyı-Antalya, iç-Ankara) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 6- Muhafazakâr ve seküler gençlerin bir arada yaşama adına birbirlerine olan bakış açıları ne düzeydedir?
- 7- Muhafazakârlık ile dindarlık kavramlarının yanında sekülerlik ve laiklik kavramları arasında gençlere göre içerik bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Türkiye’de siyaset sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların geneline bakıldığında gençler üzerinde yapılan çalışma ve araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle politik sosyoloji açısından farklı ideolojilere sahip olan gençlerin birbirlerine yönelik algılarını ele alan çalışmalar bulunsa da farklı ideolojilerdeki gençlerin diğer kültür ve inançlara olan bakış açılarını ele alan çalışmalar hiç yok denecek kadar azdır. Bu çalışmanın doktora düzeyinde Türkiye’de gençlerin ideolojik olarak birbirlerine olan bakış açılarının yanında farklı kültürlerle bir arada yaşamaya yönelik bakış açılarını da ele alan temel çalışmalardan olacağı varsayılmaktadır.

Bu çalışma, muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının yanında diğer kültürdeki bireylere olan bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamış ve farklı kültürlerle bir arada yaşamamanın önemini Bikhu Parekh’in çokkültürlülük kuramı çerçevesince ortaya koymaya çalışmıştır.

ÇALIŞMANIN VARSAYIMLARI

- 1- Saha çalışması esnasında gençlerin ‘Muhafazakârlık’ kavramı ile ‘Dindarlık’ kavramını, ‘Seküler-sekülerlik’ kavramı ile de ‘laiklik’ kavramını aynı anlamda kullanabilecekleri varsayılmaktadır. Literatür açısından muhafazakârlık ve dindarlık kavramları aynı anlama sahip olmadığı gibi sekülerlik kavramı ile de laiklik kavramı aynı anlama gelmemektedir.
- 2- Araştırmada gençlerin yerleşim yerlerine göre kendi içinde ideolojik olarak farklılıklar arz ettiği düşünülmektedir. Örneğin sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallerin sosyo-ekonomik düzeyi yüksek yerlere oranla farklı kültürlerdeki insanlarla bir arada yaşama bakışında farklılıkların olacağı varsayılmaktadır. Buradaki temel varsayımın sosyo ekonomik düzeyi düştükçe ideolojik açıdan fark etmeksizin insanların farklı kültürlerle bir arada yaşamaya olumlu bakacağı, sosyo ekonomik düzeyi de yükseldikçe yine ideolojik etki olmaksızın insanların farklı kültürlerle bir arada yaşama olumsuz bakacağı varsayılmaktadır.
- 3- Araştırmada gençlerin kıyı veya karasal bölgede yaşadıkları yerleşim yerlerine göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı arasında farklılıkların olacağı düşünülmektedir. Karasal bir bölge ve sert bir iklim etkisinde olan Ankara’daki

gençlerin daha ılıman bir iklime sahip olan ve kıyı bölgesinde yer alan Antalya'daki gençlere göre sosyal mesafe olarak bireylere daha uzak olacakları varsayılmıştır.

- 4- Araştırmada gençlerin eğitim durumlarına göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açılarında farklılıkların olacağı varsayılmaktadır. Örneğin eğitim durumu yükseldikçe gençlerin bir arada yaşamaya bakış açılarında sosyal mesafe olarak uzaklığın artacağı varsayılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma belli bir oranda literatür taramasına dayanırken çalışmanın büyük bir kısmını sahada uygulanacak olan nicel ölçekler ve nitel görüşmeler oluşturmuştur. Saha çalışmalarında iki farklı ideolojiden gençlere iki farklı il ve dört farklı mahallede ulaşılmaya çalışılmış, elde edilen bilgi ve bulgular tartışma bölümünde karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Bundan dolayı belli bir sürede hedef kitleye ulaşmak, ölçekleri uygulamak, verileri almak ve analize dökmek disiplinli bir planlama ve uygulama süreci gerektirmiştir.

Litaratür açısından Türkiye'de gençlerle ilgili çalışmalar yapılmış olsa da ideolojik açıdan yapılan araştırmaların azlığının yanında gençlerin ideolojik açıdan birbirlerine ve farklı kültürlerle bir arada yaşamaya yönelik bakışını ele alan çalışmaların hem yurt içinde hem de yurt dışında yeterli sayıda yapılmadığı görülmektedir. Bu şekilde yeterli çalışmaların olmaması, saha çalışmaları açısından da önceden hazırlanmış güvenilirliği yüksek ölçeklerin de bulunamamasına neden olmuştur. Bu nedenle Bogardus'un 'Sosyal Uzaklık Ölçeği' çalışmanın içeriğine uygun bir şekilde hazırlanmış sonrasında güvenilir olup olmadığı test edildikten ve deneme grubuna uygulandıktan sonra hedef kitleye uygulanmıştır.

Çalışmanın saha araştırmalarının yapıldığı zaman dilimi 2019 yılı ile 2020 yılının ilk yarısına denk gelmiştir. Türkiye'de iç kamuoyunda yaşanan bazı olayların Türkiye genelinde olduğu gibi araştırmanın yapıldığı Ankara ve Antalya illerinde de gençlerin bakış açılarını etkilediği düşünülmektedir.

31 Mart yerel seçimleri ile beraber birçok büyükşehir belediyesinin Ak Parti'den CHP'ye veya Millet ittifakına geçmesi ile siyasal alanda yaşanan kutuplaşma veya

ayrışmanın belli bir oranda toplumda hissedildiği söylenebilir. Özellikle İstanbul'da seçimlerin iptal edilmesi ve sonrasında seçimin yenilenmesi AKP-MHP bloğuna karşılık CHP-İP-HDP bloğunu karşı karşıya getirmiş bu durum seçmenler nezdinde de bazı ayrışmalara sebep olmuştur. Sonraki süreçte CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ankara'nın Çubuk ilçesinde bir şehit cenazesinde fiziki saldırıya uğraması seçimlerde var olan kutuplaşmanın sonrasında da devam etmesine neden olmuştur (<https://www.mynet.com/amp/2019...>).

İçerde devam eden ekonomik ve sosyal sorunların 2019 yılı itibariyle seçim sonrasında gergin siyasal tartışmalara neden olduğu görülmüş ve bu durum yıl boyunca etkisini göstermiştir. Yasal süre olarak Türkiye'nin önünde yerel ve genel seçimlere birkaç yıl kalmış olmasına rağmen kurulan Gelecek ve DEVA Partisi siyasal hayatı diri tutmakta ve özellikle zamanında yapılması planlanan 2023 seçimlerini bir hayli önemli kılmaktadır. Bu durum ister istemez Türkiye'de gencinden yaşlısına ideolojiler açısından kutuplaşmanın nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Son beş yıldır devam eden Suriye iç savaşından dolayı ülkemize gelen ve sayıları son verilere göre 3,5 milyon olan mülteci sayısının her geçen zaman diliminde artması Türkiye'de başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda da insanlar arasında görüş ayrılıklarının yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle 2020 yılının ilk aylarında İdlib'de yaşananlar birçok Suriyeli vatandaşın Türkiye sınırına gelmesine neden olmuştur. Bunun yanında birçok ilde Suriyeli göçmenlerin yer alması ve bazı illerde yaşanan sosyal anlamda uyumsuzluklar, ülke genelinde kutuplaşmayı artıran bir faktör olarak görülebilir.

2019 yılında ve 2020 yılının başında Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi müdahalelerde Suriye'de şehitlerin olması, en son 27 Şubat gecesi 33 askerin şehit düşmesi ve İdlib üzerinde yaşanan çatışmalı sürecin yanında, Ermeni yasa tasarısının ABD temsilciler meclisinde yeniden gündeme gelmesi iç kamuoyunda milliyetçiliği artıran faktörlerdendir. Sosyo-ekonomik anlamda yaşanan bazı işe alımların liyakatsizlikler içerdiğine dair yaşanan tartışmalar, yine gençler arasında da ayrışmaların temellerinden biri olarak görülebilir. Her ne kadar yukarıda saydığımız bu gelişmeler Türkiye'de yaşananlar açısından bir ilk olmasa da çalışmanın yapıldığı zaman diliminde çalışmaya etki ettiği varsayılan gelişmeler olarak görülmektedir. Bu

gelişmelerin kutuplaşmayı belli bir oranda artırdığı gençler üzerinde de belli bir etkiye neden olacağı varsayılarak çalışma için bu gelişmelerin sınırlandırıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülebilir.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1980'lerin başından beri siyaset sosyolojisi; Michel Foucault, Pierre Bourdieu ve diğer post-yapısalcı ya da kültürel eğilimli teorisyenlerin benzersiz ve güçlü perspektifleriyle rasyonel seçim teorilerini içerecek şekilde gelişmektedir. Farklı bakış açılarına sahip bu kişiler; çoğulcu, politik/ekonomik ve devlet merkezli teorilerin var olan hâkimiyetini sarsmıştır. Bu nedenle değişimin yoğun yaşandığı günümüzde siyaset sosyolojisi olarak adlandırılan farklı alt dalları araştırabilecek ve entegre edebilecek entelektüel araçlara ihtiyaç vardır (Hicks, Janoski ve Schwartz, 2005: 1-3).

Siyaset sosyolojisinin başlıca yaklaşımlarını ve konusunu; “sınırları belirli bir toplum düzeyinin ki bu toplum; kabile, ulus-devlet, imparatorluk olabilir, iktidar ve toplumlar arasındaki ilişkiler, iktidarın belirlenimiyle doğrudan ilgili toplumsal hareketler, örgütlenmeler ve kurumlar” oluşturmaktadır (Bottomore, 1987: 1).

Toplum ve siyaset arasındaki ilişki modern siyaset sosyolojisi paradigması içinde iki gelenek ile açıklanabilir: *Toplum merkezli yaklaşımlar* ile *devlet merkezli yaklaşımlar* olan bu iki gelenek arasında önemli ayrım söz konusudur. *Toplum merkezli yaklaşım*, devletin “siyasal” alanı ile “sivil toplum” arasındaki yakın ilişkilere odaklanan marksist geleneğe önem vermektedir. *Devlet merkezli yaklaşım* ise siyasal alanın gelişimi üzerine odaklanmıştır. Toplum merkezli ve devlet merkezli ile uzlaşma ve çatışma eksenleri arasında bölümlenen modern siyaset sosyolojisinin temel paradigmaları şu dört unsur etrafında şekillenmektedir: (i) toplum merkezli ile uzlaşma eksenleri arasında “*Çoğulculuk*” (ii) toplum merkezli ile çatışma eksenleri arasında “*Marksizm*” (iii) devlet merkezli ile uzlaşma eksenleri arasında “*Yapısal Fonksiyonalizm*” (iv) devlet merkezli ile çatışma eksenleri arasında “*Elit Teori*” karşılık bulmaktadır (Taylor, 2010: 16-26).

Bu çalışmada siyaset sosyolojisinin toplum merkezli yaklaşımlar çerçevesince ele alınmış, siyaset sosyolojisinin içeriği gereği muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı temelde Parekh'in çokkültürlülük kuramı ile bütünleştirilmiştir. Farklı ideolojilerdeki gençlerin gelecekte bir arada yaşamaya

bakışlarının olumlu yönde etkilenmesi için birtakım bulgular ve veriler saha çalışması sonunda ortaya konmuş ve bu doğrultuda bir arada yaşamının önemi üzerinde durulmuştur.

2.1. KÜLTÜR

Kültür etimolojik bakımdan kavram olarak ‘doğa’ dan türemiştir. ‘Agriculture’ kavramı anlam olarak tarımsal faaliyetleri işaret ederken kültür aynı kökten gelen saban demiri anlamına gelen ‘coulter’ kelimesine dayanmaktadır. Kültür bir gelişim olarak insanın doğaya müdahalesi, doğanın da bu müdahaleye verdiği karşılıkla yol alır ve zamanla gelişim bu karşılıklı ilişki ile devam eder. Böylece doğa kültürün üretimine destek verirken kültürde doğayı değiştirmektedir (Eagleton, 2016: 9-12).

Tarihsel gelişimi içinde “kültür” sözcüğüne farklı anlamlar yüklenmiştir. Kültür terimi; 17. yüzyıldan bu yana düşünme yeteneklerinin geliştirilmesini ifade etmiş; 18. yüzyılda, insanlığın geçirdiği gelişme evrelerini inceleyen Alman tarihçileri kültür terimini toplumların kaydettikleri ilerlemeleri anlatmak için kullanmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz bazı antropologlar kültür terimi ile milletlere özgü düşünce ve davranış şekilleri, değerleri ve inançların hepsini anlatmışlardır. Daha sonraları, kültür kavramı toplumlararası etkileşimleri açıklayan bir kavram olarak sosyolojide de kullanılmaya başlanmıştır (Duverger, 1982: 73-74; İskender, 2018: 4-5).

Kültürün tanım olarak içeriğine baktığımızda literatürde geniş bir şekilde yer edindiğini ve ne olduğuna dair farklı tanımlar yapıldığını görüyoruz. Kültür, bireylerin toplumsal açıdan kazandıkları simgeleri, değerleri, davranışları ve inançları ele alırken geleneksel unsurlara dair yapılarında etkisi ile şekillenen bir sistemin varlığına karşılık gelmektedir. Kültür geçmişteki yaşayan insanların katkısı ile başlayan şu an yaşayan ve gelecekteki yaşayacak olan insanların da etkisiyle zamanla şekillenerek gerçekleşen oluşum olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece kültür, insanın toplumsal bir varlık olarak var olmasına neden olduğu gibi insandan da etkilenen bir yapının adıdır (Tolon, 1993: 227-228).

Kültürün içerik olarak ne olduğuna dair farklı tanımlar bulunmaktadır. Farklı düşünürlerin ortaya koyduğu tanımlara baktığımızda bazı tanımlarda kültürün farklı yönleri belirtilirken tanımlar içine kültürün ortak noktalarına da işaret edildiği

görülmektedir. Bu tanımlara baktığımızda; (Sönmez, 2004: 2-3).

Taylor’a göre kültür, bir toplum içinde yer alan bireyin edindiği bütün değer ve yargıların karmaşık bir yapısına işaret ederken, *Malinowski’e göre ise* toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilmiş olan ve toplumun bireylerini bir arada tutabilen bir düşünce ve birbirine bağlayan bir yapının adıdır. *Kroeber’e göre kültür de* bireylerde toplum içinde öğrenilen unsurların nesilden nesile aktarılmasına yarayan faaliyetlerin adı iken, *Steward ise* kültürün bireyler arasında geçişken bir şekilde öğrenilmiş olan davranış biçimleri olarak adlandırmaktadır. *Duverger*, kültürü toplum içinde yaşayan bireylerden beklenen davranışlar ve değerler bütünü olarak görürken *Spair’de* kültürün bireylerin geneli veya bir kısmınca benimsenen “davranış modelleri envanteri” olarak adlandırmıştır.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi kültür, toplumda bireyden bireye aktarılan ve bireylerce kabul edilen toplumun değer ve geleneklerini oluşturan bir yapının genel adıdır.

“Kültürlerin Yorumlanması” adlı eserinde ise Geertz, birçok farklı makale ile kültürün ne olduğunu, insanların yaşamında nasıl rol edindiğini ve kültürlerin nasıl incelenmesi gerektiğini belirtirken kültür kavramına genel anlamda bakış açısı evrensel yorumlardan oluşmaktadır. Geertz, Lovejoy’un da düşüncelerine bir nevi katılarak kültürü her bölgede veya yerleşim alanlarında insanlar üzerinde duran bir maske veya elbiseye benzetirken görünürde farklılıkların olduğunu ama içsel olarak insanların ortak noktalara sahip olduklarını dile getirmektedir (2010: 52). İnsanların doğuştan gelen zihinsel yapılarının kültürün etkisi ile dolduğunu ve bir anlam kazandığını söyleyen Geertz, aynı zamanda her insanın konuşma yetisinin varlığının doğuştan geldiğini belirtirken insanların farklı dilleri konuşabilmesinin kültürün etkisi ile gerçekleştiğini söylemiştir. Bu durumu destekler nitelikte “Bizler kendimizi kültür yoluyla tamamlayan hayvanlarız” diyen Geertz, bu tamamlamanın genel anlamda kültür kavramı ile oluşmadığını, kültürün özel biçimleri ile gerçekleştiğini dile getirmektedir (2010: 68-69).

Bir antropolog olarak Geertz’in kültür özelinde incelemelerinde kültürün tanımına dair bir arayış içinde geçirdiği sürede Malenazyalı Manuslardan Endonezya’daki Javalılara kadar farklı medeniyetin farklı kültürel ritüelleri olduğu ve her medeniyetin bu farklı

kültürel ritüellerin varlığı ile farklı inançları meydana getirdiği görülmektedir. Böylece aslen din ve kültür ilişkisini de ortaya koymuş olan Geertz'e göre dinin veya inançların da simgeleştirildiği belirtilmiştir (2010: 156-157).

Geertz'in açıklamalarından da anlaşıldığı gibi aslen kültürel farklılıklar dünyanın her bölgesinde kendini farklı bir şekil, inanç ve yaşam tarzı olarak göstermiş ve insanların katkıları ile de değişme veya gelişme süreçlerinden geçmiştir. Bir nevi dünya genelinde farklı bölgelerde kültürel incelemelerde bulunan Geertz içinde önemli olan faktör, kültürel çeşitliliğin dünyada bulunması bir zenginliktir ve her kültürün dünya üstünde korunması ve yaşatılabilmesi gerekmektedir. Geertz'in açıklamalarından yola çıkılarak yapılabilecek diğer bir yorum ise insanların genelde ortak noktaları bulunsa da kültürün etkisi ile de farklı farklı zihinsel düşünce dünyasına ve yaşam şekillerine sahip oldukları gerçeğidir.

Kültürü anlamak için kültürler arasındaki çatışma tanımını da bilmek gerekir, bu konuda önemli bir makale kaleme alan Avruch'a göre çatışma; "Uyumsuz hedefler, kıt kaynaklar veya bunları elde etmek için gereken güç kaynakları konusunda gruplar veya bireyler tarafından yapılan bir rekabettir." Bu rekabet aynı zamanda bireylerin hedef, kaynak ve güç algılarına göre belirlenir ve bu algılar bireyler arasında büyük farklılıklar gösterebilir (Avruch, 1998, akt; Kavar, 2012: 107).

Parekh'e göre kültür, insan yaşamını anlamamanın bir yolu olduğu gibi insan yaşamını düzenlemede etkin olan inanç ve adetler sistemidir. Adetler kolay bir şekilde oluşabilirken inançlar adetlere göre daha dirençlidir. İnançlar düşünce alanları ile fikirlerden etkilenirken adetler toplumun yaşadığı deneyimlerden etkilenmektedir. Her ne kadar birbirlerini etkileme potansiyeline sahip olsalar da inanç ve adetler kendilerine özgü sınırları ve değişim modellerini taşımaktadır (2002: 184-187).

Her birey bir kültürün üyesidir. O kültüre dair iyi veya kötü anlamına gelen unsurlar bireye küçüklükten itibaren aşılannmıştır ve kolay kolay da o unsurların izleri silinmemektedir. Bir bireye göre bir davranış doğru iken diğer bir kültürde yaşayan başka bir bireye göre o davranış yanlış gelebilir. Bundan dolayı bireyler farklı kültürlerin içinde bulunduğu bir ortamda başka kültürlerin yaklaşımına ve fikirlerine açık olabilmelidir. Ön yargıyı bir kenara bırakarak başka doğruların olabileceğini bilmek gerekmektedir. Örneğin çoğu Amerikalı başka biri ile el sıkışarak gülümseme

yoluyla iletişime geçerken bazı Asya kültürlerinde fiziksel temas hoş karşılanmamaktadır. Kimi kültürlerde göz teması bile olumlu karşılanmazken bu durum diğer kültürlerle yersiz gelebilmektedir (IFLA-UNESCO, 2018).

Ulus devletin kurulmasında önemli bir etken olan kültürün artık ulus devletlerin dağılması sürecinde de etkin olduğu söylenebilir. Çokkültürlülüğün ortaya çıkması ile artık milliyetçilik kökenine dayalı kültürel ve siyasi birliğin uzun süre ayakta kalabilmesi mümkün görünmemektedir. Ulus devletlerin yarattığı sömürgecilik anlayışı ile yayılan göç dalgaları sonucu kendi bünyesine kabul ettiği göçmenler ulus devlet hâkimiyetine zamanla zarar vermiş ve birçok kültürel davranışa sahip bireyler ve toplumlar ortaya çıkmıştır. Ulus devletin sahip olduğu düzen bir kez sarsıldıktan sonra artık kendi bünyesinde birçok kozmopolit kültürlerin varlığını görmek zorunda kalmıştır (Eagleton, 2016: 83-84).

2.1.1. Kültür ve Mekân İlişkisi

Sosyal bilimlerde mekânsal açıdan yapılan araştırmalar son zamanlarda giderek artış göstermiştir (Özet, 2019; 41). Türkiye coğrafi konum itibarıyla üç tarafı denizlerle çevrili olan bir yarımada ülkesi olsa da iç bölgelere gittikçe arazi şartlarının karasal anlamda hâkimiyetini artırdığı bir yapıya sahiptir. Özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki dağların yüksekliği Ege’de dik, Karadeniz ve Akdeniz’de de kıyıları paralel kesmesi, ülkemizde yaşayan insanların üzerinde belli bir etkiye sahiptir.

Günümüzde toplum hakkında konuşmak bir nevi kentler ve kentlerdeki yaşamlar hakkında konuşmaktır. Bundan dolayı kentsel yaşama dair yapılan analizler sosyoloji ilminin merkezinde yer almaya başlamıştır. Geleneksel unsurların modern kentlerle ortadan kaybolacağı iddiası kendini göstermiş “anonimleşme, topluluk kaybı, kamusal alanın çöküşü” gibi kavramlar sosyologlar tarafından yeni kentleşme üzerinden dile getirilmeye başlanmıştır (Özyurt, 2019: 15-17).

Kültür bir terim olarak insanların yaşam alanlarını, evlerini, politik yapılarını, gelenek ve inançlarını ve her şeyin yanında dilini içine almaktadır. Kültür, aralarında öteki bireylerin de yer aldığı, ortak amaçlar için iş birliğinin yapıldığı birçok insanın yaşam biçimini belirlemektedir. Bu yaşam biçimleri doğal ayrımlar olan cinsiyet, yaş, genetik

gibi unsurlarla beraber coğrafi (kentsel-kırsal) ve mesleki modellerden meydana gelerek düzenlenmektedir (Bourse ve Yücel, 2017: 132-134).

Farklı disiplinlerde yapılan çalışılmalar sonucunda ortaya çıkan birçok farklı teorilerde de görülmektedir ki mekân ve çevre ilişkisi ile araştırılmak istenen daha çok kültürel, politik ve ekonomik unsurlardır. Marksizm'in kent ve mekân üzerine sermaye ve sınıf mücadelesi ile bakan değerlendirmeleri Manuel Castells'le kendini belirgin bir şekilde göstermiştir. Castells'e göre kent, ideolojik bir anlam içerir. Kent ona göre ekonomik unsurlarca şekillenirken kentsel örgütlenmeler de hane halklarının tüketim örüntüleri ile ilgilidir (Castells, 1997, akt; Güleç Solak, 2017: 31-33).

Mekân ve insan ilişkileri ile ortaya çıkan aidiyet olgusu, insanların mekâna bağlılık ve o mekânda geçirdiği zaman, yaşantı, sembol ve daha birçok faktörün birleşeni ile kendini gösteren duygular sonucu olarak görülebilir. (Manzo, 2003: 52). Böylece bu aidiyet duygusu ile bireyler kendini mekânın bir parçası gibi görme, mekân üzerinde bir hak ve sorumluluk sahibi olduğunu düşünme gibi eğilimleri gösterebilmektedir (Sancar ve Severcan, 2010: 298).

Edward Hall'ın 1966'da ortaya koyduğu teoride bireylerin mekânı yorumlamada ve anlama şeklinde kültürel faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Hall'e göre, Akdeniz ülkeleri ile Avrupa ülkeleri arasında kültürlerin mekânsal davranışları arasında önemli ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrımlar sadece kültürler arasında değil aynı zamanda bir kültür içerisinde alt kültürlerde de yer alabilmektedir. Hall'e göre, Akdeniz toplumları yakın etkileşimli mesafeleri daha çok tercih ederken Kuzey Avrupa toplumları daha dar kapsamlı etkileşimleri tercih etmektedir. Hall, insanlar arasındaki etkileşimin samimi, kişisel, sosyal ve halka açık olarak dört şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir. Yakın mesafelerin 0-46 cm'yi, kişisel mesafelerin 49-122 cm arasında olduğunu söyleyen Hall, sosyal mesafelerin 122-366 cm ile açıklarken kamuya açık mesafelerinde 366-762 cm mesafe arasında gerçekleşebildiğini dile getirmiştir (Hall, 1966).

Çağdaş kent veya metropollerde melez kültürler yaygınlaştıkça siyasi, sosyal ve ekonomik farklılıklarda belirginleşmekte bir nevi kentler iktidar mücadelesine sahne olmaktadır. Bu mücadele sürecinde de kültürel aidiyetlerle beraber kültürel kimlikler kendini göstermektedir (Öncü ve Weyland, 2016: 27-28).

Modern kentler kùltùrlerle beraber kimliklerin yer edindiği ve bu edinimlere ait sembol ve imgelerin bir arada yer aldığı kimi zamanda çatıştığı alanlardır. Bu sebeple ki farklı yaşam tarzlarının kendini gösterdiği kentler farklı sosyal katmanlara ve alt kùltùrlere ev sahipliği yapmaktadır. Kentler insanların dùřünce dũnyalarına ve ontolojik sosyalliklerine etki etme potansiyeline sahiptir. Bũylece kentler, gelişmeler itibariyle durağan olmaktan çıkmış dinamik, hızlı ve değişim gösteren bir yapıya evrilmişlerdir. Bu yapı içinde kimi zaman ekonomik kimi zamanda politik yapıya etki eden bir unsur olan kentler bu nedenle insanların dùřünce dũnyasında bir faktũr olarak yer edinmeye başlamıştır. Bũylece kentler yaşanılan yer olmanın yanında politik bir coğrafya, imgesel bir harita ve farklı kùltùrlerin sergilendiği bir alan uezelliği taşımışlardır (Aytaç, 2017: 1-9).

Birbirlerine karşıt yaşam tarzlarına dayalı oluşumlar gũnlũk hayatta hissedilirken farklı kùltùrlerin bir arada yaşayabilmesi hususu daha uezem kazanmakta ve kùltùrel çeşitlilik gũz ardı edilemez hale gelmektedir (Turner, 1994: 184). Berner'e gũre (2016: 137-140) gũçlerle beraber kentteki nũfus artarken kũresel ile yerelin, fakir mahallelerle beraber gũkdelenlerin yer aldığı bir yapıyı ortaya çıkmıştır. Bũylece kùltùrel ve sosyal farklılıkların yanında sınıflar arası oluşumlar yerel anlamda mekũnsal sınırlar meydana gelmiştir.

ũlkelerin denizden uzak karasal bũlgelerinde yaşayan insanların sahil bũlgelerinde yaşayan insanlara gũre farklı alt-siyasal kùltùrler geliştirebileceğini belirten Yayla ise karasal bũlgelerde yaşayanların daha tutucu, içe kapanan ve kapalı bir kùltùr oluşturduğunu sũyler. Yayla, sahil bũlgesinde yaşayan insanların ise siyasal ve alt kùltùr olarak daha hořgũrũlũ, çeşitliliğe ačík ve diğer gũrũřlere de uezem veren bir yapıya sahip olduklarını belirtirken mekũnsal yapı ve ortamın insanın kùltùrden uezte siyasal kùltùre olan etkisini kıyı ve içe kesimler farkı ile ortaya çıktığını belirtir (Yayla, 2016: 350).

Kentler içinde yaşanan gerilimlerin sebeplerinden biri de kamusal ve uezel alanda yaşanan ikilemlerdir. Modern hayatın karşısında dinin yer aldığına dair sũylemlerin yanında geleneksellik ve modernlik taraftarlarının birbirlerinden ayrıldığı ve aynı olanların birbirlerini aradığı ortamlardır. Laik olanlar ile dindar olanların ayrıştığı veya

benzeştiği mekânlar olarak da kentler bu olguya ev sahipliği yapan alanlardır (Avcı, 2018: 200-221).

Kentsel alanlarda birçok sorunlar kendini gösterirken bu sorunların insanlar üzerinde önemli etkileri vardır. Lakin modern toplumlarda onca belirsizliğe rağmen sorunların başında sürekli olarak yabancılarla bir arada yaşamının nasıl olacağına dair olan sorunda kendini göstermeye başlamıştır (Bauman, 1998: 194).

Bauman'ın bu sorun olarak gördüğü duruma karşılık Ulrich Beck, (2007: 287) günümüz dünyasında farklı etnik yapı ve dinlerin bir arada yaşarken neden olduğu çatışmaları ortadan kaldırmanın yolu olarak kozmopolitleşmeyi çare olarak görmektedir. Beck'e göre (2002: 17) kozmopolitleşme, ulus devletin kendi içinde küreselleşmesi ve ulus devlet içinde yaşayan nüfusun gündelik yaşamda da küresel sorunları yaşamın bir parçası olarak görmesidir.

Postmodernizm, ötekine karşı hoşgörünün yanında farklılıklara olan duyarlılığı artıran bir tarafın varlığına vurgu yapar. Toplumun açıklanması postmodernizme göre farklılık arz eder ve toplum burada bir nevi farklı kültürdekilerin uzlaşma alanı olarak tanımlanır. Amaç öteki ile birleşmek ve onun farklılıklarını garanti altına almayı sağlamak iken uyumlu bir şekilde entegrasyonda gerçekleştirmeyi istemektedir (Murphy, 2000: 93).

Çalışmamızın saha alanları olarak belirlediğimiz Ankara ve Antalya illeri de siyasal ve sosyal anlamda farklılıkların bulunduğu önemli büyükşehirlerden iki tanesi olarak karşımızda durmaktadır. Ankara ve Antalya'nın siyasal, kültürel ve ideolojik anlamda farklılıklarının yanı sıra modernleşme kapsamında gelişen sanayinin de etkisi ile beraber farklı ekonomik statüdeki yerleşim yerlerine sahip olduğu kentlerden olduğu görülmektedir.

Bu doğrultuda saha çalışma alanlarımız olan Ankara ve Antalya illerinde de ekonomik anlamda farklılık arz eden sosyo ekonomik düzeyi düşük ve sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalleler bulunmaktadır. Bu mahalleler arasında var olan farklılıkların belirlenmesi tez konusu çerçevesince bazı ölçütlere göre yapılmıştır. Bu ölçütler sosyo-ekonomik düzeyin yüksekliği ve düşüklüğü ile ilgilidir.

Saktanber'in (2016: 207) Ankara'nın bir mahallesinde site yerleşimi üzerinde ortaya koyduğu tespitler bizim çalışmamızın içeriğini destekler niteliktedir. Bir sitede İslam'ı

ve dini anlamda oluşturulan yaşam alanı ve site sakinlerinin yaşamlarında İslam'ı dayanışmayı sağlamaları, Peygamberin ve sahabenin yaşamlarını örnek almanın yanında seküler düzeyde belli bir yaşamı da günlük yaşamda benimsedikleri görölmektedir.

Avcı'nın çalışmasında ise temel tartışma alanı olarak (2018: 26-27) modernlik karşısında İslam'ı değer ve kuralların yeniden tanımlandığı belirtilirken modern kent yaşamına uygun bir şekilde yaşanan değişim ve dönüşüm ele alınmıştır. Zenginleşen ve eğitim seviyesi artan dindarların kentler içinde artan görünüşleri ve yaşam biçimleri bizim çalışmamızda da yer alan bir literatür ilgisine sahiptir. Özellikle çalışmamızda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek seküler mahallelerin yanında muhafazakâr olan mahallelerin de ele alınması, Avcı'nın belirttiğı bazı değişim ve dönüşümlere katıldığımızı göstermektedir.

2.1.2. Kültürel Değerler ve Gençlik

Bir toplumda geleceğın teminatı olarak görölen gençlerin, kişiliklerinin gelişip karakterlerinin oluştuğı evrede kendi dinamiklerine uygun bir şekilde eğitim alarak gerekli yeteneklere ve becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Böylece kendilerinden beklenen yaratıcı ve sorumluluk sahibi bir birey olarak yetişmenin yanında insanlığa ve içindeki topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmekte daha aktif ve başarılı olacaklardır (Çaha vd., 2018: 22).

Kültürün kazanımı ise gençlerde genellikle ergenlikten önceki zaman olan çocukluk döneminde elde edilir. Daha sonraları da bu edinimlerin bazı seviyeleri söz konusudur.

a) Ulusal seviye; ulusal kültürlerin etkisi ile oluşan seviyedir. b) Örgütsel seviye; bireylerin yer aldığı şirketlerde kazandığı kültür seviyesidir. c) Mesleki seviye: Ulusal kültür ve örgütsel kültürün bir araya geldiğı sevidir. Örneğın öğretmenlik mesleğı hem ulusal kültürden hem de mesleki kültürden etkilenecek şekilde şekillenir ve bireylere etki eder. d) Cinsiyet düzeyi; aynı kültür içinde gerçekleşen bir kadının veya erkeğın kültürü olarak bilinen seviyedir (Kawar, 2012: 106).

Kültürel anlamda elde edilen kazanımların seviyeleri olduğu gibi her seviyede bireylerin kazanacağı bazı değerlerin de varlığı mevcuttur. Bu bireyler içerisinde değerlerin kazanıldığı ve karakter haline getirildiğı önemli bir kesimde gençlerdir.

Değerler her insan açısından önemli olmakla beraber gençlerde kimlik oluşumu açısından daha da önem arz etmekte ve bu açıdan ulusal ve uluslararası anlamda ortak bir bakış açısı ve yaşam ortamı oluşturmada dikkate alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çokkültürlü dünyada değer kavramı önemli ve gerekli görülmektedir. Çokkültürlü dünyada insanın çeşitliliklere ve farklılıklara nasıl yönelmesi gerektiğinin yanında uygulanması gereken politikaların da nasıl olması gerektiği hususunda yol gösterici bir faktör olarak değerler önemini korumaktadır (Korhonen ve Lindh, 2010: 136-137).

Gençlerde içinde yaşadığı ortamda farklı değer ve sosyo-kültürel unsurların etkisi ile büyür ve sosyalleşme ile beraber kimlik kazanma sürecini yaşarlar. Arkadaşlarının yanında, aile ile beraber boş zamanlarını değerlendirme ve hobi vb. etkinliklerle beraber dünya görüşlerini oluşturur ve birtakım yetenekleri edinirler. Edinilen kimlik ve sosyalleşme özellikleri bir ömür sabit kalacağı anlamında düşünülmemeli belli bir oranda değişim yaşayacağı da bilinmelidir. Aynı kimlik gibi elde edilen değerler de zamanla farklılaşabilir veya değişim yaşayabilir. Günümüzde hem gençlerde hem de yetişkinlerde yükselen ırkçılığa yönelik bazı değerler sorun yaratmakta ve bir arada yaşamının önünü kesmektedir, bu sebeple bir arada yaşamayı sağlayacak değerler önem arz etmektedir (Korhonen ve Lindh, 2010: 137-142).

Günümüzde gençlerin yaşam tarzlarının çok çeşitli ve çok yönlü olduğu görülmektedir. Gençlerin bu durumu günümüzde politikacılardan başlayarak diğer meslek sahibi birçok yetişkinin dikkat etmesi gereken bir noktayı göstermektedir. Gençlere karşı yetişkinlerin sorumluluklarını da belirlemede önemli yer tutan bu noktalar irdelenmeye muhtaçtır (Hebert, 2016: 200). Gençlerde var olan farklı yaşam tarzları ve bakış açılarından dolayı hükümetlerin uyguladığı veya uygulamayı düşündüğü politikaların etkili olabilmesi kapsayıcı olup olmadığı ile alakalıdır ve politikaların kapsayıcı olması gençler üzerinde etkililik düzeyini artıracaktır (Bynner, 2005, akt; Hebert, 2016: 216).

Gençlik politikaları vatandaşlığın gelişimi için önemlidir. Uygulanan politikalar eğer sosyal olarak yapıcı ve bütünleştirici bir role sahipse gençler birbirlerini anlayabilir ve gelecek adına müzakereci bir anlayış edinilebilirler. Bununla beraber gençlerin bir arada yaşayabilmesi adına atılması gereken önemli adımlardan bahsedilebilir;

- Gençleri birleştiren kısa ve uzun vadeli çokkültürlü politikalar geliştirmek,
- Gençler arasında ilişkilerin iyi olmasını sağlama adına yetişkinleri bilinçlendirmek,
- Gençlerin başarılı olduğu sosyal işlerde gençlerin ödüllendirilmesinin yanında sorumluluk almalarını da teşvik etmek,
- Gençlerin sistemden dışlanmasını engelleyecek kurumlar ve iş yerlerinin oluşumuna öncelik vermek,
- Yoksulluğu, ekonomik güçsüzlüğü ve siyasi haklardan mahkûm olmaya sebep olacak politikalardan kaçınmak ve bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak bir ekonomi modelini oluşturmak (Hebert, 2016: 217-219).

Herbert'in belirttiği gibi gençlik politikaları adına günümüzde yapılması gereken önemli adım, çokkültürlülük politikalarının yanında gençler için özellikle ekonomi politikalarının geliştirilmesidir. Bunun yanında gençlerin kendi içinde kültürel anlamda tek bir vücut olmadıkları ve aynı kültür içinde farklı yolları benimsedikleri de görülmektedir. Bu durum genellikle alt kültür terimi ile dile getirilirken alt kültür kavramının da zamanla tanım itibarıyla farklı anlamlara gelecek şekilde literatürde yer edindiği görülmektedir.

2.1.3. Alt Kültür

Bu çalışma açısından alt kültür kavramı kültür içerisinde irdelenmeye değer görülmektedir. Türkiye'de yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin kendi kültürleri içerisinde aynı yaşam biçimi ve düşünce yapısına mensup olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Muhafazakâr ve seküler gençlerin kendi kültürleri içerisinde farklılıkları olduğu düşünülmektedir ve bu çalışmada bu durum özellikle nitel görüşmelerde elde edilen verilerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Hebdige'in 1979 yılında teddy boylar, modlar, rockçılar, punklar üzerine kaleme aldığı eseri, alt kültür kavramı açısından önem arz etmektedir. Alt kültür kavramı, aslında bir tartışma içermekte ve bu tartışma içerisinde birbiriyle zıtlık içeren tanım ve bilgiler bulunmaktadır. Alt kültürün ortaya çıkışı var olan düzene karşı durma veya o düzene karşı işlenen bir suç davranışı ile kendini gösterebilir. Bu durum kimi zaman düzene veya sisteme karşı bir meydan okuma olacağı gibi o düzene karşı alaycı bir duruşun

da bir biçimi olarak kendini gösterebilir. Bu durum da bir nevi “reddiye” durumunu ifade etmektedir (Hedbig, 2004: 10).

Bir toplumun geneli hakkında bilgi veren özelliğine rağmen o topluma özgü alt kültürler bulunmakta ve böylece toplumsal veya kültürel farklılaşma kendini göstermektedir. Toplumda bir egemen kültür olduğu gibi o kültüre karşı duran ve o kültürü red eden başka inanç ve değerleri savunan birçok alt kültür meydana gelmektedir. Aslında her topluma bir kültür türü karşılık gelse de gerçekte her toplum çokkültürlüdür. Kültür bir güç ise de alt kültürler bir nevi muhalefet görevi yapan farklı unsurlar olarak görülebilir (Bourse ve Yücel, 2017: 137-152).

Alt kültürlerin zamanla bağlı bulundukları sosyal gruptan ayrıldıkları, aidiyetleri kabul etmedikleri ve kendilerini sosyal anlamda sınıf aştıkları düşünülmüştür. Alt kültür, üst ve egemen bir ana kültürün içinde yer almakla birlikte modern ya da post modern kültürün zamanla parçalanmışlığı ile kendini ortaya çıkardığı söylenmektedir (Gordon, 2003: 18). Muhafazakârlığın ve seküler ideolojinin de kendi içinde alt kültürleri barındırdığını bu açıdan söylemek yanlış olmayacaktır.

Durkheim ise alt kültür biçimlerini kurmaya çok yaklaşıp da bireysel çözüm yerine muhafazakâr çözüm benimseme gerekliliğini belirtir. Sorun, toplumun ve dayanışma biçimlerinin, görünürde toplumsal değişimin hızına ayak uyduramamış olmasıdır (Jenks, 2005: 44).

Weber’de (2005: 44-45) alt kültürü biçimlendiren iki temel unsur ortaya koyar. Bunlar: “komünal” ve “birlikçi” ilişkilerdir. Toplumsal ilişki tarafların aynı gruba ait olmalarının yanında teamüle ve öznel hislerine dayalı ise “komünal” dir. Kendi çıkarına dayanan saf gönüllü birlikteliğin yanında üyelerinin ekonomik çıkarları da bulunuyor ve uzlaşma bu çıkarlar üzerinden yürüyorsa da “birlikçi” biçim söz konusudur.

Roskin’e göre siyasal kültürler alt kültürleri içerir ve bu kültürler elit ve kitle alt kültürleri, azınlık alt kültürleri olarak ayrılmaktadır. Elit ve kitle alt kültürler daha iyi eğitime, daha yüksek gelire ve daha çok etkiye sahip olanlardır. Roskin, insanların daha iyi eğitim almış olmalarının yanında daha çok gelirlerinin olmasını siyasal katılıma iten faktör olarak görmektedir. Eğitimi az ve geliri düşük olan insanlar ise

gerekli olan bilgi ve özgüvenden yoksun olarak görülürler (Roskin, Cord, Medeiros ve Jones, 2015: 154-155).

Atilla Yayla ise Roskin'in alt kültürler kategorisine diğer alt-siyasal kültürler bölümünü ekleyerek toplum içinde cinsiyetin yani kadın-erkek olma durumunun ayrı bir kültür meydana getirdiğini belirtir. Bunun yanında ülkelerin denizden uzak karasal bölgelerinde yaşayan insanların sahil bölgelerinde yaşayan insanlara göre farklı alt-siyasal kültürler geliştirebileceğini belirtir. Yayla, karasal bölgelerde yaşayanların daha tutucu, içe kapanan ve kapalı bir kültür oluşturduğunu söylerken sahil bölgesinde yaşayan insanların siyasal ve alt kültür olarak daha hoşgörülü, çeşitliliğe açık ve diğer görüşlere de önem veren bir siyasal- alt kültüre sahip olduklarını ifade eder (Yayla, 2016: 350).

Avcı'nın çalışmasında İslami ve dindar gençlik gruplarını bir alt kültür olarak ele alması (2018: 32- 33) İslam'ı gençliğin tek çatı altında olmadığını belirtmesi açısından önem arz etmektedir. Türkiye'de muhafazakâr gençlerin de dindar ve İslam'ı bir yönlerinin olduğunu belirtecek olursak muhafazakârlık ideolojisinin de bir bütün olamayacağını ve kendi içerisinde alt kültürlerle ayrılabilmesi görülmektedir.

Avcı'nın tespitlerinde alt kültür kavramı için dikkat çeken nokta ise (2018: 95-97) Michel De Certeau'nun gündelik yaşam için stratejik ve taktik kavramlarını Türkiye'deki dindar olan kesimle özdeşleştirerek açıklamasıdır. Avcı'ya göre dindar nesillerin var olma mücadelesi kendisi gibi düşündüğü diğer dindar kesimlere karşı duran bir taktik iken aynı zamanda kendisinden olmayan kesimlere karşı da bir duruş biçimi ve var olma gayretidir. Aslen tek tip bir dindarlık yaşam biçiminin olmadığını gösteren bu çalışmada dindarlar, dindar olmayan kesimlere karşı da bir direnme anlamında kendilerini göstermek istemişlerdir.

2.2. İDEOLOJİ, KÜLTÜR VE SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Türkiye'deki muhafazakâr ve seküler gençlerin içerisinde yaşadıkları kültür ve alt kültürler olduğu gibi bu kültür doğrultusunda edinmiş oldukları bir ideolojiden de bahsetmek mümkündür. Burada önemli olan kültür ve ideoloji kavramlarının içerik olarak farklılıklarını bilmek ve gençler üzerinde nasıl bir etkiye sahibi olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Muhafazakâr ve seküler yaşamlar doğrultusunda gençlerin yer

aldıkları etkinliklerin veya faaliyetlerin kültürel ve ideolojik olarak farklılık arz edip etmediği önemli görülmektedir. Gençlerin bir kısmı planlı ve amaçlı etkinliklerde yer alırken diğer bir kısmı planlı ve amaca dayalı etkinliklerden ziyade aile ve çevresel faktörlerin etkisi ile gelenekleri doğrultusunda yaşamaktadır.

Bir toplumda çeşitli kültürler olduğu gibi çeşitli ideolojiler de bulunmakta ve aynı toplumun içinde yaşamaktadır. O toplum içindeki hâkim kültür veya kültürler toplumsal biçimin geneli hakkında bilgi verirken diğer kültürlerle olan mücadeleleri ve farklı ideolojilerin oluşmasını engellemeye yönelik çabaları da görülmektedir. Bunun yanında ideolojilerin değişmez bir durum olduğunu dile getirmek, sorunları göz önünde tutmamak yanlışlıklara sebep olabilir. İdeoloji toplumun tüm alanlarında vardır ve işlevseldir, bunu bilmek ideolojinin işleyişini anlayabilme açısından faydalı olacaktır (Oskay, 1980: 219-238).

Modern dönemde bilgi ile desteklenen ideoloji anlayışı toplumsal gerçeklikleri anlamaya yardımcı olmanın yanında sosyo-politik seçenekler karşısında bireye yol göstererek bireyin tercih yapmasına imkân tanır. Bu açıdan ideolojinin siyasal kültürle benzer bir yanının olduğunu söylemek mümkündür. İdeoloji siyasal kültürün önemli bir ögesi durumundadır. Yalnız yılların birikimi ile beraber birçok değer, tutum ve davranışların bir araya gelmesi ile spontane bir şekilde oluşan kültürün bilerek veya isteyerek planlandığı söylenemez. Kültür bir bütün gibi durmuş olsa da kendi içinde çatışma ve farklılıklar arz ederken homojen olma özelliğine sahip değildir. Buna karşılık ideolojiler homojen olmanın yanında şu ana ve geleceğe dair planlı ve istemli bir şekilde projelere sahip olan bir işlev edinir. Spontane bir işlevden ziyade bilinçli bir düşünce zincirlerine sahip olan ideoloji bir toplumu belli amaç doğrultusunda harekete geçirme misyonuna öncülük etmeyi istemektedir (Örs, 2009: 2-3).

Kültürel yaşantılar sonucunda ideolojilerle tanışan gençlerin çevresel faktörlerin etkisi ile zamanla siyasal kültürü edindikleri ve bu siyasal kültür çerçevesince yaşadıkları söylenebilir. Günlük gelişmelerden geleceğe dair edinilen siyasal kültür doğrultusunda gençlerin olaylara bakış açısı, olayları değerlendirmesi ve siyasal tercihlerde bulunmaları söz konusudur. Bu nedenle gençlerin siyasal yaşama dair edindikleri her şeyde etkisi olan diğer bir faktör siyasal kültür kavramıdır.

Siyasal kültür hem politik bir sistemin kolektif tarihinin hem de o anda sistemi oluşturan bireylerin yaşam geçmişlerinin bir ürünüdür. Dolayısıyla kamuya açık olaylara ve özel deneyimlere eşit olarak dayanır. Siyasal kültür teorisi, bireyin politik davranışının psikolojik yorumlarına dayanan mikro analiz düzeyi ile ortak değişkenlere dayanan makro analiz seviyesi arasındaki davranışsal yaklaşımda büyüyen bir boşluğu doldurma ihtiyacına cevap olarak geliştirilmiştir (Pye, 2015: 8).

Duverger'a göre ise siyasal kültür, bireylerin eylem biçimleri, inanç ve tutumları ile oluşurken (1982: 128), Demir'e göre (2015: 42) siyasal düzenin meydana getirdiği davranışlar, durumlar ve bu durumlara dayanak olan semboller, değerler ve inançların bir araya gelmesi ile oluşan bütün yapının adıdır.

Siyasal kültürün oluşumunda iktidarın siyasal yapı ve kültür konusundaki davranışları önemliyen iktidardaki elitlerin kitlelerle iletişimi ya da etkileşimi hususunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ulus inşasıyla uğraşan elitlerin, genellikle ulus olmak için hazır olmayan kitlelerle karşı karşıya kalması önemli bir sorun olarak görülebilir. İktidarın kitleleri dönüştürmek istemesindeki hız, zorlama ya da baskı gibi araçlarla da birleştiğinde bu dönüşüm kitleler için travmatik olabilmekte ve sonuç olarak ortaya parçalanmış bir siyasal kültür çıkabilmektedir. Elitlerin bütünleşmiş siyasal kültürü oluşturma çabaları ise kitlelerdeki bu travmayı daha da artırmakta ve toplumun siyasal kültüründeki parçalanmışlığı daha da derinleştirmektedir (Rosenbaum, 1975: 37-42).

Modern ve geleneksel siyasal sistemler arasındaki farklılıklar son yıllarda karşılaştırmalı siyasette bazı genişlemelere sebep olmuş ve çalışmalarda farklı yönleri irdelemeyi gerektirmiştir. Her ne kadar modern ve geleneksel politika arasındaki gerilim çağdaş Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın çoğu yerinde kolayca algılanabilse de daha yakın bir incelemeyle orijinal kavramların bazı revizyonlarını ortaya koymak gerekmiştir. Bunlardan (Rustow, 2015: 171);

- *Birincisi:* gelenek artık bir kategori olarak ortaya çıkmaktadır. Arap bedevi, Mekong pirinç tarlasındaki çiftçi, Bolivyalı kalay madencisi ve Grönland Eskimo'su gibi çok farklı siyasi davranış türlerini bir araya getirmektedir.

- *İkincisi*: tarihsel araştırmalar, modernitenin aksi takdirde statik olan geleneksel bir sahneye enjekte edilen tek dinamik faktör olduğu varsayımına yaklaşmaktadır.
- *Üçüncüsü*: modernite ve geleneğin gerçekte hiçbir zaman tam olarak farklı olmadığı, en modern ülkelerin bile politik kültürünün aslında geleneksel ve modern özelliklerin bir karışımı olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye’de gelenekselliği ön plana koyduğunu farz ettiğimiz muhafazakâr ve dindar gençlerle modernitenin içeriğine sahip olduğunu varsaydığımız seküler yaşam tarzına sahip gençlerin siyasal kültür edinimleri karşılaştırılmalı olarak ele alınmalı ve bu konuda özellikle siyasal sosyalleşme süreçleri incelenmelidir. Bu süreçlerden önce Türkiye’de siyasal kültür açısından geçmişten günümüze uzanan siyasal kültür kavramının nasıl anlaşıldığı ve siyasal iklimde ne anlamlara geldiğinin belirtilmesi bu çalışma açısından önem arz etmektedir.

2.3. Türkiye’de Siyasal Kültür

Türkiye’de siyasal sosyalleşme sürecini Osmanlı Devleti’nin son zamanlarından başlatabileceğimiz gibi Cumhuriyet’in ilanından da başlatmak da mümkündür. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlayan batılılaşma çabalarının en önemli özelliklerinden biri de Batı medeniyetine benzer çağdaş bir medeniyetin oluşturulmasıdır (Göle, 1998: 20). Bu doğrultuda, bir toplumun geleceğini de şekillendirmek ve geleceğe yön vermek amacıyla sosyal ve siyasal bütünleşmeyi sağlama amacı ile toplumsal mühendislik uygulamalarına başvurulmuştur (Bayram, 2008: 186).

Cumhuriyet’in ilanı ile süreç inkılaplar çerçevesince ulus devlete giderken bu inkılaplara karşı duran ve geleneksel bir yapıda olan kesimlerin varlığı ile siyasal kültürde bölünmenin temeli ortaya çıkmıştır denilebilir. Bu durum aynı zamanda sosyolojik ve tarihsel açıdan bir krizin karşılıklı olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur (Akın, 2016: 278).

Dünyada olup biteni anlamak ve yorumlamak açısından tek bir doğrunun geçerli olduğu unsurunu kabul etmek monist bir bakış açısıdır ve tek bir doğru üzerinden ahlaki bir yaşam biçiminin doğru kabul edildiği varsayılmaktadır (Parekh, 2002: 21).

Türkiye’de de Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren siyasal kültür genellikle monist temelli olarak inşa edilmeye çalışılmış tek bir kültür ve kimlikle yola çıkılmış, farklılıklar yok sayılmıştır. Bunun genel olarak sebebi homojen bir yapıda ulus devlet bilincini gerçekleştirmek ve oluşturulan anıtlarla, söylenen marşlarla ulusal değerlere bağlılığı sağlamaktır (Durdu, 2009: 41-44).

Cumhuriyet’in ilanı ile bu ilanı gerçekleştiren kadroların amacının kendi modernleşmesine yakın ideal insan tipi yetiştirmek olduğu görülmektedir. Böylece ideal nesiller için bürokrasi ile bağlantılı nesiller ön görülürken onların yanında aile, köy ve mahalle gibi geleneksel değerleri taşıyan ve yatılı okullarda yetişerek elde ettikleri memuriyetle bürokratik sistemde devşirilen nesillerden bahsedilebilir (Akın, 2016: 278-279).

Cumhuriyet Dönemi’nde ideal vatandaş tipinin devlet etkisi ile belirlenmesi ile ötekinin kim olduğu algısı gözler önüne serilmiş, ötekinin asimilasyonu ile vatandaş olabileceğinin yanında farklılıkların tehdit olarak algılanması değerlendirmeleri belirginleşmiştir (Yıldız, 2004, akt; Durdu, 2009: 47). Örneğin bu dönemde Heper’e (2006: 93) göre homojenliğin sağlanmak istenmesinde temel nedenlerden biri de Ermeni milliyetçiliği, farklı isyanlar ve Kürt sorunu gibi nedenlerin yanında vatanın bölüneceği korkusunun devlet katındaki bireyleri etkilemesidir.

Sonrasında Türkiye’nin kültürel bölünmesi ile beraber kılık-kıyafet ve yaşam tarzları üzerinden ciddi ayrışmalar görülmüş ve bu durum günümüze kadar devam ederken sağlıklı bir siyasal kültürün oluşumuna engel olmuştur. Bu durum 1950 sonrasında devlet merkezli modernleşmenin karşısında kırlardan şehirlere, şehirlerden de büyük şehirlere uzanan alternatif bir modernleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Zamanla farklı bir siyasal kültür kendini gösterirken bu süreç sonrasında yaşanan askeri müdahale ve darbelerle siyasal kültürün bir bütün olması mümkün olmamıştır (Akın, 2016: 279-281).

Bir toplumda sosyal anlamda mühendislik çalışmalarının başlıca ilgi alanlarından biri de genç nesillerin iktidarda bulunanlar tarafından kendi ideolojileri doğrultusunda yetiştirilmek istenmesi meselesidir. Bu mesele siyasal sosyalleşme ile toplum alanında yapılan mühendislik çalışmalarının önemli birleşme alanlarından birini oluşturmaktadır (Akın, 2009: 88). Mardin (1994: 179) “İttihat ve Terakki’nin bu

istikamette bir işlemleri fakir halli ve taşralı çocuklara eğitim imkânları sağlamak için parasız yatılı okulları kurmak olmuştur” diyerek sosyalleşme çabalarına örnek vermiştir.

Zürcher ise (2003: 198) “Jön Türk geleneğinin bir devamı olarak Kemalizm, tamamen devletin egemenliği altında olmak kaydıyla eğitime büyük bir önem vermiştir” diyerek yeni kurulan Cumhuriyet’in gelecek adına özellikle nesiller üzerinden yapılmak istenen eğitimle ilgili süreçlere dikkat çekmiştir. Bu sürecin sonunda ulaşılmak istenen noktayı Atatürkçülük kavramı üzerinden açıklayan Mardin (1994: 181) “Cumhuriyet Türkiye’sinde, Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalma bazı temel yapısal unsurları değiştirip onların yerine dünya uygarlığına gidişte ilk adım sayılan Batı uygarlığından esinlenmiş bir topluluğu kurmak amacıyla Atatürkçülük görüşü oluşturulmuştur.” tespitini yapmıştır.

1980’li yıllardan sonra Türk-İslam sentezinin kendini hissettirmesi ile beraber milliyetçi ve muhafazakâr çevreler cumhuriyetçi ve laik kesimlerin uygulamalarını sorgulamış ve dış dünya ile uyumlu ekonomi politikalarını savunarak neo Kemalizm politikasını gündeme getirmişlerdir (Erdoğan, 2001: 586). Küreselleşmenin etkisi ile de üniter devlet yapılarının korunmasından ziyade farklılıkların tanınması, farklı dini ve siyasal tercihlerin dikkate alınması önem kazanmıştır (İnsel, 2001: 100).

Türkiye Cumhuriyeti’nde genel anlamda siyasal kültürün gidiş çizgisi 1980’li yıllara kadar tek bir doğrunun olduğu homojen bir algının varlığı etkisindedir. 1980’den sonra ise homojenlikten ziyade çokkültürlü siyaset anlayışını ortaya koyan ve bu duruma Batı perspektifinden bakarak devletin küçülmesini isteyen ve farklılıkların bir arada yaşamını savunan bir siyaset dili de ortaya çıkmıştır (Durdu, 2009: 56).

Türkiye’de Muhafazakâr ve seküler gençlerin bir arada yaşamaya bakışı adlı çalışmanın önemi Türkiye’de siyasal kültürün geçmişi açısından da önemli görülmektedir. Tarihi anlamda yaşanan sürece baktığımızda siyasal kültürün Osmanlı Devleti’nden günümüze uzanan zaman diliminde çatışmacı veya karşılıklı bir zıtlık içerdiği söylenebilir. Bu doğrultuda bu çalışmanın önemi daha da belirginleşmekte ve gelecekte farklı kültürlerin bir arada yaşaması adına elde edilen bulgular önem arz eder hale geldiği söylenebilir.

2.4. SİYASAL SOSYALLEŞME

Siyasal sosyalleşme araştırmaları; a) İdeolojik istikrarın yaşam içindeki derecesini b) Siyasal tutumlar ile aktif katılım arasındaki ilişkiyi c) Siyasal elitlerin sosyalleşmesini d) Toplumsal sınıfların davranış modellerini ve aile, okul, işyerinin siyasal fikir ve davranışlar üzerindeki görece etkisini ele almaktadır (Uğuz, 2019: 14).

Hyman (1959) siyasal sosyalleşme kavramını, insanların siyasal davranışlarının görünmeyen nedeni olarak açıklarken Dursun'a göre ise (2012: 221) siyasal sosyalleşme süreci ile sistem bireylere rollerini öğretmekle kendine uyumlu kişiler yetiştirmektedir.

Froman (1961) bireyin içinde yer aldığı sosyal alana ve bağlama vurgu yaparak *siyasal sosyalleşmeyi*; “çeşitli sosyalleşme araçları vasıtasıyla toplumsal konumlara/bağlama bağlı olarak toplumsal örüntülerin siyasal öğrenilmesi süreci” olarak tanımlamıştır. Beck'e göre ise *siyasal sosyalleşme*: “Siyasal düzenin belirlediği ve/veya değiştirmeyi öngördüğü, siyasal davranışları etkileyecek, yönlendirecek, normları ve tavırları dolaylı ya da dolaysız yollardan insana kavratma ve özümleme süreci” dir (Teber, 1990: 76).

Siyasal sosyalleşme yeni kuşakların siyasal kültüre girme, siyasal sistemi destekleme, bilgi, değer ve tutumları öğrenme süreçleri ile ilgili olup her zaman ‘iyi’ veya ‘olumlu’ öğrenmeleri garanti etmemektedir. Aktarılan içerik kritik öneme sahiptir. Çünkü sosyalleşme hedefi ulusun yönetimiyle tutarlı değerlerin sürdürülmesini amaçlamaktadır (Gimpel vd., 2003: 13).

Bireylerin; siyasal kimlikleri, inançları, değerleri, tutumları ve davranış kalıplarını kazandığı siyasal yaşam birçok özelliği içermektedir. Hyman (1959) konuyu; (i) siyasi katılım, (ii) radikal veya muhafazakar hedefleri destekleme, (iii) demokratik veya otoriter hükümet biçimlerini destekleme şeklinde üç boyut açısından daha geniş bir şekilde kavramsallaştırmıştır.

Dennis (1968) ise bireylerin siyasal sosyalleşmesi ile ilgili on ana problem alanı belirlemiştir. Bu alanlar: (i) siyasal sosyalleşmenin sisteme uygunluğu, (ii) siyasal sosyalleşmenin içerik çeşitleri, (iii) yaşam döngüsü boyunca politik sosyalleşme, (iv) nesiller boyunca politik sosyalleşme, (v) siyasal sosyalleşmenin kültürlerarası yönleri,

(vi) alt grup ve alt kültürel farklılıklar, (vii) politik öğrenme süreci, (viii) siyasal sosyalleşmenin aracı ve kurumu, (ix) siyasal sosyalleşmenin farklı bireyler üzerindeki kapsamı ve göreceli etkileri, (x) uzmanlaşmış, özellikle de elit siyasal sosyalleşmedir.

Hyman ve Dennis'in siyasal sosyalleşmeye dair ortaya koyduğu açıklamalara baktığımızda siyasal sosyalleşmenin ideoloji, kültür, alt kültür ve siyasal kültürün edinilmesine dair bir sürece işaret ettiği görülmektedir. Türkiye'deki muhafazakar ve seküler gençlerin siyasal sosyalleşme süreçlerinin analizini yapmak, gençlerin siyasal sosyalleşme sürecinde nelerden etkilendiğini belirlemek, geçmişten ziyade gelecek adına önemli politikaların oluşturulmasına temel teşkil edecektir.

Siyasal sosyalleşmede kuramsal yaklaşımlar, bireylerin siyasal sosyalleşme sürecinde nasıl kazanıldığına ve bu süreçte hangi kurum veya grupların ne gibi işlevleri olduğuna ilişkin bilimsel önermeler sunar. Bu bağlamda siyasal sosyalleşme sürecini açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlar; (i) Klasik Kuramsal Yaklaşımlar ve (ii) Çağdaş Kuramsal Yaklaşımlar olarak iki farklı biçimde ele alınmaktadır (Altun, 2014: 72).

Klasik yaklaşımlar; bireylerin siyasallaşma süreçlerinin birtakım bilişsel faktörler ile açıklanabileceğini savunur. Bu yaklaşımlar: (i) *Psikanalitik Yaklaşım*, (ii) *İşlevselci Yaklaşım*, (iii) *Çatışmacı Yaklaşım* olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikanalitik Yaklaşım siyasallaşma sürecinde bilişsel gelişim sürecini inceleyerek siyasallaşma sürecini açıklayan mikro yaklaşımlar içinde yer alırken İşlevselci Yaklaşım ve Çatışmacı Yaklaşım, siyasallaşma sürecinde “siyasal sistem”, “sınıf” gibi mikro düzlemdeki yaklaşımların aksine makro düzlemde bir incelemeyi kapsamaktadır (Altun, 2014: 72-73; Alkan, 1979: 3-17; Özbey, 2014: 31-32).

Çağdaş yaklaşımlar ise bireylerin siyasallaşmasında kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği, siyasal alanda konumlanarak birtakım kaynaklara erişebileceği düşüncesine dayanan rasyonel birey anlayışını savunmaktadır. Çağdaş yaklaşımlar, bireyin siyasallaşma sürecini açıklamada bir takım bilişsel ve işlevsel yaklaşımların yeterli olmadığını bunların yanında çevre, yaş, kuşak gibi faktörlerin de ele alınması gerekliliğini dile getirmektedir (Altun, 2014: 72-78). Bu nedenle ki “Çağdaş Yaklaşımlar” açısından bakıldığında bireyin ailesinden başlayarak aldığı eğitime kadar birçok faktör bireyin siyasal sosyalleşme sürecinde etkin faktörler olarak görülmektedir.

2.4.1. Siyasal Sosyalleşmenin Evreleri

Sosyologlar sosyalleşme süreçlerini evrelere ayırmıştır. Abercrombie ve arkadaşları (2000: 329) sosyalleşmeyi üç aşama ile ele alırken ilk aşamayı çocuğun aile içinde kazandığı deneyim aşaması, ikinci aşamayı; okuldaki sosyalleşme, üçüncü aşamayı ise yetişkin sosyalleşmesi diye adlandırmıştır.

Siyasal sistemler, gençlere gerekli gördükleri siyasal yönelimleri verirken yetişkinlerin de siyasal yapıya dair düşüncelerini etkilemektedir. Bu durumda siyasal sosyalleşme üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılara göre (i) 5-9 yaş arasında erken çocukluk, (ii) 9-13 yaş arasında geç çocukluk, (iii) 13-18 yaş arasında ergenlik dönemlerinde yaşanan siyasal süreç ve edinilen kazanımlar önemlidir. Bu dönemlerde bireyler siyasal kültüre dair edindiklerini ergenlik döneminde farklı bir şekilde değiştirerek ortaya çıkarabilmektedir (Milburn, 1998: 78).

Turan ise (1976: 47-53) siyasal sosyalleşmeyi üç evrede ele almaktadır. Bu evreler: (i) çocukluk evresi, (ii) ergenlik ve gençlik evresi, (iii) olgunluk ve yaşlılık evresidir. Çocukluk döneminin etkisi gençlik dönemine de yansımaktadır ve çocukluk dönemi yadsınamayacak öneme sahiptir. Çalışmamızda ise 18-24 yaş aralığındaki gençlerin etkilendikleri siyasal sosyalleşme araçlarına yer verileceğinden daha çok genel anlamda ailevi ve sosyal ilişkileri ele alan ergenlik ve gençlik dönemi irdelenmiştir.

2.4.2. Siyasal Sosyalleşmenin Aracıları

Sosyalleşme araçları doğrudan ya da dolaylı, az ya da çok genel sosyalleşme sürecinde de siyasal sosyalleşme evresinde de etkili olmaktadır. Bu yüzden sosyalleşme ve siyasal sosyalleşme çalışmalarında sosyalleşme araçlarına önem atfedilmiş ve sosyalleşme araçları aynı şekilde siyasal sosyalleşmeyi belirleyen araçlar olarak kabul edilmiştir (Froman, 1961).

Siyasal sosyalleşme araçlarının bireylerde hangisinin veya da hangilerinin daha baskın olacağı, bu alanda yapılan çalışmalarda tartışılan bir durum olarak kendini göstermektedir. Bunun yanında dikkat edilmesi gereken bir husus da bu araçların etki düzeylerinin bireylerde değişkenlik göstermesi ve bu etkilerin toplumdan topluma da değişeceği hususudur (Beck, 1977: 117; Hyman, 1969: 84-85).

Siyasal sosyalleşme araçları konusunda Gimpel ve arkadaşlarının tespiti önem taşımaktadır. Gimpel ve arkadaşlarına göre, siyasal sosyalleşmede ertken olan bu araçlar toplumsal hayatta bireyin “siyasal çevre”sini oluşturmaktadır (Gimpel vd., 2003: 32). “Siyasal çevre” ise bireyin siyasal anlamda sosyalleşmesinin önemli bir yönüdür ve “siyasal bilgi” yi öğrendiği, öğrendiği bilgiyi kullandığı ve diğer bireylerle paylaştığı bir alana denk gelmektedir. Siyasal anlamda sosyalleşme araçlarının tamamı da bireyin siyasal çevresinde etkin olan unsurlardır (Akın, 2009: 32). Froman’da (1961: 343) siyasal sosyalleşme unsurlarını genel olarak medya, okul (eğitim) ekran grubu ve aile olarak belirtmiştir.

Türkiye’de yetişen muhafazakâr ve seküler gençler açısından baktığımızda bu gençlerin siyasallaşma araçları olarak her birinin farklı aile, okul, arkadaş grupları ve bunun yanında etkisi altında oldukları kitle iletişim araçları bulunmaktadır. Özellikle din ve dini faktörlerin gençlerde etkisi yer yer belirli bir şekilde kendini gösterirken kimi gençler için din siyasal ve sosyal alanda etkili olması istenmeyen bir faktör olarak görülmektedir.

Ülkemizde yetişen gençlerin ailelerinden ve okullarından başka sosyal hayatta gönüllü olarak yer aldıkları farklı aktivitelerin varlığı bilinmektedir. Gençlerin genel anlamda yapmış oldukları etkinliklerin spor, kültür veya eğlence amaçlı olup olmadığı gibi sınıflama yapılabilse de bu aktiviteler içinde gençlerin siyasal ideolojilerini ve düşüncelerini etkileyen faaliyetlerin varlığı da önem kazanmaktadır. Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklılıklar üzerinden yaşadıkları iddia edilen kutuplaşma ve ayrışmanın derecesi ve sebepleri siyasal sosyalleşmeyi etkileyen araçlar üzerinden belirlenmelidir.

Hem muhafazakâr gençlerin siyasal kültürü kazandıkları siyasal sosyalleşme süreci hem de seküler gençlerin siyasal kültürü kazandıkları siyasal sosyalleşme süreci bu çalışmada hem nicel hem de nitel verilerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sosyalleşme kavramının içeriğine yönelik, sosyal bilimcilerin üzerinde uzlaştığı dört temel sosyalleşme aracı bulunmaktadır. Bu *sosyalleşme araçları*: (i) aile, (ii) okul, (iii) arkadaşlık grupları ve (iv) kitle iletişim (medya) araçlarıdır (Abercrombie, 2000: 264).

Siyasal sosyalleşme, siyasal sosyalleşme araçlarıyla gerçekleşirken bu araçların ailelerden başlayarak okullara, okullardan dini kurumlara, iş yerlerine ve derneklerden medya kuruluşlarına kadar farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu araçların hepsinin de ayrı ayrı ele alınması, her aracın etki seviyesinin belirlenmesi önemli olmakla beraber bu faktörlerin birbirlerine etki ettiği de unutulmamalıdır. Bireylerin yaşamlarında dönem dönem siyasal sosyalleşme araçlarının etki düzeyleri farklılık göstermektedir. Aile, belli bir dönemde etkili olan baskın bir faktörken başka bir dönemde ise okul veya medyanın baskın bir faktör olduğu görülmektedir (Wasburn ve Covert, 2017: 61).

Tablo 1. Siyasal Sosyalleşmenin Yaşam Seyri Modeli

Çocukluk	Gençlik	Genç Yetişkinlik	Yetişkinlik	Yaşlılık
• Aile • Okul/Eğitim kurumları • Dini kurumlar • Gönüllü kuruluşlar • Medya	• Aile • Okul/Eğitim kurumları • Dini kurumlar • Gönüllü kuruluşlar • Medya	• Aile • Aile • Dini kurumlar • İş yeri • Gönüllü kuruluşlar • Medya	• Aile • Aile • Dini kurumlar • İş yeri • Gönüllü kuruluşlar • Medya	• Aile • Dini kurumlar • Gönüllü kuruluşlar • Medya

Kaynak: (Wasburn ve Covert, 2017: 17).

Siyasal sosyalleşme araçlarına genel olarak baktığımızda;

- **Aile**

İnsanlığın sosyo-kültürel gelişiminin neredeyse tüm basamaklarında bulunan aile faktörü genel olarak farklı iki cinsiyetin birbirlerine olan yaklaşımlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir kurumdur. Bu ilişkiler sayesinde kuşakların devamlılığını sağlama gibi önemli bir işlevi olan aile kurumu toplum içinde geçmişten geleceğe etkisi devam eden bir sisteme işaret etmektedir. Tarih boyunca toplumlar birtakım değişikliklere uğradığı gibi aile de boyutları, yapısı ve işleyişi bakımından büyük dönüşümler geçirmiştir (Aydın, 1997: 35-36).

Çocuklar politik öğretileri genellikle belli bir plan dâhilinde öğrenmemektedirler. Çoğu ebeveynin de aile içerisinde çocukları politik olarak belli bir hedefe yönlendirdiği nadir olarak görülmektedir. Ailelerin genellikle politik süreçlerden önce çocukları için gelecek adına farklı plan ve endişeleri söz konusudur. Bu noktadan itibaren çocuklarının gelecekleri için belli bir çaba gösteren ebeveynlerle çocuklar arasında duygusal bir bağ kurulmakta ve çocuklar artık ebeveynleri gibi düşünmekte

ve hatta yaşamayı seçmektedirler. Bu bağ doğrultusunda çocuğu etkileyen birçok faktör çocuğun siyasal sosyalleşmesinde de kendisini göstermektedir. (Wasburn ve Covert, 2017: 62).

- ***Eğitim Kurumları (okul)***

Okullar, eğitim ve vatandaşlık arasındaki kritik bağlantılardan biri olmakla beraber çocukların “gerçek” dünyadaki yaşama hazırlandıkları ilk duraklardandır. Okullarda hiyerarşi anlamında belli bir organizasyon söz konusu olduğu için kurallar ve bu kuralların uygulayıcıları ile çocuğun aile dışındaki otorite ile ilk karşılaşmasının okulda olduğu görülmektedir. Okul ve sınıf ortamında otorite ve kuralların bir arada adaletli bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı durumu burada önem arz ederken çocuklarda adalet kavramına yönelik elde edilen tutum için okul önemli bir yerdir (Gimpel vd., 2003: 145-146).

Çocuk, toplumda bireylerin ve grupların hiyerarşik bir şekilde sıralanmış olduğu gerçeğini okulda anlarken (Newman, 2018: 53) aile dışında otorite ile karşılaştığı ilk yerlerden biri de okuldur (Gimpel vd. 2003: 145). Çocuğun öğretmenler, idareciler, okul müdürü gibi otorite rolleri oynayan bireylerle kurduğu ilişkiler onun ailede aldığı otoriteyle ilgili izlenimlerinin yanı sıra yeni otorite algılamalarına sahip olmalarını sağlamaktadır.

Okula devam edip etmeme konusu da siyasal sosyalleşmede önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. Siyasal sosyalleşmenin içeriğinin ve uygulamalarının değişen siyasi çevre ve dönemler ile yeniden yapılanmış programların sonuçları tarafından nasıl değiştirildiğine dair sistematik bir anlayış eksikliği ile sonuçlanmaktadır (Wasburn ve Covert, 2017: 67). Örgün öğretime devam edilmediği veya edilemediği takdirde bu bireylerin siyasal tecrübeleri daha farklı olacaktır. Örneğin kızlar, genç yaşta evlenecek ve siyasal yaşantısı belki de kocasının etkisi ile dönüşecektir (Turan, 1976: 49).

- ***Dini Kurumlar***

Dini eğitim, siyasal sosyalleşmenin oluşumu ve partizanlığın gelişimi ile doğrudan ilgili ahlaki dersleri iletir. Aile, çocuğun siyasal sosyalleşmesini, doğrudan ve dolaylı olarak dini inançla da şekillendirebilir. Parti kimliği ve politik görüşler, ailenin dışındaki güçler, akranlar, öğretmenler ve diğer yetişkinler tarafından da etkilenmektedir. Birçok araştırma, ebeveynlerin çocukların dini düşüncelerini şekillendirmede en önemli faktör olduğunu göstermektedir. Bir faktör olarak din ise bireylerin siyasal düşüncelerine etki edecek bir unsur olarak görülebilir ve kişinin inanç derecesine göre siyasal kültür ve düşünce dünyasına etki edebilir. Böylece bir inanç olarak dinin insanların hayatında önemli bir yeri olarak o hayatta insanların değer ve ahlak dünyasına etki ettiği gibi siyasal düşüncelerine etki etmesi de normal görülmektedir (Gimpel vd., 2003: 122-123).

- ***İşyeri ve Çevresi***

Bireyler yaşamlarında gerekli bilgi ve becerileri edinmeleri için toplum içinde farklı mesleklerde bulunur ve o mesleğin gerekliliklerini yerine getirirler. Elde ettikleri becerilerle kimi zaman bir yönetici pozisyonunda iken kimi zamanda farklı statülerde yer alan bir çalışan konumunda olurlar. Bulundukları yerde diğer bireylerle etkileşim halinde yaşamaya çalışırlar. İş yerlerinde mesleğini yerine getiren bireyler, farklı yaşam tarzları ve siyasal düşünceleri farklı olan bireylerle beraber belli bir zaman diliminde belli bir mekân içinde bulunarak farklılıklara tahammül etme ve saygı duyma hassasiyetine sahip olma fırsatını da yakalamış olurlar (Wasburn ve Covert, 2017: 62).

- ***Medya (kitle iletişim araçları)***

Teknolojinin sosyal yaşamın içerisinde daha çok yer almasıyla birlikte iletişim ve medya sosyalleşmede etkili araçlar arasına girmiştir. Modernlik ve sonrası dönemlerde insanlar teknoloji ve medyanın yoğun etkisi altındadır. Bu durum sosyalleşme ajanı olarak teknoloji ve kitle iletişim araçlarının günümüz dünyasında gittikçe artan bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Teknoloji ve kitle iletişim araçları aracılığı ile medya, insanların tutum ve davranışları üzerinde önemli etkileri olduğundan kişilerin sosyalleşme sürecine de doğrudan veya dolaylı olarak etki etmektedir (Metin, 2014: 92).

Medyanın siyasal sosyalleşmedeki etkisini ilk olarak onun sahip olduğu siyasal içerik üzerinden değerlendiren Beck (1977: 135)'e göre medya; gazete haberlerinden televizyon ve radyo programlarına kadar birçok noktada önemli derecede siyasal içeriğe sahip bulunmaktadır. Hatta öyle ki eğlence programlarında dahi ince politik mesajlar bulunmakta bu mesajlar siyasal görüşler üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte medyanın siyasal sosyalleşme üzerindeki rolünü izleyicilerin bu mesajları almalarına bağlı olarak değerlendirilmesi de söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Klapper'in bulgularına dikkat çeken Beck (1997: 135) bu bulgulara göre bireylerin medya mesajlarına karşı oldukça seçici davrandığını bunun sonucu olarak da medyanın bireylerin siyasi görüşleri üzerinde bağımsız bir etkiye sahip olamadığını aktarmaktadır.

Geleneksel görüşe göre gençliğin siyasal sosyalleşmesi büyük ölçüde ailenin etkisi ve okul müfredatında öğrenilenlerle sınırlı kalmıştır. Geleneksel olarak çocukların neredeyse her zaman ebeveynlerinin veya bakıcılarının siyasi görüşlerini çoğaltacağı dile getirilmiştir. Politik sosyalleşme aslında dinamik bir süreçtir ve gençler kendi cevaplarını oluşturarak buna cevap verirler. Gençlik, çoklu gerçekliklerin bir parçasıdır ve aile, topluluk ve yaşadıkları yer gibi çeşitli faktörlerden etkilenir. Gençler pasif politik uyarılara alıcı değillerdir, ancak “belirli ve tarihsel bağlamda büyüyen yansıtıcılar” oldukları için kendi politik perspektiflerini şekillendirmede aktif rol oynamaktadır (Habashi, 2017: 18).

Yukarıdaki sosyalleşme araçları da politik perspektifi etkileyen önemli unsurlar olma özelliğini Türk toplumu açısından korumaya devam etmekte ve gençliği belli derecede etkilemektedir. Bu araçlar ve etkileri de saha çalışmasının verileri arasında değerlendirilmiştir.

3. BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK VE SEKÜLERİZM

Ortak bir din, dil ve sivil otoriteyi paylaşan, dini ve politik bir yapıyı oluşturan insanlar bir topluluk oluşturabildiği gibi o topluluk içinde farklılıkları da barındırabilirler. Bundan dolayı toplulukların iki boyutu vardır, bu boyutlar: toplumsal ve kültürel olarak adlandırılabilir. Bireyler, kültürel boyutta veya toplumsal boyutta olacak şekilde iki farklı biçimde ilişki içindedirler. Birey yaşamı süresince içinde bulunduğu yapıdan kültürel anlamda kopabilir ama toplumsal olarak içinde yer almaya devam edebilir. Bu durumun tam tersi de yaşanabilir. Bireyler, topluluktan ayrılabilir ama kültürel anlamda toplulukla ilişkisi devam da edebilir (Parekh, 2002: 197-200).

Bu bağlamda baktığımızda Türkiye’de muhafazakâr bir kültürel toplulukla beraber seküler bir kültürel topluluktan bahsedilebilir. Örneğin seküler toplum içinde yer alan ama kültürel bağlılık olarak muhafazakâr olan bireyler olabileceği gibi muhafazakâr toplum içinde bulunan ama seküler kültüre bağlı bireyler de bulunabilir. Bu durumu daha da çeşitlendirebiliriz; seküler toplumdan ayrılan ama seküler kültüre bağlı bireylerin varlığının yanında muhafazakâr toplumdan uzaklaşan ama muhafazakâr kültüre bağlı olan bireylerinde varlığı mümkündür. Bu nedenle son zamanlarda muhafazakâr gençlerin kapitalist sisteme ayak uydurmakla dini değerlerini kaybettiklerini gösteren çalışmalar göz ardı edilmemelidir.

“Kültürleri kendi içinde mi yoksa başka bir kültürle karşılaştırarak mı değerlendirmek gerekir?” sorusunu ele alan Parekh, her ikisinin de yapılabilir olduğunu belirterek bu durumu açıklamaya çalışmaktadır. Genel anlamda değil de kültürel alanda spesifik bir konuda karşılaştırma yapmanın mümkün olduğunu belirten Parekh, değerlendirmenin bu açıdan mümkün olabileceğini savunur. Yani bir kültür diğer kültürden iyidir denilemez ama bir kültürün edebiyatı diğer kültürün edebiyatından zengindir diyebiliriz. Parekh’e göre, kültürleri değerlendirmek demek değerlendiren kişinin kendi kültürüne göre kültürleri kıyaslaması demek değildir. Yani birey bir farklı kültürü değerlendirmek için kendi kültürü ile kıyaslama yapması yanlış olacaktır. Değerlendirmede temel nokta insani değerler olmalıdır. Örneğin bir kültür insanın yaşam hakkını, kişisel seçimlerini, itibarına verdiği önemi ve yabancılara verdiği

güven bakımından değerlendirilebilir. Bu hususları taşıyan her kültür saygıyı hak etmektedir (Parekh, 2002: 221-227).

Bu çalışmada da bir nevi farklı iki kültüre ait gençlerin çokkültürlülük veya farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açıları değerlendirilecek ve Parekh'in çokkültürlülük kuramı çerçevesince birlikte yaşamanın önemi ortaya konulacaktır.

3.1 MUHAFAZAKÂRLIK

Türkçe bir sözcük olmayan “muhafazakârlık” kavramı, köken olarak Arapça *muhafaza* ve Farsça *-kar* ekiyle “*muhafazakâr*” olarak oluşmuş ve Fransızcada “*conservatif*” kelimesinin açılımı olarak Türkçede kullanılmaya başlanmıştır (Ayverdi, 2005: 215). 1800'lü yıllardan itibaren Fransız İhtilal'i ile literatürde kullanılmaya başlayan ve geçen her zaman diliminde gelişen bir ideoloji olma özelliği taşıyan muhafazakârlık, siyasal anlamda temeli Fransa, İngiltere ve Almanya'da atıldıktan sonra Türkiye'de de farklı anlamlara gelen bir kavram olarak literatürde yer almaktadır (Tükel Parker, 2017: 16).

Muhafazakârlığın, aydınlanma düşüncesinin gelişimi ve burjuva sınıfının gerçekleştirdiği devrimlerle birlikte Avrupa'da iki farklı koldan geliştiği görülmektedir. İlki “*Kıta Avrupası Muhafazakârlığı*” iken ikincisi ise “*Anglosakson Muhafazakârlığı*” dır. Kıta Avrupası muhafazakârlığı; değişime karşı var olanı muhafaza etme isteği içinde olan ve dinsel kurumlara sahip çıkan katı Katolik Hristiyanlık savunusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Özkan, 2016: 3-4).

Muhafazakârlık ideolojisi kapitalizmin getirdiği modernleşmeye ve o modernleşmenin sosyal hayatta ve özelinde kültürel alanda oluşturduğu yapılara karşı duran bir durumu göstermektedir. Bu karşı duruş, “yeni olanın mutlak reddi anlamına gelmeyen” geleneksel açıdan toplumda yer edinenin de önemini modern koşullarda korumaya çalışan olarak değerlendirilmektedir (Bora, 2005: 54).

Muhafazakârlık, bir ideolojinin ötesinde bir düşünüş biçimi olması sebebiyle diğer ideolojilerle rahat bir şekilde bir araya gelebilen bir özelliğe sahiptir. Bu özellik, muhafazakârlığın yumuşak bir ideoloji oluşuna karşılık gelmekte, bir isim veya sıfat olarak da çeşitli anlamlarda kullanılmasına imkân sağlamaktadır. Muhafazakârlığın bu özelliği Türkiye özelinde “İslamcı-muhafazakârlık”, “gelenekçi ve geleneksel

muhafazakârlık”, “liberal-muhafazakârlık”, “devrimci-muhafazakârlık” ve “milliyetçi-muhafazakârlık” şeklinde ortaya çıkmıştır (Türköz, 2011: 41).

İktidara gelen siyasal bir ideoloji her ne kadar iktidara gelirken Kemalizm gibi devrimci bir yapıya sahip olsa da iktidarı elde ettikten sonra muhafazakâr bir tutum sergileyerek iktidarı koruma altına almayı amaçlayabilmektedir. Bu türden bir muhafazakârlığın daha çok “düşünce muhafazakârlığı” değil de “tutum muhafazakârlığı” olarak adlandırılması söz konusudur. Tutum muhafazakârlığı daha çok varlıklı kesimlerin sahip olduğu bir muhafazakârlık şekli iken sağ siyasetin sahip olduğu muhafazakârlık bu muhafazakârlık şeklinden farklı durmaktadır (Çaha, 2012: 103-104).

Çalışmamızda ise iktidarı elinde bulunduran ve Cumhuriyet’i savunan Kemalizm taraftarı olan muhafazakârlık anlayışı değil laiklik anlayışına alternatif fikirler geliştiren ve dindarlıkla bağlantılı olan muhafazakârlık anlayışı ele alınmıştır. Milliyetçi çevrelerin sahip olduğu muhafazakarlık anlayışı ise literatür ve saha çalışması açısından yine çalışmamızda ele alınmamış, seküler ve laik kesimlerin karşısında düşünce itibarıyla var olan dindar ve muhafazakâr kesimlerin varlığı dile getirilmiştir. Bunun sebebi milliyetçi muhafazakâr çevrenin laiklik anlayışına bakış açısı ile seküler kesimlerin bakış açılarının belli oranda benzerlik göstereceği varsayımıdır.

3.2. OSMANLI DEVLETİ’NDE MUHAFAZAKÂRLIK VE İSLAMCILIK AYRIMI

Osmanlı’da modernleşme çalışmaları imparatorluğun Duraklama Dönemi’nde başlamış ve Gerileme Dönemi’nde de imparatorluğu eski haline nasıl kavuştururuz düşüncesiyle kendini göstermiştir. Bu çalışmalar, II. Mahmut’un “Batı’ya benzemek üzere değişeceğiz” anlayışı ile adımların atılmaya başlandığı “Senedi ittifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet hareketleri” ile devam etmektedir. Osmanlı Dönemi modernleşme hareketleri, genel anlamda bir düzenleme veya sistemin eksik yanlarını iyileştirmekten çok “olmayan uygulamaları adapte etme” uğraşısıdır. Osmanlı’da devlet mekanizması alanında köklü bir değişimin uygulamaya

konmaması durumu bile devlet alanında bazı odakların muhafazakâr tepkilerine neden olmuştur (Türköz, 2011: 39).

Türkiye’de İslamcılık muhafazakâr kesimler arasında yeni rejimin İslam’a bakış açısına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki’nin 1908 yılında yönetime geçmesi ile gelecek yönetimin belirsizliği ortadan kalkmış ve Türkiye’de İslamcılık reformist muhafazakârlıktan reaksiyoner muhafazakârlığa geçmiştir. 31 Mart Vakası ile İslamcı muhafazakârlığın kötümser olarak algılanması sebebiyle kurulan yeni Cumhuriyet’te İslamcı eleştiriler bastırılmış ve Cumhuriyet devrimleriyle barışık meşru muhafazakârlık için alan açılmıştır. Böylece İslamcılık ve muhafazakârlık ayrımı bir devlet kategorisi olarak ortaya çıkmıştır. Somut bir alternatif düzen olarak Türkiye’de Millî Görüş hareketi İslamcılık ile muhafazakârlığı ayırt edememe sebebiyle kurdukları partiler çoğu kez kapatılmıştır. Böylece devletin muhafazakârlık- İslamcılık ayrımı pekişirken bu durum ilerde İslamcılarının kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamalarına sebep olmuştur. Bunun sonucunda 2001’de Ak Parti ile muhafazakâr demokrasi vücut bulmuş ve sonrasında yeni gelen siyasi yapı, Tuğal’ın deyimi ile mevcut siyasi düzenle barışık neo-paternalist muhafazakârlığa evrilmiştir (Akçaoğlu, 2018: 17-19).

Muhafazakârlık kavramı, Türkiye’de dini yakınlığı temele almakta ve muhafazakâr partileri de akla getirmektedir. Muhafazakârlık kavramı partilerin dine olan bakış açısını kültürel olarak da dini içerikli gazete ve dergi gibi benzer yazılı ve görsel unsurları da hatırlatmaktadır. Türkiye’de muhafazakârlık kavramının İslamcılık ile yakınlaşmış olan ilişkisinin sebebi kültürel ve siyasi alanda uzmanların dini referanslara başvurmasıdır. Bunun yanında din ile alakası olmayan muhafazakârlık kavramının içeriği ise bireylerde, helal-haram, kadın-erkek, özel alan-kamusal alan ve mezhepsel ayrımlar etrafında kendini göstermiştir. Bu muhafazakârlığın entelektüel muhafazakârlığa göre değişime karşı daha dirençli olduğu söylenebilir (Akçaoğlu, 2018: 26-34).

3.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE MUHAFAZAKÂRLIK

Osmanlı Devleti’nde muhafazakâr anlamda ilk yönelimlerin başlangıcı olarak Tanzimat Dönemi görülse de muhafazakâr ideolojinin Türkiye’de ortaya çıkışı olarak Cumhuriyet Dönemi kabul edilebilir. Modern anlamda siyasi ideoloji olarak

muhafazakârlığın ortaya çıkışında Fransız Devrimi'nde yaşanan radikal değişimlere yönelik tepkiler etkili olduysa da Türk muhafazakârlığının ortaya çıkışında Türk modernleşmesine duyulan tepkiler etkili olmuştur. Bunun yanında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Kemalizm'in etkisiyle yapılmak istenen bazı uygulamalar muhafazakâr aydınlar tarafından açık bir şekilde eleştirilmiştir. Sonradan bu ideolojinin tek parti iktidarının sona ermesinden sonra Demokrat Parti'nin yönetimde olmasının etkisiyle de düşünce alanında kendini gösterme fırsatını yakaladığı görülmektedir. Demokrat Parti'nin ardından Adalet Partisi ile de belli bir yayılma ve kabullenme alanı bulan bu ideoloji, Anavatan Partisi ve Millî Görüş Hareketi'nin de varlığı ile yayılma ve kabullenme sahasını genişletmiştir (Özçelik, 2016: 60-63).

Cumhuriyet'in kurulması ile kendine özgü bir ideoloji olarak gelişim alanı bulamayan muhafazakârlık çok partili yaşama geçişle özgünlüğe yönelik gelişmeler gösterebilmiştir. Muhafazakârlığın, 1950'lerden sonra CHP'nin tek parti rejimine karşılık bazı liberalleri ve diğer ideolojilerdeki oluşumları yanına çekebildiği görülmektedir. DP ve Özal'ın ANAP'ı ile beraber yerleşik sisteme meydan okuyan ve önemli gelişmeler kat eden muhafazakârlık ideolojisi 28 Şubat'ta akamete uğrasa da sürecin sonunda Ak Parti iktidarını ortaya çıkarmıştır (Özipek, 2017: 119-123).

3.4. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE MUHAFAZAKÂRLIK

Türkiye'de muhafazakârlık süreç içerisinde farklı evrelerle kendini gösterirken Batı dünyasına göre geçirdiği evreler ve içerdiği anlamlar değişiklik göstermektedir. Batı'da bu ideolojinin daha çok Fransa ve İngiltere özelinde gerçekleşen sosyal ve ekonomik olaylar çerçevesince şekillendiği görülürken Fransız Devrimi ile Endüstri Devrimi'nin bu şekillenmede payı oldukça büyüktür. Türkiye'de ise bu ideolojinin bağımsız bir şekilde geliştiğini söylemenin yerine daha çok modernleşme hareketleri ile ortaya çıktığı ve sonrasında Cumhuriyet'in ilanı ile kültürel anlamda karşı bir tepki olarak görülmeye başlandığı söylenebilir. Türkiye'de çoğu zaman içerik olarak gelenekselliğe ve dindar olmaya işaret eden bir anlama sahip olan bu ideoloji farklı sosyal yapılarda farklı anlamlandırmalarla kendini göstermiştir. Suçlayıcı bir anlamla "gericilik", psikolojik bir anlamla "tutuculuk", sosyolojik bir içerikle "irticacılık" ve siyasal bir tavır şekli açısından da "yobazlık" kavramıyla bir araya getirilmiştir (Akdoğan, 2004, akt; Tükel Paker, 2017: 68).

Bu nedenle merkezdeki kitleler tarafından çevrede yer aldığı düşünülen muhafazakârlar sosyal alanda istenilmeyen bir kesim olarak lanse edilmiş ve dışlanmışlardır. Bir adım daha ötesi olarak da dışlanan kesim olarak görülen muhafazakârların kendi değer dünyalarına dair sembol, simge ve önem verdiği unsurlar kamusal alanın sınırlarından uzak tutulmuştur (Tükel Paker, 2017: 68).

Cumhuriyet sonrası Türk muhafazakârlığı irdelendiğinde Cumhuriyet'in getirdiği modernleşme projesini benimsediği görülmekte fakat değişimin tabandan değil de yukarıdan aşağı doğru olması Türk muhafazakârlığı örneğinin gelişip ortaya çıkmasını engellediği görülmektedir (Sidal, 2010: 47).

Türkiye'de genel anlamda tasvir edersek üç dönemde kendini gösteren muhafazakârlıktan bahsedebilir. Erken cumhuriyet dönemi muhafazakârlığı diyebileceğimiz I. Muhafazakârlık döneminde Kemalizm'le uzlaşma çabaları kendini gösterirken bu dönemdeki muhafazakârlığın daha kültürel yapıda olduğu söylenebilir. Bu dönemin muhafazakâr düşüncenin önde gelen isimleri olarak Peyami Safa, A. Hamdi Tanpınar gibi isimler gelmektedir. İkinci dönem muhafazakârlıkta ise birinci döneme oranla ölçülü söylemlerin terk edildiği ve anti-komünist bir şekilde saldırgan bir yapıya büründüğü görülmektedir. Necip Fazıl'ın önem arz ettiği bu dönemde kapitalizmin sosyalizme karşı savunulduğu söylemler kendini gösterir. Son olarak 3. Dönem muhafazakârlık ise kendini 1980'li yıllardan sonra gösterirken teknolojik imkânlarla beraber kapitalizmi kendi gelişimi için kullanabilen bir sürecin başladığı görülmektedir (Mollaer, 2016: 232-233).

Muhafazakârların devrimlerden olan hoşnutsuzluğu çok partili yaşama kadar devam ederken çok partili demokrasi ile muhafazakârlık belli sınırlar dâhilinde meşru bir siyasi kimliğe bürünmüş, sonrasında kurumsallaşma hem bürokrasi alanında hem de kültürel alanda kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle MTTB, Yeniden Mücadele Derneği ve İlim Yayma Cemiyeti gibi kurumlarla mutsuz olan muhafazakârlık yeni bir bilinç kazanmış fakat bu gelişmeler içerisinde en önemlisi Millî Görüş oluşumunun siyasette yer edinmesiyle gerçekleşmiştir (Akçaoğlu, 2018: 34-39).

1990'larda Millî Görüş siyasi alanda sıçrama yapınca bu sıçrama ile beraber, faizsiz bankacılık, MÜSİAD, TV kanalları, gazeteler, dergiler, tesettürü temele alan giyim markaları, yalıtılmış site hayatı ve özel eğitim kurumları kendini göstermiş, 28

Şubat'ta bu oluşumların hepsi belli bir baskıya maruz kalırken imam hatiplerin ortaokul kısmının kapatılması sonuç itibariyle toplumsal etkileri diğerlerine göre daha hissedilir olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2014).

Ak Parti'nin kuruluşu açısından önem arz eden diğer olay siyasal iktidara post-modern darbe olarak geçen ve sürecin sonunda Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmasıyla biten 28 Şubat sürecidir. Bu süreç Millî Görüş içerisindeki ayrışmanın da nedeni olarak kendini göstermiştir. Refah Partisi'nden sonra yerine kurulan Fazilet Partisi'nin de kapatılması sonucu, Millî Görüş içinde yenilikçi ve gelenekçi ayrımını doğurmuş ve Ak Parti ile Saadet Partisi olarak ikiye bölünme gerçekleşmiştir (Türköz, 2011: 92).

Ak Parti muhafazakârlık açısından farklı bir görünümde yer almaktadır. Ak Parti'ye göre muhafazakâr bir parti de değişimden yana olabilir. Önemli olan bu değişimin radikal değil uzlaşmacı düzeyde olmasıdır. Bu açıdan Türk siyasetinde birden çok muhafazakâr görünümlü hareket olduğundan bahsedilebilir (Belge, 2003: 100) Bu nedenle Ak Parti döneminde yetişen gençlerin ne tür bir muhafazakârlık ideolojisine sahip oldukları araştırılmaya değer bir konu olmaktadır.

Ak Parti kuruluşunda açık ve net olarak siyasal anlamda bir kimlik beyanından kaçınırken 2003 yılında Yalçın Akdoğan'ın kaleme aldığı Erdoğan'ın da önsöz yazdığı kitapta "Muhafazakâr Demokrasi" vasfı parti nezdinde ön plana çıkmıştır. Erdoğan'ın ezilenin yanında duran tavrı ve masaya vurup hak arayan bir liderliği ile beraber tabanına ters gelmeyecek ideoloji olarak sonradan muhafazakârlığı benimsendiği anlaşılmaktadır. Erdoğan'ın "Ben İslamcı değilim, muhafazakârim!" söylemi ilk yıllarda belirgin olarak partinin kimliğini yansıtan önemli bir göstergedir. AKP'ye göre muhafazakâr bir parti değişimden yana olabilir, değişim ise radikal yollarla değil daha çok uzlaşmacı bir tercihle gösterilmeye çalışılmıştır (Fedayi, 2004: 151-156).

Ak Parti'nin kuruluşu ile beraber İslamcı ve gelenekselci olan tarafın arka plana atılmasına yönelik söylemler yeni dönemde muhafazakâr nesillerin yetişmesinde düşünülenenden çok daha fazla etki yapmıştır. Din ve gelenekselliğin artık görünürde varken içerik olarak içinin boşaltıldığını ve kapitalist sistemle barışan muhafazakâr nesillerin sosyal anlamda yaşadığı dönüşümü ortaya koyan çalışmalar bu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Akçaoğlu (2018), Avcı (2018) ve Tükel Parker'in (2017)

alışmaları bu dönüşümü ele alan başlıca çalışmaların başında gelmektedir. Burada tespit edilmesi gereken nokta gerçek anlamda muhafazakârlık ve dindarlık hususunun aşınmaya mı uğradığı; yoksa geçmişte yaşanan ötekileştirmeye karşı muhafazakârların biz de varız algısı ile mi yenileşmeye açık olduklarıdır.

Ak Parti Türkiye’de gençliğe yönelik heterojen bir yapıyı meydana getirmeye çalışırken bir yandan da milli ve yerel alanda getirmek istediği düzen için var olan statükoyu değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için kardeşlik, sevgi, yardım ve komşuluk gibi kavramlar üzerinden farklı söylemler geliştirirken diğer bir yandan da geçmişe özlemle Osmanlı’ya atıf yaparak karmaşık bir yapı görünümünde durmaktadır (White, 2013: 258).

Ak Parti’nin iktidara gelmesi ile beraber kapitalist piyasa ekonomisine karşı yapılan muhalefet rafa kaldırılmış, laiklik; din ve vicdan özgürlüğü alanında yeniden tanımlandıktan sonra modern hayata karşı katılık esnetilmiştir. Muhafazakâr kesimlerde beğeni dönüşümü gerçekleşirken şehirlerin gözde bölgelerinde lüks sitelerde yerleşmeler başlamış ve modern yaşamın Kuran ve sünnetle uyumlu olan şekli uygulanmaya çalışılmıştır. Bu durum evlerdeki mimariye, mobilyalara ve kıyafetlere kadar kendini gösterirken muhafazakâr ekimserliğin ve ie kapanıklığın ortadan kalktığı bir süreç yaşanmıştır (Akçaoğlu, 2018: 43-45).

Kamusal alanda devlet denetiminin azalmasıyla ortaya çıkan farklılaşmayla birlikte İşlam da kamusal alan içerisinde gittikçe daha fazla görünürlük kazanmıştır. Zaman geçtikçe İşlam’i hareketin siyasal eylemi yerini TV, konser alanları, plajlar, festivaller, gönüllü kuruluşlar gibi yeni meknlara giren, bireyselleşen bir İşlam’i dinamiğe bırakmaya başlamıştır. İşlamcı bir görünümle birliktelik duygusunu harekete geçirerek Müslüman kimliği ile siyasal alanda kendini gösteren bu durum, zamanla sosyal alanda kültürel yapı içinde de genişlemeye başlamış, süreç itibariyle siyasaldan kültüre doğru bir etki alanı yaşanmıştır (Bayrak, 2011: 26).

Müslüman genç kızların, şehirde yaşamış ve belli bir eğitim kademesinden geçmiş olanları artık siyaset alanında varlığını göstermeye başlamıştır. Bunun yanında İşlam’i alanda kılık kıyafet hususunda farklı tercihleri seçerek geleneksellikten uzaklaşmaya doğru bir giyim tarzının yayılma evresi kendini göstermiştir. Bu durumda dindar veya İşlamcı kadınların eğitimden siyasal alana dair etkileri artarken geleneksellikten

kurtulup modernliği kabul ettikleri ve laiklik ilkesi ile de yaşamayı öğrendikleri dile getirilebilir (Türköz, 2011: 121).

Tüketimden modaya, teknoloji kullanımından kentsel yaşamın değişimine kadar modern yaşamın pratiklerini kullanmaya başlayan yeni muhafazakârlık anlayışı, zamanla sosyal hayatta kendini belirgin bir şekilde göstermeye başlamıştır. Böylece sosyal alanın hemen hemen her bölgesinde belirgin bir şekilde yer almaya başlayan yeni muhafazakârlık anlayışı daha çok üniversite gençliğinde somut bir şekilde ortaya çıkmış ve kabul görmüştür (Tükel Paker, 2017: 129).

1980’den sonra İslam’i kesimde giyim ve kuşamda moda kavramının kendini göstermesi ve “tekbir giyim” firması ile görünen renkli ve canlı giysilerin dini yaşam tarzlarında yer edinmesi dikkat çekicidir. Bunun yanında dini grupların birbirlerini tanıyacak ve diğerlerinden kendi grubunu ayırt edecek unsurları oluşturdukları da görülmektedir. Özellikle örtünme biçimleri üzerinden Milli Görüş’e sahip kadınların koyu mavi, Nakşi Bendi tarikatına mensup olanlarında siyah renk örtüleri tercih ettikleri fark edilmiştir (Avcı, 2018: 83-88).

2018 yılında “kayan yıldız” modasının sosyal medyada özellikle muhafazakâr genç kızlarda da görülmesi ile beraber “Necip Fazıl Yaşasaydı bunlara ne derdi?” diye yazan Ahmet Hakan (Hürriyet, 2018) bir zamanlar buna benzer davranış gösterenlere Necip Fazıl’ın “Siz güneşi ceketinizin astarı içinde kaybetmiş marka Müslümanlarısınız” diye hitap ettiğini söylemiştir. “Kayan Yıldız” modası üzerinden başörtülü kızların ellerinde telefonları ile yüzüstü yere uzanıp yaptıkları özçekimleri sosyal medyada paylaşması o süre zarfında tartışılan sosyal olayların başında gelmiştir. “Muhafazakâr gençlerde yaşanan değişimi anlamakta zorlanıyoruz” diyen Kemal Öztürk’te (Yeni şafak, 2018) günümüzde siyaset biliminden sosyolojiye kadar birçok bilimin artık tarih olduğunu ve yaşananları izah etmekte geçmişteki literatürün açıklamaya gücünün yetmediğini belirtmiştir.

Özlem Albayrak’ta bir köşe yazısında (Yeni şafak, 2018) tüketim kültürü karşısında dindarların karşı duramadığını, geri kalmanın bir çile hayatı gibi algılandığını belirterek artık dindarların da postmodern alışkanlıklara gönüllü olmaya başladıklarını yazmıştır. Başka bir yazıda ise Müslümanların dinin kurallarını yok sayarak değil o kurallardan haberdar olarak sekülerleşme eğiliminde olduklarını belirten Albayrak

(Yeni Şafak, 2018) aynı zamanda gençler arasında yükselenin deizm değil sekülerleşme olduğunu belirtmiştir. Yeni muhafazakârlık, teknoloji ile beraber piyasa ekonomisini benimsemiş, Deniel Bell'in deyimi ile bir nevi kültürel unsurlarını ve yaşam disiplinini tüketim kültürüne feda ederek tehlikeye sokmuştur (Bora, 1999, akt; Erler, 2007: 127-128).

Muhafazakârların sermaye ile yaşamlarında belli bir dönüşüm gerçekleştiği net olarak kendini göstermiştir. Taht bulunan evlerin yapıldığı, gösterişin ön plana alındığı ve alafranga semtlerin tercih edildiği günümüzde yeni oluşan muhafazakârlık unsurunun aslında “merkez-çevre” ilişkisine çok da “çevreyi” temsil etmediği görülmektedir (Mollaer, 2016: 43-44).

Görüldüğü gibi günümüzün bazı muhafazakâr ve dindar köşe yazarları ve araştırmacıları (Mollaer, 2016; Akçaoğlu, 2018; Bora, 1999; Türköz, 2011; Bayrak, 2011) modernleşme ile beraber muhafazakârlarda ve dindar gençlerde yaşanan değişimleri eleştirel bir bakış açısı ile ele almaktadır. Bu durum günümüzde bazı tartışmaları beraberinde getirirken modernleşmenin muhafazakâr ve dindar gençlere göre olmadığı düşüncesi araştırmacılar tarafından yansıtılmak istenmese bile buna benzer düşünceyle bakılması sorunlu durmaktadır. Çünkü muhafazakârlık ideolojisinin yanında İslamcılık veya dindarlık algısının modernleşmeye tam anlamıyla karşı olduğunu söylemek ve yaşam tarzı olarak günlük yaşamda değişime uğramaması gerektiğini dile getirmek gerçekçi durmamaktadır.

Muhafazakârlıkta elde edilen mülkiyetin karşılığı belli bir oranda kazanılan özgürlüğün de bir nevi karşılığıdır. Mülk edinme özgür toplumun göstergesi olmakla beraber bireyin mülkiyete sahip olması emanetçiliği ile ilişkili olmakta ve aynı oranda sorumluluk yüklemektedir. Yükümlülüğün artması da özgürlüğün somutlaştığı anlamına gelmektedir (Akkaş, 2003: 251).

Muhafazakârlıkta İslam'ı açıdan inançlı olmakla beraber yeniliğe açık olabilmenin en önemli örneğini Özal'ın verdiği söylenebilir. Onun teşviki ile beraber inançlı olmanın rasyonel olmayı engelleyemeyeceği algısı Türk milletinin belli bir kesimince anlaşılmış ve sahip çıkmıştır (Pole, 2004, akt; Sezik, 2013: 319). Özal'ın düşüncelerinin içinde hayata geçirdiği liberal ekonominin temellerini atan uygulamalarla beraber faiz vermeyen İslam'ı bankaların oluşumunu gerçekleştirmesi

hem ekonomi hem de insanların bankacılığa bakışında farklılıkları beraberinde getirmiştir (Sezik, 2013: 319).

Geçen belli bir zamanın sonrasında “Yeni Muhafazakârlık” kavramı ile ortaya çıkanın değişime karşı olmama, ilerlemeci düşünceyi benimseme ve eski değerleri yok saymadan yeni olana ayak uydurma ile ilgili olduğu görülmektedir (Erler, 2007: 127).

Özpolat’a (2016: 17-29) göre Müslümanların modern dünyada kendilerini konumlandırmaları aslen Ak Parti iktidarından sonra gerçekleşmiştir. Böylece kapitalizmin dini yaşamla örtüşebileceği düşüncesi belirginleşmiş, İslam’i moda, İslam’i tatil ve İslam’i tüketim kavramları ortaya çıkmıştır. Özpolat, Adana ilinde dindar orta sınıfın tüketim kültürü sürecini nitel bir çalışma olarak ele almış farklı meslek grupları ile yapılan görüşmeler neticesinde üç farklı sonucu kavramsal olarak ortaya koymuştur.

- i. *Tepkisel yaklaşımda;* dindar orta sınıfın bir kısmı tüketim odaklı yaşamı dini açıdan olumsuz yorumlarken tüketim kültürünün dini değerlerin içini boşalttığını düşünmekte olduğu ortaya çıkmıştır.
- ii. *Mesafeli yaklaşımda;* dini değerlere sahip olmakla beraber çelişkili bir tüketim kültürünü benimseyen dindar orta sınıfın varlığı göze çarpmakta ve ikircikli durum kendini göstermektedir.
- iii. *Meşrulaştırıcı yaklaşımda;* dindar orta sınıfın bir kesiminin İslam ile kapitalizmin uyumsuz olmadığını düşündükleri, bu durumun yaşama yansıtılması gerektiği görülürken Müslümanların statü sahibi olması da önem kazanır hale gelmiştir.

Özpolat’ın da belirttiği gibi muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarına yakın duran insanların bu kavramları kendilerince içerik olarak yorumlamaları ve yaşamlarına yansıtmaları birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Kimi muhafazakârlar ve Müslümanlar modernleşmeyi ve yaşam tarzlarındaki değişimi zorunlu görürken kimi muhafazakâr ve Müslümanlar da modernleşen muhafazakâr kesimleri eleştirmektedir. Gerçekte olması gereken her kesimin kendi bakış açısına göre yaşam tarzlarını ortaya koyabilme serbestliğine sahip olmasıdır.

3.5. SEKÜLERİZM VE SEKÜLERLİK

Latince “seaculum” kökünden ortaya çıkan bu kavram “zaman” ve “mekân” anlamlarını birleştiren bir kavramdır. “Zaman”, gerçekleşenin şimdi oluşu “mekân” ise dünyada olanla ilgili olup olanın dünyevi yönüne işaret etmektedir. Dolayısıyla seaculum, “bu çağ” veya “şimdiki zaman” anlamına gelerek “bu çağ” veya “şimdiki zaman” içinde gerçekleşen olay veya durumlara işaret etmektedir (Attas, 1995: 42, Kirman, 2005: 51-52, Aydın, 2018: 8).

18. yy’dan itibaren birçok makale ve çalışmalarda bilimsel sonuçlara inanmanın dine inanmamayı gerektirdiğini savunan bir düşünce ortaya çıkmıştır. Avrupa’da Hristiyanlıktan uzak öğretileri ve kilisenin vaatlerini çürüten bilim insanları ve sosyologların yetişmesi beraberinde dinlerin hurafe olduğu algısını getirmiştir. Din adamlarını dışlamak ve en çok bilim insanlarına güvenmek kendini bir toplum gerçeği olarak göstermeye başlamıştır (Ertit, 2019: 127-131).

Sekülerleşme kavramı literatürde farklı anlamlarla ve açıklamalarla dile getirilmeye çalışılsa da merkezinde bu kavramı açıklamaya yarayan üç özellik bulunmaktadır. Bu özellikler “rasyonelleşme”, “farklılaşma” ve “bu dünyaya ait olma”dır. Bir toplumda sosyal ve siyasal alanda hâkim olduğu düşünülen bu üç unsurun kendini göstermesi toplumun sekülerleşmesi alanında önemli bir ölçüt olarak görülmektedir. Bunun yanında dinsel anlamda inançlara ait kurumların önemi azalırken bilimsel verilerin dikkate alındığı bir yapının ortaya çıkması da önem arz etmektedir. Dinin buradaki yeri farklı görüşlerle ortaya konmuştur. Kimi görüşe göre dinin sosyal ve siyasal alanda tamamen etkisinin yitirmesi üzerine iken kimi görüşlere göre de dinin kendi alanında etkinlik kazanıp belli ama dar bir alanda yoğunluk kazanacağı üzerinedir (Kirman 2005: 54-57).

Klasik dönem sosyologlarının hızla gerçekleşen endüstrileşme, şehirleşme, modernleşmeyle birlikte toplumda meydana gelen değişimi anlamlandırmak için sekülerleşme kavramını kullanmışlardır. Örneğin sekülerleşmeyi (Konut, 2012: 40-41).

- Weber; dünyanın büyüünün bozulması, rasyonelleşme şeklinde ifade etmiş,

- *Durkheim*; dini toplumsal düzen metaforundan başka bir şey olmamakla açıklamış,
- *Berger*; dine ait sembollerle beraber dinsel etkinin toplumda ve kültür alanında var olan hâkimiyetinin kalktığı bir süreç olarak görmüştür.

3.6. TÜRKİYE’DE SEKÜLERİZM VE LAİKLİK İLİŞKİSİ

Laiklik içerik olarak seküler değerler taşıırken bu seküler değerlerin siyasal düzene ve kurumlara enjekte edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ortaya çıkış süreci olarak eskiye dayanmasına rağmen laiklik kavramının hala içerik ve anlam bakımından tartışılması Türkiye’de laik düşüncenin seküler eylemlerle uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle laiklik ve sekülerizm kavramlarının ilişkisi veya biri olup olmadan diğlerinin ele alınıp alınamayacağı bir tartışma konusu olarak görülmektedir (Sarı ve Önkol, 2015: 102).

Seküler ve sekülerizm kavramlarının laiklik ile bağlantılıymış gibi anlam kaymalarının olduğu bir durum söz konusudur. Laiklik; dini kurallar ve kaidelerden kamu kurum ve kuruluşlarının azade edilmesi olarak işlev görürken sekülerizm toplumsal yaşamda dine dayalı unsur ve kriterlerin yerine pozitif düşünce ve esasların yer alması anlamındadır (Erdoğan, 1995: 186). Seküler, merkezi modern bilgisel bir alanı ifade ederken sekülerleşme ise daha çok modern bir dünyaya dair yaşam biçimi oluşturma ile tarif edilir (Casanova, 2011: 54).

Osmanlı Tarihinden itibaren modernleşme ve sekülerleşme çalışmalarına değinen Azak, (2019: 17-19) modernleşme taraftarları ile buna karşı duran kesimlerin varlığını gözler önüne koymaktadır. Azak; modern, laik, ilerici aydınlanmış kesimlerle dinci, geleneksel, gerici ve çağdışı güçlerin karşıtlığı olarak laikliğin Türk tarihinin düşünürleri tarafından karşılaştırmalarına yer vermiştir.

Laiklik, Kemalizm açısından bakıldığında seküler (dünyevi) bir görüşün daha ötesinde devlet eliyle dini inançları dönüştürmeyi hedefleyen bir ideoloji görünümündedir. Bu nedenle İslam’a bakış açısı sadece özel alanda etkin olan rasyonalist bir yapı ile Türk İslam’ını hedeflemiştir. Gerici ve hurafeye dayalı Arap kültürünün etkisinde olan İslam’a karşı ise net olarak direncini gösteren bir pozisyon almıştır (Azak, 2019: 299).

Bununla birlikte devletin dini uygulamalar üzerindeki denetleyici ve düzenleyici etkisi giderek daha belirgin hale gelmiş ve bunlar Cumhuriyet'in yeni, modern ve ulusal tanımına uygun olarak dönüştürülmüştür. Bu nedenle, kamusal alanda dini ve dini referansları kaldırmak yerine, modern ve ulusal nitelikte dinin yeniden tanımlanması fikrine dayanan Kemalist sekülerleşme politikaları ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak, Türkiye örneğindeki laikleşme sürecinin modernleşme ve batılılaşma ile başladığı söylenebilir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, sosyal ve kültürel yaşamı etkileyen değişimleri içeren sekülerizm, Cumhuriyet Dönemi'nde devlet aygıtlarının laikleşmesi için yasal ve siyasi reformlar içeren bir süreç olarak anlaşılabilir. Bu nedenle, laikleşme ve sekülerizm, Türkiye örneğinde birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş kavramlardır (Tatoğlu, 2014: 19-20).

Araştırmamızda laiklik ve seküler kavramlarının saha çalışmamızda uygulamaya katılanlar açısından aynı anlama geleceği belirtilmiştir. Aslen farklı anlamlarda olan bu iki kavramın Türkiye özelinde aynı anlama gelmesinin haklı birtakım gerekçeleri ve geçmişi bulunmaktadır. Volkan Ertit bunun sebebinin medya ve akademi dünyasına bağlarken (Ertit, 2014: 105), Başdemir (2009: 23-24) laiklik ilkesinin Türkiye'de tüm alanları kapsayacak şekilde rejim eliyle uygulanmış veya dayatılmış olmasından dolayı alternatif bir yaşam biçimi gibi algılanmış ve böylece sekülerleşme kavramıyla özdeşleştirilmiş olmasına bağlar.

Laiklik daha çok kısa anlamda din ve devlet ilişkilerini ele alıp birbirine karıştırılmamasının yanında inanç özgürlüğü anlamına gelmektedir. Sekülerizm ise bir süreç olmakla beraber bireyin toplum içinde sosyolojik açıdan davranışları ve dünyaya bakış açısı ile ilgilidir. Laiklik kavramsal olarak yasal bir zemine dayanan ve kurumsal yapıların işleyişine etki eden bir içeriğe sahipken sekülerleşme modernleşmeye bağlı olarak birey veya toplumda belli bir süreç sonrasında kendiliğinden gerçekleşen bir etkiye sahiptir. Laiklik devlet katında ve kurumlarında olması gereken dönüşümü ifade ederken sekülerleşme toplumda gerçekleşen dönüşümün sonucudur. İki kavram arasındaki temel fark; laikliğin kamusal alana, sekülerizmin de bireysel alana ait olduğunu savunmasıdır (Başdemir, 2011: 147; Darende, 2015: 153).

3.7. TÜRKİYE’NİN SEKÜLERLEŞME SÜRECİ

Modernleşme ilk olarak Osmanlı Devleti’nde görülürken Avrupa’dan alınan askeri yenilikler, eğitim reformları ve kültür alanındaki düzenlemenler sonrasında seküler düşünce zihniyet dünyasında da yer edinmeye başlamıştır. Bu durum Cumhuriyet Dönemi’ndeki yapılan inkılaplarla yoğunluk kazanırken 1937’de Anayasa’ya laiklik ilkesinin girmesi ile beraber din, devlet kurumlarının dışına özel alana yönlendirilmiştir (Tekin, 2012).

Özellikle II. Mahmut’la başlayıp Atatürk ile devam ederek yeni bir yapılanma için bazı değişimleri uygulamaya çalışan laiklerin toplum genelinde başarılı olamadığı görülmektedir. Diğer bir taraftan uygulamaya konulan ise II. Abdülhamit ile başlayan ve Özal ile devam eden modernitenin gerçekleşme sürecidir. Bu süreçinde belirgin özelliği toplumun geleneği içinde kalarak Batı’nın teknolojisine sahip olabilmektir (Ünal, 1997: 101-102).

Türkiye’de sekülerleşme tarihi “batılılaşma” tarihi olarak adlandırılabilirken (Ardoğan, 2010: 320) Tanzimat, Islahat Fermanları ve 1869 Maarif Nizamnamesi ile Müslüman ve Gayrimüslimlerin aynı okullarda eğitim göreceği olması sekülerliğe giden adımın ilk icraatı olarak görülmektedir (Tosun, 2008: 229).

Kaynağını Batı pozitivistizmden alan Kemalizm’in Osmanlı’ya dayanan bir yönünün olduğunu da dile getiren Mardin, Osmanlı bürokratlarının pragmatist ve laik bir yanının varlığını vurgular. Bunun yanında Islahat hareketleri ile başlayan modernleşme çabaları sonradan halkında ıslah edilmesine yönelik bir anlayışla devletin yeni değerleri doğrultusunda toplumsal hedefler de yerini almıştır (Mardin, 1993: 41).

Sonrasında Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan inkılapların hepsinde seküler ve laik anlayışın etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. 3 Mart 1924’te “Saruhan Milletvekili Vasıf Bey” ve elli arkadaşının Tevhidi Tedrisat Kanunu ile beraber Urfa vekili Saffet Efendi’nin de elli üç arkadaşı ile hazırladığı Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanlığının yurt dışına çıkarılmasına yönelik kanunlar mecliste görüşülerek kabul edilmiştir (Taşdemirci, 1990: 546). Türkçenin ses yapısını karşılamadığı ve ses yapısında sıkıntılar oluşturmasının yanında dinsel gönderimi olan Arap alfabesinin de değiştirilmesi beraberinde gelmiştir (Kinross, 2006: 512-513).

Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan inkılaplar laiklikle alakalıdır ve tepeden gelen yenilikler halkın dinden uzaklaşmasını sağlamayabilir. Nitekim kanunlarla bir halkın dinden uzaklaşmasını veya yakınlaşmasını sağlamaya çalışmak her zaman istenen sonuçları vermemiştir. Cumhuriyet'in kurulması ile yapılan inkılapların hepsi sekülerleşmeyi istemekten ziyade devletin inançsızlaştırılması ile ilgilidir. Devletin kimi zaman laik kimi zaman dini inançlara sahip çıkan yapıda olması halkın aynı doğrultuda ilerleyeceği anlamına gelmemektedir. Örneğin İran'da başörtüsü zorunlu olsa da devletin egemen olmadığı özel hanelerde başörtüsü takmak bir yana alkol tüketildiği görülürken İranlı genç kuşakların ülkelerinin dışında dekolte kıyafet giyme eğiliminde oldukları görülmektedir (Ertit, 2019: 82-85).

Türkiye'de sekülerizm literatürünün en önemli odağı; sekülerizm söyleminin Cumhuriyetçi seçkinlerin anlayışı olduğudur. 1920'lerde Cumhuriyet Dönemi ile Osmanlı Dönemleri arasında hem süreklilik hem de süreksizlikten oluşan söylem, Kemalist rejimin laik siyasetini 1930'larda daha otoriter hale getirmiştir. Kemalist ideolojinin ve toplumsal hayal gücünün sekülerizm bağlamında uygulanan politikaları dini veya geleneksel unsurlara önem veren kesimlerde huzursuzluklara neden olmuştur. Ayrıca, devletin kapasitesi ve ulus inşa sürecinin gerekliliği bakımından yeni kurulan bir rejimden kaynaklanan sorunlar da bu dönüşümü zorlaştırmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetçi laikleşmenin sağlam ve kararlı bir proje olduğunu söylemek zor olmakla birlikte, aşamalı bir süreç veya daha otoriter bir karaktere doğru bir evrim olarak gelişme gösterdiği söylenebilir (Tatoğlu, 2014: 18-19).

Azak (2019: 194-196) çalışmasında Cumhuriyet Dönemi'nde kentlilerin köyden gelen şalvarlı, sakallı ve eli tesbih tutan bireylere karşı gerici, yobaz etiketleri yakıştırdığından bahsederken o dönemde aslen modernleşme ve sekülerleşmenin kentliler tarafından kabul edildiğini belirtmektedir. Kırsalda yaşayanlara karşı da ötekileştiren bir ortamın oluştuğunu belirten Azak, dönemin karikatürlerinde yobaz kesim diye şalvarlı, sakallı, eli tesbih tutan erkeklerle çarşaf giyen kadınların resmedildiğini anlatır.

Türkiye'de sekülerleşmenin dinle ilgisinin olmadığını hatta dine faydalı olduğunu dile getiren çalışmaların varlığı da dikkat çekmektedir. Bunların başında gelen Turner (1991: 220) Türk sekülerleşmesinin İslam ile ilgili olmadığını belirtirken asıl amacın

Avrupa'yı kendine uyarlama amacını taşıdığını söyleyerek bu açıdan Türk sekülerleşmesini taklitçilikle özdeşleştirir.

Durkheim'in dinsel değerlerin toplumsal dayanışmaya yardım edici rolünün Türk sekülerleşmesine etkisi vardır diyen Turner (1991: 216) Türk sekülerleşmesinin ana temalarından birinin İslam'ı bertaraf etmek değil ona demokrasiyle uyumlu olacak bir toplumsal işlev kazandırma amacı taşıdığını söyler.

Mert ise (1994: 53) sekülerleşme sürecinin gerçek muhtevasına eğilmeden şekil üzerinden tartışılmasının Türkiye'de yaşanan çok ciddi bir dönüşümün hakkıyla değerlendirilmesine engel olduğunu belirtir. Bunun sonucu ise bir yandan bu tarihsel şeklin, yani radikal sekülerist Cumhuriyet'in ideolojik boyutu olan Kemalizm'in sürekli karalanması olmuştur diyen Mert, bu durumun İslamiyet'e yönelik eleştirel bakış açısını da körelttiğini dile getirmiştir.

Sarıbay'a göre ise (1985) Kemalist sekülerizasyon siyaseti İslam'dan tamamen elimine etmenin yanında onun toplumsal köklerini kurutmak gibi bir boyut içermediğini aksine İslâm'ın ulusal kültür ve toplumsal hayatın kaynaklarından biri olarak kalmasına olanak tanıyıcı nitelikte olduğunu söyler. Kemalistler İslâm'ın siyaset, hukuk ve eğitim alanlarından ayrılıp bireylerin özel bir meselesi haline gelmesini istemişlerdir diyen Sarıbay, Kemalist reformların amacının İslâm'a rasyonel ve modern bir içerik kazandırmak olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'de Turner'in (1991) öne sürdüğü, Mert (1994) ve Sarıbay'ın da (1985) desteklediği şekli ile Türk sekülerleşmesinin İslam'a karşı olmadığı yönünde ortaya koyan çalışmaların varlığı bilinmekle beraber aksi görüşü savunan araştırmaların varlığı da bilinmektedir. Araştırmamızda konudan uzaklaşmama adına bu literatüre fazla değinilmemiştir. Gerçek olan bu ikiliğin veya karşıtlığın devam ettiğidir. Kimi çevrelerce sekülerleşmenin din karşıtı gibi algılandığı kimi çevrelerce de yapılan inkılaplardan düzenlemelere kadar birçok şeyin din karşıtlığı içermediği öne sürülmüştür.

Türkiye'de Müslüman olan gruplarda da belli bir oranda sekülerleşmenin olduğunu söylemek mümkündür. Günlük dilde “selamünaleyküm, Allaha emanet ol” vb. kelime ve cümlelerin artık eskisi gibi kullanılmadığını belirten Tekin (2012: 192) tam olarak

söylenemese de Türkiye’de Müslümanlarda belli bir oranda sekülerleşmesinin gözlemlendiğini belirtmiştir.

Türkiye’de toplumsal alanda bireylerin dini yaşamlarını konu edinen çalışmalara baktığımızda eğitim ile din arasında tespit edilen ilişkinin ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki içinde ortaya konan verilerden biri de bireyin eğitimde mezuniyet derecesi ne kadar artarsa bireyin dini değerlerden de o kadar uzaklaştığıdır. Eğitim seviyesindeki artış ile bilimsel araştırma ve sorgulama duygusunun bireyde daha da ön plana çıktığı görülmüş ve böylece üniversite öğrenimi gören bireylerde sekülerleşme düzeyinin diğer kademelerdeki bireylere göre daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye’de modernleşme sürecinin belirgin bir özelliği olarak kendini göstermektedir (Yapıcı, 2012).

Her ne kadar sosyal ve gündelik hayatta insanlar dinsel alanı daraltıp seküler yaşamı geniş tutma gayretleri içinde olsalar da bunun tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek zordur. Günümüzde futbol ve müzik alanlarında dinsel ritüellerin olmadığı söylene de söylenen şarkılar, gösteriler ve yapılan coşkulu organizasyonlar aslen sekülerliğin içinde bazı metafizik ve dinsel inanışların varlığını gizleyememektedir. Bunun yanında moda defileleri bir ayin şekli gibi sunulmakta ve manken olabilme adına bir “tanrı-tanrıça” anlamında “mitolojik” bir beden özlemi duyulmaktadır. Böylece sekülerizmin içinde olduğunu düşündüğümüz bazı unsurların dinselleştiği görülmektedir (Tekin, 2016: 339-342).

Yaşama Dair Vakıf (2018) tarafından yapılan gençlik araştırması sonuçlarına göre Ak Parti’ye oy veren ve Müslüman olduğunu dile getiren gençlerin yarısı, iyi bir eğitim olanağını ve daha iyi ekonomik fırsatları Batı’daki ülkelerde bulacağını düşünmektedir. Dindar olduğunu belirten gençlerin çoğu, inancını özgürce yaşamak adına Batı ülkelerini tercih edebileceğini belirtirken gençlerin sekülerleşmesi ile “özgür yaşam ve özgür inanç” düşüncesini daha çok benimsedikleri gözlemlenmektedir (Kılınç, 2018).

Muhafazakâr gençlerin son 17 yıllık süreçte sekülerleştiğini gösteren çalışmaların yanında Yüksel’in (2019) çalışmasında olduğu gibi bazı çalışmalar ise bu dönemde İslam’i kural ve öğretilerin öneminin arttığını dile getirmektedir.

Seküler gençlerin kendilerini artık bu ülkede yabancı hissettiğini dile getiren Yüksel (2019) orta gelir düzeyine sahip seküler gençlerin son yıllarda içki yasağı, dinin eğitimde etkisinin artması ve İslam'ı referanslarla işe alımların gerçekleşmesinden dolayı azınlıklaşma duygusuna düştüğünü belirtir. Seküler görüşte olan ve muhafazakârlığı benimsemeyen gençlerin tepkisel olarak geçen sürede Cumhuriyet mitinglerine ve Gezi olaylarına katıldıklarını, böylece kolektif eylemleri gerçekleştirdiklerini belirten Yüksel, Ak Parti'nin her seçimde oyunu artırarak gelmesi ile daha da çok otoriterleştiğini anlatır. Böylece seküler gençlerin gün geçtikçe umutsuz olduklarını söyleyen Yüksel, imkânı olan gençlerin dış ülkelere göç etme eğiliminde olduklarını belirtir.

Seküler gençlere son 18 yıl adına Yüksel'in gözünden bakarsak hepsinin durumunu genellemek doğru olmayacaktır. Bu durumda olanların yanında genel anlamda hepsinin kendini dışlanmış olarak hissedip hissetmediklerini tam olarak bilmek mümkün değildir. Bu nedenle geniş çerçeveden yapılacak olan saha çalışmaları daha önem arz eder hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk andan itibaren uygulanmak istenen laiklik anlayışı ile Müslümanların ılımlı ve dini özgürlük anlayışına dayalı laiklik anlayışı günümüzde de belli bir oranda çatışmacı bir bakış açısı ile dile getirilmektedir. Çalışmamızda laik ve seküler gençliğin tanımını laikliği bir baskı aracı olarak kullananların yanında ılımlı olarak görenleri de içermektedir. Baskıdan kasıt Azak'ın da belirttiği gibi (2019: 144-145) laikliği dini hurafelerden arındırma, dinin devlet ve sosyal alandan tasfiyesine dayanan görüşü kast etmektedir.

Muhafazakâr gençlere yönelik tanım ise çalışmamızda ılımlı muhafazakârlıkla beraber laikliğe tamamen karşı çıkan katı muhafazakârlığı da kapsamaktadır. Bu tanımların hangi yönde ağırlık kazandığı daha çok saha çalışmamızın sonuçlarında kendini göstermektedir.

Türkiye'de sekülerleşmeyi ele alan çalışmaların geneline baktığımızda muhafazakâr ve dindar nesillerin modernleşme kapsamında dönüşüme uğradığını ve sonuç olarak sekülerleştiğini belirttikleri görülmektedir. Belli oranda doğru olan bu sonuçlarda unutulmuş husus gelecekte aynı gençlerin sekülerleşme eğilimlerini sorgulayıp sorgulamayacakları durumudur. Seküler anlamda yetişen gençlerde ise gelecekte

muhafazakâr ideolojiye eğilim gösterip göstermeyecekleri bilinmemektedir. Bu açıdan gençlerin seküler ve muhafazakârlık kavramları üzerinden gelecekte kutuplaşmalarını önlemek için çokkültürlü politikalarla birbirlerini tanımaları ve bir arada yaşamının yollarını bulup günlük yaşamda bu yolları kullanmanın yöntemleri aranmalıdır.

4.BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

“Bütün kültürler iç içedir; hiçbirisi tek ve saf değildir, hepsi melez, heterojen, son derece farklılaştırılmıştır ve hiçbirisi tek parça değildir” (Said, 1994: 29)

Aynı dile, dine ve kültüre mensup insanların toplum içerisinde homojen bir yapıda yer alması günümüzde artık zorlaşmaktadır. Bundan dolayı tek bir homojen yapıdan ziyade farklı kültür, din, dil ve unsurların aynı yapı altında bulunduğu modern devlet yapıları ve modern toplumlar kendini göstermektedir. Bu yapı literatürde çokkültürlülük, çokkültürcülük gibi kavramlarla dile getirilmektedir.

Dünya genelinde çokkültürlülük ve çokkültürcülük, Kanada’da Quebec’liler, İspanya’da Katalanlar ve Basklar, Fransa’da Korsikalılar, Belçika’da Valonlar, İngiltere’de İskoçyalılar ve Gallerlilerin bazı talepleri ile gündeme gelmeye başlamıştır (Colombo, 2014).

Çokkültürlülük, sadece kimlik veya kültürle ilgili değil kültürle kaynaşmış olan bütün farklılıklarla ilgilidir. Çokkültürlü toplum birden fazla kültürel topluluğu içinde bulunduran bir yapıdır diyen Parekh, toplumların kültürel çeşitliliğe iki farklı şekilde tepki verdiğinden bahseder. Toplum kültürel çeşitliliği hoş görüp kabul edecektir veya da farklı kültürleri baskın kültürün içinde asimile etmeye çalışacaktır. Parekh’e göre bir toplumun veya ülkenin çokkültürlü olduğunu iddia etmek farklılıkları asimile etmekten değil farklılıkları kabul etmekten geçmektedir (Parekh, 2002: 3-8).

Türkiye’de de farklı kültürlerin varlığı bilinmektedir. Kültür ve mekân ilişkisi bölümünde de ele aldığımız gibi farklı mekânlar farklı kültürlerin oluşmasına ve farklı kimliklerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Türkiye çokkültürlü bir toplumdur. Kimi sosyal bilimciler bu durumu bir “ebru”ya (Cırık, 2008, akt; Arslan, 2015: 260) benzetirken kimi araştırmacılar da çokkültürlülüğü birbirinden bağımsız olmayan kültürlerin birlikteliği anlamında “çokkimliklilik” kavramı ile dile getirmişlerdir (Süvari, 2005: 83).

Colombo'ya (2014) göre de çokkültürlülük sadece farklı türdeki toplumlar için değil toplum içindeki farklı yaşam tarzları içinde ayırt edici özelliklere vurgu yapan bir kavramdır ve bu husustaki tartışmaları da içermektedir. Bu sebeple çokkültürlülük kavramı gelecekte birlikte yaşama adına politikalar oluşturmada büyük önem arz etmektedir.

Geçmişten günümüzü kültürel ve sosyal alanda olumlu ve olumsuz gelişmelerin yaşandığı ülkemizde gelecek nesiller arasında ırkçı yaklaşımların olmaması ve gelecek adına bir arada yaşamaya yönelik politikaların oluşturulması gerekmektedir. Hiçbir kimlik grubunun kendi kültüründen vazgeçmesini bekleyemeyeceğimize göre kültürel grupların kendi kültürüne sahip çıkması ve farklı kültürlerle uyum içinde yaşayabilmesine olanak tanımak gerekir. Bu durum aşılması gereken bir sorun olarak sadece Türkiye'nin değil bütün dünya devletlerinin önünde durmaktadır.

Bu çalışmada B. Parekh'in çokkültürlülüğe olan bakış açısı çerçevesiyle farklı kültürlerin bir arada uyumlu yaşamasına yönelik faktörler ele alınmış ve Türkiye'deki seküler, muhafazakâr gençlerin birbirlerine ve diğer farklı kültürlerle olan sosyal uzaklık mesafelerine bakılmıştır. Sosyal mesafe ölçeği çerçevesince yapılan tespitlerle Türkiye'deki gençlerin gelecekte birlikte yaşamaya yönelik bakış açıları belirlenmiştir.

4.1. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞÜN ORTAYA ÇIKIŞI

Klasik liberalizm ve liberal devlet anlayışı bir grubu ya da cemaati devlet karşısında muhatap olarak görmeyi kabul etmez ve bireycilik üzerinden devletin görevlerini bireye karşı sorumluluklar çerçevesince irdeler (Kymlica, 1996: 4).

Van Dyke ise, liberalizmin en belirgin özelliği olarak gereğinden fazla birey ve devlet ilişkisini vurgulamak olarak belirtirken (Van Dyke, 1995: 33) klasik liberal düşünürlerin bireyin mutluluğu ve refah seviyesinin yüksekliği için ortaya koydukları genel kanaatin belli bir ulus devlet çerçevesince olacağını belirtmişlerdir.

Klasik liberal düşünürlerden olan Mill'e göre demokratik bir hukuk devletinin varlığı farklı etnik gruplara sahip bir ülkede mümkün değilken benzer bir durum T. H. Green ve D. Barker içinde geçerlidir. Green'de liberal demokrasinin ancak halkın ortak bir

tarih, gelenek ve ortak bir görenek üzerinden insanların geçmişe sadakat duyması ile oluşacağını belirtmiştir (Kymlica, 1998: 97).

Klasik liberallerin bu yaklaşımı ile dünyada çokkültürlülük anlayışının gelişimi ve ortaya çıkması 21. yy itibariyle kendini gösterirken artık toplumlarda farklı etnik yapıdan olan grupların baskılanamayacağı Belçika, İngiltere ve İspanya’da örnekleri ile kendini göstermiştir. Baskı yoluyla her ne kadar homojen bir yapı oluşturma adına bazı ulus devletlerin çabaları söz konusu olsa da 2. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlık kazanmaları ile çokkültürlülük siyasal hayatta önem arz etmeye başlamıştır (Çeliktürk, 2011: 27-28).

Postmodernizmin talimatsız ve bir nevi kuralsız siyaset isteyen yönü söz konusu olmakla beraber çokkültürlülük öncesi ulus devletin getirdiği belli kural ve disiplin sürecini de alaşağı eden yönü göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece çokkültürlülük kavramsal olarak postmodernizmin etkisi ve hatta desteği ile ulus devletlerde ele alınır ve düşünülür hale gelmiştir (Yanık, 2012: 58-66). Ulus devlet anlayışında var olan evrensel insan nitelendirilmesi aslen bireysel farklılıkları ve çok yönlü çeşitliliği tanımamaya yönelik bir söylemdir. Bu nedenle modernizmin bir nevi dayattığı süreç olarak görülmektedir (Joppke, 2001: 431).

Postmodern söylem tek bir söylem veya tek bir kural çerçevesinde oluşturulan yapıya çok farklı yapı ve kültürleri destekleyerek karşı çıkarken her farklılığın bir hikâyesi ve bir nevi diğerinden farklı olan bir tarzı söz konusu olmaya başlamıştır (Loo ve Reijyen, 2003: 265).

Modern devletin bize sunduğu tek pare siyasal ve sosyal yaşantı zamanla eleştiriye maruz kalmış ve çok farklı kültürdeki grupların talepleri ile siyasal düzende yer alma girişimleri ortaya çıkmıştır. Böylece bir toplum oluşturabilmenin yanında farklı grupların siyasal yapısına olan katkısı ve yönetimde olabilme talebi ile çoğulculuk anlayışı kendini göstermiştir. Böylece ortaya çıkan çoğulculuk kavramı da siyasal ve toplumsal hayatta farklı kesimlerin örgütlü bir şekilde karar alma süreçlerine olan katkısını ifade eder hale gelerek literatürde yerini almıştır (Yanık, 2012: 71-72).

Çokkültürlülük kavramının toplumsal açıdan daha belirgin olmasına neden olan postmodernizm, modernizmin ötekileştirme ve dışlama ile beraber asimile etme

anlayışına son vermiş, homojenlik algısını yıkarak her kültürün değerine göre bir üstünlüğünün olamayacağı düşüncesini güçlendirmiştir (Şan, 2006: 74).

Çokkültürlülük düşüncesini ortaya çıkaran bazı faktörler vardır. Tabi ki temelde liberalizmin olduğu bu ideolojide adalet, hoşgörü, bireysel ve kolektif haklara sahip olma gibi bazı unsurların liberalizm kaynaklı olduğu görülmektedir. Liberalizm açısından önem arz eden pozitif ve negatif özgürlük kavramları da çokkültürlülük kavramını doğrudan etkilemektedir. Negatif özgürlük minimal devletin varlığı ile beraber devletten ziyade kültürlerin yaşatılmasında insanların rolünü ön plana koyarken, pozitif özgürlük farklılıkları korumanın devlet eliyle daha sağlıklı olacağı düşüncesini ön plana koymuştur (Erdoğan, 2012: 88-90).

4.2. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK AYRIMI

“Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük” terimleri giderek daha çok popüler hale gelmekte bundan dolayı zaman zaman kullanımda yanlışlıklara sebep olmaktadır. Çokkültürlü tartışmalar entegrasyon politikaları, refah devleti rejimleri, kültürel çeşitliliğin yasal ve siyasal yerleşimi, göç ve ulusal sınırların yönetimi, kültürel / dini farklılığın tanınması gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda felsefe, sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, pedagoji, kültürel ve post-sömürge çalışmaları gibi farklı disiplinlerle de ilişki içindedir (Colombo, 2015).

Çokkültürlülük tarihsel bir geçmişi olan bir olgu iken devlet politikası olarak çokkültürcülüğün kabul edilerek uygulamaya konulması yeni bir durumdur. Çokkültürlülük; toplumdaki farklı kültürlerin varlığına işaret ederken çokkültürcülük; politik anlamda çokkültürlülüğün tanınarak ilgili politikaların yürütülmesi anlamına gelmektedir. Farklı etnik unsurların yanında dinsel inançların ve cinsel tercihlerin kabul edildiği bir yaşam alanının tanınması, çokkültürcülüğü işaret etmektedir (Ceylan, 2015: 573).

Anık’a göre de (2012:12) çokkültürlülük toplum içindeki farklı kültürlerin bir arada bulunmasına dikkat çekerken çokkültürcülük siyasal anlamda farklı kültürlerin tanınmasına ve bunun bir nevi devlet politikası haline gelmesini ifade etmektedir.

Terim olarak çokkültürlülük, en az üç anlamda kullanılmaktadır: (i) etnik ya da kültürel heterojenliğe atıfta bulunmak; (ii) eşitlik ve karşılıklı saygı idealine atıfta

bulunmak, (iii) 1971'de Kanada federal hükümeti ve daha sonra birçok eyalet tarafından ilan edilen hükümet politikasına atıfta bulunmak. “Çokkültürlülük” teriminin Kanada’daki anlamı ise genellikle “mozaik” ile hemen hemen aynıdır. Örneğin, Kanadalılar Amerikan “erime potası” ile Kanadalı “çokkültürlülük” arasında bir fark yaratıyor gibi görünmektedir (Tirkkonen, 2009: 6).

1970’lerden bu yana Kanada ve Avustralya’da benimsenen çokkültürlülük, politik bir unsur olarak zamanla gündemde yer almaya başlamıştır. Günümüze kadar geçen sürede de Batılı ülkelere gerçekleşen göçlerle kültürel toplulukların çokkültürlülük politikası tartışılmış farklılıklara dair verilerin yer aldığı bir yaklaşım olarak kendini göstermiştir (Say, 2017: 29).

“Birlikte yaşayabilecek miyiz?” adlı eserinde “ortak bir kamusal özgürlük alanı” yaratabilmek adına insanların sorumluluğu olarak ortak bir noktada kültürel kimliklerin bağdaştırmaları gerektiğini söyleyen Alain Touraine (2000: 212) çok kültürlülük kavramını kültürlerin etkileşimi ile ortak bir yaşam biçimi olarak adlandırır. Ahmet İnsel’e göre ise çokkültürlülük, demokratik toplumda olması zorunlu olan bir durumdur (2006: 3).

Gerçekçilik olarak çokkültürlülük, farklı ırksal veya etnik kökene sahip kişilerin tek bir politikada varlığını ifade ederek demografik heterojenliğe genellikle bir bölgenin veya büyük ölçekli göçlerin fethinin sonucudur. Bir ideoloji olarak çokkültürlülük, tutarlı bir inanç kümesi, değerler, alışkanlıklar ve gözlemler anlamında kültürdeki farklılıkların bu demografik çeşitliliğe eşlik ettiğini varsayan politik bir tepkidir (Citrin, Sears, Muste ve Wong, 2001).

Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi çokkültürlülük daha çok toplumsal yapı ile ilgili iken çokkültürcülük siyasal organizasyonun ve yönetimin topluma, farklı kültürdeki gruplara bakış açısı ile ilgilidir. Bu çalışmada ele alınan kavram çokkültürcülük kavramı değil çokkültürlülük kavramının farklı kültürlerin bir arada bulunmasına ve farklı kültürlerin bir arada yaşamına olan etkisidir.

4.3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK TEORİLERİ

Kuramsal açıdan çokkültürlülük ideolojisinin başlıca üç önemli teoriye dayandığı söylenebilir. Kymlicka, Taylor ve Parekh'in bu ideoloji açısından ortaya koymuş olduğu açıklamalar alanda birçok çalışmanın temelini oluşturmaktadır (Kymlicka, 2006: 464-466, Say, 2017: 32- 33).

- i. *Kymlicka*, çokkültürlülüğün beş modeli olarak; (i) ulusal azınlıklar ki; ülke içi azınlıklar ve yerli halklar olarak ikiye ayrılır, (ii) göçmen gruplar, (iii) tecrit edilmiş etno-dinsel gruplar, (iv) ülkeye kaçak gelen Metikler, (v) Afrikalı Amerikalılar diye sınıflandırır.
- ii. *Taylor*, çokkültürlülük kuramını genellikle farklı kimliklerin birbirleri ile olan olumlu ve olumsuz etkileşimi ile var olduğunu ve böylece etkileşim sonucunda insanların kendilerini var eden kültüre sahip çıktıklarını belirtir.
- iii. *Parekh*, çokkültürlülüğü bir perspektif olarak ele alır ve çokkültürlülüğün üç görünümü olduğunu belirtir. Ona göre kültürler de etkileşim halinde olmalı, diyalog önemsenmeli ve kültürler homojen bir yapıda bulunmamalıdır.

Çokkültürlülük, sadece toplumdaki farklı türdeki farklılıklar için geçerli olmayıp aynı zamanda, belirli sorunlar ortaya çıkaran ve mevcut toplumlardaki çeşitlilikle de ilgilidir. Yaşamının kendine özgü yönlerini vurgulayan iç içe geçmiş teorik bakış açıları da içermektedir. Bir toplum içinde olan çokkültürlülük ile ilgili üç yaklaşım söz konusudur (Colombo, 2015: 802-807):

- i. *Normatif bir mesele olarak çokkültürlülük*: Grup hakları ve kültürel farklılığın tanınması için ilgili bir alanı içerebilen tutarlı bir adalet teorisi geliştirme çabasında olan siyaset felsefesiyle ilgilidir. Politik teori olarak, çokkültürlülük, insana özgürlüğü iradesinin rasyonel etmenleri olarak düşünen, özgürlüğünü ancak özdeş haklar yoluyla verebilecek liberal bir evrenselcilik felsefesine meydan okumuştur.
- ii. *Karşıt bir ideoloji olarak çokkültürlülük*: Çokkültürlülüğe ilişkin tartışma özgün ve önemli bir teorik katkı ve güçlü bir evrenselcilik eleştirisinden gelmektedir. 1960'lı yıllardan sonra sömürgecilik hareketleri ve sömürgecilik sonrası teori, iddia edilen evrensel değerleri kutsayan, aslında egemenlik ve sömürü uygulamalarını gizleyen iktidardakilerin evrenselliğini kınamaktadır.

Feminist teori, radikal sosyal teori ve postmodernizm tartışmada önemli bir rol oynamıştır.

- iii. *Mevcut küresel toplumların bir özelliği olarak çokkültürlülük:* Tanımlayıcı terimleriyle, çokkültürlülük, mevcut toplumların kendine özgü özelliklerine atıfta bulunmaktadır. Yalnızca kültürel farklılıkların üretilme ve yeniden üretilme biçimine değil, aynı zamanda bu süreçlerle ilgili siyasi ve kurumsal prosedür önerileri de dahil olmak üzere bu süreçlerin yarattığı sorulara ve gerilimlere odaklanmaktadır.

Literatür tarandığında ve çokkültürlülük konusunda yapılan çalışmalarla ortaya konan sonuçlar incelendiğinde de Constant'a göre (Constant, 2000, akt; Bilgin, 2005: 56) sosyal bilimler alanındaki çokkültürlülük yönelimleri üç başlık altında toplanabilir;

- i. *Filozoflar* kategorisine giren Habermas, Rawls, Walzer ve Taylor gibi isimlerin görüşleri burada önem arz etmektedir. Bu isimlerin genellikle literatürde çokkültürlülük kavramına “etik” açısından baktıkları görülürken dile getirdikleri görüşlerin daha çok normatif analiz ve söylemlere dayandığı görülmektedir.
- ii. *Sosyolog ve Tarihçiler* alanında yer alan A. Touraine, Glazer, Dennis Lacorne ve Ronald Takaki gibi isimlerde daha çok çokkültürlülük kavramını tarihsel ve içe dönük olarak ayrıntılı bir şekilde ele almayı ön plana koymuşlardır. Bu kavrama tarihsel açıdan bakmanın yanında farklı coğrafyalarda toplumsal açıdan da insan grupları arasındaki mücadelelerinde konusu olduğunu dile getirmişlerdir.
- iii. *Kavramı hukuk bağlamında ele alan* Kymlicka, Rex, Rouland gibi düşünürlerin ise daha çok sivil alanda toplumsal yapı ile siyasi iktidar arasındaki sürece yönelik konuyu işledikleri görülmektedir. Bu düşünürlerin konuya yaklaşma biçimlerindeki amacın hukuksal açıdan azınlıkların var olan sorunlarının iyileştirilmesine yönelik olduğu açıktır.

Günümüzde çokkültürlülüğü yönetim açısından devletin uyguladığı bir politika olarak sergileyen ülkelerin farklı düzen ve yönetim biçimlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu devletlerde çokkültürlülüğün politik bir işlev olarak nasıl uygulanması gerektiği konusu tartışılmıştır. Liberal alanda bireyi merkeze alan görüşlerin yanında grup veya cemaatin taleplerini dikkate almak arasında iki farklı görüşün olduğu bilinirken

günümüzde bu minvalde iki farklı çokkültürlülük yaklaşımından bahsedilebilir; Bireyin merkezde olması gerektiğini dile getiren ve J. Locke'dan başlayarak Kymlicha'ya gelene kadar birçok ismin öncüsü olduğu libarel anlamda çokkültürlülük yaklaşımı ile Taylor, Walzer gibi isimlerin öncüsü olduğu “cemaatçi çokkültürlülük yaklaşımı” literatürde yer edinmiştir (Özhan, 2006: 53-54).

Çokkültürlülüğü daha çok Kymlicha perspektifinden ele alan Modood ise bu kavramın dar anlamda göçler sonrası bir toplumda var olan farklılıkların yasal hakları çerçevesinden değerlendirmiştir. Modood, ABD ve Kanada gibi yoğun göç alan ülkelerin yanında zamanla Avrupa ülkelerine yaşanan göçler dolayısıyla çokkültürlülüğün bir siyasal ideoloji anlamında Birleşik Krallık 'da Müslümanlar açısından “azınlıkların siyasal intibakı” anlamında kullanmıştır (Modood, 2014: 16-18).

Bu nedenle Modood çokkültürlülük kavramından ziyade daha çok çokkültürcülük kavramının işlevi üzerine odaklanmış, çokkültürcülüğün “liberal veya sosyal demokrat eşitlikçilik ve yurttaşlık anlayışından” doğduğunu belirtmiştir (2014: 20). Çokkültürcülüğün bazı Avrupa ülkelerinden örnekler vererek bir buhran içinde olduğunu dile getiren Modood, bu duruma rağmen bu kavramın işlevsel olarak modasının geçmediğini tam tersi çokkültürcülüğün en çok bu dönemde devletlere ve insanlığa lazım olduğunu belirtmiştir (2014: 30). Bu noktada Kylimcha ve Parekh gibi çokkültürcü teorisyenlerle ortak noktada buluşan Modood, Parekh'in de ele aldığı şeytan ayetleri hadisesinden yola çıkarak çokkültürcülükte din ve ifade özgürlüğünün nasıl uygulanması gerektiği hususuna açıklık getirmeye çalışmıştır.

Modood'un ülkemiz açısından çokkültürcülük ve çokkültürlülük kavramları ile ilişkilendirilebilecek önemli bir düşüncesi ise çokkültürlü toplumlarda sekülerizmin katı olarak uygulanmasından ziyade ılımlı sekülerizmin gerekli olduğu hususudur. Çokkültürlü toplumlarda katı bir uygulamaya sahip olan sekülerizm politikalarının çokkültürlülüğün ve özelde de çokkültürcülüğün başarısızlığına yol açabileceği endişesi Modood'da kendini gösterirken (2014: 111-112) benzer endişeyi dinsel ideolojilerde de görmekte ve dinin etkisinde olan bir devlet veya toplumda yine çokkültürcülüğün başarısız olacağını belirtmektedir (2014: 179).

Türkiye'deki kültürel farklılıklar açısından bakıldığında bu farklılıkların bir arada yaşayabilmesi için normatif mesele olarak ele alınabileceği gibi farklılıkların karşıt bir ideoloji olduğu gerçeğine ve küresel toplumların bir özelliği olarak görülmesine de örnekler verebiliriz. Bu üç bakış açısına da bir nevi düzenlemeler getiren Parekh'in çokkültürlülük kuramı Türkiye'deki çokkültürlülük kavramının geleceği açısından önem arz ediyor diyebiliriz.

4.4. NEDEN BHĪKHU PAREKH'İN KURAMI?

Parekh, çokkültürlülüğe bakış açısı olarak gördüğü kuramına insan doğasını ve kültürü merkeze koyan iki düşünce akımını ele alarak başlar. Parekh, çokkültürlülük ve iyi yaşama dair önerileri ortaya koyan bu farklı yaklaşımların yanıldığı noktaları tespit ederek kendi bakış açısını oluşturmaktadır. Parekh'in kuramının neden önemli olduğu hususu buradan başlamaktadır. Kendisinin çokkültürlülüğe dair düşüncelerinin temelinde Hindistan ve İngiltere gibi çokkültürlü ülkelerde görev alması ve o ülkelerde yaptığı gözlemler yer alırken kendisinden önce çokkültürlülüğe dair farklı kuramcıların ortaya koyduğu görüşleri irdelemiş ve eksik yanlarını açıklamış olması dikkat çekmektedir. Parekh'in diğer çokkültürlülük kuramlarının eksik yanlarını ele alan bir değerlendirme ile bütünleştirilmiş bir şekilde daha iyi bir kuramı ortaya koymuş olduğu söylenebilir.

Parekh, insan doğasına yönelik açıklamaları ile doğru yaşamın tek bir şekilde olacağını belirten monistleri veya doğacıları eleştirerek işe başlar. Mill ve Hegel gibi güçlü monist yaklaşımçıların yanında Hobbes ve Locke gibi zayıf monistlerin de kültür veya toplumun insan doğasını etkilemede yetersiz kaldığını belirten Parekh, monistlerin insanın doğası itibarıyla yaşam tarzı olarak ortaya attıkları görüşlerin yanlışlığını dile getirmektedir (2002: 13)

Parekh, doğacılar veya monistlere tepki olarak bazı sofistlerin görüşlerini de ele aldıktan sonra Vico, Herder ve Montesquieu gibi kültürü ve çoğulculuğu dikkate alan isimleri de inceleyerek kendi bakış açısıyla onların bazı eksiklerinin olduğunu dile getirmektedir. Bu isimler, insanların kültürle var olduklarını, kültürden kültüre değişiklik gösterebileceklerini dile getirirken Parekh bunların belli bir ölçüde haklı olsalar da tamamen insan doğasını dışlayan yanlarını eleştirmiş ve insan doğasını

yanlış değerlendirdiklerini, insanın doğasından gelen iç gerilim ve çatışmaları göz ardı ettiklerini belirtmiştir (2002: 14-15).

Parekh her iki görüşü eleştirdikten sonra tek taraflı bakış açısı ile çokkültürlü toplumlar hakkında doğru bir kuramın ortaya konamayacağını dile getirmiştir. Gerçekte yapılması gerekenin her iki bakış açısının da ortak bir noktada birleşmesi gerektiğini belirten Parekh, hem “insanın doğası”nın hem de “kültür”ün dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Kendisinin geliştirmek istediği çokkültürlülük kuramı, insan doğasının yanında başka şeyleri de kapsayan ve kültürel duyarlılığa sahip bir kuramın ana hatlarını ortaya koymaktadır (2002: 15).

Çokkültürcülük kavramına sadece azınlıklar açısından bakılmasına karşı çıkan Parekh, bu kavramın toplumdaki azınlıkları ötekileştiren bir sürece dönüşmesinden yakını ve çokkültürcülüğün farklı kültürel topluluklar arasındaki uygun ilişki ile bağlantılı olması gerektiğini dile getirir. Kendi kuramının ise örneğin sadece liberalizm veya başka ideolojilerle kıyaslanmaması gerektiğini belirten Parekh, farklı anlam ve dünya görüşüne sahip olan çokkültürlülüğün tek bir perspektif ile ele alınmasının yanlış olacağını, tek bir politik öğretinin kendi kuramını ele almada başarısız kalacağını belirtmektedir. Dünyada liberal ilkelerin ağır bastığı bir modern toplum görüntüsü olmasına rağmen benimde liberal ilkeleri geliştireceğim varsayılabilir diyen Parekh, liberal ilkelerin bile bir sınırlama içerdiğini, daha ileri seviyede kültürler arası diyalogla kurulacak bir kurumsallaşmanın yapılması gerektiğini savunur. Kendi kuramının kültürler arası diyaloga dayandığını belirten Parekh, bu diyalogla olması gerekenin “ahlaki normlar, ilkeler ve kurumsallaşmış yapılar” olduğunu söylemektedir (2002: 17-19).

4.4.1. Parekh’in Monizm Eleştirisi

Parekh’e göre ahlaki monizm, tek bir hayat tarzının insani olduğunu ve sadece o yaşam tarzının doğru ve mutlak olduğunu, diğer yaşam tarzlarının ise ne kadar farklı ise o derecede yanlış olduğunu dile getiren bir görüştür. Monizmde temel nokta iyi olan şey bir tanedir, bu iyi, tüm toplumlar için aynıdır ve değişmeyendir. Buna rağmen monizm bütün insanların bu tek doğru olan yaşam tarzına uymalarını beklemez ve insanların yine kendi istediklerini yaşamalarına da müsaade etmektedir (2002: 21-22).

Monizme göre insanlar, doğası gereği nerde ne zaman olursa olsun yetenek, huy ve arzular açısından ortak bir doğada yaşarlar. Farklılıklar bağımsızlığı göstermez, bazı insanlar servet bazıları makam kimileri de kadın peşinde koşar ama özde arzu ve yetenekleri vardır, temelde aynı doğaya sahiplerdir ve bu nedenle insan doğası bilinebilir. Bu sebeple monistlerin diğer bir adı da doğacılarıdır (2002: 24).

Parekh, monizmin bakış açısını ortaya koyduktan sonra çok farklı monist bakış açılarının olduğunu dile getirir. Yunan, Hristiyan ve klasik liberal monist bakış açılarını ele alır. Klasik liberalizmin temsilcileri olan Locke ve Mill'in görüşlerini belirterek monizme yönelik eleştirilerini ortaya koyan Parekh, eleştirilerinin yanında kendi düşünceleriyle olması gerekenler hakkında da ipuçlarını vermeye çalışır.

Parekh, Yunan monizmini ele alırken insanda en önemli faktörler olarak akıl, ruh ve arzuyu ön plana koyan ama en önemli unsur olarak akıllı birinci sıraya yerleştiren Platon'dan başlar ve Aristo'ya kadar uzanır. Aristo'nun akıldan ziyade pratik akıllı ön plana koyduğunu belirtir. Hem Aristo hem de Platon'a göre insanlar farklı şekillerde ruh, akıl ve arzulara sahip oldukları için farklı yaşam tarzları ortaya çıkmıştır (2002: 25-30).

Hristiyanlığın ahlaki monizmi ise Hristiyanlığı tek ve geçerli bir din olarak gördüğü için Yunan monizminden farklı olarak iyi ve doğru yaşamı bir inanç meselesi olarak dile getirmiştir. Aklın bazen yetersiz kalabileceğini ve yanılabilceğini belirten Hristiyanlığın ahlaki monist bakışı, ahlaki bir yaşam tarzının din temelli olduğunu belirtir. Parekh, Hristiyanlığın belirttiği ahlaki monizmin sonradan ortaya çıkan din ve inançlara karşı nasıl yaklaşacağı konusunda sorunlu olduğunu dile getirir. Hristiyanlık için ya çoğulculuğa kucak açacak ya da tek ve geçerli bir din olduğu iddiası ile diğer inançları ret edecektir diyen Parekh, bu nedenle çokkültürlülüğün bir sorunla karşı karşıya kaldığını söyler (2002: 33).

Parekh, bir Hristiyan olarak bu inancın eşsiz olduğunu kabul etse de tüm olası iyilik biçimlerini kapsadığını ve diğer inançların yoldan çıkmış ve değersiz olarak görülmesini eleştirir ve bunun haksız bir durum olduğunu belirtir. Ona göre, Hristiyanlık eşsizliğini korurken mutlaka dinsel çeşitlilik gerçeğini kabul etmeli ve bunun yollarını bulmak zorundadır (2002: 42-43).

4.4.2. Parekh'in Liberalizm Eleştirisi

Çağdaş devlette liberal ilkelerin önem kazandığını belirten Parekh, liberal ilkelerin Hristiyanlığın evrenselciliğinden ve Yunan monizmin de akılcılığından etkilenecek kişisel hürriyete ve seçime dayalı bir yaşamı savunduğunu söyler. Bu açıdan liberalleri de eleştiren Parekh, liberallerin de diğer monistler gibi kendi ilkelerini en iyi yaşam biçimi olarak gördüklerini ve bunu dayattıklarını ifade eder (2002: 46).

Monizmi ve önde gelen akımlarını ele aldıktan sonra, Parekh'in en iyi ve doğru yaşam biçimi olarak kültürel çeşitlilik konusunu ele alan Vico, Herder ve Montesquieu'yu da olumlu ve olumsuz açıdan eleştirdiği görülmektedir.

Parekh, Vico'nun insanlığı çağlara ayırarak her dönemde insanların benzer yaşantı özelliklerini gösterdikleri düşüncesine gerçekçi bir neden sunmadığını söyler. Vico'ya göre insanlık ilkel anlamda “Tanrı çağını, Kahramanlar çağını ve İnsan çağını” yaşamıştır, akıllı ise sadece son çağda gelişmiş olarak gören Vico'nun düşünceleri Parekh açısından delilleri ortaya konmayan veya açıklanmayan bir iddiadır. Parekh'e göre Vico'nun diğer bir hatası da Hristiyanlığı tek ve geçerli bir din olarak görmesi ve İslam'ı yalancı bir din olarak belirtip putperestliği ise akılcı olmamakla suçlamasıdır (2002: 68-71).

Montesquieu'nun hatası ise Avrupa'yı merkeze almaktır diyor Parekh, bu durumu eleştirmiş ve onun diğer toplumları es geçtiğini belirterek görüşlerinin sağlam ve çoğulcu olmadığını belirtmiştir. Montesquieu'nun Avrupa dışındaki toplumları ele alırken o toplumları despotizm, çokeşlilik ve alışılmadık dini ritüellerle eleştirmesi, iklimlerini vurgulasa da tarihlerinin olmadığına dair söylemi Parekh'e göre eleştirilmeyi hak etmiştir (2002: 81-82).

Parekh, Herder'in de her kültürü kendi içinde bütünleşmiş bir yapı olarak gördüğünü ve kültürlerin farklılığını bahçede yer alan çiçeklere benzetmiştir, diyerek eleştirir. Herder, kültürel farklılıkları kabul ederken bir kültür içindeki kültürel çeşitliliği kabul etmezdi diyor Parekh, Herder'in her kültürün kendi içindeki çeşitliliği bastırma hakkını olduğunu belirtirken çoğulcu bir toplumu değil çoğulcu bir dünyayı kabul etmiştir diyerek, yanlış olan tarafını vurgular (2002: 91-94).

Parekh, Rawls'un politik liberalizmi "adalet, özgür ve eşit bir toplum" kavramları ile açıkladığını belirtir. Bunun yanı sıra Rawls'ın demokratik toplumun ilkelerini dışlayan herkesi yok sayması Parekh'e göre sorunludur ve bu durum dış çerçevede birçok kesimi ötekileştirmiş ve kuram dışına itmiştir. Parekh, herkesin politik liberal değerlerde buluşma zorunluluğunun olmadığını belirtir (2002: 110-113).

Raz ise, bağımsız bireylerin varlığının Batı toplumları için doğuştan geldiğini söyler ve Doğu toplumlarının veya göçmenlerin bu duygudan yoksun olduklarını vurgular. Bu vurgudan sonra onlara nasıl davranılması gerektiğini soran Raz, Vardığı nokta olarak da liberal olmayan kültürlerin değersiz olduğunu söylemektedir. Liberal olmayan toplumların gelişemediğini ve zamanla baskıyla asimile edilmelerini isteyen Raz'ın görüşleri Parekh tarafından kabul edilemez olarak görülmektedir (2002: 119-121).

Parekh, Kymlicha'nın Raz'ın aksine liberal olmayana karşı daha değerli ve insancıl yaklaştığını belirtir. Kymlicha'ya göre insanın gelişimi için kültür gerekli bir unsurdur, kültür insanların doğasını şekillendirir ve karar verme süreçlerine yardımcı olur. Azınlıkların haklarını koruma hakkını savunan Kymlicha, adalet ilkesinin azınlıklarla beraber çoğunluğun da haklarını kapsamamasını ele almaktadır. Bu açıdan Kymlicha'nın Rawls'cı bir bakış yanı vardır diyor Parekh, azınlığın çoğunluktan bir farkı yoktur diyor Kymlicha'ya hak vermektedir (2002: 129-131).

Parekh, Kymlicha'nın çokkültürlü toplum kuramını değerlendirirken liberal olmayanların Kymlicha'nın bakış açısını neden kabul etmeleri gerektiğini sorgular ve bunun kabul edilmeme ihtimalinin haklılığını anlatır. Burada ahlaki hoşgörüsüzlük olabileceği ihtimalini Kymlicha'ya gösteren Parekh, Kymlicha'nın kültürün değerine yönelik çalıştığını ama kültürel çeşitliliğe dair ortaya verimli bir şey koyamadığını savunur (2002: 138-139).

Parekh, üç liberal düşünürün kültürel çeşitliliğe dair hoşgörüyü artıran etkilerinin olduğunu belirtirken yeterli bir kuram ortaya koyamadıklarını ifade ederek bunun sebeplerini kendince açıklamıştır (2002: 141-142).

4.4.3. Parekh'in Kuramının İçeriği

Parekh, “Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek” adlı siyasi kuramında kavramları kendi bakış açısı ile ele aldıktan sonra bir devletin kültürel anlamda olması gereken yapısını ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun yanında toplum içindeki farklı kültürdeki insanların da sorumluluklarına değinen Parekh, siyasal ve sosyal hayattan birçok alana kuramını belli başlıklar altında sunmuş böylece kuramının nasıl bir içeriğe sahip olduğunu da göz önüne koymuştur.

4.4.3.1. Kültürel İletişim

Bireylerin kültürlerle iletişim şekilleri birbirlerinden farklılık gösterir. Bu iletişim şekilleri genel olarak üç şekilde açıklanabilir. Bazı bireyler anlam ve önem sistemini kendi yaşamında benimser ve iyi bir baba, oğul, koca veya eş olma yolunda titiz davranarak gösterirler. Bazı bireyler de daha yenilikçi bir davranışı edinme çabasında iken kimi bireylerde kendilerine bir kalıp çizmekten uzak durarak başıboş bir şekilde kültür edinir ve belli bir sınırlamayı kabul etmezler (Parekh, 2002: 192-193).

Parekh, bireylerin son şekil olan başıboş kültür edinimini eleştirir ve bu durumun postmodernizmin etkisi ile oluştuğunu belirterek bu durumu pek arzulamadığını belirtmiştir. Yaratıcılığı desteklese de bu tür bireylerde kırılma ve anlamsız bir yaşama doğru savrulma riskinin varlığına dikkat çeken Parekh, tarihsel ve geleneksel derinliği olmayan bir kültür çeşidine rehberlik etmenin zorluğunun yanında bu bireylerin tercihlerini yapmada zorlanacağını dile getirmiştir (2002: 193).

4.4.3.2. Kültürün Dinamikleri

Bir toplumun kültürü o toplumun politik ve ekonomik kurumlarıyla beraber gelişir. Öncelik ve sonralık birinde değil ikisi de aynı derecede etkileşimdedir. Marx her ne kadar ekonominin birçok faktörü öncü bir şekilde etkilediğini iddia etse de bu yaklaşım hatalıdır. Montesquieu, iklim ve coğrafyayı, Weber’de dinin etkisini kültürde vurgulamış ve hepsi bir unsuru kültürü etkilemede ön plan çıkarmışlardır. Parekh’e göre, hepsi de tek etmenin bütün toplumlarda aynı etkiyi yapacağını düşünerek hata yapmıştır (2002: 194-195).

Her kültür politik, ekonomi vb. faktörlerden karşılıklı olarak etkileşim halinde olduğu gibi kendi içindeki kültürel çekişmelerden de uzak kalamayacaktır. Bu nedenle adet ve inançlar bakımından da hiçbir kültür durağan kalmamaktadır (2002: 195-196).

4.4.3.3. Kültürel Sadakat

Parekh, kültürel sadakati değerlendirirken S. Rühdü olayı çerçevesince durumu ele almaktadır. Ona göre kültürel sadakat kavramı anlamlıdır çünkü kültür bireye her açıdan yön veren ve hayatı anlamlı kılan sorunlarla başa çıkılmasını sağlayan bir yapıdır. Bu nedenle kültürün bireyden sadakat beklemeye hakkı vardır. Lakin kültürün bizi ulaştırdığı durum olumsuzluk içeriyorsa o zaman kültürel sadakat göz ardı edilebilir. Bir kültürün eğer sapkın ve ideallere yakışmayan yönü varsa kültüre karşı iyilik yapmak gerekir, Parekh' göre bu iyilik; onu eleştirmek ve onun olumsuz yanlarını düzeltmektir. Bu durum bireyin belki de içinde bulunduğu toplumdan kopmasını neden olsa da kültürel bağlılığını zedelemeyebilir. Bir kültürel adet veya geleneği ret etmek o kültürden tamamen kopmak anlamına da gelmemektedir (2002: 204-207).

4.4.3.4. Çokkültürlü Toplumun Politik Yapısı

Bu noktada önce asimilasyon hakkında görüşlerini ortaya koyan Parekh'e göre asimilasyon ancak asimile olmayı isteyen azınlık grubunun gönüllülüğüne bağlı olarak gerçekleşmelidir. Baskın kültür içinde asimile olmak islerlerse bu konuda yardım edilebilir, Parekh'e göre burada sorun olan durum politik birliğin oluşması adına asimilasyonun zorunlu olmasındadır. Bu zorunluluğun olmasına da aslen gerek yoktur ama bunu asimilasyoncu bilmez diyen Parekh, bir bütünmüş gibi görünen kültürlerde bile tam olarak homojenliğin olamayacağını vurgulamaktadır (2002: 252-253).

Parekh, politik bütünleşme biçimleri olarak prosedürcü, sivil asimilasyoncu ve darı modelleri olarak üç farklı biçimden bahseder (2002: 254-256).

Prosedürcü görüşe göre toplumda ahlaki ve kültürel farklılıklar derin olduğu için azami olarak vatandaşlık kuralları belirlenmeli, herkesin buna uyması istenmeli ve barış ile beraber istikrar ortamı sağlanmalıdır. Resmi ama minimum devlet, asgari düzeyde politik birliği bir araya getirmiştir. Prosedürce görüş barışı sağlamada kamu

otoritesini ön plana koyarken bu otoritenin dini veya laik yapıda olması fark etmemektedir.

Sivil asimilasyoncu görüş ise prosedürcü görüş ile asimilasyoncu modelinin arasında kalmaktadır. Prosedürcü görüşün aksine politik kurallarla değil de ortak olarak belirlenen kültür unsurları ile olmalıdır. Ama asimilasyoncu görüşün aksine bu kültür unsurlarının kapsamını dar çerçevede tutar. Ortak bir politik kültür alanında vatandaşlar bazı unsurlara uyarken özel alanlarında veya yaşamlarında kendi istediklerini yaşamakta serbesttirler. Kamu alanı ile özel yaşam alanı bu görüş ile başlar ve temeli Locke' kadar uzanır.

Darı modelinde ise insanların devlete olan bağlılıkları, içinden geldikleri kültür ve geleneğe bağlı olmalarından kaynaklanır anlayışı, vardır. Devletin yapması gereken önemli işlev; kültürlerin özerkliklerini tanıyıp kültürleri kurumsallaştırması ve adetlerini uygulamalarına izin vermesidir.

Parekh, bu üç tür birleşme şeklinin de eksik yanlarını ortaya koyarak eleştirel açıdan değerlendirmesini yapar. Ona göre, devletlerin tarafsız olması imkânsızdır ve çokkültürlü toplumlar da devletler tarafsız olamazlar. Mutlaka baskın kültürün etkisi söz konusudur. Ama burada devletin yapması gereken husus baskın kültüre karşılık diğer kültürlerin varlığını koruyabilmektir. Ama bunu her devlet başaramaz diyen Parekh, prosedürcü görüşü eleştirmektedir (2002: 258-259).

4.4.3.5. Çokkültürlü Toplumda Olması Gereken Unsurlar

1- Otorite Yapısı

Çokkültürlü toplumlar da farklılıkları bir arada tutan bir unsurun olması zorunludur. Bütün farklılıkların üzerinde anlaştığı bir anayasa, herkesin kabul ettiği bir norm olarak bulunmalıdır. Asgari anlamda belirlenen kurallar olmalıdır çünkü ayrıntılara inmek çokkültürlü toplumda anlaşmaları zorlaştırabilir (2002: 264-266).

2- Adalet

Parekh' göre, devletin vatandaşlarına yaptığı eşit muamele ayrımcılık yapmamak anlamındadır. Örneğin, polis olmak için 1.85 boyunda olunmalı şartları göçmen Asya vatandaşlarına karşı yapılan haksızlığı gösterir. Burada olumlu eşitlik gözetilerek

hakların ve fırsatların da eşitliği ele alınmalıdır. Parekh' göre Rawls'un adalet sisteminde olan politik ve ekonomik anlamdaki değerlerin yanına kültürel anlamdaki adalet de eklenmeli ve bu sistem kültürel fırsatları da içermelidir. Eşit fırsat kavramının kültürler arasında uygulanması bir kültürel grubun kendini dışlanmış gibi hissetmesine engel olacağı gibi kültürel çatışma ile beraberinde gelen kültürel gerilimlerin yaşanmasına izin vermeyecektir (2002: 268-270).

3- Toplu Haklar

Bireylerin sahip olduğu haklara bireysel haklar denildiği gibi toplulukların haklarına da topluluk hakları adı verilmektedir. Bu haklar iki şekilde edinilebilir. Birincisinde bir araya gelen bireylerin oluşturduğu haklara türemiş haklar denilir ve örneğin sendikalar veya kulüpler bu durumdadır. İkincisi olarak da hakların türetildiği değil de topluluk oldukları için edindikleri haklar söz konusudur. Bu haklara da birincil haklar denilir. Örneğin Osmanlı'daki Yahudiler ve Hristiyanların edindiği haklar böyledir (2002: 272-273).

Türetilmiş haklar bireylerin bir araya gelmesiyle birincil haklar ise kendiliğinden meydana gelir. Birincil toplu haklarında iki şekli vardır: Topluluk hakkı olduğu halde kullanıp kullanmama durumunun bireye ait olduğu haklar, (Müslümanların başörtüsü hakkı gibi veya Sihlerin türban takma durumu gibi) ikincisi de kullanma durumunun topluca gerçekleşebileceği haklar vardır. Örneğin üniversitelerin özerklik hakkı, belli bir grubun hükümetin kendi taleplerini görme hakları böyledir. Parekh'e göre önemli olan bireysel hakların ve toplu hakların birbirlerine üstünlük kurmamasını sağlayabilmektir (2002: 275-277)

4- Ortak Kültür

Çokkültürlü bir toplumun bir arada yaşaması için birleşenlerden oluşan ortak bir kültüre ihtiyacı söz konusudur. Edebiyattan müziğe ve mutfak kültürüne kadar birçok alanda etkileşime girerek oluşan ortak kültür, farklı kültürlerin birbirlerinden etkilenmesi ile dinamik bir süreç yaşanacaktır. Böylece kendi kültürlerinin dışında bireyler karma bir kültüründe ögesi haline geleceklerdir (2002: 280-282).

Karma kültür basit bir oluşum olarak görülmemeli ve hafife alınmamalıdır. Planlı bir gelişme olduğu gibi anlaşmaya varılmış bir yapının varlığına işaret etmeli ama bu durum resmiyette yer almamalıdır. Zaten hiçbir devlette bu alanda yetkili

kılınmamalıdır. Çeşitliliğe saygı esas olsa da elbette tartışılabilir yanları olabilir. Kùltürler arasında yaşanan diyalog bu tartışmayı hafifletir ve sorunları çözmeye yardımcı olur. Önemli olan bu diyalogun cesaretli bir şekilde teşvik edilmesidir (2002: 282-283)

5- Çokkùltürlü Eğitim

Ortak kùltürü yaşatabilmenin en önemli yanı çokkùltürlü bir eğitim sisteminin olmasıdır. Temelde baskın kùltürün hâkim olduğu eğitimin bir eleştirisi olan çokkùltürlü eğitim, tek kùltürlü eğitim sisteminin öğrencilerde muhakeme yeteneğini düşürdüğünü, çok farklı bakış açılarını kaybettiklerini ve diğer kùltürleri yersiz veya değersiz görmelerini sağladıkları şekliyle eleştirir. Bunun yanında tek kùltürlü eğitim sistemi ırkçılığı besler ve farklılığın zenginlik olduğunun farkına varılmasını engellemektedir (2002: 286-288).

Çokkùltürlü eğitim sistemi öğrencilerin kendi kùltürlerinin yanında başka kùltürlerden haberdar olmalarını ve etkileşime geçebilme yeteneklerini ortaya çıkarır. İyi bir eğitim sistemi, politik, insani ve kùltürel anlamda yeterli olmalı ve geçmişe dayalı anlamda politik ve kùltürel değerlere de yer vermelidir (2002: 289-290).

6- Ulusal Kimlik

Ortak ulusal kimliği oluşturmak gerekli olduğu kadar da bazı riskler taşımaktadır. Ulusal kimlik hem birleştiren hem de ayrıştıran olabilir bu açıdan taşıdığı bazı riskleri ortadan kaldırmak için birtakım koşulları taşınmalıdır (2002: 295-298);

- Ulusal kimlik bireylerin farklılıklarından başlayarak değil toplumun genel gördüğü ve kabul ettiğı değerlerden başlayarak elde edilmelidir. Etno-kùltürel yoldan başlamakta ziyade politik unsurlardan başlamalıdır.
- Baskın kùltürün diğer kùltürleri suçlayıcı dilini kullanmadan çoğulcu kimlikleri kabul etmesi ve onlara yaşam hakkı tanınması gerektiğı gösterilmelidir.
- Ulusal kimlik tüm vatandaşları kapsayacak şekilde tanımlanmalı ve herkesi eşit derecede değerli gördüğünü gösterebilmelidir.

4.4.3.6. Çokkültürlü Toplumda Eşitlik

Parekh'e göre eşitlik insanların benzer özelliklerine dayandırılmamalıdır. Benzer olan ve eşit olmayan alanlarda farklı davranmakta sorunlu olacaktır. İnsan doğası bakımından benzer özelliklere sahip olan insanlara eşit davranılmalı görüşü sorunlu durmaktadır. Böyle yapılırsa kültürel farklılıklar da göz ardı edilmiş olacaktır. İnsanlar hem benzer hem de farklıdır bundan dolayı da insanlara hem benzer hem de farklı davranılmalıdır (2002: 305-306).

Eşitlik, farklılıklar önemslenmediğinde herkese aynı, önemsendiğinde ise herkese farklı bakmayı gerektirmektedir. Eşit saygı kavramı ve eşit fırsat kavramları üzerinden olayı açıklayan Parekh, kanun önünde eşitliğin ve eşit kanun korumasının kültürel bakımdan tanımlanmasını ister. Örneğin ABD'de uyuşturucu kullanmak suçken Kızılderililerin bazı dini ayinlerinde bu maddeyi kullanmaları gerekli olduğu için kanun ayrımcılık yapmaktadır. Yine aynı durum içki yasağı sırasında da uygulanmış Yahudi ve Hristiyanların şarabın törensel kullanımına yönelik etkinlikleri istisna olarak kabul edilmiştir (2002: 306-308).

1- Farklılığın Eşitliliği

Çokkültürlü bir toplumun kendisi ile barışık olup olmadığını ortaya çıkaran en önemli faktörlerden birisi kıyafet hususudur. Bu durumu İngiltere'de motosiklet sürücülerinin kask takma zorunluluğunu ele alan yasa ve bu yasaya karşı çıkan Sihler üzerinden ele alan Parekh, Sihlerin taktığı türbanın kaskın sağladığı güvenliği sağladığı takdirde kanun Sihlere bu hususta farklı uygulanabilir görüşünü ortaya koymaktadır (2002: 310-311).

Bunun yanında Parekh, Kanada'da Sihlerin türban takma haklarını kamuda da olması gerektiğini belirtirken Kanada'nın; kamuda dini içerikli giysilerin ayrımcılığa neden olur açıklamasını da gereksiz bulmaktadır. Türban takan herkesin mesleğine ve ülkesine olan sadakatin dininden sonra gelmesine yönelik bir bulgunun ortaya konulmadığını söyleyen Parekh, Kanada Kraliyet Atlı Polisi'nde görev alan Sihlere türban takma haklarının verilmesini önemli bulur ve bunun laikliğe aykırı olduğu iddialarının da ret edildiğini belirtir (2002: 311-312).

Parekh'in bu konudaki görüşü kültürel farklılıkların insanların vatanlarına hizmet etmesine mâni olmasına neden olacak bir yasaya veya düzenlemeye karşı çıktığı yönündedir.

2- Eşitliği Bağlama Oturtmak

Bu konuyu Fransa'daki okullarda Müslüman genç kızların "hijap" giyme olayı üzerinden değerlendiren Parekh, Hristiyanların "haç" Yahudilerin de "kipa" takılmasına izin verilmesine rağmen okullarda Müslüman kızların neden hijap giyemediği konusunu ele alır. Fransızlar bu konuda hijabın diğer kızları baskı altına aldığını ve kadını gerici kıldığını söyleseler de Parekh, bu iddialarının çoğunu gereksiz görür. Hijabın ideolojik olarak algılanması Müslümanların sorunu değil diyen Parekh, "hijabın da aile baskısı ile takıldığını nasıl kanıtlayacağız ki" diye sorarak "haç takan insanların ailelerinin bu durumu zorunlu koşup koşmadıklarını da mı sorgulayacağız" diye cevap verir (2002: 317-322).

4.4.3.7. Politika, Din ve İfade Özgürlüğü

Bu bölümde görüşlerini S. Rüşdü olayı ile açıklayan Parekh, Rüşdü'ye Müslümanlar tarafından verilen tepkinin karşılığını Hz. İsa'nın görüntülerini ortaya koyan 'Günaha Son Çağrı' adlı bir film ile Hristiyanların da tepkisini ortaya koyarak analiz eder.

Müslümanların verdiği tepkiyi konuşma özgürlüğü çerçevesince ele alan Parekh, Müslümanlar aslen dinlerinin eleştirilmesine değil yalan ve yanlış metinlerle dinlerine ve peygamberlerine saldırılmasına tepki vermişlerdir, tespitini ortaya koyar (2002: 386-387).

Parekh, burada karşılıklı olarak İngiltere'de Müslümanların ve liberallerin birbirlerini anlayamadıklarını ve belli bir noktadan sonrada anlamaya çalışmak gibi bir çaba göstermediklerini söyleyerek her iki tarafından yanlışlarını belirtir. Ona göre İngiltere daha nitelikli bir çokkültürlü toplum olma fırsatını kaçırmıştır (2002: 387-388).

Politik söylemin mantığı başlığında Parekh, çokkültürlü toplumlarda kamuoyu tartışmalarında çıkarılması gereken derslerin olduğunu belirtir (2002: 386-394); Birincisi olarak ortaya çıkan sorunlar nasıl olursa olsun görece olarak kolay bir biçimde çözülebilir veya kontrol altında tutulabilir, onun için bir sorunu görmezden gelmemek bazen iyi sonuçlar vermeyebilir. İkinci ders olarak soruna taraf olan

kesimlerin birbirlerinin düşüncelerini ve adetlerini bilmemesi birbirlerini anlamalarına engel olabilir. Üçüncü olarak sorunları tartışmada diyalog unsurunu ahlaki tartışmaları neticeye bağlayan tek yol olarak gören Parekh, en liberal toplumlarda bile bunun bazen yapılamadığını belirtir. Ama buna rağmen akılcı bir diyalogun oluşturma yollarından vazgeçilmemelidir, der.

Dördüncü derste politik tartışmalarda tarafların eşit olması gerektiğini vurgulayan Parekh, eşit olmadığını düşünen azınlıkların veya tarafların şiddeti seçeceğini düşünmeliyiz, der. Bu nedenle bütün tarafların temsilcilerinin yer aldığı, tarafsız tartışmaların yapıldığı “halk forumları”nın oluşturulmasını ister. Ulusal parlamentonun böyle bir yer olmadığını belirten Parekh (her azınlık grubun temsilcileri yer edinemediğinden) politik müzakere ile insanların birbirlerini anlayacağını, fikir ve duyarlılıkların gelişeceğini söyler.

Beşinci ders olarak politik müzakere sürecinde ikna etmenin de belli kuralları olduğunu açıklayan Parekh, ikna etmenin bazı önemli özellikleri taşıması gerektiğini vurgular;

Müzakere sürecinde yaşanan diyalogda;

- ikna etmenin rekabetçi olmamasını,
- gruplara veya bireye yönelik bir hedefe dayanmasını,
- ikna etmenin düşünceye dayanmasını gerektiği,
- ikna etme sürecinin sadece tartışılan konuda sınırlı kalması gerektiği,
- ikna etmek demenin karşıdakini sersemletmek veya bozmak demek olmadığı, duygularına ve düşüncelerine hitap edebilmekten geçtiği gibi unsurlara değinen Parekh, ikna etmenin kendi içinde taşıması gereken özelliklerine vurgu yapmaktadır.

Altıncı ders olarak ortaya konan ‘sav’ların mantığına değinen Parekh, savların akademik savlar gibi politik müzakere sürecinde ağırbaşlı ve mantıklı olmaması gerektiğini belirterek savların homojenleşmemesi gerektiğini belirtir.

Sonuç olarak politik müzakere süreci insanların veya tarafların birbirlerini anlama, görüşlerini tanıma ve saflaşmayı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu amacından fazla

bir beklentiye girmek politik müzakereye olan inancı sarsabilir diyen Parekh, amacın fikir birliğine ulaşabilmeyi sağlamak olduğunu dile getirir (2003: 395).

4.4.3.8. Topluluğa İftira Atma ya da Bir Grubu Karalama

Bireyler gibi topluluklarda iftira veya yalanların muhatabı olabilirler. Örneğin tüm Yahudiler açgözlüdür veya tüm zenciler aptal olurlar gibi iftiralar eleştiri olarak değil kötü, basmakalıp fesat düşüncelerdir. Bireyi topluluktan topluluğu da bireyden ayrı ele almak mümkün değildir. Bunun için topluluğa yönelik yapılan iftiralara karşı olunmasının haklı sebepleri bulunmaktadır (2002: 398-399).

Parekh' göre topluluğa yapılan iftiralar bireyleri iletişim kopukluğuna iter, rencide eden durumlar topluluğu diğer topluluktan soyutlamaya ittiği gibi şaka olarak bile yapılmasının zararları vardır. Bu nedenle topluluğa karşı yapılan iftiraların yasalarla korunması gerekir ama bu yasaların da topluluğu kutsallaştırmamasına ve ona karşı yapılan eleştirilere kapalı olmasına neden olamamalıdır (2002: 400-401).

4.4.3.9. Konuşma Özgürlüğü

Konuşma özgürlüğünü de S. Rüştü olayı ile ele alan Parekh, S. Rüştü'nün konuşma özgürlüğüne hiciv ve yerme özgürlüğü olarak da ekleme yaptığını ama sanatın ve hicvin neden karşı tarafın değerlerinden üstün olması gerektiğini Rüştü'nün açıklamadığını söyler. Aynı zamanda neyin sanat olduğu hususuna da açıklık getirmediğini belirterek düşünce özgürlüğünde kendini ifade ederken sınırsızlığın sorunlu olduğuna vurgu yapar. Konuşma özgürlüğü tek değerli olan değildir diyen Parekh' e göre, insanları hiç yere kırmak, toplumsal uyumu bozan bir konuşma yapmak ve grupların öz saygısını zedeleyecek cümleler kurmanın uzlaştırıcı bir tarafı yoktur (2002: 403-406).

4.4.3.10. Din ve Halk Yaşamı

Birçok toplumda dindar insanların olduğunu unutmamak gerekir diyen Parekh, laik yazarların hayal ettiği toplumsal laik düzenin bugün Batı toplumlarında bile tam olarak oluşmadığını belirtir. Demokrasilerde de insanların dini inançlarından uzaklaşmalarını istemenin anlamsız olduğunu söyleyen Parekh, bunu yapmanın inançlı insanların ancak politik sisteme düşman olmalarını sağlamaktan başka bir işe yaramayacağı

görüşündedir. Dindar inanların sadece laik açıdan bakıp tartışmalarını istemenin kabul edilemez olduğunu söyleyen Parekh, bunun dindar insanlara karşı yapılan ayrımcılığı gösterdiği gibi eşit fırsat ilkesinin de çiğnendiği anlamına geldiğini belirtir (2002: 411-412)

Laiklere yönelik açıklamalarının yanında dindar bireylere de bazı açıklamalarda bulunan Parekh, dinin mutlakıyetçi ve bazen mantıksız yanları vardır, der. Bunlar sosyal ve politik alanda hasara neden olabilir, tabiri caizse cehennemi yaşatabilir diyen Parekh'e göre din: "En iyi biçiminde yücedir, en kötü biçiminde ise çok tehlikeli ve acımasız" olabilir. Bu durum inançlı insanlar tarafından dinin baskıdan ziyade hoşgörü ve saygıyı esas alan yönünün vurgulanması gerektiği unutulmamalıdır (2002: 419-420).

Eğitimde din öğretiminin de niçin verilmesi gerektiğini ele alan Parekh'e göre tarihte birçok savaş ve toplumsal olaylar dini temellidir. Bundan dolayı dinlere ait temel bilimlere bireylerin çağdaş dünyayı anlayabilmesini ve düşünce dünyalarının tutarlı olmasını sağlayacaktır. Okullarda din eğitimi verilmediği takdirde çocukların ailelerine ve çevrelerine göre dini öğreneceklerini söyleyen Parekh, bu durumun da bazı sorunları beraberinde getireceğini ifade etmektedir (2002: 420-421).

Parekh'e göre okulun işi aşırı dindarların dediği gibi dini inançları güçlendirip pekiştirmek olmadığı gibi laiklerin de dediği gibi dini inançları yok saymak veya yıkmak da değildir. Okulun işi inançları karşılaştırmalı olarak ele alıp saygı çerçevesinde din öğretimini sunmaktır. Aileler din eğitimi hakkında çocuklarını dâhil edip etmemekte özgür olmalı ve kendi inançları doğrultusunda çocuklarını yetiştirebilmelidir. Devlet bu konuda gerekirse destek vermeli okullar açılmasına müsaade etmelidir (2002: 422-423).

Görüldüğü gibi Parekh, çokkültürlülüğü yeniden düşünmeyi tavsiye ederken çağdaş ve çokkültürlü bir toplumda olması gerekenleri siyasal, sosyal ve ekonomik alanda kendi görüşleri ile ortaya koymaya çalışmaktadır. Ortaya koyduğu açıklamaların Türkiye özelinde faydalı olacağı söylenebilir.

4.5 OSMANLI DEVLETİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Türkiye’de çokkültürlülük tartışmalarını Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinden uzakta ele almak mümkün görünmemektedir. Birçok dil, din ve farklı kültürdeki milletlerin bulunduğu bir imparatorluğun Fransız İhtilali ile yaşadığı azınlık ayaklanmaları ve bu durum karşısında takındığı tavır, Anadolu’da çokkültürlülüğün durumunu gözler önüne sermede önemli veri kaynağı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı’da Gayrimüslimler, devlet içinde geleneklerini ve kültürlerini yaşatabilen bir yapıda olmuş ve herhangi bir baskıya veya engellemeye maruz kalmamışlardır (Ahmed, 1993: 48-50).

Osmanlı’da farklı kültür ve inançta yer alan milletlerin dinsel tebaa olarak ayrıldıkları bilinmektedir. Kendi içinde özgür olmalarına karşılık başka milletlerle olan ilişkileri yasalara bağlı bir şekilde devam etmekte olan Gayrimüslimlerin giyim vb. gibi sosyal alanda da birbirlerinden ayrılmış oldukları görülmektedir (Uzun, 2010: 254).

Osmanlı Devleti, bireyler bazında değil cemaat veya gruplar bazında ilişkiler geliştirmiş ve bireyden ziyade bireyin dâhil olduğu aşiret, grup veya cemaatin temsilcileri aracılığı ile sosyal ve siyasal olayları yönetmiştir. Böylece farklı kültür ve inançtaki insanların kendi kültürlerini koruma adına birlikte olabilmelerini desteklemiş, bu grupların varlığının kamudan sosyal hayata kadar birçok yerde bulunmasını güvence altına almıştır (Zürcher, akt; Yanık, 2012; 180).

Modood’a göre (2014: 18) geçmişte Avrupa’nın dışında olan birçok yerde çokkültürlü toplumlar vardır. Bu toplumların en önemlilerinden biri de dinsel açıdan hoşgörü ve adaletli yaklaşım seviyesinin yüksek olduğu Osmanlı İmparatorluğu’dur ve günümüzde Batı Avrupa ülkeleri bu seviyeyi ancak yakalayabilmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nde var olan kültürel çeşitliliği kabul eden Parekh ise gayri Müslümlerin yalıtılmış bir hayat içinde yaşadıklarından dolayı Osmanlı Devleti’nde toplumun çokkültürlü olmadığını dile getirmiş, modern toplumlarda farklı kültürdeki insanların yalıtılmış hayat süremeyeceklerini bu nedenle de birbirleri ile etkileşimli halde olmaları gerektiğini belirtmiştir (Parekh, 2002: 9). Parekh’in Osmanlı’da yalıtılmış hayattan kast ettiğinin ne olduğunu açıkça yazmamış olsa da

Gayrimüslimlerin okullarından giyimlerine kadar birçok unsurun farklı olmasını kast ettiği ifade edilebilir.

Türk toplumunun yapısına bakıldığında çokkültürlü Osmanlı Devleti'nden ulus devlet modeline geçişin izleri kendini göstermektedir. İslam'i motiflerden Türk milliyetçiliğine, cemaatçi bir toplum anlayışından kapitalizmin hâkimiyeti ile modernleşmeye doğru giden bir süreç görülmektedir. Bu süreçler boyunca toplumsal anlamda sosyolojik çözümlemelerin en belirginini Şerif Mardin'in "merkez-çevre" denklemi olmuştur. Türk siyasal yapısı ve mekanizmasının oluşturduğu seçkin yapı devlet yapısının değişiminde de etkili olmuş çokkültürcü ve cemaatçi bir yapı ulus devlet yapısına kavuşma evrimine geçmiştir (Adıgüzel, 2016: 448-451).

Türkiye Lozan'da etnik, dil ve dinsel farklılıklar ile ilgili maddeleri kabul etmemiş sadece Gayrimüslimleri azınlık statüsünde gördüğünü belirtmiştir. Anayasada devletin dilinin Türkçe olduğu vurgusu belirtilmiş, özelde Kürtçeye yönelik yayın yasakları 1991'e kadar sürmüştür. Bu durum çokkültürcü politikalar açısından eleştirilmiştir (Boschele Aydoğan ve Ay, 2016: 43-44).

Türkiye'deki çokkültürlülük tartışmalarının etnisite ve din farklılığı üzerinde Kürtler ve Aleviler nezdinde tartışıldığı görülmektedir (Aktay, 2003, akt; Ceylan, 2015: 572). Batılı ülkelerde kavramsal açıdan sadece din ve etnik yönü olmayan çokkültürlülüğün Türkiye'de Kürt vatandaşlarının hakları konusunda tartışılması bazı eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Bu durumda ortaya çıkan sonuç Türkiye'de çokkültürlülüğün dar bir kapsamda ele alındığı gerçeğidir. Bu nedenle kültürel anlamda çoğulcu bir yapının varlığı dikkatlerden kaçmış ve çokkültürlülüğün içerik olarak hak ettiği değer ele alınamamıştır (Ceylan, 2015: 572).

Türkiye'nin çokkültürcü politikalara adım atmasına başlangıç olan temel faktör AB uyum sürecinde 1999'da Finlandiya'da yapılan Helsinki zirvesi görülebilir. Demokratikleşme açısından farklı etnik ve kültürel unsurların devlet tarafından tanınma sürecinin başlaması bu zaman diliminden itibaren kendini gösterir (Kaya, 2014: 11). Sonraki süreçte AB uyum paketleri ile "kanunla yasaklanmış dil" cümlesi Anayasadan çıkartılmış, radyo ve TV'lerde farklı dillerde yayın serbestliği getirilmiştir (Coşkun vd., 2010, akt; Boschele Aydoğan ve Ay, 2016: 45).

Türkiye’de sosyal hayatta görülen ve birbirinden farklılık arz eden birçok kültürün varlığı bilinmektedir. Bu kültürler kimi zaman birbirinden etkilenerken kültür alışverişinde bulunurken bazı noktalar açısından da birbirinden ayrılmakta ve benzeşmemektedir. Bu durum ABD’deki “eritme potası” ndan da Kanada’daki “salata kasesi” nden de farklılık arz ettiği gibi bu iki ülkenin kültürel yapısından da tamamen ayrılmaktadır. Türkiye’deki kültürlerin daha çok birbirinden ayrı olmayan ama birbirine de karışmayan yapısı “halat” a benzer bir nesne ile ifade edilebileceği gibi ayrı kalınca bir işe yaramayan bir araya gelince de güçlü bir yapıya işaret eden bir durum olarak açıklanabilir (Özensel, 2013: 14-15).

Anadolu’da çokkültürlük ile ilgili bazı yetkililerin “mozaik” kavramını kullandığı görülmektedir. Bunun yanında çokkültürlülük Batı’daki anlamıyla çok farklı kültürlerin bir arada bulunması mealinde iken bizde de böyle kullanılmaya başlanması yanlış bir noktaya işaret etmemize sebep olmaktadır. Anadolu’daki kültürlerin birbirinden bağımsız olduğunu söylemek çok zor görünmektedir. Bu sebeple çokkültürlülük yerine “çokkimliklilik” daha uygun bir kavram olabilir. Anadolu’da kültürel anlamda birçok farklılığın yansıması köylerde bile kendini göstermiş yaşam tarzı ve konuşulan dil itibarıyla farklı bir zenginliğin varlığı kendini hissettirmiştir. Aleviler, Yezidiler, Müslümanlar, Hristiyanlar, Museviler, Zerdüştiler ve Maniheizmler hep aynı kaynaktan beslenmişlerdir (Süvari, 2005: 83-84).

Türkiye’de var olan farklı kültürel yapılar “ebru” desenindeki sanatsal ifade gibi kaynaşan ve “kitre” ile birbirine bağlanan bir görünümde (Cırık, 2008, akt; Arslan, 2015: 260). Yine “ebru”da olduğu gibi özgün bir yapıda varlığını korumuş ve tarihten gelen eşitlik, barış ve hoşgörü gibi anlayışlarla “ailesel bağlar ve yakınlıklar”, “evlilik ve komşuluk bağları”, “tarihi süreç içinde ilişkilerde kurulan dengeler” gibi unsurlarla varlığını korumayı başarmıştır (Arslan, 2015: 260-261).

Araştırmamızda çokkültürlülük ve eğitim ilişkisi konumuzun spesifik olarak dışında kalmaktadır. Sadece dikkat çekilmesi gereken husus dünya genelinde çokkültürlülük kavramı açısından eğitim sisteminde olması gereken temel nokta, Scotolini’nin bakış açısıyla beraber Parekh’in gözünden çokkültürlü eğitimin ne şekilde olması gerektiğidir.

Dünya genelinde eğitim kurumları ulusal anlamdan uluslararası alana kayan birtakım etkinlikler yapmakta ve bu durumu Erasmus, Comenius vb. faaliyetlerle gerçekleştirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında UNESCO eğitim açısından önemli olan dört temel faktörden bahsederken ve müfredatlarda bu faktörlerin yer edinmesini amaçlamaktadır. Bu dört temel faktörü Jacques Delors'un başkanlık yaptığı Uluslararası Yirmi Birinci Yüzyıl Eğitim Komisyonu bir rapor ile Unesco için hazırlamıştır. (UNESCO, 1996, akt; Scatolini, Van Maele ve Bartholome, 2010: 133-134). Bu rapora göre bireyin yaşamı dört temel faktöre göre düzenlenmelidir. Bu faktörler: “Bilmeyi öğrenme, yapmayı öğrenme, birlikte yaşamayı öğrenme ve olmayı öğrenme” dir. Bu dört unsur eğitim müfredatlarında yer edinmelidir (Scotolini vd., 2010: 133).

“Birlikte yaşamayı öğrenmek” Unesco'nun diğerlerine göre daha çok önem verdiği bir faktördür. Empati, saygı ve başkalarının başarılarını takdir etmeye yönelik davranışlarla beraber diyalogun ön plana koyulduğu görülmektedir. Karşılıklı bağımlılığın varlığı ile beraber ortak amaç ve projelere ortak noktadan bakabilmenin gerekliliği önem arz etmektedir. Böylece çatışmalar önlenabilir ve çatışma yaşanan alanlarda çözümler gerçekleştirilebilir (Scotolini vd., 2010: 134).

Parekh'e göre baskın olan ve tek bir kültürle yapılan eğitim bireylerde muhakeme yeteneğini düşürmekte ve ırkçılığı beslemektedir. Çokkültürlü eğitim ile öğrenciler tek bir kültürden ziyade toplumda var olan bütün kültürler hakkında bilgi sahibi olurlar. Bunun yanında öğrenci toplumda farklılıkları hem kültürel hem de politik açıdan tanıyarak karşılaştırma fırsatını bulmuş olur (Parekh, 2002: 286-290).

Çokkültürlü eğitim sisteminde temel nokta müfredatın nasıl olduğu hususudur. Parekh'e göre müfredatlar iki şartı taşımalıdır. Bu şartlar: müfredatların aşırı derecede dar olmaması ve müfredatların kapsamının iyi ayarlanmasıdır. Çok kapsamlı olması da yüzeysel kalmasına neden olacaktır. Bunun yanında müfredat öğrencilerin merakını uyandırmalı, sempatilerini geliştirmeli ve çeşitliliği kavramalarına yardımcı olmalıdır. İkinci önemli şart ise müfredatın öğretim biçimidir. Müfredatta çeşitli din, kültür ve adetleri koymak yeterli değildir, bu hususların diyalog çerçevesince konular içinde öğrencilere kazandırılabilmesi elzemdir (Parekh, 2002: 290-293).

Türkiye özelinde farklı kültürde yer alan gençlerimizin gelecekte “Birlikte yaşamayı öğrenme” açısından edinecekleri değerleri eğitimle kazandırmak daha kalıcı olacaktır. Bu açıdan Türkiye’de birlikte yaşamının önemi de iletişim, empati ve karşısındaki farklılıkları tanımaktan ve ortak bir amaçta bulunmaktan geçmektedir.

Eğitimde yapılması gerekenlerin yanında dünya üzerinde çokkültürlü kütüphanelerin varlığı artırılmalı ve bu durumun farkındalığına dikkat edilmelidir. Çokkültürlü toplumlarda çokkültürlü kütüphaneler yerel ve ulusal manada bir entegre görevi üstlenmelidir. Yerel ve ulusal manada gereken ihtiyaçlara cevap verecek şekilde kütüphaneler oluşturulmalı ve dijital araçlar kaynaklara ulaşılabilir derecede düzenlenmelidir. Aynı zamanda bu kütüphaneler kültürel mirasa sahip çıkacak şekilde programlarla ve bilgi organizasyonları ile donatılmalıdır (IFLA- UNESCO, 2018).

Çalışmada çokkültürlülük ideolojisine genel anlamda baktıktan sonra Parekh’in siyasi ve kültürel unsurlar taşıyan kuramı dile getirilmiştir. Çokkültürlülük ideolojisine karşı olan bazı çalışmaların varlığı da unutulmamalıdır. Var olan bazı çalışmalar çokkültürlülüğün artık uygulanamayacağını belirtirken bazı çalışmalarda çokkültürlülüğün yeniden ele alınması gerektiği görüşündedir. Parekh’in kuramı da bu ideolojinin yeniden ele alınması gerektiği yönündedir. Türkiye’de de bu ideoloji seküler ve muhafazakâr kesimler tarafından gerekli ilgiyi görmemektedir. Özellikle muhafazakârların farklılıklara olan bakış açısı gelenekselci mi yoksa farklılığa açık yönde mi olduğu hususu üzerinde durulması gerekmektedir.

Heywood’un da (2016: 374-377) dediği gibi dünya genelinde çokkültürlülük ideolojisine karşı yükselen itirazlar kendini göstermekte ve birçok sosyal bilimci çokkültürlülük ideolojisinin önemini kaybettiğini düşünmektedir. Batı’da yükselen itirazların yanında Doğu’da yapılan itirazların başında da muhafazakâr toplumlardan gelen tepkilerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Heywood, muhafazakârların istikrarlı bir toplum için ortak bir kültürün şart olduğunu ileri sürdüklerini söyleyerek dışarıdan gelen yabancılara karşı da güvensiz bir tavır takındıklarını belirtir. Muhafazakârların yanında ülkelerdeki aşırı milliyetçi ve sağ kesimdeki gruplarında yabancılara karşı takındıkları tavrın pek olumlu olmadığını belirten Heywood, yabancılara tekrardan ülkesine dönmesini isteyen milliyetçilerin de varlığına dikkat çekmiştir.

4.6 KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

Dünya hem endişe verici hem de heyecanlandırıcı bir hızla hareket etmekte ve değişmektedir. Eski ve tanıdık kesinlikler kaybolmakta sürekli yeni sorular ve zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle “dünyayı durdurmak istiyorum, kurtulmak istiyorum” söylemleri zaman zaman birçok kişide özellikle de genç kuşakta dile getirilmektedir. Gençler içinde değişim belirtisi olan bir dizi faktör gün geçtikçe kendini gösterirken bunların en belirgin olanlarından birisi de etnik ve kültürel çeşitliliktir. Dünyanın pek az bir kısmı tamamen homojen kalmış, büyük şehirler iç içe geçmiş ve çok çeşitli “dünya kentleri” haline gelmiştir (Wood, Landry ve Bloomfield, 2006; 1).

“Kültürel açıdan çeşitlilik” terimi genellikle “çokkültürlülük” kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılır. Alan uzmanlarından Caleb Rosado, çokkültürlülük tanımında yer alan yedi önemli öğeyi şöyle açıklamıştır: (i) kültürel çeşitliliği *tanıma*, (ii) farklılıklara *saygı*, (iii) farklıları kültürel olarak ifade etme (iv) diğer kültürlerin sunduklarına *değer verme*, (v) çeşitli grupların katkılarını *teşvik etme*, (vi) insanları, kendi önyargılarını eleştirerek *kendilerini ve başkalarını güçlendirmelerini sağlama*, (vii) farklılıkları hoş görmekten ziyade *takdir etme* (Rosado, 2006).

Kasım 2001 tarihinde deklare edilen “Kültürel Çeşitlilik Hakkında Evrensel Beyanname”nin 4. Maddesinde “*Kültürel çeşitliliğin savunulması insanlık onuruna saygı duymanın ayrılmaz bir parçası ve etik bir zorunluluktur. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere özellikle de azınlıklara ve yerli halklara ait kişilerin haklarına olan bağlılığı ifade eder. Hiç kimse uluslararası hukukun güvence altına aldığı kültürel çeşitliliği insan haklarını ihlal etmek veya kapsamını sınırlamayı teşvik edemez.*” denilerek kültürel çeşitlilik güvence altına almıştır (OHCHR, 2001).

Kültürel çeşitlilik veya çokkültürlülük, yerel topluluklarda ve küresel toplumda ortak gücün temelidir. Kültürel ve dilsel çeşitlilik, insanlığın ortak mirası olup herkesin yararına olması için özenle korunmalıdır. Kültürel çeşitliliğe saygı, hoşgörü, diyalog ve iş birliği, karşılıklı güven ve anlayış ortamında, uluslararası barış ve güvenliğin güvenceleri arasındadır (IFLA/UNESCO, 2018).

4.7 KÜLTÜREL FARKLILIKLAR VE KÜLTÜREL İLETİŞİM

Kültürel farklılıkları dile getirmek ve bu durumu yönetmek aslında çok da yeni bir durum değildir. Şimdi çokkültürlü olduğunu dile getirdiğimiz toplumlar önceden çok uluslu olarak dile getirilmiştir. Fark, sadece çok uluslu yapıya göre çokkültürlülüğün kültürlerin haklarını ayrı ayrı dile getirmesi ve tanınmasındadır (Colombo, 2014).

Kültürler arası farklılıkları belirleyen faktörlerin başında kentli-sanayileşmiş toplumlar ve geleneksel-kırsal toplumlar görülmektedir. Örneğin duyma algısı açısından bakıldığında bütün kültürler tatlı, ekşi ve tuzlu unsurlara tepki verseler de tat tercihlerinde farklılıkların olduğu bilinmektedir. Dünya üzerinde Ekvator’a yakın yaşayan insanlarla diğer bölgelerdeki insanların duyma algısı farklılık arz ederken aynı zamanda bu durumun insanların görsel algılamalarına da farklı etki ettiği söylenebilir (Shiraev ve Levy, 2010: 110-114).

Kültürlerin bireylerin izlenim oluşturmalarını, benlik sunumunu, benliği güçlendirme işlevini ve grup algısını etkilediği görülmektedir (Dinç, 2015: 221). Toplulukçu kültürlerin bireyleri toplulukçu benlik, bireyci kültürdeki bireylerin ise benlik olarak özel benlik algısına sahip oldukları dile getirilebilir. Özel benlikte bireyin kendi iç dünyasına önem verdiği, toplulukçu benlikte ise bireyin daha çok dışsal faktörleri göz önünde bulundurduğu söylenmektedir (Triandis, 1989: 514-516).

Kültürlerarası iletişim ise farklı etnik unsurların yanında farklı inançlar ve kültürel grupların bir ortamda birbirleri ile olan ilişkisini ele alır. Böylece kültürler her anlamda birbirlerinden etkilenirken kültürel alışveriş sürecini de yaşamaktadır (Demirkan, 20017, akt; Şentuna, 2011: 11).

Kültürler arası iletişim kavramının bir gerekliliği olarak belirli bir kültür içinde yer alan kişinin o kültüre ve farklılıklarına uyum sağlaması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu durum ise “kültürel zekâ” kavramını ortaya çıkarırken Peterson’a göre bu kavram; kültürel anlamda başkalarının tutum ve değerlerine göre davranabilme yeteneğini ifade etmektedir (Kawar, 2012: 108).

Gordon Allport’un “Ön Yargı’nın Doğası” adlı eserinde grupların başka kişiye veya diğer gruplara karşı düşmanca olan tavrı (Allport, 1979, akt: Eller, 2015: 28) sebebiyle toplumdaki grupların birbirlerinden uzaklaşması dile getirilmektedir. Sosyal olarak en zararlı gruplaşmanın daha çok ırk, cinsiyet, dil, din, etnik köken vb. unsurlarla

gerçekleştirdiği görülmüş ve sonuç itibarıyla de yanlış durumların ortaya çıkabileceği ön görülmüştür (Eller, 2015: 28-29).

Kültürün ortaya koyduğu çözüm yolları hangi zorluk derecesinde olursa olsun dikkate alınmalı ve kültürün önemli bir faktör olduğu politikalar ihmal edilmemelidir. Dünya genelinde kültürel mülkiyetin UNESCO tarafından korunmaya alınması kültürler arasında yaşanması gereken uzlaşma kültürüne hizmet edecek türden bir adım olarak görülmektedir. Her kültüre ait yapıtların (mescit, kilise, köprü vb.) korunması ve devrinin yasaklanması çatışma sonrasında milletlerin yeniden inşa etme süreçlerini birliktelik açısından güçlendirmektedir (Ann-Belinda ve Christina, 2015).

4.8. BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ

Birlikte yaşamak, karşılıklı anlaşmaların barışçıl ve saygılı olmasıyla tanımlanır. Kültürel ve dini kimliklerde farklılıkların bulunması, çeşitliliklerin herkesçe kabul edilip tanınması, demokratik bir toplumda sosyal uyumun temel prensiplerinden sayılmaktadır.

UNESCO, “birlikte yaşamayı öğrenmek” öncelikle empati, saygı ve takdire yol açan diyalog yoluyla başkalarının anlaşılmasını geliştirmek olarak açıklamaktadır. “Birlikte yaşamayı öğrenmek” aynı zamanda artan karşılıklı bağımlılığımızı tanımak, ortak amaçlar deneyimlemek ve ortak projeler ve ortak bir gelecek uygulamakla da ilgilidir. Ancak o zaman kaçınılmaz çatışmaları barışçıl bir şekilde yönetmek mümkün olacaktır (Scatolini vd., 2010).

“Öteki” ile tanışmak ve iletişim kurmak, yaşadığımız dünyada artık geçmişe oranla teknolojik yapı ve araçların gelişmesi ile çok daha kolay olmaktadır. Fiziksel koşulların ve mekânın artık bir engel olmadığı günümüzde birlikte yaşama zorunluluğu belirgin bir şekilde görünse de insanlar arasındaki farklılıklar tüm dünyada çatışma sebebi olmaya devam etmektedir. Bugün insanların ve toplumların kültürlerin çeşitliliğini zenginlik olarak kabul eden ve birlikte yaşama sanatını öğrenen bir evrensel barışa ve düzene ihtiyacı vardır (Karaca, 2012: 235-236).

Farklı toplumlarda görülebileceği gibi günümüzde artık aynı toplum içinde de insanlar arasında yaşam ve düşünce itibarıyla farklılıkların olabileceği bir gerçektir. Bu durum

toplumsal açıdan bir hakikate işaret ederken çözülmesi gereken önemli sorun farklı düşüncede ve farklı kültürdeki insanların aynı ortamda nasıl yaşayabileceği sorusuna cevap bulmak olacaktır (Güneş, 2005: 90).

Her kültürün kendine özgü temel ilkeleri vardır ve ancak bu ilkelerin belirlediği bakış açısına göre kendi grubunu ve diğer grupları algılar. Dolayısıyla öteki ve ötekiyle kurulan ilişki, grubun ilkelerini karşılamayanları kapsamaktadır. Farklı özelliklere sahip toplumlarda, farklı olanla iletişime geçmenin gerekliliği bir arada yaşama kültürünü oluşturmuştur. Birlikte yaşama kültürünü sağlıklı bir şekilde sürdürecektir yollar, bireysel ve grupsal farklılıkların gittikçe belirginleştiği günümüzde yoğun olarak araştırılan bir konudur (Aygün, 2013: 7-8).

Her toplumun bir kültürü olduğu gibi o toplumda kültürü etkileyen değerler ve gelenekler söz konusudur. Bu nedenle ki bu değer ve gelenekler o toplumdaki bireylerin iletişimdeki kurallarını belirlemektedir. Her toplumda da farklı kültürlerle kurulması gereken iletişimi engelleyen veya da kolaylaştıran birtakım unsurlar bulunmaktadır (Zhang, 2010).

Farklı kültürlerin bir arada yaşamasını destekleyen ve pekiştiren faktörler olabileceği gibi tehditler ve problem alanları da söz konusudur. Bu bağlamda aşağıda her iki yöne ilişkin hususlar ele alınmıştır (Ateş Özçiçek, 2017: 24-48):

İletişimi destekleyen veya da kolaylaştıran unsurlar olarak; “empati” kavramı başta gelirken empati yapan bireylerde aynı zamanda karşılarındaki farklı kültürlerle karşı “hoşgörü” unsuruna da sahip olmaları gerekmektedir. “Hoşgörü” ile donanmış bireylerin uzun süre farklılıkları kabullenmesindeki diğer bir faktör olarak da “toplumsal ahlak” kavramı kendini göstermektedir. Toplumsal ahlak kavramının yanında bireylerin “toplumsal alanda hürriyet” duygusuna sahip olmaları ve bu hürriyetin kendisi ve karşılarındaki açısından sınırlarını bilmesi de önemli bir gerekliliktir.

Toplumdaki bireylerin iletişimini zedeleyen veya da engelleyen unsurlar üzerinde de durulması gerekmektedir. Bu unsurların bireyler tarafından tehlikeli olan yanlarının farkındalığı bilinmesi gerekmektedir. Bu öğelerin başında “farklılaşma” gelirken toplumdaki bireylerin statüden cinsiyete kadar farklı düşünce ve yaşam tarzlarını iletişimi engelleyen bir unsur olarak kabul etmemeleri önem arz etmektedir. Eğer bu

durum sağlanmazsa o toplumdaki bireyler arasında yaşanacak olan “çatışma” kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkacaktır. Çatışmayı destekleyen diğer bir unsur da bireylerin birbirlerine yönelik yapacağı “ötekileştirme ve damgalama” etkisine neden olacak ifadeleri kullanmaları olacaktır. Birçok yanlış ediniminin başında ise “kalıplaşmış eğitim sistemi” gelirken eğitimde bireylerin özgün düşünce ve farklılıklara saygı çerçevesince yetişmiş olması önem arz etmektedir.

Her alanda yaşanan “kural kirliliği” kuralların eşit bir şekilde uygulanmaması toplumda “negatif düşünce geleneği” ni artıracak bir sebep iken “dinin siyasete hizmet etmesi” toplumdaki farklı inançların birbirleri ile olan iletişimine zarar vermektedir.

Görüldüğü gibi toplumlarda bir arada yaşamayı engelleyen destekleyici ve engelleyici faktörler bulunurken bu faktörler toplumdan topluma değişmektedir. Her toplumun içinde yaşayan kültürlerden dolayı farklı çatışma nedenleri olacağı gibi yine bu çatışmayı ortadan kaldıracak farklı kültürel unsurlara da sahip olması söz konusudur.

Parekh’e göre birlikte yaşamayı engelleyen temel noktalardan biri insan doğasını savunan monistlerin, çoğulculuğu savunan görecililerin ve liberallerde de olduğu gibi bazı ilkelerin kesin ve net olarak birlikte yaşamak için dayatılması sorunudur. Önemli olan ona göre hem insan doğasının hem kültürün hem de evrensel ilkelerin dikkate alındığı bir formüldür ama bunu başarmak da o kadar kolay değildir (2002: 13-15).

Çokkültürlü toplumda bir arada yaşamının kültürlerarası saygı ve kültürel diyalogdan geçtiğini belirten Parekh’e göre bu iki kavram önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin kendi kültürü dışındaki diğer kültürlerle saygı duymasının önemli olduğunu belirten Parekh, diğer kültürdeki insanların yaşamlarını eleştirme hakkına sahip olsak da burada önemli olan eleştirirken samimi olmanın yanında haksızlık yapmamaktır, der. Eğer bir kültür kendi insanlarına eksiklik sunarsa eleştirilebilir diyen Parekh, bunun yanında eleştirdiğimiz kültür eğer sınırı aşarsa ve haksızlıklara sebep olursa o zaman saygı duymama hakkımız olur, görüşündedir. Parekh’e göre kültürlerle saygı konusunda önemli noktalardan birisi de hiç kimsenin kendi kültürüne benzemesi için başka bir kültüre baskı yapamayacağı veya kendine benzemediği için diğer kültürleri dışlayamayacağı gerçeğidir (2002: 225-227).

Parekh, kültürel anlamda bölünmüş toplumlarda ortak değer veya çekirdek değerlerin diyalog yoluyla oluşturulmasından yanadır. Sonrasında ise ortak değerlerin güvence

altına alındığı bir anayasa yapılmasını isteyen Parekh, bunlardan sonra toplumun üzerinde anlaştığı sivil değerlerin önemli olduğunu belirtir. Anayasa, yasa ve sivil değerlere toplumda “Etkin Toplu Değerler” adını veren Parekh, etkin toplu değerlerin oluşması için eşit şartlarda yapılan diyalogdan bahseder (2002: 342-350).

Etkin toplu değerlerin toplumun genel anlamda uyum sağladığı ortak unsurlardan oluşturulmasını öneren Parekh, yerel anlamda başkalarının kültürlerini bireyin kendi kültürüne göre değil ortak değerlere göre eleştirebileceğini söyler. Örneğin kimi kızlar görücü usulü ile evlenir, ebeveynlerinin yuva kurmasına karışmasını ister derken kimilerinin de kendisinin yapmasının daha sağlıklı olacağı görüşünde olduğunu belirtir. Burada ortak değerleri rahatsız eden bir durum olmamalı diyen Parekh, yerel kültürlerin etkisizleştirilmesine de karşı çıkmaktadır (2002: 360-372).

Türkiye’de muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirleriyle ve diğer farklı kültürlerle bir arada yaşadıkları görülmektedir. Bundan sonra birlikte yaşamın nasıl daha iyi olması gerektiğine yönelik yorumlardan önce şu an bu gençlerin farklı kültürlerle birlikte yaşama düzeylerinin belirlenmesi gerekmektedir. Veriler üzerinden Parekh’in bakış açısı çerçevesince ortaya konan farklı kültürlerle bir arada yaşamanın öneminin uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü Parekh, bu kuramını geçmişteki bütün çokkültürcü kuramların ve düşünürlerin eksiklerini ele aldıktan sonra bütüncül öneriler çerçevesince oluşturmuştur.

5.BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

“Başkasının kanaat ve akidesine (inancına) hürmet et. Ta ki başkası da seninkine hürmet etsin” (Başgil, 2019: 60).

5.1. TÜRKİYE’DE GENÇLİK HAKKINDA YAPILAN SİYASAL VE SOSYAL ÇALIŞMALAR

Araştırmamızda amaç farklı ideolojilerde olan muhafazakâr ve seküler gençliğinin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya olan bakışını ortaya koymaktır. Bu nedenle muhafazakâr ve seküler gençlerle ilgili yapılan bazı çalışmaları burada belirtmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Muhafazakârlık ve sekülerlik ideolojisinin yanında özelde gençlerle ilgili yapılan çalışmaların bazılarına bakarken temel ölçüt olarak ideolojilerinin ortaya çıkışını ve o ideolojilere bakış açılarını ele alan çalışmalar seçilmiştir. Gençlerle ilgili çokkültürlülük çalışmalarına baktığımızda daha çok bu çalışmaların eğitim alanında öğrencilere yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Toplumsal açıdan yetişkinlerin ve gençlerin karşılaştırmalı olarak çokkültürlülüğe veya birlikte yaşamaya dair yapılmış bir tez veya makale çalışmasının neredeyse hiç yok denecek kadar azlığının yanında son olarak bazı kitap ve proje çalışmalarının olması ise sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle ki bazı gençlik projeleri ile ilgili yapılan çalışmalar ve sonradan kitaplaştırılan birtakım eserlerde bizim çalışmamıza yol gösterici nitelikte olduğu ifade edilebilir. Çalışmamızda elde edilen verilerin analizi ile ilgili diğer çalışmaların verileri tartışma bölümünde karşılaştırılmıştır. Böylece araştırmamızda elde edilen bulgular saf bir şekilde sunulduktan sonra diğer çalışmalarla karşılaştırılması ayrı bir bölümde değerlendirilmiştir. Bu bölümde de ilgili çalışmalar, araştırmamız açısından karşılaştırılarak çalışmamızın alana katkısı getirilmiştir.

İdeolojik anlamda “*Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumları Açısından İncelenmesi*” adlı Bülbül ve Sinan’ın (2010) yaptığı makale çalışmasında üniversite gençliğinin yeniliğe ve geleneksel değerlere dair bakış açıları irdelenmiştir. Üniversite

gençliğinin yarısından fazlası geleneksel değerleri önemsemekle beraber yeniliğe de açık oldukları dile getirilmiştir (Bülbül ve Sinan, 2010).

Öğrencilerin yeniliklere açık olma ile oy kullandıkları parti arasında bağın olduğunu belirten araştırmada en yenilikçi olanların CHP'ye oy verenler olduğu yeniliğe karşı çekimser kalanların oranının ise MHP'de yüksek olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Batı'nın etkisiyle geleneklerimizin ve değerlerimizin bozulduğunu belirten gençlerde oranlar ise Ak Parti'ye oy verenlerde %86,1, MHP'de %81,8 olduğu belirtilirken CHP'ye oy veren gençlerde bu oran %50 civarı olduğu belirtilmiştir.

Çalışmamızla benzer bulguların yer aldığı çalışmada muhafazakârlık ile dindarlık arasında paralellik olduğu görülmüştür. Ak Partiye oy veren gençlerin %44,3'ü bu kavramı ailevi ve kültürel değerlerin korunması anlamında gördüğünü belirtirken %32,9 oranında da gençlerin muhafazakârlığı dini değerlerin korunması olarak algıladıkları belirtilmiştir. MHP'ye oy veren gençlerin %31,8'i de muhafazakârlığın dini değerleri korumak anlamında olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan CHP'ye oy veren gençlerin %46,7'sinin ise muhafazakârlığı gericilik olarak adlandırmalarına karşılık Ak Parti'ye oy veren gençlerin hiçbirisi muhafazakârlığı gericilik olarak adlandırmamıştır.

Çalışmada, üniversitelilerin %60,2'lik bir kısmının eşcinselliği ve farklı cinsel yönelimlerin serbestçe yaşanması gerektiğini söylerken muhafazakârların %72,2'si bu durumu onaylamamıştır. “Muhafazakâr değilim” diyenlerin de %67,2'si onaylamıştır. Evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylayamayanların oranı genel anlamda %51, 9'dur. Muhafazakâr olanlarda bu oran %81,9 olurken muhafazakâr olmayanlarda ise %54,3 olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada ailenin gelenek ve görenekler açısından önemli olduğunu ve gelenek ile göreneklerin aileden aktarıldığını söyleyenlerin oranı %57,6'dır. Genel anlamda üniversitelilerin yarısından fazlası türban yasağını desteklemezken muhafazakârlarda bu oran %90,3'e çıkmış, muhafazakâr olmayanlarda yasağa karşı olanların oranı %45,1'e düşmüştür.

Bülbül ve Sinan yaptığı çalışma itibarıyla muhafazakâr-dindar ve muhafazakâr -dindar olmayan gençler arasında birçok açıdan farklılıklar bulunmaktadır. Her zaman var olan bu farklılıkların bundan sonra da olacağı düşünülürse önemli olan bu farklılıklara

rağmen diğerini ötekileştirmeden bir arada yaşamının nasıl gerçekleşeceği sorusudur. Çalışmamızın temel tespitleri ile Sinan ve Bülbül'ün çalışması tartışma bölümünde karşılaştırılmış bunun yanında farklı kültürlerin bir arada olabilmesi adına veriler ortaya konmuştur.

“Türkiye’de Gençliğin Muhafazakâr Eğilimleri”, adlı Doktora tezinde (Şahin K, 2010) Türkiye’de gençlik üzerinden toplumun muhafazakârlık düzeyinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama kısmı gençler üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın amacı muhafazakârlığın genel parametreleri çerçevesinde Türkiye’de toplumun muhafazakâr eğilim sergileme düzeyini ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmada gençliğin muhafazakârlık eğilimleri ekseninde Türkiye’de muhafazakâr eğilim düzeyinin gençler açısından önemini koruduğu görülmüştür. Bülbül ve Sinan’ın çalışmasında da olduğu gibi gençler açısından muhafazakârlık ideolojisinin hala etkin bir şekilde yerini koruduğu görülmektedir.

“Yeni Muhafazakâr Gençlik Kültürü: (İzmir’deki Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)”, (Tükel Paker. İ, 2017) adlı doktora tezi İzmir ilinde özel ve devlet üniversitelerindeki belli sayıdaki öğrencilerle nitel görüşmeler çerçevesince gerçekleştirilmiştir. Muhafazakârlık ideolojisinin tek bir içeriğe sahip olmadığı ve farklı yönlerinin olduğunu belirten çalışmada modernleşme açısından bazı değerleri kabullenerek yeni ve demokrat muhafazakârlığın ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunun yanında aile ve din unsurunun gençler açısından önemini koruduğu, din derslerinin gerekli olduğu hususu belirtilmiştir. Dini ibadetler önemsense de yerine getirme de belli bir kararlılığın olmadığı belirtilmiş ahiret inancının da halen yerini koruduğu görülmüştür.

Özellikle dini unsurların modernleşme ile ters düşmediğinin göstergesi olan çalışmadaki bazı verilerde gençlerin moda ile uyumlu olduğu belirtilmiş, İzmir’in hem modern bir kent hem de dini unsurları serbestçe yaşayabilecekleri bir yer olduğu vurgulanmıştır. Yeni muhafazakârlık anlayışının belirlenmesine karşın İzmir genelinde muhafazakâr gençlerin evlilik öncesi ilişkiye ve kızla erkeklerin birlikte yaşamasına mesafeli durdukları görülmüştür.

Yeni muhafazakârlık anlayışının aile, dini ve geleneksel değerleri korumada kararlı olduğu belirtilmiştir. Yeni anlamından daha çok giyim, gündelik işler, teknolojinin

kullanımı, AVM kültürü, helal sermaye ve muhafazakârların en iyisine layık olduğu gibi düşüncelerin ağır bastığı görülmektedir.

Ötekine veya farklılıklara bakış açısında önemli verilerin olduğu çalışmada gençlerin, kendilerine saygı duyulursa saygı da görürler, anlayışından yola çıktıkları vurgulanmıştır. Farklı inançtaki insanlarla yapılacak evliliğe soğuk bakılırken “öteki” olarak grup nezdinde Kürtlerin birinci sırada geldiği görülmektedir. Gençlerin gözünden Kürtlerin kent yaşamına uygun görülmemesine yönelik bir verinin ortaya konulduğu çalışmada gençlerin gözünden kabul görülmeyen diğer bir kesim ise eşcinsellerdir. Eşcinsellerin toplumun düzenini bozan kişiler olarak gösteren bazı verilerin elde edildiği çalışmada eşcinsellerle arkadaşlığa erkek öğrencilerin olumlu yaklaşmadığı tespit edilmiştir.

Özellikle 2010’dan sonra modernleşme çerçevesince muhafazakâr gençlerle ilgili yapılan çalışmalarla benzerlik gösteren bu çalışmada ise muhafazakâr gençlerin değişimlerine yönelik yapılan tespitler söz konusudur. Ötekileştirme veya kutuplaşma adına ortaya konması gereken tespitler varken bunların bir arada yaşamaya yönelik ne şekilde düzenleneceği hususu artık önemli görünmekte ve bu konuda çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir.

“Konya’nın Muhafazakârlık Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma”, (Akın , M., Aydemir, M., Nacak, İ., 2013) adlı makalede Konya’ya üniversite okumak için gelen ve Selçuk Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin gözüyle Konya ile muhafazakârlık arasındaki ilişki belli başlı unsurlar üzerinden sorgulanmıştır. Öncelikle muhafazakârlığın algılanışında temele alınan üç unsur “aile, din ve gelenek” olarak tespit edilmiştir. Aile, din ve gelenek muhafazakâr kimliği inşa eden asli unsurlar olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra muhafazakârlık “Değişime Kapalılık, Dindarlık ve Geleneksellik, Milliyetçi İdeoloji” şeklinde beliren üç boyut üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Muhafazakârlık algısını okumayı kolaylaştıran bu üç boyutun farklılaştığı en önemli değişkenin siyasal kimlik olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin siyasal kimliklerine göre muhafazakârlığı algılamaları özellikle “İslamcı ve Atatürkçü” başlıklar altında farklılaşmıştır. Örneğin siyasal kimliğini Atatürkçü olarak ifade eden gençler için muhafazakârlık değişime kapalılık anlamı taşıırken İslamcı olduğunu ifade eden gençlerin bu konuda farklı düşündüğü tespit edilmiştir.

Çalışmada muhafazakâr kültür açısından önem arz eden bir şehir olarak Konya'daki üniversitelerde öğrenim gören ve farklı şehirlerden gelen üniversite öğrencilerinin muhafazakârlığı nasıl algıladıkları belirlenmiştir.

Tükel Parker (2017), Şahin (2010) ve Akin, Aydemir, Nacar'ın (2013) farklı illerde yaptığı muhafazakârlık kavramına yönelik tespite dayalı çalışmalar üniversite öğrencilerinin muhafazakârlığı belli bir oranda önemsedğini göstermektedir. Öğrencilerin kendi siyasi düşüncelerine göre de muhafazakârlık kavramının içeriğini yorumladıkları belirlenmiştir. Ortak nokta olarak farklı illerde yaşayan muhafazakâr gençler arasında muhafazakârlığın modernizmle ilişkisini kurarak yeniden bu kavramı yorumlayan bir muhafazakâr gençlik ele alınmıştır. Çalışmaların ortaya koyduğu veriler önemli olmakla beraber farklılıklara sahip olan gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının yanında birbirlerini çokkültürlülük kavramınca kabullenme gerekliliğinin ortaya konması gerekmektedir.

“Türkiye’de Muhafazakâr Kadın Modernleşmesi ve İslami Moda Dergilerindeki Yeni Muhafazakâr Kadın”, (Balkanlıoğlu, E, 2014) adlı yüksek lisans tezinde doğrudan gençler için değil de genç kadınlara hitap eden dergilerin araştırma konusu yapılmış olması nedeniyle burada yer verilmiştir. Araştırmanın kapsamı, kamusal hayatta etkin, eğitilmiş, orta ve üst sınıfa mensup muhafazakâr kesimdir. Bu bağlamda hedef kitlesi orta ve üst sınıf olan muhafazakâr kadınlara seslenen, yaşam biçimi temelinde içerik üreten dergiler araştırma örneğine dâhil edilmiştir. Bu dergiler içerisinden ise en çok satın alınma kriteri dikkate alınarak “Ala” ve “Aysha” dergileri inceleme konusu yapılmıştır. Muhafazakâr üst ve orta sınıf kadınlarının modernleşme çerçevesince modayı önemsedikleri görülmüştür.

“Muhafazakâr Gençliğin Bir İfade Biçimi Olarak Türkçe Rap ve Türkiye’de Hip-Hop Kültürü”, (Bayrak, M, 2011) adındaki yüksek lisans tezinde ise muhafazakâr gençliğin başka bir yönüne odaklanılmıştır. Muhafazakâr gençliğin hip-hop kültürünü ve Türkçe rap müziğine olan yaklaşımın ortaya konduğu çalışmada bu müziğe olan yaklaşımın bir yabancılaşma değil kendini bir ifade ediş şekli olarak muhafazakâr gençlik tarafından sahiplenildiği belirtilmiştir. Muhafazakâr değerlerin ve önemsenen unsurların rap müziği ile dile getirmeye çalıştıklarını belirten bu çalışmada teknolojinin de katkısı ortaya konulmuştur.

“*Tekno- Muhafazakârlığın Eleştirisi*” adlı kitabında Mollaer (2016) eleştirel anlamda politik denemeleri bir araya getirerek muhafazakârlığın yeni izlerinin belirlendiğini dile getirmiştir. Klasik muhafazakârlık, itikadı hususlardan ziyade toplumsal anlamda dini ön plana koyarken Türk muhafazakârlığında İslam “milletin mütemmim bir cüzü” olarak ele alınmaktadır.

Mollaer’in (2016: 15-17) vurgulamaya değindiği nokta kendi söylemi ile de “Muzaffer tekno-muhafazakârlığın söylemsel dünyasında fetih, kapitalist girişimcilikle özdeşleştiği” kısmıdır. Tekno-muhafazakârlık, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik açıdan kentsel dönüşüm markası adı altında doludizgin giden bir kapitalist sürece, belli bir toplumsal sınıfın çıkarları doğrultusunda ulûhiyetler tesis eden AVM’leri ve çılgın projeleri ortaya sürmektedir. Bunun yanında siyasal ve kültürel açıdan meşrutiyeti dinsel ve milli irade fetişizmden oluşturarak çoğunlukçu ve rekabetçi bir otoriterliğe dayandırır. Bu durumun Kemalizm’le ortak noktası “vatan tehlikede” söylemi iken ayrıldığı nokta ise “mazlumluk estetiği” ile yürütülmesidir.

Yukarıdaki muhafazakârlık ile ilgili yapılan çalışmaların (Mollaer, 2016, Bayrak, 2011) özellikle genel algısı Ak Parti iktidarı ile beraber modernleşme çerçevesince muhafazakâr gençlerde ortaya çıkan yeni muhafazakârlık anlayışının tespiti üzerine olduğu görülmektedir. Buna rağmen gençlerin giyim, lüks tüketim ve yaşam tarzları üzerine değişim geçirdikleri söylene de hala muhafazakâr gençlerde belli başlı değerlerin (aile, gelenek) etkin olduğu unutulmamalıdır. Muhafazakâr gençlerin farklı ideolojiler üzerinden diğer gençlere bakışını ortaya koyan veriler bulunsa da bu çalışmalarda farklı düşünce ve ideolojilerdeki gençlerin gelecekte nasıl birlikte yaşayacaklarına dair herhangi bir veri veya bulguya rastlanılmamıştır. Ele alacağımız çalışmamızda ise muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine bakışları, bu bakış açılarının tarihsel nedenleri ve gelecekte nasıl bir arada yaşayabileceklerine dair bulguların olması bu alanda var olan açığın kapatılmasına yöneliktir. Tabi ki yaptığımız çalışma bu alanda var olan açığın kapatılması için yeterli değildir.

Akçaoğlu’nun (2018) kaleme aldığı “Zarif ve Dinlen Makbul- Muhafazakâr Üst Orta Sınıfın Habitusu” adlı kitap çalışmasında muhafazakâr sınıfların beğeni üzerinden dinlen makbul olarak yaşam tarzlarındaki değişimi Ankara-Çukurambar mahallesindeki yaptığı nitel görüşmelerle ortaya koymuştur. Akçaoğlu eserinde

İslamcılık ile muhafazakârlığın kavramsal olarak kolay geçişe sahip olduğunu vurgular ve çalışmasında Muhafazakârlığın İslamcılığı da kapsadığını dile getirerek İslamcılığın muhafazakârlığın bir türü olduğunu anlatmaktadır.

Ak Parti'nin iktidara gelmesi ile beraber kapitalist piyasa ekonomisine karşı yapılan muhalefetin rafa kaldırıldığını ve laiklik, din ve vicdan özgürlüğü alanında muhafazakârlığın yeniden tanımlandığını anlatan Akçaoğlu, modern hayata karşı katılığın esnetildiği bir muhafazakârlığın oluştuğunu belirtir. Muhafazakâr düşüncenin beğeni anlayışını giyimden moda, mimariden faizsiz bankacılığa, izlenen TV kanallarından yapılan sosyal faaliyetlere kadar birçok faktörle anlatan Akçaoğlu, Mollaer (2016) gibi değişen muhafazakârlık anlayışına eleştirel bir açıdan bakmaktansa değişimi gözler önüne koyan bir yaklaşım sergilemiştir.

“Son 10 yılda gençlerde neler değişti?” sorusu ile kendini “dindar muhafazakâr olarak nitelendirenlerin sayısının yarıya düştüğünü gösteren” bulgulara ulaşan KONDA'nın (2019) sonuçları özellikle muhafazakâr gençler açısından yaşanan değişimi ortaya koymaktadır.

- 15-29 yaş aralığında bulunan gençlerin son 10 yılda yaşama karşı bakış açılarında nelerin değiştiği ortaya konulmuş ve kendisini “dindar muhafazakâr” olarak nitelendiren gençlerin oranında %13'lük bir düşüşün varlığı tespit edilmiştir.
- Dindar olduğunu söyleyenlerde %4 oranında bir düşüş söz konusudur. 2008'de dindarım diyen %55'lik bir oranın 2018'de %51'e düştüğü verileri paylaşan araştırmada ibadet etme oranlarında da belli bir düşüşün olduğu ortaya çıkarken sadece namaz kılanların oranında artışın olduğu gözlenmiştir. Oruç tutma oranlarının %77'den %65'e düştüğü sonucu ortaya çıkan araştırmaya göre kendini ateist olarak tanımlayanların sayısı ise %1'den %3'e çıkmıştır.

KONDA'nın araştırma verilerine katılmakla beraber günümüzde muhafazakâr gençlerin belli bir oranda sekülerleştiğini dile getirmek gerekmektedir. Ama bu durum gençlerin dinden tamamen uzaklaştığını veya muhafazakârlığın artık istenilmeyen bir durum olduğunu göstermemektedir. Gençlerin şu anki verileri bu durumda iken

yaşlarının ilerlemesi ile bu verilerin muhafazakârlık ideolojisinin lehine veya aleyhine gelişeceğini kestirmek şimdiden bilinmemektedir.

Özellikle kamuoyu araştırmalarını yapan KONDA gibi şirketlerin gençler üzerinden yaptığı tespite dayalı çalışmaların varlığı bilinmektedir. Bu nedenle artık farklılıklara rağmen gençlerin bir arada yaşamaya bakışları ve bir arada yaşamak için gençlerin isteklerinin ne olduğuna yönelik çözüm içeren çalışmaların gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

“*Sekülerizm, Kültür ve Eğitim*”, (Aydoğan, İ, 2017) adlı makalede gençleri ilgilendiren bir alan olan eğitimi de kapsayan bir değerlendirme yapıldığından burada yer verilmeye uygun görülmektedir. Sekülerizmin birçok kültürü etkilediğini belirten makalede Batı dünyasının sekülerizm anlayışı ile diğer ülkeleri ve kültürlerini etkisi altına almaya çalışmasından bahsedilmiştir. Eğitimde Almanya’nın etkisi ile sekülerizmi yaşam modeli olarak kabul etmiş birey modelinin amaçlandığı belirtilerek İslam ülkelerinde seküler anlayışın yaygınlaşmasıyla Müslüman olan toplumların kendi değerleriyle bağının koptuğu dile getirilmiştir. Bu nedenle bütün ülkelerin kendi değer ve inanç sistemlerine uygun olan bir eğitim sistemi oluşturmaları en önemli ihtiyaç olarak dile getirilmiştir.

“*Sekülerleşme Türkiye’de*” adlı makale (Batur, B, 2015) doğrudan gençlere yönelik yapılmamıştır. Türkiye’de sekülerleşmenin görüldüğü alanlardan biri olarak eğitimi temele aldığı için gençleri ilgilendiren bir bölüm olarak çalışmamızda yer verme gereği görülmektedir. Çalışmada son zamanlarda kendini her alanda belirgin bir şekilde hissettiren seküler yaşam biçiminin varlığı dile getirilmiştir. Başta sosyal ilişkiler olmak üzere dinin giderek öneminin azalması, dünyada daha çok maddi imkân ve mutluluğun öncelik olarak görülmesi, kamu ve eğitim kurumlarında artan sekülerleşme düzeyi dile getirilmiştir. Özellikle eğitim kurumlarından seküler bilgilerin daha çok yer edindiği, pozitif bilimlerin öncekine göre daha da önem kazandığı yerler olarak bahsedilirken bu kurumların hem anlam hem de işlevsellik açısından değişime uğradığından bahsedilmiştir. Din merkezli eğitimin “dindar ve ahlaklı, toplumuna ve dinine yararlı birey ideali” yerini “seküler merkezli başarılı, donanımlı, kariyer sahibi, fırsatları değerlendirebilen” vs. birey idealinin aldığı anlatılmıştır.

Batur (2015) ve Aydoğan'ın (2017) çalışmalarında olduğu gibi Türkiye'de sekülerizmin vereceği zararların tespitine yönelik farklı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların varlığı önemli olmakla beraber yapılması gerekenin eğitim sisteminde hem seküler grupların hem de muhafazakâr dini grupların memnun olacağı bir sistemi inşa etmek olduğudur. Herhangi bir tarafın dışlanması veya mahrum edilmesi birlikte yaşama adına Türkiye'nin önündeki önemli engellerden biri olacaktır. Özellikle eğitimde hazırlanan programların farklı kültürleri önemseyen ve farklı kültürlerle önem veren bir düzende hazırlanması çokkültürlü bir toplumda atılması gereken adımların başında gelmektedir. Bu nedenle çalışmamızda ele aldığımız Parekh'in çokkültürlülük kuramında eğitim ile ilgili düşüncelerinin yanında din ile laiklik ilişkisine yönelik toplumsal anlamdaki bakış açısı önem kazanmıştır.

“Küreselleşen Dünyada Gençliğin Politik Katılım Kültürü ve Yeni İletişim Teknolojileri: Dijital Gençlik”, adlı yüksek lisans tezi (Akbal, 2018) küreselleşme, özellikle teknolojik alanda yeniliklerin hayatımızı dönüştürmesine değinmiştir. İletişim araçlarının içeriği değişmiş, yeni iletişim araçlarıyla birlikte, politik kültürümüze birçok yeni kavram dâhil olmuştur: e-devlet, e-yönetişim, dijital demokrasi, dijital gençlik vb. yeni kavramlar etrafında şekillenen bir politik katılım kültürü doğmuştur. Bu kültürün öznesi, bizim “dijital gençlik” olarak adlandıracağımız kitledir. Bu bağlamda çalışma içerisinde, küreselleşen dünyadan yeni iletişim teknolojilerine kadar gençliğin politik katılımındaki rolü irdelenmiştir. Yeni iletişim teknolojilerinin devletlere ve bireylere sunmuş olduğu imkânlar tartışılarak “dijital gençlik” kavramı sunulmuştur. Bu çalışmanın önemi artık Türkiye'de ideolojik veya diğer unsurları ayırmaksızın gençlerin çoğunun teknolojinin imkânlarından yararlanmasının yadsınamaz bir gerçek olduğu noktasındadır.

“Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları” adlı araştırma ise (Erdoğan, 2016) 18 yaşından büyük insanlar üzerinde gerçekleştirilirken insanların parti aidiyetleri oranlar üzerinden belirlenmiş farklı düşünce ve yaklaşımlar da göz önüne koyulmuştur. Sonuçlara baktığımızda katılımcıların %83,4'ü kızının başka bir partinin taraftarı ile evlenmesini istemezken, “başka bir partinin taraftarı ile iş yapar mısınız?” sorusuna “istemem” diye yanıt verenlerin oranları da %78,4 olarak görülmüştür.

Katılımcıların “Çocuklarınızın farklı partilerin taraftarlarının çocukları ile arkadaşlık yapmasını ister misiniz?” sorusuna ise %68,4’ü “istemem” derken başka partinin taraftarlarına bakış açısı olarak da karşıyı “cahil, at gözlüğü takan ve ne olduğunu göremeyenler” olarak nitelendirdikleri görülmüştür.

Gelecek adına kaygı duyulan konuların ise başında %89 ile terör olayları gelirken ikinci sırayı ekonomik kriz ve üçüncülüğü ise ülkemizin yakın komşularıyla savaşa girme ihtimali almıştır. Bunun yanında eğitsel açıdan birtakım sonuçların da ortaya çıktığı araştırmada ilk ve ortaokulda din dersinin zorunlu olmasını isteyenlerin oranı %49,2 iken olmasını istemeyenlerin oranı %45,2’de kalmıştır.

Suriyelilerin tekrar ülkelerine gönderilip gönderilmemesini isteyenlerin oranlarını parti taraftarlığı ile gösteren araştırmada, Ak Partililerin %83,2’si, CHP’lilerin %92,8’i, HDP’lilerin %75,9’u, MHP’lilerinde %88,9’u Suriyelilerin tekrar ülkelerine dönmelerini istemiştir. Katılımcıların da genel olarak %86,2’si Suriyelilerin evlerine dönmelerini istemektedir (Erdoğan, 2016). Bu araştırmanın verileri ile çalışmamızda elde edilen veriler, tartışma bölümünde karşılaştırılmıştır.

“Türkiye’de Seküler ve Dini Hayat Tarzlarına Dayalı Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşmaların Gündelik Rutinler ve Etkileşimler Bağlamında Sosyolojik Analizi” adlı (Ünal, 2013) doktora tezinde de cumhuriyetçi-laik kimlik ile bu kimlik karşısında var olduğu düşünülen muhafazakâr- dindar kimlik eksenini karşılaştırılmış, bu hayat tarzlarının gündelik yaşamda görünen yansımaları ele alınmıştır. Ünal, bu durumu kentsel-mekânsal ayırım noktasında Konya ve İzmir illerinde yaptığı nicel ve nitel çalışmalarla ortaya koymaya çalışmıştır. Türkiye’de toplumsal ve siyasal anlamda farklı kutuplaşmaların olduğunu ve bu kutuplaşmalar arasında seküler ve dini hayat tarzlarına dair ayrışmanın günümüzde de önemini koruduğunu belirten Ünal, bu ayrışmanın toplumsal etkilerine ve sonuçlarına odaklanarak farklı kimlik eksenleriyle kutuplaşmanın hangi boyutlarda olduğunu ele almıştır. Türkiye’de toplumsal olarak belli bir kutuplaşma olsa da bu kutuplaşmanın belli bir karşılığı olmasının yanında büyük bir ölçüde de karşılığının olmadığını ve gerçeklikten uzak “hayali bir öteki” olduğunu belirtmiştir (2013: 17-20).

Ünal, laik-cumhuriyetçi ve dindar-muhafazakâr kesimlere Konya ve İzmir ili genelinde yaptığı ölçek çalışması ile önemli verilere ulaşmıştır. Çalışmadan elde edilen verilerin Konya ve İzmir ili sonuçlarına bakıldığında (2013: 175-368):

Ünal'ın tezi ile çalışmamızın arasında benzerlikler bulunurken çalışma illeri ve çalışma itibariyle hedeflenen amaçlarda farklılıklar bulunmaktadır. Ünal doğrudan gençleri ele alan bir çalışma yapmasa da yaş itibariyle de gençleri de kapsayan bir saha çalışması gerçekleştirmiştir. Bu açıdan yetişkinleri ele alan bu çalışmada 2013 yılı itibariyle tespit edilen veriler önem kazanmaktadır. Yedi yıl sonra sadece gençleri ele alan bizim çalışmamızda bir takım veri karşılaştırmaları günümüzde kutuplaşmanın boyutlarını daha sağlıklı değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Tartışma bölümünde her iki çalışmanın veri karşılaştırmaları yapılmış ve aradan geçen zaman dilimi itibariyle değişen veriler dile getirilmiştir. Aynı zamanda çalışmamızda gelecek adına nasıl birlikte yaşanacağına dair ortaya konan bilgiler Ünal'ın önerilerinden daha farklı bir şekilde Parekh'in kuramı çerçevesince gençlik nezdinde özdeşleştirilmiştir.

Erdoğan ve Semerci'nin (2018) yaptığı çalışmada ise Türkiye'deki kutuplaşmayı siyasal parti taraftarları açısından ele alınmış parti taraftarlarının diğer parti taraftarlarına olan algı ve tutumları ortaya konulmuştur. CHP, MHP, AKP, HDP üzerinden yapılan saha çalışmasında parti taraftarlarının birbirlerine yakınlıkları ve uzaklıkları belirlenmiştir. Ak Parti tabanının MHP'ye olan yakınlığı ile beraber AK Parti taraftarlarının en çok CHP taraftarlarına uzak olduğu, aynı şekilde de CHP taraftarlarının da Ak Parti taraftarlarına sosyal mesafe anlamında uzak olduğu görülmüştür.

Erdoğan ve Semerci'nin bulguları laik-dindar ve seküler-muhafazakâr karşıtlığının tarihten gelen ayrışmasına da bir delil niteliği taşımaktadır. Araştırmada parti taraftarlarının izlediği TV'lerden okuduğu gazetelere kadar birbirlerinden belli bir oranda sosyal anlamda uzaklaştıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada dikkat edilmesi gereken en önemli verilerden biri olarak (Erdoğan ve Semerci, 2018: 109) kimlikler üzerinden ayrışmanın 15 Temmuz ve Gezi protestoları üzerinden de açığa çıktığının vurgulanmasıdır. 15 Temmuz dindar-muhafazakâr, Gezi protestoları ise modern laik kimliğe sahip kesimlerin sahiplendiği bir toplumsal olay olarak görülmektedir.

Araştırmada katılımcılara “ülkenin karşılaştığı en önemli sorunlar nedir?” sorusu sorulduğunda verilen cevapların sırasıyla, (2018: 129) ekonomi-işsizlik, güvenlik-terör, eğitim ve Suriyeli mülteciler cevabını verdikleri görülmüştür. Tüm parti taraftarlarının Suriyeliler konusunda belli bir rahatsızlığının olduğu ve Suriyelilerin ülkelerine tekrar geri dönmelerinin istendiği belirlenmiştir (Erdoğan ve Semerci, 2018: 139).

Suriyelilere vatandaşlık verilsin diyenlerin oranı çalışmada %19 oranında iken Suriyeliler istedikleri işlerde çalışabilirler diyenlerin oranı ise çalışmada %24 olarak belirlenmiştir. Yine çalışmada önemli bir veri olarak bireylerin hangi ortak değerler üzerinden sınıfladığının belirtildiği yer dikkat çekmektedir. Din ile ilgili hususlarda Ak Parti ile MHP bir uçta CHP’nin ise diğer bir uçta yer aldığı görülmektedir (Erdoğan ve Semerci, 2018: 133).

Erdoğan (2016), Erdoğan ve Semerci (2018) ile Ünal’ın (2013) Türk toplumunda var olan kutuplaşmanın boyutlarını ortaya koyan çalışmaları önemli veriler ve tespitler içermektedir. Aralarında zaman anlamında var olan farka rağmen belli oranda yetişkinlerde kutuplaşma oranlarının olduğu ve bazı sorulara yetişkinlerin verdiği cevapta da bu kutuplaşmayı çocuklarına yansıttıkları görülmektedir. Önceki dönemlerde siyasal ve sosyal gruplaşmaların ve ayrışmaların Türkiye’de gelecekte yapılmaması bir arada yaşama kültürü için büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle gençlerin geleceğinde farklılıkları kabullenmeye ve saygı duymaya yönelik politikalar yer almalıdır. Bu nedenle de ideolojileri ayırt etmeden yetişkinlerin de bu politikaları benimsemesi ve geçmişte var olan ve kutuplaşmaya neden olan unsurların etkilerinden kurtulmaları gerekmektedir.

Volkan Ertit’in adını “*Sekülerleşme Teorisi*” (2019) olarak belirlediği kitabında teorinin dayanak noktası olarak üç ana unsur ortaya koyduğu görülmektedir. Bunun yanında modernleşmenin olduğu yerde belli bir oranda sekülerleşmenin yaşanacağı varsayımına katılan Ertit, teorisini şu şekilde açıklamaktadır (2019; 117- 121). “*Dünyanın herhangi bir coğrafyasında yer alan bir toplumda bilimsel gelişmeler gündelik yaşama nüfus edecek kadar yaygınlık kazanmış, özel teşebbüse dayanan endüstriyel kapitalizm baskın ekonomik model haline gelmiş ve geçmişe nazaran kentleşme oranı artmış ise o toplumun sekülerleşmesi beklenmektedir.*”

Ertit'in en önemli iddialarından biri de gün geçtikçe Türkiye'de İslam başta olmak üzere doğaüstü alanda uzaklaşmanın meydana geldiğini ve ülke olarak her geçen gün Türkiye'nin de sekülerleştiğini söylemesidir. Ertit'in ortaya koymak istediği temel argümanlardan biri de bilim ile din arasında bir düşmanlıktan bahsedilemeyeceğinin yanı sıra "aralarındaki ilişkinin sıfır toplamı olmadığını" belirtmesidir (Ertit, 2019: 126). Sıfır toplamı, biri kazanırsa diğeri kaybeder diye açıklayan Ertit'e göre sekülerleşme teorisi bilim geliştikçe insanlarda dinsizleşecek mantığını kabul etmemektedir ki Batı'da sekülerleşme teorisini dinlerin yok olacağına kadar götüren sosyal bilimciler ve çalışmalarından bahsederek beklenilenin olmadığını dile getirmiştir.

Vatandaş ve arkadaşları tarafından hazırlanan "*Türkiye Gençlik Raporu; Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*" adlı araştırma raporu (2016) SEKAM tarafından hazırlanmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre gençlerin kimlik ve aidiyet verileri 1-Modern-Geleneksel düzlemde, 2- Toplumsal aidiyet düzleminde (Müslüman, İnsan, Türk, Kürt, Alevi vb.) 3- Siyasi, ideolojik ve dini kimlik düzleminde (Müslüman, dindar, Kemalist, Ateist, Laik, Sosyal Demokrat, Sosyalist, Komünist, Feminist, Muhafazakâr ve İslamcı vb.) olmak üzere üç farklı kategoride ele alınmış ve veriler bu açıdan analiz edilmiştir (Vatandaş vd., 2016: 22).

Çalışmada dikkat çeken bir nokta Müslüman olduğunu belirten gençlerin laikliği kayda değer bulmanın yanında gerekli gördüklerinin tespit edilmiş olmasıdır. Gençlerin eşcinsellik konusunda düşüncelerinde ise genelde %10-20 düzeyinde "ferdin tercihi kimseyi ilgilendirmez" dedikleri, %30-40 oranlarında "beni ilgilendirmez" dedikleri görülmüştür. Dindar olduğunu belirten gençlerin eşcinsellik konusunda %13,7'si "bireyin kendi tercihi" derken bu durum İslamcı olduğunu belirten gençlerde %13, Müslüman olduğunu belirten gençlerde de %16,6 olarak tespit edilmiştir. "Onaylamıyorum ama beni ilgilendirmez" diyenlerin oranları ise dindar olduğunu belirten gençlerde %33,6, İslamcı olduğunu belirten gençlerde %32, Müslüman olduğunu söyleyen gençlerde de %34,6 oranında olduğu belirlenmiştir (Vatandaş vd., 2016: 41-46).

Gençlerin Türkiye'nin önünde en önemli sorun olarak gördükleri hususlar sırasıyla terör, işsizlik, yolsuzluk ve ahlaki yozlaşmadır (Vatandaş vd., 2016: 55).

“Türkiye’yi bir arada tutan en önemli husus nedir?” sorusuna gençlerin %42-50 oranında “vatan-toprak birliği” cevabını verdikleri görülürken %22-28 oranında “milliyet” üçüncü sırada da %8-14’lük oranda “dini değerler” cevabını verdikleri belirlenmiştir (Vatandaş vd., 2016: 58). Bu araştırmanın bulguları ile çalışmamızın bulguları tartışma bölümünde karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Yüksel’in (2019) “Türkiyeli Orta Sınıf Seküler Gençlerde Kültürel, Politik, Duygusal Dönüşüm ve Yurt Dışına Göç Fikri” adlı yüksek lisans tezinde orta düzey gelire sahip seküler gençlerin yaşadığı durumu ve göç etmeye dair onlarda oluşan arzuyu dile getirmiştir. Ak Parti iktidarı ile beraber yaşanan yoğun bir muhafazakârlaşma, otoriterleşme ve kutuplaşmanın etkisiyle seküler cenahta toplumsal aidiyetin kaybolduğu iddiası dile getirilmiştir. Seküler ve muhafazakâr bireylerin bir arada yaşama ihtimalini belirten Yüksel, muhafazakâr ve seküler insanların aynı evi paylaşan bireyler olduğunu ama evin ortak noktalarında bulunmaktan kaçınıp daha çok kendi odalarında bulunduğunu, kamusal alan gibi zorunlu alanlarda bulunan ama karşılaşırsa birbirini görmezden gelen kardeşler olarak açıklamıştır (Yüksel, 2019: 56).

Görüşme yaptığı seküler gençlerin sayı itibarıyla genellemeyi sağlayacak derecede yeterli olmaması ve muhafazakâr gençler açısından bir arada yaşama bakışın çalışmada eksik kalması Yüksel’in bu çıkarımını tam olarak doğru bulmamıza engel olmaktadır. Fakat bu çıkarımın tam olarak da yanlış olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle birbirini kabullenmeyen seküler ve muhafazakâr kesimlerin varlığı bilinmektedir. Her iki kesimin birbirine olan bakış açılarının düzeyleri veya dereceleri, her iki kesimin dâhil olduğu araştırmalarla ele alınması gerekmektedir. Yaptığımız çalışmanın amaçlarından biri de her iki kesimin birbirlerine olan bakış açıları ve birbirleri ile bir arada yaşama düzeylerinin derecelerini belirlemektir.

“Gençler Konuşuyor, Gençlerin Gözünden Dindar- Seküler Eksenli Kutuplaşma” adlı araştırmada ise (Lüküslü vd., 2019) 16 ilin mahalle ve köylerinde 18-29 yaş arasındaki 1211 gençle yapılmış ve önemli verileri ortaya koyulmuştur. Dindar ve seküler kutuplaşmasının gençler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada “gençlerin ayrı düşükleri ve ortak oldukları noktalar nedir?” sorusu ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın bulguları dört temel noktada ele alınırken (Lüküslü vd., 2019: 5) bu noktaların a) seküler ve dindar gençler arasında siyasal ve sosyal mesafenin arttığı, b) Her şeye rağmen kutuplaşma siyasetinin gençler üzerinde tam olarak etki edemediği, c) Dindar ve seküler gençlerin Türk milliyetçiliği paydasında bulunduğu, d) Yeni bir siyaset anlayışının dindar ve seküler gençler açısından çekim gücü yaratabileceği bulgularının olduğu görülmektedir.

Araştırmada gençlerin homojen bir arkadaş çevresine sahip olmadıkları neredeyse yarısına yakın bir oranda gençlerin başka düşüncedeki arkadaşlarıyla görüştükleri görülmektedir. Bunun yanında gençlerin arkadaşlarıyla siyasi tartışmaya girip girmediklerini ölçen bir soruda ise “muhtemelen katılıyorum, muhtemelen katılmam” diyenlerin oranı da dağıtılınca “katılıyorum” diyenlerin oranı %50,8 iken, “katılmam” diyenlerin oranı %45,7’de kaldığı görülmüştür (Lüküslü vd., 2019: 11- 13).

Araştırmaya katılan gençlerin iş arayan insanların çoğunlukta olduğu bir kesim olmasına rağmen “iş alımlarda siz olsaydınız nasıl bir profil seçerdiniz?” anlamında sorular sorulmuştur. Örneğin işe alımlarda kendisiyle aynı siyasi partiye oy veren adaya mı yoksa diğer adayı mı seçersiniz sorusuna verilen cevapta en yüksek oran %57,2 ile “her ikisi de olabilir” cevabı görülürken “kesinlikle aynı siyasi görüşte olanı seçerim” diyenlerin oranı da toplamda %21, 7 olarak belirlenmiştir (Lüküslü vd., 2019: 64).

Araştırmada seküler gençlerin sosyal medyada farklı siyasi görüşte olan arkadaşlarını hatta akrabalarını engelledikleri, arkadaşlıktan çıkardıkları belirlenmiştir. Bunu ise engelledikleri veya arkadaşlık listesinden çıkardıkları insanları iktidar yandaşlığı etiketi ile yaptıkları görülürken bu durumun seküler gençlerde daha çok olduğu belirtilmiştir (Lüküslü vd., 2019: 122).

Dindar ve seküler gençlerin farklı yaşam tarzları üzerinden kutuplaşıp kutuplaşmadıklarına dair sorulan sorularda ise ortaya çıkan veriler kutuplaşmanın çok derin olmadığını göstermektedir. Katılımcıların %92,2’si başı açık kadınlardan rahatsız olmazken araştırmada açık giyinen kadınlardan rahatsız olmayacağını söyleyenlerin oranı Ak Partili gençler arasında %78’iken CHP’ye oy veren gençlerde bu oran %95,7’ye çıkmaktadır (Lüküslü vd., 2019: 128).

Başını örten kadınlardan rahatsızlık duyup duymayacaklarını ölçen soru karşısında da gençlerin %94,9'u rahatsızlık duymazken bu durum CHP'li gençler arasında da %89,9 oranında yüksek olduğu görülmektedir. “Kamuda hâkim-savcıların başörtülü olmasını onaylıyor musunuz?” sorusuna ise verilen cevaplarda onaylayanların oranı %80'e düşmektedir. CHP'li gençler arasında ise bu oran %57,4'e düşmüştür. Seküler gençlerin başörtüsü konusunda kamuda çalışanların tarafsız olamayacağı algısı taşıdıkları ön plandadır (Lüküslü vd., 2019: 130-131).

Araştırmada gençlerin %55,2'si ülkemizde yaşam tarzlarına devlet veya toplum eliyle bir müdahalenin olmadığını düşünürken Ak Partili gençlerden yaşam tarzlarına müdahale olmadığını beyan edenlerin oranı %73,3 iken tam tersi CHP'li gençlerin ise %75,2'si yaşam tarzlarına müdahalenin olduğunu düşünmektedir (Lüküslü vd., 2019: 142).

Ankete katılan gençlerin yanında gençlerle yapılan odak görüşmelerinde gençlerin Suriyeli göçmenlere bakış açısında bir uzlaşma olduğu söylenebilir. Nitel görüşmelerde Suriyeli nüfusun fazla olduğu Adana ilinde gençlerin ortaya koyduğu görüşlerle Suriyeli göçmenlerin bulunmasından dile getirilen farklı rahatsızlıklar dile getirilmiştir (Lüküslü vd., 2019: 170-171). Araştırmanın bulguları ile çalışmamızın bulguları tartışma kısmında karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Vatandaş ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışma ile Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) ele aldığı çalışmada gençlerin yetişkinlere oranla kutuplaşmadan daha az etkilendikleri söylenebilir. Ama gençlerin hala yetişkinlerden etkilendikleri ve belli bir oranda ayrıştıklarını da dile getirmek yerinde olacaktır. Yetişkinlerde olduğu kadar eşcinsellik, laiklik ve evlilik gibi hususlarda keskin ayrımların gençlerde görülmediği, farklılıkların gençler tarafından daha kabul edilebilir olduğu çalışmaların ortak noktalarındandır. Önemli olan gelecekte farklılıkların ortadan kalkmasını sağlamak değil gençler arasında farklılıkların kabul edilebilirlik oranını artırmaya yönelik çalışmaların artırılmasıdır.

“Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma” adlı çalışmada (Kımtır, 2014) gençlerin din psikolojisi açısından depresyon ile din arasında bir bağın olup olmadığı durumu, kültürel ve sosyal değişkenler açısından ele alınmıştır. Araştırmada öğrencilerde dindarlık ile depresyon arasında bir bağın

olduğuna dair veriler bulunamamış ve sonuçta bu yönde bir ilişkinin varlığının olmadığı dile getirilmiştir. Sosya-kültürel ve demografik etkenler açısından da öğrencilerin yaşadığı depresyon ilişkisinin daha çok bu etkenlerle ilişkili olduğu belirtilmiştir.

“Üniversite Eğitimi Aşamasında Başörtüsü Alma (baş örtme) Davranışının Analizi: Dinsel Sunum – Seküler Bağlam” adlı çalışmada (Alptekin ve Yıldız, 2017) ise üniversitedeki başörtülü öğrencilerin başörtüsünü takma davranışlarının analizi üzerinde durulmuştur. Elde edilen verilere göre de üniversitede öğretim gören öğrencilerin başörtüsü takmasının dinsel sebeplerinin yanında görünmeyen nedenlerinin de olduğu belirtilmiştir. Görülmeyen bu nedenlerin daha çok gelecek kaygısından kaynaklandığı, bu kaygıyı azaltmak gibi başörtüsü alma davranışının “pragmatik” bir davranış olarak yerine getirildiği vurgulanmıştır.

Başörtüsü hususu bazı gençler açısından pragmatik olarak görülebilir. Lakin bu konuda her başörtüsü alan gencin pragmatik yaklaştığını söylemek yanıltıcı olacaktır. Alptekin ve Yıldız’ın da genelleme yaptığını söyleyemesek de *“Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”* adlı çalışmada da (Yapıcı, 2012) görüleceği üzere gençliğin bir kısmı sekülerleşme sürecinin getirdiği etkiden uzak bir şekilde dini unsurlarla bağını devam ettirmektedir. Bu durum sekülerleşme teorisinin özellikle katı yorumunun Türk gençliği açısından geçerli olmadığını, ılımlı yorumunun ise belli bir oranda gençlerin sekülerleşme sürecinde yer aldıklarını göstermektedir.

Çalışmamızda seküler ve laiklik kavramlarının bir arada kullanılacağı ve gençlerin bu kavramları aynı anlama gelen kavramlar gibi algılayacağı varsayımı Avcı’nın (2018) çalışmasında da kendini göstermektedir. Avcı (2018: 28-29) dindar kesimin karşısında yer alan kesim için seküler ya da laik olarak ifade edilen kesimi konumlandırmıştır.

Avcı’nın çalışmasında dikkat çeken çok önemli sorular göze çarpmaktadır; İslam’i ve dindar gençliğin kentler içerisinde gruplaşıp gruplaşmadıklarını, diğer toplumsal kesimlerle bütünleşip bütünleşmediklerini, gündelik yaşamda çelişki ve gerilim oluşturup oluşturmadıkları ele alınmıştır. (2018: 33).

Bu hususlar kendi çalışmamız açısından da önem arz ederken Avcı’dan farklı olarak çalışmamızda iki farklı ideolojide yer alan muhafazakâr-dindar ve seküler-laik

gençlerin birbirlerine ve farklı kültürlere bakış açılarını ele almayı ve gelecekte birlikte yaşamının önemini ortaya koymayı amaçlamıştır.

İslam'ı kesimin gençleri müzikten sinemaya kadar farklı alanlarda kendilerine ait bir kültür oluşturarak hâkim kültüre karşı alternatifler üretmektedir diyen Avcı'ya karşılık çalışmamızda ayrıldığımız nokta Türkiye'de dindar veya muhafazakâr gençliğin hâkim kültür karşısında yer alan bir alt kültür olduğunu değil de seküler gençlik karşısında yer alan diğer bir hâkim kültürü temsil eden grup olduğunu belirtmemizdir.

Türkiye'de gençliğin durumunu belli bir zaman aralığı ile ele alan Erdoğan (2013) geçmiş yıllarda yapılan araştırmalarda siyasal katılımın gençlik içinde oransal olarak düşük düzeyde olduğuna dair verileri paylamış, karşılaştırmalı olarak sonraki çalışmalarda bu durumun değişip değişmediğini de incelemiştir.

Çalışmada ise sosyal sermayenin bir göstergesi olarak sivil katılım, genel güven ve siyasal güven gibi faktörlerin gençlerin siyasal katılım düzeylerini etkilediği vurgulanmıştır. “Genelleştirilmiş güven, siyasal güven ve sivil katılım” unsurlarının karşılıklı ilişki içerisinde gençlerin siyasal katılımını olumlu veya olumsuz etkiledikleri görülmüştür. Gençlerde siyasal katılımın düşük düzeyde olmasının arka sebeplerine odaklanılmıştır.

1999-2003 yılları arasında Türk gençliğinin siyasal katılım açısından ‘oy verme’ işlevinin dışında diğer bütün alanlarda, (partiye üye olma, miting veya siyasal anlamda toplantılara katılma vb.) siyasal katılım oranı oldukça düşüktür. Bu durum Türk gençliğinde siyasal anlamda katılamama durumunu ortaya koymaktadır. Geçmişe oranla karşılaştırıldığında da gençlerde siyasal katılımı düşüş gözlemlenmektedir. Bunun aksine internet alanında yapılan protestolarda gençlerin katılım olarak oranlarda yükseklik yaşandığı görülmektedir (Erdoğan, 2013: 70).

Cemil Poyraz (2009) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise merkezde yer alan siyasal partilerin gençlik kollarına üye olan gençler üzerinde çalışma yapılmıştır. Gençlerin siyasete katılma nedenlerinin başında aile ve arkadaş faktörünün geldiği vurgulanmış sonrasında ise rol ve model olarak parti liderlerinin etkili olduğu belirtilmiştir. Buna karşı yine aile faktörünün gençlerin üzerinde siyasal alanda katılımı engelleyen faktör olduğu da görülmektedir. Bunun yanında para ve zaman faktörlerinin de engelleyici faktörler arasında olduğu açıklanmıştır.

Lüküslü (2010) tarafından yapılan bir projede yedi farklı ilde 18-26 yaş aralığındaki Türkiye’de örgütlü gençlerin sorunları, ihtiyaçları ve isteklerine odaklanarak bu hususlara dair tespitlerde bulunulmuştur. Gençlerin sivil toplum kuruluşları oluşturmada ve katılımında bazı zorluklarla (finansal, ailevi, bürokratik vb.) karşılaştıklarının belirtildiği çalışmada farklı ideoloji ve görüşleri içeren gençlerin sorunlar çerçevesince bir araya geldikleri vurgulanmıştır.

Lüküslü (2010), Poyraz (2009) ve Erdoğan’ın (2013) çalışmalarında gençlerin ideolojilerden ziyade siyasal katılım durumları ele alınmış ve bu konuda ileriye dönük bazı öneriler sunulmuştur. Gençlerin siyasal katılımını artıran veya etkileyen faktörlerin başında siyasal veya sosyal alanda yaşanan kutuplaşmaların da payı bulunmaktadır. Bu çalışmalarda bu unsurlara değinilmese de çalışmaları yapan araştırmacıların farklı çalışmalarla kutuplaşma ve ideolojik çatışmayı tespit eden bulguları da bulunmaktadır. Önemli olanın gelecekte Türkiye’de siyasal katılımlarının artırılması ve siyasal alanda uygulamaya dönük çalışmaların gerçekleştirmesini sağlamak olmalıdır. Bu nedenle herkesin siyasal ve sosyal düşüncesine saygı duyduğu, farklılıklarını kabullenip ötekileştirmedeği bir ortamın oluşturulmuş olması gerekmektedir. Farklılıkların bir arada yaşamasına yönelik adımların atıldığı bir toplumda gençler gelecekte siyasal katılımları gerçekleştirmekte bir beis görmeyecektir.

Lüküslü’nün (2009) doktora tezini kitaba dönüştürdüğü; “Türkiye’de Gençlik Miti, 1980 Sonrası Türkiye Gençliği” adındaki çalışmasında ise 1980 sonrası gençliğin anlaşılması için 1960-70 yılları gençliğinin de analiz edildiği görülmektedir. Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren modernleşme çalışmaları ile beraber gençlerin durumunu ele alan Lüküslü, Cumhuriyet Dönemi’nde gençlerin zihin ve beden terbiyesine verilen önemden bahsetmiştir. Bu dönemde gençlerin yeni kurulan Cumhuriyet’in ilkeleri ile özdeşleşmiş oldukları görülmektedir.

Kitap çalışmasında 1980 öncesinde İslamcı veya muhafazakâr gençlerin çok etkin olmadığını belirten Lüküslü, bu doğrultuda da seküler ve muhafazakâr ayrışmaya dair bir bilgi veya veri paylaşmamıştır. Bu dönemde daha çok İslamiyet’i veya muhafazakârlığı ülkücü gençler temsil etmektedir (Lüküslü, 2009: 87) Kendisinin de belirttiği gibi 1980 sonrası İslamcılığın etkin olduğu bir Türkiye görülecektir.

Kutuplaşma adına bazı ayrışmalardan bahsedilen çalışmada durum daha çok 1980 sonrasında ideolojik olarak değil gençlerin hayata bakış açıları üzerinden ele alınmıştır.

1980 sonrasında ise daha çok darbe yönetiminin de aldığı kararlarla apolitik bir gençliğin oluştuğunu belirten Lüküslü, özellikle Özal'ın neo liberal politikaları ile beraber farklı bir gençlik yapısının ortaya çıktığını anlatmıştır. 1980 sonrasında toplumun “Beyaz Türkler ve Kara Türkler” olarak ayrıldığını, eğitilmiş ve Avrupalı kesime yakın olanlara karşılık kırsal kesimden kentlere göç eden kesimlerin karşılaştırıldığını belirten Lüküslü, “Yuppi, Tiki ve Metroseksüel” kavramlarının gençlik içerisinde ikon belirleyen yapısının görüldüğünden bahsetmiştir. Bu dönemde gençlere “12 Eylül’ün Çocukları, Tüketim Çocukları veya Medyanın Çocukları” gibi isimlerin verildiği vurgulanmıştır.

2002 öncesinde gençlerin çoğunun siyaset kurumuna inanmadığını, önemli olan unsurun ekonomi olduğunu, politikleşmenin zarar getirdiğini, günümüz siyasetçilerine olan güvenin çok yüksek olmadığını nitel görüşmelerle ortaya koyan Lüküslü, bazı gençlerin de yine bu dönemde farklı sebeplerden dolayı yurt dışında yaşamayı istediğini belirtmiştir (2009: 147-155).

Aslen burada Lüküslü’nün farklı çalışmalarla ortaya koyduğu verilere baktığımızda günümüzde zenginleşen muhafazakârların yaşam tarzlarının Ak Parti ile çok da ilgili olmadığını, devam eden süreçte konjonktürün bu şekilde ortaya çıkacağını söylemek yanlış olmayacaktır. 1980 sonrasında ama Ak Parti öncesinde de gençlerin genelinde ekonomi ve iyi yaşam edinme adına birtakım arzularının olduğu görülmektedir. Bu sebeple ki Ak Parti iktidarı ile modernleştiği iddia edilen muhafazakâr gençlerin modernleşmesi belki de iktidara bağlı olarak gelişen bir durum değil de sonraki süreçte iktidara bağlı olmadan da gerçekleşmesi muhtemel bir durum olarak görülebilir. Bu konuyu açıklığa kavuşturan farklı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Türker Alkan’ın (1979) siyasal sosyalleşme ve siyasal sosyalleşmede aile ve çevrenin etkisini incelediği çalışmasına baktığımızda gençlerin siyasal sosyalleşme sürecine yönelik önemli tespitler içerdiği görülmektedir. Çalışmasında gençlerin ve çocukların aileleri ile ilişkilerinin yanında ailelerinin durumlarının gençleri nasıl etkiledikleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneğin eğitim durumu yüksek ailelerin diğer ailelere

göre daha otoriter ve elitist olduklarını belirten Alkan'ın bulguları ile bizim çalışmamızdaki varsayımlarımız benzerdir. Türkiye'deki geliri yüksek olan ailelerin çocuklarının farklı kültürlerle bir arada yaşamaya olan bakış açılarının genelde olumlu olmayacağı varsayılmış, bunun nedeni olarak da sosyo ekonomik düzeyi yüksek olanların elitist yaklaşım içinde olacakları düşünülmüştür.

Memur-Sen tarafından Aralık 2013'te yapılan "*Türkiye Gençlik Profili Araştırması*" nda ise 15-35 yaş arası gençlerin temel sorunları ve var olan sorunlara karşı bazı çözüm seçenekleri ele alınmıştır (Yılmaz, Çetin, Özcan ve Çimen, 2013). Araştırmada gençlerin gelecekte toplumsal anlamda barış ve huzurun olacağına inananların oranı %49 iken olmayacağına inananların oranı %42,9 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada gençler en çok kendi dönemlerindeki gençlerin apolitik olduğunu düşünürken bu dönemdeki gençlerin yine kendilerini maddiyatçı olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu dönemde gençlerin yine maneviyat anlamında zayıf oldukları görülürken daha önceki kuşakların maneviyat açısından daha iyi oldukları gençler tarafından belirtilmiştir.

Gençlerin en önemli sorun olarak birinci sırada işsizliği belirttikleri daha sonrasında da eğitimi dile getirdikleri görülmüştür. Gezi olayları açısından gençlerin görüşlerine bakıldığında %29,1'i Gezi'yi demokratik bir eylem olarak görürken %70'nin bu eylemleri düzene karşılık bir kalkışma olarak gördükleri belirlenmiştir. Kamuda başörtüsüne gençlerin bakışı ise başörtüsü kullanmanın bir hak olduğunu belirtenlerin oranı %52 iken gecikmiş bir hak olarak görenlerin oranı %23, laikliğe aykırı bulanların oranı ise %12,3 olarak tespit edilmiştir.

Çözüm önerilerini daha çok eğitim, işsizlik ve ekonomi açısından ele alan çalışmada gençlerin de zararlı alışkanlıklardan kurtarılması adına yapılması gerekenler belirtilmiştir. Bunun yanında hükümet politikalarının gençleri siyasal alanda katılımını sağlamaya yönelik öneriler bulunmaktadır. Bir arada yaşam veya farklılıkları kabullenme adına herhangi bir tartışmanın yer almadığı çalışmada gençlerin genel anlamda siyasi partiler nezdinde bazı sorulara cevap verdikleri görülmüştür.

Semerci ve arkadaşlarının ele aldığı başka bir çalışmada ise (2017) bireylerin içinde yaşadığı toplumda başkalarını neden veya neye göre ötekileştirdikleri sorgulanmıştır (Semerci vd., 2017: 3). Çalışma, 18-29 yaş aralığında bulunan gençlerle ilgilidir.

Gençlerin kendilerini kimlikler üzerinde tanımlarken ilk başta “biz” kavramı ile birinci sırada aile ile özdeşleştikleri (%94) görülmektedir. Daha sonra Türkler (%76), kavramı gelirken ‘eğitimli insanlar’ (%69), olarak görenler üçüncü sırada gelmektedir. En az özdeşlik duyulan kimlikler olarak ise %15 ile azınlıklar, %21 ile Geziciler ve %23 ile de Aleviler gelmektedir. Muhafazakarların ise %33-36 aralığında olduğu belirlenmiştir (Semerci vd., 2017: 225-226).

Bu sınıflama sonucunda Atatürkçüler, Laikler, Kemalistler modern ve eğitimli sınıflar grubunda yer edinirken birbirine yakın kimlikler olarak görülmektedir. Diğer bir alanda da dindar insanlar, muhafazakârlar ve ülkücüler birbirlerine yakın olan başka bir grup olarak belirlenmiştir. Oran itibariyle az olan kimliklerde ise Azınlıklar, Aleviler, Kürtler ve Geziciler de birbirine yakın olan kimlikler olarak kendini göstermektedir (Semerci vd., 2017: 228).

Semerci ve arkadaşları ötekileştirme ve farklılaşma verilerini ortaya koyduktan sonra bu duruma çözüm olarak kozmopolitanizmi önermektedir. Bütün farklı gruplara evrensel açıdan bir düşünme şeklinin sunulduğu kozmopolitanizm de bireylerin ilk başta dünyalı kimliğini ön plana koymaları, sonrasında da kozmopolitan bir kimlik yapısının inşası savunulmuştur. Kozmopolitanizm için aidiyetsizlik gibi bazı eleştiriler olsa da grup aidiyeti üzerinden insanların birbirlerini daha da ötekileştirdikleri dile getirilmiştir (2017: 271-272).

Semerci ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada sorunun temelini ortaya koyan birtakım literatür örnekleri ve çözüm seçenekleri bulunmuş olsa da çözüm seçeneği olarak ortaya konan kozmopolitan kimlik yapısının yerel kültürleri aşındıran yönüne çözümler sunulmamıştır. Bu açıdan bakıldığında kozmopolitanizmin insanın doğasını ele alan ve monist bakış açısını savunan filozoflar gibi tek bir bakış açısını doğru olarak dayattığı düşünülebilir. Bu nedenle farklı kültürlerin etkileşimi ve diyalogu ile asgari bir ortak kültürün oluşturulması, her kültürün duyarlılıklarının ortak kültür ile çatışmasına izin verilmemesi gerekmektedir. Bu unsurların oluşabilmesi adına Parekh’in ortaya koyduğu diyalog ve o diyalogun temel şartları önemle irdelenmeye muhtaçtır.

Çaha ve arkadaşlarının (2018), Ağrı, Kars, Ardahan ve Iğdır illerinde gerçekleştirdiği gençlik araştırmasında gençlerin birçok konu hakkında bakış açıları ele alınmış ve

araştırma sonucunda TRA2 Bölgesindeki gençlerle ilgili birçok veri elde edilmiştir. İlk 2 bölüm sonrasında yer alan 12 bölümde gençlerin birçok konuda ne hissettiklerini ve ne düşündüklerini ele alan çalışma gençlerle ilgili siyasetten ekonomiye, kimlikten eğitime, aileden sosyal medyaya kadar birçok farklı veriyi ortaya koymuştur.

Çalışmada “Aşağıdakiler sizin için ne kadar önemli?” sorusuna gençlerin %90 oranında birinci sıraya aileyi koydukları görülürken %80,9 oranında insan sevgisini, %80, 3 oranında Bayrak sevgisini, %78 oranında da vatan sevgisini önemli gördükleri tespit edilmiştir (Çaha vd., 2018: 250).

Aynı araştırmada ise diğer önemli bir veri setinin “Aşağıdakilerden biriyle arkadaşlık kurmak ister misiniz?” sorusuyla elde edildiği görülmektedir (Çaha vd., 2018: 257). Yüzdelik dilim üzerinden gençlerin verdiği cevaplarda oranlara bakıldığında Alevi ile arkadaşlık kurmayı istemem diyenlerin oranı %37, 3 iken fark etmez diyenlerin oranı %35,4, isterim diyenlerin oranı da %27, 3 olarak belirlenmiştir. Aynı soru üzerinden Ateist biriyle arkadaşlığı istemem diyenlerin oranı %57, fark etmez diyenlerin oranı %23,4 iken isterim diyenlerin oranı da 19,6 olarak belirlenmiştir. Dindar bireylerle arkadaşlık istemem diyenlerde oran %15, 6 iken fark etmez diyenlerde oran %30,1 olarak belirlenirken isterim diyenlerde oran %54,3’tür. Eşcinsel bireylerle arkadaşlık kurmak istemeyenlerin oranı ise %71,1 iken fark etmez diyenlerin oranı %15,6, isterim diyenlerin oranı ise %13,3’tür.

Yine çalışmada Kürt bireylerle arkadaşlık kurmayı istemem diyenlerin oranı %9,1, fark etmez diyenlerin oranı %31,1 iken isterim diyenlerin oranının %59, 8 olduğu belirlenmiştir. Türklerle arkadaşlık kurmayı istemeyenlerin oranı %5,8 iken fark etmez diyenlerin oranı %31,6 ve isterim diyenlerin oranı ise %62,6 olarak belirlenmiştir. Yine gençlerin verdiği cevaba göre gençlerin %31, 9’u Sünnilerle arkadaşlık kurmayı istemezken %38, 2’si fark etmez demiş ve %29,9’u da isterim demiştir.

Araştırmada dört ilde bulunan gençlerin toplamı üzerinden bakıldığında gençlerin %16, 9’u kendini dindar muhafazakâr olarak belirtirken %14, 1 oranında Atatürkçü-laik olarak belirttikleri görülmüştür. En yüksek oranda ise gençlerin kendilerini %26, 3 oranında milliyetçi vatansever olarak niteledikleri tespit edilmiştir (Çaha vd., 2018:

278). Bu çalışmanın tezimizle ilgili olan verileri tartışma bölümünde ele alınmış ve çalışmamızın sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

Lüküslü ve Yücel'in (2013) derlemesiyle oluşan “2000’li yılların Türkiye’sindeki gençlik” adlı kitap çalışmasında gençlerle ilgili yapılan kültürel, siyasal vb. çalışmaların bir araya getirildiği görülmektedir.

Eserde Çağdaş Ekin Şişman (2013: 72) tarafından kaleme alınan “Üst-orta Sınıf Genç İstanbulluların Gündelik Dilindeki ‘Öteki’ temsilleri: ‘Apaçi, Kıro, Amele, Varoş, Tiki, Concon, Kiks” adlı çalışmada gündelik yaşamda orta ve üst sınıf gençliğin dilde kullandığı bazı kelimelerle ötekileştirme yaptığına değinilmiştir. Ayırtıran ve ötekileştiren kavramların dilde kullanımı ile mekân ilişkisinin ele alındığı çalışmada merkez konumdakilerin kent çevresinde yapılan gecekondu yerleşimlerine bakış açısı gösterilmeye çalışılmıştır. Yaptığımız çalışmada da seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerini ötekileştiren veya etiketleyen kavramları kullanıp kullanmadıkları araştırılmış, elde edilen bazı bulguların bir arada yaşamayı engelleyen önemli bir faktör olduğu sonuç kısmında dile getirilmiştir.

Aynı kitap çalışmasında Özlem Ezgin (2013: 176) tarafından kaleme alınan “Alevi Gençliği, Deneyimleri ve Talepleri; Bir Özne Olarak Alevilik” adlı çalışmada ise Alevi gençliğinin kendi kimliklerini zamanla fark ettiklerini, kimi zaman saklamaya çalıştıkları kimi zamanda Alevi olmanın utanılacak bir durummuş gibi algılandığını nitel görüşmelerle ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada önemli verilerden biri de Alevi gençliğinin başörtüsüne olan bakış açısıdır. Bazı Alevi gençleri için başörtüsü siyasal bir kimlik unsuru iken kimileri için ise kişinin inancı için yaptığı bir davranıştır (Ezgin, 2013: 189-191).

Ceylan’da (2015) makalesinde Batı’daki çokkültürlülük tartışmalarının Türkiye özelinde Anadolu Aleviliğine çözüm olup olamayacağını tartışmıştır. Ceylan, Batı nezdinde tartışmalarda kendini gösteren çokkültürlülük düşüncesinin Alevilik hususu açısından çözüm olamayacağı yargısına varmıştır. Kültürel çeşitlilik bağlamında daha olgusal bir tartışmanın yapılması gerekliliğini savunan Ceylan, bu tartışmadan önce Türkiye’nin ilk başta ülke olarak kendisinin çokkültürlü bir toplum olup olmadığına karar vermesini istemiştir. Bunun yanında Ceylan, Alevilere verilen veya verilmesi

istenen hakların kimlik bazında değil vatandaşlık hakları bazında düşünüldüğü için çokkültürlülük bağlamında şu an durumun ele alınmadığını ifade etmiştir.

Kendi çalışmamızda seküler ve muhafazakâr gençlerin Alevilere olan sosyal mesafe oranları ve Alevilerle bir arada yaşamaya olan bakış açıları belirlenmiştir. Sonuç itibarıyla Alevi gençliğinin geçmişe oranla günümüzde kendilerini gizleyecek veya kendi kimliklerinden utanılacak bir durumun olmadığı, seküler ve muhafazakâr gençlerinin çoğunun Alevi vatandaşlara sosyal mesafe anlamında yakın durdukları dile getirilmiştir. Bu durum bulgular kısmında detaylandırılmış tartışma bölümünde de çalışmamızla karşılaştırılmıştır.

Kürtlerin toplum içinde hem etnik hem de siyasal açıdan ayrıştırıldıklarını iddia eden (Bilgiç vd., 2014) çalışmaların yanında ön yargı ve kalıplaşmış düşüncelerden dolayı Kürtlere yönelik ötekileştirmelerin de olduğunu gösteren (Çoşgun, 2004) çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalar doğrudan gençlerle ilgili olmamakla beraber, Neyzi ve Darıcı (2013) Kürt gençlerine yönelik kesişen ayrışma ve ötekileştirmedeki sebeplere değinmiştir. Muğlalı ve Diyarbakırlı gençlerin karşılaştırıldığı çalışmada coğrafi ve mekânsal farklılıkların etkisi gençler üzerinde ele alınmıştır.

Balaban'ın (2013) tez çalışmasında ise dikkat çeken verilerden biri Kürtlerin büyük kentlerde olumsuz açılardan para kazandıklarına dair bulguların olmasıdır. Bu bulgular İrfan Özet'in (2019) nitel görüşmelerinde görülen bulgularla paralellik gösterirken Türkiye'de Kürt -Türk ayrımının veya ötekileştirmesinin bir sebebi olarak kazanılan para kaynaklarının tehlike boyutu ile ilgili olduğu görülmektedir.

Kendi çalışmamızda gençlerin Kürtlere olan sosyal mesafesini belirlemenin gelecek adına bir arada yaşamaya yönelik önemli veriler sunacağı düşünülmüş Antalya ve Ankara illerindeki gençlerin Kürtlere olan bakış açılarındaki düzeyleri bulgular kısmında belirtilmiştir. Bilgiç ve arkadaşlarının (2013) çalışması ile Çoşgun (2004) Neyzi ve Darıcı'nın (2013) çalışmalarında Kürtlere olan bakış açısının çalışmamızdaki verilerle ne kadar benzerlik taşıdığı ele alınmıştır. Bulgular kısmında da dile getirildiği gibi Türkiye'deki seküler ve muhafazakâr gençlerin çoğunluğu Kürt vatandaşlarını sosyal mesafe olarak kendine yakın görmektedir.

Basında eşcinselliğe bakış açısının analiz edildiği çalışma da ise (Kılıç, 2011) basının yanında toplumsal değerlerin cinsel kimliğe olan bakış açıları ele alınmıştır. “İyi veya

kötü” nün yanında “ahlaklı –ahlaksız” ayrımının üzerinden iki gazetenin bakış açısı değerlendirilmiş medyanın tek taraflı yayın yaptığı ve bazı cinsel kimlikleri ötekileştirdiği belirlenmiştir.

Dondurucu ve Uluçay’ın (2015) yaptığı başka bir çalışma da ise eşcinsel olan bireylere karşı ötekileştirici bakış açısının yanında nefrete varan unsurlar ortaya konmuştur. Çalışma da eşcinsel olan bireylerin düşmanlaştırıldığı iddiası kendini göstermektedir. Çalışmamızda seküler ve muhafazakâr gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere yönelik sosyal mesafeleri belirlenmiş ve elde edilen verilere göre gençlerin büyük oranda cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafe anlamında uzak durdukları görülmüştür. Bu durum Kılıç (2011) ve Dondurucu ile Uluçay’ın (2015) çalışmalarındaki bulgularla benzerlik göstermekte ve eşcinsel bireylere yönelik ötekileştirmenin devam ettiğini göstermektedir.

Cinsel tercihleri farklı olan bireyler, Kürt gençleri ve diğer gayri Müslüm gençlere yönelik yapılan çalışmaların çoğu konumuzdan uzaklaşmama adına literatür açısından çalışmamızın dışında tutulmuştur. İsmi değinilen çalışmalara bir arada yaşam için gerekli birtakım öneriler ve bulgular içerdiği için yer verilmiştir.

Bu hususta dikkat çeken çalışmayı Güler’in (2013) yaptığı görülmektedir. Türk ve Kürt ilişkilerinin ele alındığı bu çalışmada tarafların birbirleri ile temaslarının olumlu hale gelmesi için yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Ötekileştirmeyi azaltmak adına tarafların bir araya gelmesi için eşit statüde olmaları gerektiği açıkça vurgulanmıştır. Bu husus aynı zamanda Parekh açısından diyalog kurmanın ilk şartlarından. Güler’in (2013) tezinde önemli noktalardan biri de gruplar arasında temaslar arttıkça yanlılık düşmekte, yanlılık düştükçe de temas artmaktadır, tespittir. Böylece grupların birbirlerine olan sosyal mesafesinin temas etkisine göre düştüğü veya arttığı görülmektedir.

Saha çalışmamızda değindiğimiz diğer bir husus ise muhafazakâr ve seküler gençlerin Suriyeli göçmenlere olan bakış açıları ve düzeyleridir. Bu alanda daha çok kentleşme ve göç hususunda yoğunlaşan çalışmaların içinden az sayıda da olsa Suriyelilere yönelik bakış açılarının ortaya konduğu çalışmalar mevcuttur. Bizim çalışmamızda da Türkiye’deki hâkim iki kültürde yetişen gençlerin Suriyeli bireylere olan sosyal mesafe oranları belirlenmiş ve bulgular kısmında veriler paylaşılmıştır.

Karaoğlu'nun (2015) yüksek lisans tezinde Suriyeli göçmenlere karşı olan ön yargının yanında Suriyelilerin tehdit olarak görülüp görülmediği hususunda da veriler ortaya konulmuş olumlu veya olumsuz net belli bir yargının olmadığı tespit edilmiştir. Aradan geçen yaklaşık beş yıllık süreçte bu durumun değişip değişmediği belirlenmeli ve üzerinde düşünülmelidir. Bu hususta özellikle gelecekte durumun ne olacağı sorusu önemli olduğu için gençlerin gözünden Suriyeli göçmenlere olan bakış açısının irdelenmesi gerekmektedir.

5.2. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜREL ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

“Çokkültürlü Seküler Toplumda Türk Genç Yetişkin Kadınların Dini Sosyalleşmeleri (Amsterdam Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde (Elçi, 2016) çokkültürlü ve seküler anlayışın hâkim olduğu bir toplumda yaşayan Müslüman Türk kadınlarının din bağlamında sosyalleşme durumları ele alınmıştır. Araştırmada konu ile ilgili çeşitli görüşme ve röportajların yapıldığı görülmektedir. Hollanda'da yaşayan ve oraya göç ederek gelen yetişkin Türk kadınlarının seküler bir anlayışın hâkim olduğu toplumda sosyalleşme düzeyleri araştırılmış, sonuçta çokkültürlü bir toplumda yetişkin genç Müslüman Türk kadınlarının sosyalleşme adına büyük bir ilerleme kaydettikleri görülmüştür.

Kendi çalışmamız açısından ele aldığımızda Türkiye'nin çokkültürlü bir toplum olduğu gerçeğinden yola çıkarak farklı kültürdeki bireylere olan mesafe seküler ve muhafazakâr gençler açısından değerlendirilmiştir. Temelde Türklük duygusunun ve İslam inancının yer aldığı Türkiye'de modern anlamda çokkültürlü bir toplum yapısını oluşturmak diğer farklı kültürlerdeki bireylerinde ülkemizde sosyalleşebilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle ülkemizdeki diğer kültürlerin sosyalleşme düzeyleri incelenmeye değer durmaktadır.

“Üniversite Öğrencilerinin Çokkültürlülük Bağlamında Toplumsal Farklılıklara Bakışı; Fakülte, Cinsiyet ve Ebeveyn Eğitimi Değişkeni Bazında Bir Araştırma” adlı çalışmada (Senem ve Arıkan, 2018) Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinden din, dil, cinsiyet, cinsel kimlik, aile ve evlilik gibi konularda ölçek sorularına cevaplar

istenmiştir. Öğrencilerin çalışma sonucunda okudukları bölüm ve dine bakış açılarından dolayı çokkültürlülük düzeyine farklı oranlarda sahip oldukları belirtilmiştir. Daha çok ebeveynlerin öğrenciler üzerinde etkilerinin olup olmadığına odaklanılan çalışmada farklılıklara bakışı ortaya koyma açısından gençlerin ideolojileri hakkında veriler bulunmamaktadır.

Gençlerin annelerinin ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde olanlarının farklı dindeki bireylerle evlenmelerine onay vermeyecekleri gençler tarafından %61 oranla belirtilirken, mezuniyet seviyesi üniversite olan annelerin ise %31 oranında izin vermeyeceği belirtilmiştir. Çalışmada eşcinsel arkadaşlığın kabul edilip edilmemesi fakülteler bazında değerlendirilmiştir. Örneğin eşcinsel arkadaşlığa karşı çıkan öğrencilerin çoğunluğu ilahiyat, teknik bilimler meslek yüksekokulu ve BESYO'da yer alırken eşcinselliği onaylayanların tıp ve güzel sanatlar fakültesinde oldukları belirlenmiştir.

Senem ve Arıkan'ın (2018) üniversite öğrencilerinin farklılıklara bakışını bir üniversitenin fakülteler ve meslek yüksekokulları açısından ele alması ülkemizin genelini temsil etmese de önemli bulgular içermektedir. Fakültelere kayıt yaptıran öğrencilerin aileleri ve içinden geldiği sosyal ekonomik yapıların farklı olması, toplumsal farklılıklara da bakış açılarının farklı olmasına neden olmuştur. Bizim çalışmamızda Senem ve Arıkan'ın çalışmasından farklı olarak belli iki ideolojideki gençlerin birbirlerine ve toplumun diğer farklılıklarına sosyal anlamda ne düzeyde uzak oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

“Farklı Kültürlerden Gelen Yüksek Öğretim Öğrencilerinin Eğitim Ortamlarındaki İlk Etkileşim Algılarının ve Kültürlenme Düzeylerinin İncelenmesi” adlı tez çalışmasında Aliyevi (2015) farklı kültürlerden gelen bireyler üzerinde çalışma yapmıştır. Aliyevi, öğrencilerin eğitim ortamlarında birbirleri ile olan ilk etkileşimlerine ilişkin algılarına ve kültürlenme düzeylerine yönelik değişkenleri ele almıştır. Türkiye'ye Kafkasya'dan ve Avrupa'dan gelen yabancı öğrencilerin etkileşim ve kültürlenme düzeyleri üzerinden birtakım veriler elde edilmiştir. Bu verilere bakıldığında önemli olan husus, Kafkasya'dan gelen öğrencilerin kültürlerarası etkileşimde Avrupa'dan gelen öğrencilere göre etkileşimlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel faktörlerin benzerliği sebebiyle ülkemize Kafkasya Cumhuriyetlerinden gelen gençlerin Türkiye'deki kültürle etkileşim düzeyi yüksek olduğu görülse de diğer ülkelerden gelen öğrencilerin ülkemiz kültürü ile etkileşim düzeyinin neden geri planda kaldığı araştırılabilir. Özellikle çalışmamızda gençlerin Ermeni, Rum ve Ateist bireylere olan sosyal mesafelerini gösteren oranlar bu konuda yapılması planlanan çalışmalara ışık tutacak niteliktedir.

“1989’Dan 2009 Yılına, Kürt Sorununa İlişkin Kamuoyuna Sunulan Raporların ve Açılımların Çokkültürlülük Literatürü Kapsamında Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde Çeliktürk (2011) Türkiye’de Kürt sorununa yönelik farklı zamanlarda dile getirilen rapor ve çözüme dayalı yazılı projeleri Kyrimcha ve Taylor’un modelleri üzerinden ele almıştır. Sonuç olarak Kyrimcha’nın benzer sorun yaşayan İngiltere ve İspanya gibi ülkelerin diğer ülkelere örnek olacağı varsayımı eleştirilmiş ve her toplumun sorun bazında farklı bir geçmişe sahip olduğu hususu dile getirilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada klasik liberallerin savunduğu devlet anlayışı ile beraber devletin çokkültürlülük politikaları ile yasal düzenlemelerini içeren çözüm seçenekleri de karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Çalışmanın gençleri doğrudan etkileyen bir yönü olmasa da Kürt sorununa ilişkin ortaya koyduğu bilgilerin geçmişe ışık tutan bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Ortaya konulan çözüm seçeneklerinin Kymlicha ve Taylor’un görüşleri üzerinden olması çözümlerin yasal çerçevede olmasına odaklanıldığını göstermektedir. Türk – Kürt ikileminde önemli olan faktör yasal zeminden önce tarafların bir araya gelebilmesi ve diyalog yoluyla iletişime geçebilmesinden geçmektedir. Parekh’e göre diyalog, sonrasında yapılacak yasal düzenlemelerin temelidir. Yine çalışmamızda Türkiye’deki gençlerin Kürt vatandaşlarına yönelik sosyal mesafe oranları çokkültürlü toplum olabilme adına önemli veriler içermektedir.

“Çokkültürlülük, Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Fırsatları ve Sorunları” (Erdoğan, 2012) adlı tez çalışmasında artık dünyada tek kültürlü bir toplumun olamayacağı belirtilmiş ve dini açıdan da eğitimin farklı kültürlerin birbirini tanımasını yönelik düzenlenmesinin önemine değinilmiştir. Bu çalışmada geçmişte İslam’i anlaşmalardan ve örneklerden yola çıkarak artık tek bir dinden ziyade başka inançlara karşı saygıyı belirten açıklama ve tartışmalara yer verilmiştir. Kültürler arası hoşgörünün dini

eğitimle olacağını belirten Erdoğan, Türkiye’deki eğitimin mezhepler üstü olduğunu belirtse de bu eğitimin uygulanmasında bazı sorunların yaşandığını belirtmiştir.

“Okulöncesi Eğitim Alan 48-60 Aylık Çocukların Farklı Kültürleri Tanımalarının, Dünyadaki Farklı Kültürlere Karşı Bakış Açılarında Yaratacağı Farkları İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde (Şentuna, 2011) çokkültürlü eğitimin bireylere olan katkıları toplumsal açıdan ele alınmıştır. Çokkültürlü eğitim öğrencilere özgüven sağlamakla beraber, ırkçılığa karşı durmayı, çoğulculuk anlayışına sahip olmayı ve kültürel farklılıklara karşı hoşgörülü olmayı gerektiren bir faktör olarak çalışmada ele alınmıştır (Şentuna, 2011: 14-15).

Bu çalışmanın dile getirilmesi gereken önemli noktası erken çocukluk döneminde çocukların aldığı çokkültürlü eğitim anlayışıyla kültürel farklılıkların kabul edilmesi arasındaki bağıdır. Çocuklar hayatın ilk üç senesinde etnik ve kültürel kimliklere karşı bakış açılarını aile ve öğretmenlerinin de yaklaşımları ile kazanmaktadırlar. Bu dönemde çocuklara verilmek istenen önemli bir kazanım farklılıklara saygının duyulmasıdır. Şentuna, bu kazanımların eğitim programları açısından nasıl olması gerektiğine dair bilgilere çalışmada yer vermiştir.

Şentuna (2011) ve Erdoğan’ın (2012) din eğitimi ve çokkültürlülük bağlamında ortaya koyduğu öneri ve fikirlerin Parekh’in çoğulculuk, din ve eğitim ile ilgili görüşleri ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Parekh’e göre okul dini eğitimi yok sayamayacağı gibi dini eğitimi de pekiştirecek etkiye sahip olmamalıdır. Onun istediği farklı inançların öğrenciye aktarılması ve tanıtılması ile ilgilidir. Şentuna, Erdoğan ve Parekh’in çokkültürlülük kuramı doğrultusunda Türkiye’de çokkültürlülük ve eğitim ilişkisinin yeniden değerlendirilip o doğrultuda politikalar üretilmesi yerinde olacaktır.

“Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu” adlı tez çalışmasında (Özcan, 2018) Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu illerde Geçici Eğitim Merkezlerinin (GEM) Suriyeli çocuklara verdiği eğitim ele alınmıştır. Türkiye’nin çokkültürlü eğitim modellerinden kapsayıcı eğitimi ön plana koyduğu dile getirilen çalışmada Suriyeli öğrencilerin GEM’lerden sonra devlet okullarına geçiş süreci değerlendirilmiştir. Tez sonucunda dile getirilen önemli noktalardan biri Türkiye’de Suriyeli öğrencilere verilen kapsayıcı eğitim modeli

türündeki çokkültürlü eğitim şeklinin Suriyeli çocukların asimile olmasına değil entegre olmasına yönelik hedefler taşıdığıdır.

Türkiye’de eğitim alanında yaşanan sorunların varlığı bilinmektedir. Etnik farklılıklardan kaynaklanan bazı sorunlar eğitim sistemi içerisinde yer edinirken son zamanlarda artık yaşanan dış göçler sebebiyle ülkemizde Suriyeli çocukların ve gençlerin de eğitim sisteminde bazı sorunlara neden olduğu görülmektedir. Her ne kadar Türkiye bu sorunları ortadan kaldırma adına önemli girişimlerde bulunsa da bazı Suriyeli çocukların dil bilmemesi veya Türkçeyi öğrenmek istememesi, bulunduğu okullarda diğer çocuklarla yaşadığı uyum sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır.

Çalışmamızda Türkiye’deki seküler ve muhafazakâr gençlerin Suriyelilere karşı olan sosyal mesafeleri bulgular kısmında ele alınmıştır. Bu bulgulara göre Türkiye’deki gençlerin sosyal mesafe olarak neden Suriyelilere uzak kaldıkları nitel açıdan çalışmamızda ele alınmış olsa da konunun daha geniş açıdan ele alınması ülkemizin modern anlamda çokkültürlü toplum olabilmesi ve sorunları ortadan kaldırabilmesi adına önem arz etmektedir.

Çokkültürlülük kavramının yerini “kültürlerarasılık” kavramının aldığını belirten Çelik’in (2008) çalışmasında kültürlerin ayrı alanlarına değil benzer yerlerine odaklanmanın önemine değinilmiştir. Türkiye özelinde farklı kültürlerin Türklük üst kimliğinde birleşmesinin gereği vurgulanmıştır. Bu çalışmada gelecek adına bir arada yaşamaya dair yapılması gerekenin üst kimlik vurgusu ile dile getirilmesi Parekh’in ortak kültür ve değerler oluşturma önerisi ile benzerlik taşımaktadır.

Çokkültürlülük kavramının çoklu anlamlara geldiğini dile getiren Say ise (2017) çalışmasında çokkültürlülüğün Deleuze ve Guattari’nin yaklaşımı ile benzerlik yerine farklılıkların ön plana çıkarıldığı bir bakış açısına evrildiğini dile getirmektedir. Bu nedenle düşünsel veya kültürel bazda yaşamsal alanda merkezi kültür oluşumuna duyulan ihtiyacın azaldığını belirten Say, çokkültürlü toplumların nasıl bir arada yaşanacağına dair bir çözüm ortaya koymadığını belirtmiş kavramsal olarak çokkültürlülüğün köksüz veya bağısız çokluk anlayışına döndüğünü dile getirmiştir.

Say’ın (2017) bakış açısı ortak kültür oluşumundan ziyade farklılıklar üzerinde yoğunlaşmaya önem vermektedir. Türkiye genelinde ise çalışmamızda gençlerin farklı kültürlerle olan mesafelerine bakılmış, gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya

bakışları ele alınmıştır. Gençlerin özellikle nitel bulgularda dile getirdiği düşüncelerine baktığımızda bir arada yaşamaya yönelik farklı önerilerinin bulunduğu görülmektedir. Kimi gençlerin Say'ın da belirttiği gibi ortak kültür ve iletişimden ziyade herkesin kendi kültürü içinde yaşamasından bahsettiği görülmüştür.

Tekinalp ise (2005) makalesinde çokkültürlülüğü 21. yy 'da bir sorun olarak ele alırken 11 Eylül'den sonra Batı dünyası tarafından demokrasiler için bu kavramın bir sorun oluşturduğunu belirtmiştir. Avrupa'da gün geçtikçe farklı kültürlerle olan hoşgörünün azaldığını belirten Tekinalp, Avrupa nezdinde artık alt kültürlerin toplumsal yapıyı ve bütünlüğü bozduğunu, demokrasiler için ise sorun teşkil ettiğini, bundan dolayı yeni çözüm yolları bulmanın bir nevi zorunluluk olduğunu dile getirmiştir. Diyalog için ise iletişime geçmenin gerekliliğini söyleyen Tekinalp, Parekh'in kuramına yakın bir öneride bulunmuştur.

Yapılan bir çalıştayda ise (Akın, 2018) uluslararası kültürel değişim yoluyla gençlik hareketlerini araştıran ve gençler arasındaki diyalogu sürekli hale getirmenin yolları aranmıştır. Kültürel değişim ve kültürel eğitim programlarının amacının gençlerin potansiyel yeteneklerini ve yaratıcılıklarını artırmak olduğu dile getirilmiştir. Bunun yanında Türk-Alman gençliğinin birbirlerini tanıması, ortak bir zeminde buluşabilmesi ve farklı kültürde yer almalarına rağmen diyalog kurabilmelerini sağlamak çalıştayın en önemli amacı olarak gösterilmiştir.

Türkiye'deki gençlerin farklı kültürler içinde yaşadığı ve farklı kültürlerin etkisi ile siyasal ve sosyal hayatlarının şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle Akın'ın (2018) çalışmasındaki gibi Türk gençlerinin Alman gençleri ile olan kültürel etkileşiminin önemi kadar gençlerin ülke içinde de farklı kültürlerle olan etkileşimleri de önem arz etmektedir.

Türkiye'de yapılan çokkültürlülük ile ilgili çalışmalarının eğitim alanında spesifik bir şekilde öğrenim kademelerine göre yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle sosyal bilimlerin alanı olan sosyoloji, siyaset bilimi ve felsefe gibi alanlarda çokkültürlülük alanında yazılan makaleler yer alsa da bu alanda tez çalışmalarının azlığı dikkat çekmektedir. Eğitim alanında yukarıdaki değindiğimiz çalışmalarda görüldüğü gibi daha çok öğrenci ve öğretmen üzerinden ele alınan çalışmalarla beraber sistemi eleştiren ve çözüm öneren çalışmalar da bulunmaktadır. Eğitim sistemine çözüm

önerisi olabilecek çalışmaların ise diğer ülkelerden alınan modellerle veya örneklerle yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye özelinde ülkenin kültürel yapısına uygun bir modeli ortaya koyan çalışmaların yapılması gerekmektedir.

5.3. ULUSLARARASI ALANDA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜRLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Dünyanın çoğu ülkesinde çokkültürlülük alanında yapılan çalışmaların olduğu bilinmektedir. Özellikle ABD, Avustralya, İngiltere, Hindistan, Almanya vb. ülkelerde bu alanda çalışmaların fazla olduğu ve diğer ülkelere oranla yapılan çalışmaların zenginliği görülmektedir. Çalışmamızda çokkültürlülük ile ilgili uluslararası alanda yapılan bütün çalışmalara değinmenin zorluğu bir gerçek olmakla beraber daha çok gençleri ilgilendiren ve sosyal mesafeyi konu edinen çalışmalar değerlendirilmiştir. Hem ulusal hem de uluslararası alanda gençlerin siyasal ve sosyal manada kutuplaşmalarını ortaya koyan ve bu duruma çözüm üreten çalışmaların az olduğu görülmüştür. Dünya genelinde yapılan çoğu çalışmanın azınlık hakları çerçevesinde olduğu görülürken özellikle gençlerin geleceğe yönelik bakış açılarını ele alan çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Gençler açısından siyasal kutuplaşmaları çözüm nezdinde ele alan çalışmaların varlığı ise çok değildir.

Bir kitap bölümünde Eller (2015) ABD’de yer alan kültürel çeşitliliğe değinmiş, 1840’lardan itibaren başlayıp günümüze kadar ABD’nin nüfus hareketleri ve aldığı göçlerin milletlere göre dağılımlarını incelemiştir. Avustralya’dan Macaristan’a Türkiye’den Asya ülkelerine kadar ABD’ye yapılan göçleri ele alan Eller, çokkültürlülük itibarıyla ABD’de İngilizce konuşan milletleri ve Protestanları ilk sıraya koymuştur. Diğer millet ve inanç unsurlarını ayrı olarak ele almış ve farklı milletlerden ve inançlardan gelen insanların Amerikalı olabilme adına erime potası içinde kendi değerlerinden ziyade yeni bir değer altında toplandıklarını belirtmiştir. Böylece evrensel manada çoğulcu bir toplum yapısının meydana geldiği dile getirilmiş, (Eller, 2015: 37-46) çokkültürlülüğe olan saygıdan ziyade çözüm için geleneksel ve kültürel yapıların dönüşüm geçirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu durumun ABD özelinde kabul edilebilirliği belli oranda olmuştur. Günümüz itibariyle de Hispaniklerin ABD’de kendi kültürlerini koruma çabasında olup erime potasını kabul etmeyen yaşam tarzları da dikkat çekmektedir. Eller’in önerisi Parekh’in çokkültürlülük teorisinden daha baskıcı durmakta ve farklılıklara karşı daha az saygı duyan bakış açısına sahiptir denilebilir. Bu açıdan Parekh’in kaleme aldığı eserinin başında yazdığı gibi “çokkültürlülüğü yeniden düşünmek” gerekmektedir.

Kendi çalışmamızda ise gençlerin gözünden farklı kültürlerle olan bakış açıları ele alınırken ülkemizin çokkültürlü bir toplum olabilme adına daha iyi bir noktaya gelmesi amaçlanmış ve ABD’deki “eritme potası” ndan ziyade Parekh’in çokkültürlülük kuramınca diyalog temelli kültürel etkileşimlerin olmasının gerekliliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Unesco’da düzenlenen bir tartışma etkinliğinde (Ann-Belinda ve Christina, 2015) kültürün bir kalkınma aktörü olarak ele alınmasının yanında kültürel diplomasinin çatışmayı önleyici rolüne değinilmiştir. Tartışmada kültürün barışı sağlamada ve uzlaşmayı gerçekleştirmede üstlendiği rollere dair birtakım fikirlerin ortaya atıldığı görülmektedir. Kültürün çatışmayı önleyici rolünü ortaya koymanın önemi Türkiye içinde önem arz etmektedir. Çalışmamızda gençlerin farklı kültürlerle bakış açıları ve düzeyleri, gençlerin farklı kültürleri tanıyıp tanımadıkları hakkında belli bir oranda veriler sunmaktadır. Bu nedenle farklı kültürlerin birbirleri ile etkileşimini sağlanmaya yönelik sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde gerekli çalışmalar Türkiye özelinde yoğunluk kazanmalıdır.

Güney Pasifik’te yer alan Malenezya’da bir ada ülkesi olan Vanuatu’ya bağlı Tanna Adasında gerçekleştirilen bir çalışmada (Watson, Busch ve Legare, 2015) ise geleneksel yaşam ile kentli yaşamın bir arada olduğu bu ada bilerek seçilmiştir. Farklı inançların bulunduğu, Batılı misyonerlerin iş başı yaptığı gibi birçok farklı nedenlerden dolayı saha alanı çalışmanın önemli olduğunu göstermektedir.

Elde edilen veriler ışığında insanların köken itibariyle geçmişte yaşadıkları bir çatışma yoksa bir arada olmalarının daha kolay olacağı belirtilmiştir (Watson vd., 2015: 9). Bunun yanında hastalık ve ölüm gibi faktörlerin Tanna’da bir arada yaşamaya etki ettiği belirtilmiş ve bir arada yaşamaya dair öneriler dile getirilmiştir.

Bu çalışma doğrultusunda Türkiye’de ölüm ve hastalıkların farklı kültürlerin bir arada yaşamasını sağlayacak etkiye sahip olup olmadığı araştırma konusu olabilir. Ülkemiz genelinde ‘başsağlığı ve geçmiş olsun’ ziyaretlerinin kültürlerin birbirlerine yaklaşmasını sağladığı varsayımı bir sosyal araştırma konusu açısından ele almaya muhtaç durmaktadır.

Diğer bir çalışmada ise (Baştug, Zorba, Duyan ve Çakır, 2017) farklı kültürlerde Türk, Amerikan, İngiliz, Alman ve Avustralya ülkelerindeki insanların rekreasyon zamanlarında yaptığı faaliyetler karşılaştırılmıştır. Türk, İngiliz ve Amerikan toplumundaki insanların daha çok rekreasyon zamanlarında pasif faaliyetler yaptıkları (TV izleme vb.) Almanya ve Avustralya toplumunda ise açık hava etkinliklerinin yanında aktif faaliyetlerde yer aldıkları, Çin toplumunda ise geleneksel sporlara ve kültür faaliyetlerine katılımın olduğu gözlemlenmiştir (Baştug vd., 2017: 3895). Bu çalışmaya benzer bir çalışma Türkiye’de de gerçekleştirilebilir. Farklı kültürdeki grupların boş zamanlarında rekreasyon faaliyetlerine yönelik araştırmalar yapılabilir. Bunun yanında farklı kültürdeki insanları bir araya getirecek ortak faaliyetlerin neler olabileceğine yönelik çalışmaların yapılması da yerinde olacaktır.

Bir makale çalışmasında (Korhonen ve Lindh, 2010) gençlerin değerlerinin ne olduğu, değişiklik gösterip göstermediği, farklı kültürlerde bulunan genç ergenlerin bir arada yaşamaya yönelik tutumlarının nasıl olduğuna yönelik veriler yer almaktadır. Aynı zamanda eğitimcilerin ve ebeveynlerin gençler üzerindeki etkisi ile beraber aile ve okulun önemine de vurgu yapılmıştır. Araştırma için farklı kültür ve değerdeki gençlerin bir arada yaşamaya bakışı için ABD, Yunanistan, Hong Kong, İngiltere ve Finlandiya’da saha çalışmaları yapılmıştır. Makale çalışmasının dünya genelinde önemli bir saha çalışması içerdiği ve farklı ülkelerde yaşayan gençlerin farklılıklara bakış açısında ailenin ve içinde bulunduğu kültürlerin öneminin etkisi dile getirilmiştir. Kültür ve aile etkisinden dolayı herkesin bir arada yaşamaya olan bakışı farklılık arz etmektedir.

Yaptığımız çalışmada da muhafazakâr ve seküler gençlerin farklılıklara bakış açısında da birtakım unsurların etkileri ortaya konmuştur. Korhonen’in de ulaştığı sonuç itibarıyla gençlerin farklılıkları kabullenmesinde etken olan temel faktörün aile, çevre ve eğitim olduğu görülmektedir. Aile ve eğitim faktörü, Türkiye’deki seküler ve

muhafazakâr gençlerin kültürlerle olan etkileşiminde önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu nedenle gençlerin kutuplaşmasında aile ve eğitimin olumsuz yönlerini değiştirmek için yapılan çalışmaların gelecek adına önemli olacağı düşünülmektedir.

Bir makalede (Yim, 2002) Güney Kore’de kültürel politikanın önemini ve kültürel kimlikle olan ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmada, Japonya’nın kültürel anlamda hegemonyasından kurtulan Güney Kore’nin Batı’nın etkisine girmesiyle olumsuzlukları ortadan kaldırma adına neler yaptığı anlatılmıştır. Güney Kore’de kültürel anlamda yapılanların Kuzey Kore ile kültürel bütünleşmeyi iyileştirecek şekilde nasıl ilerleme sağlandığına da değinen makalede dikkat çekici olan noktalardan birisi de Güney Kore’nin ekonomiden birçok alana kadar kültürel kimlik ve kültürel politikaya odaklanıldığının gösterilmesidir. Bu makalenin diğer önemli bir noktası da Türkiye ile ilişkilendirmede karşılaştırmalı olarak ele alınacak bazı çalışmalara yol gösterici nitelikte olmasıdır. Modernleşmenin etkisi ile batılılaşma rüzgârına maruz kalan her iki ülkede kültürel politikaların karşılaştırılması ve hangisinin kültürel faktöre daha önem verdiği ve kültürel kimliği oluşturmada hangi ülkenin etkin olduğu araştırılabilir.

Bu çalışma ise (Gharaei, Mohammed, Rafieian, 2011) İran’da alt kültürler olan Kürt ve Kuzey bölgelerinde kadın katılımcılar ile yapılmıştır. Çalışmada Kuzey bölgesi olan Mazani bölgesinin kadınları ile Kürt bölgesi kadınlarının kişisel alan mesafeleri belirlenmiştir. Kürt kadınlarının yabancı kadın ve erkeklere olan mesafesi ile Kuzeyli kadınların yabancı erkek ve kadınlara olan kişisel mesafesi karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak Kürt kadınlarının diğer kadınlarla olan ilişkisinin kişisel mesafede olduğu belirtilirken erkeklerle ilişkilerinde kamu mesafelerini tercih ettikleri görülmüştür. Mazani bölgesinin kadınlarının da yerel olmayan kadınlara karşı daha az mesafede oldukları ve erkeklere olan mesafelerinin de Kürt kadınları ile aynı oranda olduğu belirtilmiştir (Gharaei vd., 2011: 319). Araştırmmanın önemi fiziki coğrafyanın insanlar arasındaki mesafeyi belirlemede etkili olmasının yanında kültür faktörünün de aynı derecede etkiye sahip olmasını belirtmesidir.

Türkiye’de de benzer kültürde olan erkek ve kadınların birbirlerine olan kişisel mesafesi farklı kültürde yer alan erkek ve kadınlara olan kişisel mesafesine göre daha

yakın düzeyde olduğu söylenebilir. Coğrafyanın etkisi bu konuda yadırganamayacak düzeyde olsa da temel faktörün kültür benzerliğı olduğı görölmektedir. Bu nedenle insanların farklı kültürleri tanınması ve kendi kültürüne yakın olan unsurlarla iletişim kurması bir arada yaşama adına önem arz etmektedir.

Bu çalışmada (Steger, Kawabata, Shimai ve Otake, 2008) kültürün yaşam içerisindeki anlamı oluşturmada potansiyel etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Kültürün yaşam içerisindeki anlamı oluşturmada ve bu anlamın refah seviyesine olan etkisi ABD'den 1183, Japonya'dan da 982 genç katılımcı ile karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Anlam anketlerinin uygulandığı çalışmada sonuç olarak kültürler arasında anlam boyutlarının benzer ve farklı noktalarının olduğı görölmüştür. Çalışmada benzer kültürlerle bağımsız kültür kavramının literatür olarak içeriğine değinildikten sonra ABD'nin bağımsız kültürlerden oluşan bir yapısına karşılık Japonya'nın benzer kültürlerden oluşan bir yapıya sahip olduğı vurgulanmıştır.

Çalışmada her ne kadar farklı milletlerin kültürel yapıları ve bu yapıların refah seviyesine etkisi karşılaştırılmış olsa da Türkiye'deki kültürel yapının Japonya'daki gibi birbirine benzer bir yapıda olduğı savı ortaya konarak yaşamın anlamında kültürel unsurların etkisi ile refah düzeyinin ilişkisini ortaya koyan çalışmalar yapılabilir.

Mahoney ve Schamber (2004) öğrencilerde kültürel farkındalığı geliştirmek ve onların bazı yeteneklerle gelişmesini sağlamak amacıyla müfredat programlarını analiz ederek bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada rastgele seçilen öğrencilere belli bir program uygulamasının öncesinde ve sonrasında birtakım sorular sorularak öğrencilerden sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Cevaplar, Bennett'in "Kültürlerarası Duyarlılık Gelişmeli Modeline" göre iki farklı kişi tarafınca okunmuş ve sonunda sınıflandırılmıştır. Sonuç itibarıyla uygulanan programların belli bir oranda öğrencilerde kültürel farkındalığa neden olduğı tespit edilirken öğrencilerde kültürel farkındalığı artırdığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'de yapılan eğitim ve çokkültürlülük çalışmalarına bakıldığında genel anlamda bazı eksikliklerin olduğı bilinmekte ve bu eksiklikler çalışmalar sonunda dile getirilmektedir. Türkiye'de de öğrencilerin farklı kültürleri tanımaları ve kendi kültürleri ile olumlu manada kıyaslamaları gelecekte bir arada yaşamının önemini

pozitif yönde etkileyecektir. Bu nedenle Mahoney ve Schamber'in (2004) çalışmaları eğitim ve çokkültürlülük alanında yol gösterici niteliktedir.

Uluslararası Eğitim Sınıfının faaliyetlerinden bahseden bir çalışmada ise (Scatolini vd., 2010) Unesco açısından birlikte yaşama dair eğitim müfredatlarında yapılması gerekenler ile engellerin kaldırılması için yapılması gerekenlerden bahsetmektedir. Özelde Brezilya'da "birlikte yaşamayı öğrenme" ye değinilen çalışmada birlikte yaşamayı engelleyen faktörlere dikkat çekilmiştir. Bu faktörlerin çevresel kısıtlamalar (fiziki imkânlar, uzaklık vb.) kalabalık sınıflar ve öğretmen yetersizliği, sosyal kısıtlamalar ve iyi eğitim almamış yetişkinlerin bakış açısı gibi faktörlerden oluştuğu görülmektedir (Scatolini vd., 2010: 150-151).

Brezilya özelinde ele alınan bu sorunların benzerlerinin fiziki coğrafyadan dolayı kendi ülkemizde de yaşandığı görülmektedir. Çocukların anaokulundan başlayarak yetişkin eğitime kadar farklılıkları kabullenmede ve bir arada yaşamının önemini ortaya koymada daha etkin çözümler ortaya koyan çalışmaların önem arz ettiği ortadadır.

Brexit Referandumu sonrasında İngiltere'de çokkültürlülük hakkında yapılan bir araştırmaya göre (Crouch ve Minhas, 2013) önceki dönemlere oranla bir arada yaşamaya yönelik istek düşmektedir. Genel anlamda Britanyalılarda hoşgörü seviyesinde düşme olduğuna dair söylemlerin olduğu bu raporda referandum sonrası ırksal ve nefrete yönelik suçlarda artışın olduğu ifade edilmiştir. Göçmenlerle yerli insanların birbirlerine olan bakışını da ele alan rapora göre İngiliz azınlıkların artık %38'i İngiltere'nin öncekinden daha az ırkçı bir ülke olduğunu belirtmiştir. İngiltere'de genç nüfus arasında da özellikle sosyal medyada hissedilen ırkçı söylem ve yaklaşımların arttığı çalışmanın sonuçları arasında yer almıştır.

İngiltere gibi çokkültürlülük politikalarında belli bir başarı yakalamış bir ülkenin neden sonradan bu duruma düştüğü araştırmacıların artık merak ettiği bir durumdur. Özellikle sosyal medyada gençlerin ırkçı ve nefret içeren paylaşımlarının varlığı kendi ülkemizde de gözlemlenmektedir. İnternet ortamında yapılan bu paylaşımların millet nezdinde nefrete varan ayrışmaları engellemesi adına gelecekte güvenilir haber ve paylaşımların varlığını sağlamak önem arz etmektedir. Bu sebeple sahte kimlikler

üzerinden paylaşılan nefret söylemlerini engellemede ulus devletlerin alması gereken önlemlerin varlığı tartışılmalıdır.

Unesco tarafından gerçekleştirilen 2001'deki konferansta (UNESCO, 2001) kültürel çeşitliliğe dair önemli kararlar alınmış ve yayınlanmıştır. Bu konferansta kültürel çeşitliliğe dair hoşgörü, diyalog ve iş birliği ile beraber insanların karşılıklı güven ve anlayışa dayalı davranışlar sergilemesine yönelik ilkeler dile getirilmiştir. Bunun yanında kültürel çeşitliliğin; İnsanlığın ortak mirasına sahip çıkma adına önemli olduğu, kalkınmayı sağladığı ve milletlerde yaratıcılığı geliştirdiği belirtilmiştir. Her ne kadar BM'ye bağlı resmi bir kurumun çokkültürlülük hakkında aldığı bu kararların varlığına rağmen dünya devletlerinin bu kararları uygulamada istekli olup olmadığı tartışmaya açıktır.

Johansen ve Le (2014) tarafından yapılan “*Fotokopi Metodolojisini Kullanarak Çokkültürlülüğe Gençlik Bakış Açısı*” adlı araştırmada çeşitliliğin ve çokkültürlülüğün artmasıyla birlikte gruplar arası pozitif etkileşimlerin önemi vurgulanmıştır. Çalışma kapsamında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üç farklı bölgeden yaşları 14 ila 18 olan gençlere kameralı telefonlar verilmiş ve çokkültürlülüğün onlar için ne anlama geldiği ve hayatlarında nasıl bir rol oynadığına dair fotoğraf çekmeleri istenmiştir. Yine bu hususta gençlerle röportajlar ve odak grup görüşmeleri yapılmış gençlerin çokkültürlülük hakkında “diyalog” unsurunu müfredatta resmi olarak görmek istedikleri belirlenmiştir.

Ülkemiz açısından eğitim sisteminde gençlerin ve küçük yaştaki çocukların da çokkültürlülük adına yapabileceği etkinlik çeşitleri müfredatlara bırakılabilir. Bu konuda gençlerin görüşleri alındığı gibi gelecekte bir arada yaşama adına hazırlanması istenen eğitim programlarının gençlerin istekleri doğrultusunda düzenlenmesi önemli bir adım olacaktır.

Costigan, Su ve Hua (2009) tarafından gerçekleştirilen “*Çin ve Kanada Gençliği Arasında Etnik Kimlik: Kanada Edebiyatının Gözden Geçirilmesi*” adlı çalışmayla çokkültürlü bir Kanada bağlamında büyüyen Çinli gençler için kimlik geliştirme süreci ele alınmıştır. Ülkedeki en büyük göçmen ve etnik azınlık gruplarından birini temsil eden Çinli gençliğin Kanada kültürü ile müzakere sürecine vurgu yapılmıştır. Ailelerin ve kültürel yapının da etkisiyle genel olarak Kanada'da yaşayan Çinli

gençlerin Kanadalı diğer gençlere göre etnik kimliğinin güçlü olduğu görülmüştür. Kendi kültürlerini koruyarak diğer kültürlerin gençleriyle bir arada yaşamayı gerçekleştirme adına önemli tartışmaların yer aldığı çalışmada, farklı kültürleri korumanın yanında bir arada yaşamaya dair önemli ipuçları bulunmaktadır.

Haider (2009) “*(Yeniden) Birlikte Varlığı Hayal Etmek: Bosna-Hersek'te Sürdürülebilir Geri Dönüş, Yeniden Entegrasyon ve Uzlaşma için Mücadele*” isimli çalışmasıyla Bosna Hersek'teki 1992-1995 savaşıdan önce Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar'ın mahallelerinde yaşanan dostluklara değinmiştir. Savaş sonrasında ise bir arada tekrar nasıl yaşanır sorusuna odaklanan çalışmada mültecilerin geri döndüklerinde buldukları olumsuz fiziki koşulların olduğu, ekonominin ise bir arada yaşamayı destekleyecek bir güçte olmadığı belirtilmiştir. Makale; geçim kaynaklarını, toplum gelişimini, geri dönüşü ve bir arada yaşamayı aynı anda teşvik etmeyi amaçlayan bu ve benzeri girişimleri gözden geçirmektedir. Bir arada yaşayabilmenin imkânlar ve özellikle ekonomideki iyileşmeye bağlı olduğunu belirten çalışma özelde Bosna Hersek'i konu edinse de birçok farklı ülkenin de faydalanacağı çözüm önerileri taşımaktadır. Parekh'in diyalog için tarafların eşit olması gerektiği koşulu ekonomiden kültüre birçok farklı kültürel gruplar için önem arz etmektedir.

Günümüzde muhafazakâr ve seküler gençlerin sosyal adalet ve iş imkânları açısından birbirlerine olan farklı bakış açılarının olduğu görülmekte özellikle iş imkânları açısından adaletsiz bir durumun yaşandığı dile getirilmektedir. Bu durum farklı kültürel odaklar arasında diyalogdan çok tartışmaya ve diğerini ötekileştirmeye neden olmuştur. Eşit hak ve imkânların verildiği taraflar arasında bir arada yaşamaya yönelik bakış açısının olumlu olacağı unutulmamalıdır.

Yvonni Hebert'in (2016) “*Çoğul Kentlerde Gençlik, Çokkültürlülük ve Vatandaşlık: Politika Zorlukları ve Fırsatlar*” adlı makalesinde Avustralya, Kanada ve Fransa'daki etno-kültürel azınlık gençliğine karşılaştırmalı bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Bu makalede birkaç ülkedeki gençliğin farklı kavramlar üzerinden sentezleyici bir çalışma ile geleceğe dönük atılması gereken politikalara da değinilmiştir. Makalede genellikle şu beş konu çalışmada ağırlığını hissettirmektedir. 1- Gençliğin kendileri ve toplum duyguları; 2- Entegrasyonun önündeki engeller; 3- Gençlik entegrasyonuna yenilikçi unsurlar ve toplum yaklaşımları; 4- Gençlerin

kendileri için yarattığı fırsatlar ve 5- Politika türlerinin ve programlarının etkisi. Makalede Avustralya’da yapılan araştırmalarda gençlerin geçişleri ve mücadeleleri ele alınmıştır. Kanada araştırmasında kültürlerarası kimlik belirleme süreci, okul, ırksal ve mekânsal bağlar ve göçmen gençlerin sosyal ağları üzerine odaklanılmıştır. Fransa’daki araştırmada ise gençlerin seslerini duymayı ve bir ülkedeki sosyal uyumla meşru bir şekilde başa çıkmanın yolları aranmıştır. Böylece, yoksulluk, mekânsal ayrışma, ekonomik güçsüzlük ve politik gençliğin haklarından mahrum bırakılması gibi sorunlara çokkültürlülüğe ve vatandaşlık politikası bağlamında öneriler getirilmiştir.

Çalışmanın ülkemiz açısından ışıktutacak önemli bir planlama içerdiği düşünülebilir. Her ne kadar farklı ülkelerin gençleri karşılaştırılmış olsa da kendi ülkemizde bütün etnik farklılıktaki gençlerin gelecek adına beklentileri ve bir arada yaşamaya bakış açıları analiz edilebilir. Sonrasında yapılacak yasal veya sosyal düzenlemeler bir arada yaşamayı daha etkili kılacaktır. Çalışmamızda Türkiye’deki muhafazakâr ve seküler gençliğin bir arada yaşamaya bakış açısını ele alırken Gayri Müslüm gençlerin de bakışlarını ele alan bütünsel çalışmaların yapılması gerektiği ortadadır.

J. Cıtrın ve arkadaşlarının (2001) “*Amerikan Kamuoyunda Çokkültürlülük*” adlı çalışmalarında Los Angeles kentinde yapılan anket çalışmaları ile politik çokkültürlülük tanımının içeriği ele alınmıştır. Politik çokkültürlülüğe destek olan ve olmayan insanların analizi gerçekleştirilmiştir. Daha çok liberalizmle başa çıkmada ideolojik bir çözüm olarak çokkültürlülük kavramının ele alındığı bu çalışmada günümüzde bile çok kültürlülüğün değil liberalizmin ulusal kimliği belirlemede etkin olduğu dile getirilmiştir. Araştırmada çokkültürlülüğün liberal anlayışa göre insanların farklılıklarını koruma ve geliştirmede daha etkin bir politika unsuru olduğu belirtilse de halen kamuoyunun bu durumu tam olarak kavrayamadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Cıtrın ve arkadaşlarının yaptığı çalışmanın amacı ile yaptığımız çalışmanın amacında çatışma yaşandığı düşünülebilir. Cıtrın, liberal ilkelerin çokkültürlülük içinde yer edinmesine imkân verirken bu ilkeleri en önemli unsur olarak görmüştür. Parekh ise liberal ilkelerin de kısıtlayıcı bir yanının olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Parekh, her kültürün liberal ilkeleri benimseme gibi bir zorunluluğunun olmayacağını

ifade etmiş bu nedenle liberalizmden daha öte bir şekilde diyalog, ikna, danışma komiteleri ile herkesin dâhil olacağı ortak kültürün çare olacağını belirtmiştir.

Transatlantik Göç Konseyi'nin Göç Politikası Enstitüsü'nün (MPI) genel kurul toplantısı esnasında Kasım 2011'de Berlin'de yapılan konferansta Kymlica tarafından “Çokkültürlülük; Başarı, Başarısızlık ve Gelecek” adlı raporu da önem arz etmektedir. Bu raporda; çokkültürlülük hakkındaki dört güçlü efsaneye meydan okuyan Kymlica (2012) bu ideolojinin güçlü bir şekilde varlığını ortaya koymaya çalışmıştır.

- Birincisi, çokkültürlülüğün toplumsal sorunlara hitap etme yönüne vurgu yapmaktansa bunun yerine yeni demokratik ilişkilerin arayışı olarak çokkültürlülüğün bir ifadesini vatandaşlık ve insan hakları açısından ortaya koymuştur.
- İkincisi, çokkültürlülüğün toptan geri çekilme sürecinde olduğu fikrine itiraz eden Kymlica, çokkültürlülük politikalarının devam ettiğini ve hatta büyüdüğünü gösteren kanıtları güçlü bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.
- Üçüncüsü, çokkültürlülüğün başarısız olduğu fikrine meydan okuyarak eleştirilerin yersizliğine kanıtlar sunmaktadır.
- Dördüncüsü olarak da sivil entegrasyon politikalarının yayılmasının yerinden olduğu fikrine itiraz eden Kymlica, çokkültürlülük düzeyinde politikaların geliştirilmesi fikrinin güçlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kymlica, ortaya koydu düşüncelerle günümüz dünyasında da gelecekte de çokkültürlülüğün önemini kaybedeceği görüşüne karşı çıkmaktadır. Parekh'in Kymlica'yı eleştirdiği noktalar olsa da iki düşünürün gelecekte çokkültürlülüğün öneminin azalmayacağı fikrinde birleştikleri söylenebilir. Parekh, çokkültürlülüğü yeniden düşünmek adını verdiği eserinde bir nevi yenisünya düzeninde yeni bir çokkültürlülük fikrini ortaya atmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile gelecek dönemde de yetişen nesillerin dünya genelinde farklı sebeplerden dolayı (ekonomi, eğitim vb.) yer değiştireceği neredeyse kaçınılmaz görünmekte ve kültürler arasındaki farklılıkların da olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan çokkültürlülüğün önemini koruyacağı ön görülebilir.

T. Modood ve S. May tarafından ele alınan (2001) “*Britanya'da Çokkültürlülük ve Eğitim: Dâhili Olarak Çelişkili bir Tartışma*” adlı makalede de İngiltere'ye gelen

göçler nezdinde çokkültürlü eğitim ele alınmıştır. Batı Hint Adalarından, Hindistan'dan ve Pakistan'dan artarak gelen göçler sonrasında yapılması gereken anti ırkçı eğitim politikalarına çokkültürlülük kavramı üzerinden çözümler üretilmiştir. 1960'lardan başlayarak tarihi süreç içinde yapılan göçler ve göçlerle gelen göçmenlere bakış açısının da ele alındığı makalede çokkültürlülük ve ırkçılık karşıtı eğitim üzerinde durulmuştur. Makalenin önemli noktalarından birisi de “Melezlik ve Yeni İngilizlik” başlığı altında olan bölümde bir zamanlar göçmen olarak dedelerinin geldiği bu ülkeye artık Melez İngiliz olan torunlarının sahip çıktığını ve kendilerini bir nevi İngiliz olarak gördüklerini dile getirdikleri kısımdır.

Bu çalışma doğrultusunda ülkemize gelen göçmenlerin dede-torun arasındaki zaman farkı ile ülkemizde yaşamaya ve ülkemize olan bakış açıları araştırılmaya değer durmaktadır. Rum, Ermeni, Suriyeli vb. farklı etnik unsurların ülkemizdeki yaşamları ile kendilerinden önce gelen atalarının ülkemize bakış açıları arasındaki farkların olup olmadığı araştırılabilir.

Henrika Tirkkonen'in yazdığı (2009) “*Kanada’da ve ABD’de Çokkültürcülük*” adlı karşılaştırmalı lisan tezinde ise günlük gazeteler, internet siteleri ve dergileri baz alarak çokkültürlülük kavramı her iki ülke açısından incelemiştir. Tirkkonen, bu tez çalışmasında Kanada'nın çokkültürlülük açısından ABD'ye göre daha hoşgörülü bir politika ile insanların farklılıklarını koruduğunu varsaymıştır. ABD'nin ise ulus inşası sürecinde bu farklılıkları tek bir potada eritmeye yönelik bir politika ve etkinlikler benimsediğini düşünmüştür. Lakin çalışmanın sonunda Kanada'nın da artık ABD'yi çokkültürlülük açısından örnek almaya başladığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmadan da anlaşılacağı gibi Batı'da artık birçok ülke çokkültürlülük politikalarında eritme potasını örnek almakta ve farklı kültürlerin yaşamasından ziyade ortak bir kimlik ve kültür oluşumunu önemsemektedir. Batılı ülkelerin çokkültürlülük politikaları açısından neden başarısız olduğu diğer çokkültürlü ülkeler için önemli bulgular ve araştırılmaya değer olayları barındırmaktadır. Örneğin Parekh'in dediği gibi Batı dünyasının Hristiyanlığı tek ve geçerli din sayan yaklaşımları ve farklı kültürleri ortak bir kültürde birleştirme girişimleri sorunlu durmaktadır. Bu durum Türkiye genelinde de ülkemizdeki farklılıkların bir arada yaşamasını engelleyici faktörlerin olup olmadığının tespitine yönelik çalışmalarla

ortaya konabilir. Örneğin ‘ülkemizdeki hâkim kültürler, hâkim olan inançlar veya hâkim olan ideolojilerin farklı kültürlerle olan etkileri bir arada yaşamayı ne derecede etkilemektedir?’ sorusu üzerinden yapılacak çalışmaların gelecekte bir arada yaşamaya katkı sağlayacağı düşünülebilir.

John Halpin ve Karl Agne (2009) tarafından yürütülen “*Milenyum Kuşağın Siyasal İdeolojisi*” adlı çalışmada ABD’deki siyasal ideolojinin ilerici ve muhafazakâr düşüncenin farklı bölümleri arasında bölünmüş değerlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında başka bir amaç olarak da Obama’nın başkanlığı ve sonrasında siyasi ideolojinin değişimleri tespit edilmek istenmiştir. 18-29 yaş arası gençlere yönelik sonuçlar 915 görüşmeye dayandırılmıştır. Genç yetişkinler arasındaki siyasi değerler ve inançlar arasındaki 21 değer ve inancın sadece dördü muhafazakârlık ile ilgili görülmüştür. Çalışma boyunca ölçülen tutumlar, öz özdeşleşme ve ideolojik değerlendirmeler açısından muhafazakârlığın “Milenyum Kuşağı” gençliğinde neredeyse çöküşte olduğu belirtilmiştir. Yaşlı Amerikalılar arasındaki bulguların aksine, bu araştırmada genç Amerikalılar arasında muhafazakâr dünya görüşü için kalıcı bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

Benzer bir durumun son zamanlarda ülkemizde yapılan araştırma sonuçlarında da görüldüğü söylenebilir. Muhafazakârlığın gençler arasında düşüşte olduğunu belirten çalışmalar her geçen gün artarken bazı muhafazakâr ailelerde büyüyen gençlerin ortaya koyduğu düşünceler, gençlerin muhafazakâr değerlerden çok bilimsel ve seküler değerleri benimsediğini göstermektedir. Önemli olan nokta ülkemiz açısından gençlerin, benimsediği görüşü ilerleyen yaşlarda değiştirip değiştirmediğine dair çalışmaların yapılmasıdır.

Pinkerton’ın (2006) yapmış olduğu çalışmada ise ABD’ye gelen Müslüman öğrencilerin Amerika ile ilgili düşüncelerinin öncesinde ve sonrasında karşılaştırma yaparak geldikten sonra bu düşüncelerin değişip değişmediğini belirleme amacıyla yapıldığı görülmektedir. Müslüman öğrencilerin çalışma sonunda ABD’ye geldikten sonra düşüncelerinin olumlu yönde geliştiği görülürken güvenlik birimleri ile ilgili düşüncelerinin belli bir oranda olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin bir kısmı Amerika ile ilgili korkularının yersiz olduklarını dile getirirken Amerika’da insanların kendilerinin beklentilerinden daha kibar ve mütevazı bulduklarını belirtmişlerdir.

Amerika’da inanç ve konuşma özgürlüğünün varlığından öğrencilerin mutlu oldukları görülürken çalışmanın az sayıda Müslüman öğrenci ile yapılmış olması ABD hakkında yapılan genellemelerin sağlıklı olup olmadığı hususunda kuşkuya sebep olmaktadır.

Kendi ülkemize özellikle yükseköğretim alanında eğitim görmeye gelen birçok Müslüman öğrencinin varlığı bilinmektedir. Diğer ülkelerden gelen Müslüman öğrencilerin Türkiye’ye olan bakış açılarının nasıl olduğuna (Muhafazakâr mı? Seküler mi? Geleneksel mi? Çağdaş mı?) yönelik saha çalışmalarının yapılması Türkiye’nin dışardan nasıl görüldüğüne dair verileri elde etmede önemli olacaktır. Bu doğrultuda eğer yabancı öğrenciler uyum sorunu yaşıyorsa sorunların çözümü adına atılacak adımlar da Türkiye’nin çokkültürlü bir toplum olması adına gelişme sağlamasına zemin hazırlayacaktır.

6.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın saha alanları olan Ankara ve Antalya illeri hakkında genel bilgiler paylaşılmış ve araştırmanın yapıldığı toplam 8 mahallenin ölçüt örneklemeye göre belirlenmesi ile ilgili veriler sunulmuştur. Sonrasında ise araştırmanın modeli, evren ve örnekleme ile beraber verilerin toplanması, verilerin analizi, nitel ve nicel bulgular hakkında elde edilen sonuçlar paylaşılmıştır.

Bu çalışma Ankara ve Antalya illerinde yer alan muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışını ele almaktadır. Ankara ve Antalya illerinin seçilmesindeki temel nedenler her iki ilde de sosyo-ekonomik anlamda farklı mahallelerin yer almasının yanında iklim ve coğrafi koşulların birbirinden farklı olmasıdır. İklim ve coğrafyanın sosyo-ekonomik düzeyle beraber gençler üzerinde etkisinin olup olmadığı E. T. Hall (1966) ve Yayla (2016) gibi düşünürlerin ortaya koyduğu verilerin bir nevi sağlaması olacaktır. Bunun yanında Ankara ve Antalya illerinde lise ve üniversite gençliğinin sosyo-ekonomik ve ideolojik olarak yer aldıkları farklı mahalle ve mekânları tespit etmek araştırmacı açısından saha çalışmalarında da kolaylıklar sağlamaktadır.

Ankara ve Antalya illerinde sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve yüksek olmak üzere muhafazakâr ve seküler gençlerin olduğu mahalleler belirlenmiştir. Her iki ilde dörder taneden toplam sekiz mahalle saha çalışması için seçilmiştir. Sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesinde mahallelerin yer aldığı ilçe belediyelerin arsa rayiç bedelleri üzerinden ayrımlar yapılırken her mahallenin yerel ve genel seçim sonuçlarına göre de muhafazakâr-dindar ve seküler-laik oldukları hususunda sınıflamalar yapılmıştır. Bu çalışma için seçim sonuçlarının ideolojik anlamda mahalle belirleme amacıyla kullanılmış olması ulaşılmayı düşünen hedef kitleye daha çabuk ulaşma amacını taşıdığındandır. Her iki ilde belirlenen mahallelere gelmeden önce iki il hakkında bazı genel bilgileri paylaşmak çalışmanın anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Ankara İli

Turizm ve Kültür Bakanlığı'nın verilerine göre Ankara ilinin iklimine ve ekonomik faaliyetlerine bakıldığında elde edilen bilgiler Şu Őekildedir (ktb.gov.tr/ankara).

Genellikle karasal iklimin hâkim sürdüğü Ankara'da kışların soğuk geçtiği ve çoğu zaman hava sıcaklığının eksi değerlerde olduğu görülürken yazların ise sıcak ve sıcaklığa bağlı olarak da kurak geçtiği bir iklim yapısı söz konusudur. En sıcak ayların temmuz ve ağustos ayları, en soğuk ayın ise Ocak olduğu görülmektedir. Bunun yanında kış aylarında ortalama üç ay kadar donlu gün sayısı görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'nın  evre illerden ve ilçelerden yoğun göç aldığı görülürken günümüzde artık Türkiye'nin ikinci nüfusu yoğun ve büyük ili olmuştur. Ankara'nın 1927 yılında yapılan sayımı göre nüfusu 404.581 iken, 2000 yılı itibariyle nüfusun 4.007.860'a yükseldiği belirlenmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte Ankara'da geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir. Sonrasında başkent olması ile beraber ekonomide durgun dönem sona ermeye başlamıştır. Modern bir başkent için alt ve üst yapı hizmetleri yapılmış, böylece ticari hayat zamanla gelişmiş ve ilerlemiŐtir.  lke genelinde illerin ekonomik faaliyetlerine bakıldığında Ankara'nın günümüz itibariyle sanayi ağırlıklı bir il olduğu söylenebilir.

Ankara'da ekonomi faaliyetlerine bakıldığında ağaç iŐlerinin ileri düzeyde olduğunu ve mobilya yapımının geliştiği görülürken 1926 yılında kurulan  imento fabrikası ve Elmadağ'da yapılan Barut Fabrikası sonrasında da çeşitliliğin arttığı sanayi kuruluşları çoğalmıştır. Makarna, bitkisel yağ, un, süt  r nleri, Őarap, Őeker, bira vb. sanayi kuruluşlarının yanında tarım sanayisinde kullanılacak makine aletlerinin, dokuma, boya ve inŐaat malzemelerine yönelik sanayinin de gelişme gösterdiği görülmektedir.

Savunma sanayi ile ilgili önemli atılım ve yatırımların yapıldığı illerden birisi olan Ankara'da TAI (Türk Havacılık ve Uzay Sanayi) Türk-Amerikan iş birliği ile 1984 yılında kurulmuŐtur. Özellikle Rulman diŐli üretimi sadece Ankara'da yapılmakla beraber ilaç yapımı için gerekli olan morfin ve diyaliz makinasının üretilmesi gibi unsurlar sadece Ankara'da yapılan üretim faaliyetleridir.

Bunun yanında Ankara, başkent olması sebebiyle askeri, idari ve bürokrasi şehri konumundadır. Asker ve memur açısından birçok kamu kurumlarına sahip olan Ankara, aynı zamanda devlet ve özel olarak birçok üniversiteye de ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebebiyle Ankara'nın edindiği nüfusun çoğu genellikle kalıcı olduğu söylenebilir. Bu açıdan kent ve mekân ilişkisi içerisinde sosyo ekonomik düzeye göre Ankara'da mahalle ve ilçelerin farklı yapılarda inşa edildiğinin yanında farklı dünya görüşüne ait insanların da yerleştiği sosyal mekânlar görülmektedir. Sosyo ekonomik düzeyine göre genellikle karma bir yapıda olan ilçeler, mahallelerdeki seçim sonuçları ve arsa rayiç bedelleri üzerinden sınıflandırmalara tabi tutulsa da bu sınıflamanın mutlak doğru olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

Antalya İli

Akdeniz iklimi veya diğer bir adı ile Maki iklimi etkisinde kalan Antalya, yazları sıcak ve nemli, kışları ılıman ve yağışlı bir iklimin etkisindedir. Tarihten beri deniz ve kara ulaşımına açık olan il aynı zamanda turizm faaliyetlerinin de gelişmesi ile uluslararasına açık bir havalimanına sahiptir. Tarihi yapılar ve yerleşimlerle beraber Türkiye'nin turizm gelirinde önemli bir yere sahip olan Antalya, yabancı turist sayısının en çok ziyaret ettiği illerin başında gelmektedir (101.bilge.com/antalya).

Türkiye'de turizmden sonra özellikle tarımda naranciye üretiminde önemli bir yeri olan Antalya'nın mevsimlik tarım işçilerine de ev sahipliği yaptığını, bunun yanında seracılık alanında önemli bir yer edindiği görülmektedir. Antalya denize kıyısının olmasının yanında iklim açısından da insan yerleşimine önemli bir imkân sağladığı için Ankara kadar olmasa da daimî göç alan illerimizin başında gelmektedir. Bu açıdan da şehir merkezinde ve çevresinde farklı sosyo ekonomik yapıya sahip yerleşim alanları kendini göstermektedir.

Hem Ankara hem de Antalya illerinde siyasi partilere verilen oy oranlarının mahalleler nezdinde karşılaştırılması yapılırken genellikle de baskın olan siyasi partilere oy veren alanlar 2015 Kasım genel seçim sonuçlarına ve 2014 yerel seçim sonuçlarına bakılarak belirlenmiştir. Ama özellikle mahalle seçimlerinde gettolaşma alanları tercih edilmemiştir. Örneğin Ankara ve Antalya illerinde siyasal bakış açısı diğer mahallelere göre daha belirgin ve homojen bir yapıya sahip olan mahalleler saha çalışması için tercih edilmemiştir.

Ankara’da muhafazakâr gençlerin yoğun olarak yer aldığı düşünölen Keçiören İlçesindeki Subayevleri Mahallesi, muhafazakâr kesimlerin sosyo- ekonomik olarak yüksek düzeyde olduğu mahalle olarak düşünölmüştür. Bu mahallenin 2019 yılı itibariyle arsa rayiç bedeli 1146.620 TL’dir (tr.gov.tr/keçiorenbelediyesi).

Ankara Subayevleri Mahallesi’nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda da sağ ve muhafazakâr bir seçmen kitlesinin varlığı görölmektedir.

AKP: %40,45

CHP: %30,29

MHP: %15,56

HDP: %2,59 (seçimatlası.com/Ankara/Keçiören/subayevleri).

Bunun yanında aynı ilde Çankaya ilçesine bağı Bahçelievler Mahallesi de seköler gençlerin sosyo-ekonomik düzeyinin yüksek olduğu mahalle olarak belirlenmiştir. Bu mahallenin arsa rayiç bedeli 1.901.71 TL’dir (ebelediye.cankaya.bel.tr/rayic).

Ankara Çankaya ilçesi Bahçelievler Mahallesi’nin 2014 yerel seçim sonuçlarına baktığımızda seçmenlerin oy verdiğı siyasal parti nezdinde Atatürkçü-laik ve seköler bir yaşamı benimsedikleri söylenebilir.

CHP: %64,89

Ak Parti: %21,58

MHP: %9,07

HDP: %1.36 (haberturk.com/2014/yerelsecim/Çankaya-57).

Yine Ankara’da Mamak ilçesinde yer alan Ege Mahallesi sosyo-ekonomik düzeyi düşük seköler gençlerin yer alabileceğı bir mahalle olarak belirlenmiştir. Mahallenin arsa rayiç bedeli 2019 yılı itibariyle 290,85 TL’dir (tr.gov.tr/mamak/arsarayic).

Ankara Ege Mahallesi’nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda bu mahallede seçmen kitlesinin laik ve seköler bir yaşam çizgisinde olduğu söylenebilir.

CHP: %62,35

AKP: %18,00

HDP: %10,4

MHP: %7,14 (secimatlası.com).

Ankara Keçiören ilçesinde bulunan Şehit Kubilay Mahallesi sosyo- ekonomik düzeyi düşük muhafazakâr gençlere ev sahipliği yapacağı ihtimali yüksek olan diğer bir mahalle olarak belirlenmiştir. Bu mahallenin arsa rayiç bedeli 2019 yılı itibariyle 313.220 TL'dir (tr.gov.tr/kecioren/arsarayic).

Şehit Kubilay Mahallesi'nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda da seçmen kitlesinin muhafazakâr ve dindar ekseninde yoğunlaştığı söylenebilir.

Ak Parti: %71,54

CHP: %12,60

MHP: %12,34

HDP: %1,46 (secimatlası.com).

Aynı şekilde Antalya ilinde de muhafazakâr ve seküler gençler için ayrı ayrı sosyo ekonomik düzeyi yüksek ve düşük mahalleler saha alanları olarak belirlenmiştir.

Antalya ili içinde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek seküler gençlerin yaşadığı mahalle olarak Murat Paşa ilçesine bağlı Fener Mahallesi tespit edilmiş olup 2019 verilerine göre bu mahallenin arsa rayiç bedeli 894,92 TL'dir (tr.gov.tr/muratpasa/arsarayic).

Antalya Fener Mahallesi'nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda seçmen kitlesinin seküler ve laik ekseninde yoğunlaştığı söylenebilir.

CHP: %62,47

Ak Parti: %20,54

MHP: %10,99

HDP: %4,54 (secimatlası.com/Antalya/fener/seçim).

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük seküler mahalle olarak da Murat Paşa ilçesine bağlı Yeşildere Mahallesi belirlenmiş olup 2019 verilerine göre bu mahallenin arsa rayiç bedeli 141,11 TL'dir (tr.gov.tr/muratpasa/arsarayic/fener).

Yeşildere Mahallesi'nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda seçmen kitlesinin seküler ve laik bir ekseninde yer aldığı söylenebilir.

CHP: %59,7

Ak Parti: 26, 3

MHP: %6,9

HDP: %5,1 (secimatlası.com/Antalya/yesildere).

Antalya’da muhafazakâr anlamda sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahalle olarak Kepez ilçesine bağlı Yeniemek Mahallesi belirlenirken bu mahallenin 2019 verilerine göre arsa rayiç bedeli 89. 49 TL’dir (tr.gov.tr/arsarayic/kepez).

Yeni Emek Mahallesi’nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda seçmen kitlesinin muhafazakâr ve dindar bir ekseninde yer aldığı söylenebilir.

Ak Parti: %52,2

CHP: %23,3

MHP: %19

HDP: %3,8 (secimatlası.com/antalya/yeniemek).

Antalya ilinde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr mahalle olarak da Kırcaamii Mahallesi belirlenmiştir. Bu mahallenin arsa rayiç bedeli 2019 verilerine göre 111. 87 TL’dir (tr.gov.tr/arsarayic/muratpasa/kırcaami).

Kırcaamii Mahallesi’nin arsa rayiç bedeli yeni yerleşim yeri olması sebebiyle türkiye.gov.tr verilerine göre düşük olsa da yeni yerleşim yapılanmasının sosyo-ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr kesimlerce gerçekleştirildiği ama heterojen bir yapının da varlığı şehirde yaşayan bireyler tarafından dile getirilmiştir.

Antalya Kırcaamii Mahallesi’nin Kasım ayı 2015 genel seçim sonuçlarına baktığımızda AKP ve MHP’nin aldığı oyların toplamı sebebiyle seçmenin muhafazakâr ve dindar kesimin laik ve seküler kesime karşı fazla olduğu söylenebilir.

CHP: %41,3

Ak Parti: %37,7

MHP: %15,9

HDP: %2,9 (secimatlası.com/antalya/kırcaamii).

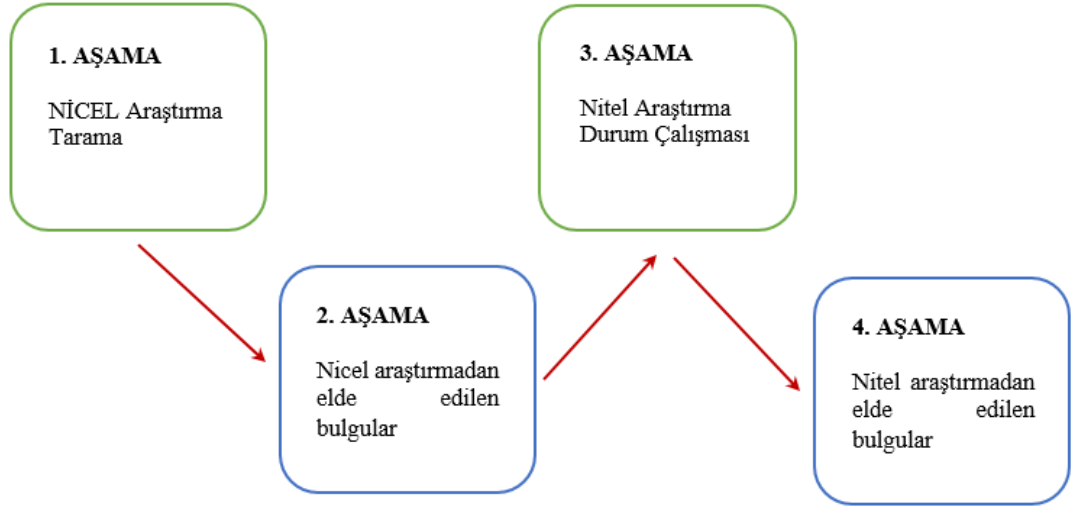
Tüm Türkiye’de olduğu gibi Ankara ve Antalya illerinde de çalışma sahası olarak belirlenen mahallelerin siyasal parti tercihleri elbetteki sonraki seçimlerde değişme ihtimali taşımaktadır. Saha çalışması esnasında elde edilen seçmenlerin oy tercihleri tüm zamanları kapsamadığı gibi genelleyci olarak da bu mahallerin her zaman bu siyasal partilere ağırlık verecekleri anlamına gelmemektedir. O dönem itibariyle yapılan saha çalışmasına göre veriler dikkate alınmış ve kullanılmıştır.

Türkiye’de farklı kültürlerle bir arada yaşama ve çokkültürlülük algısını belirleme adına yapılan ölçek ve anket çalışmaları yok denecek kadar azdır. Bu çalışmalar açısından yapılan ilk ölçek uygulaması Yazıcı, Başol ve Toprak (2009) tarafından Ponterotto’nun 1998 yılında yaptığı “Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutum Ölçeği” dir. Bunun yanında Alper Başbay ve Yelda Kağnıcı’nın 2011 yılında “Çokkültürlü Yeterlik Algıları Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” da bulunmaktadır. Lakin bu çalışmada amaçlanan muhafazakâr-dindar ve laik-seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşama bakışı karşılaştırmalı olarak ele alınacağı için önceden kullanılan bu ölçeklerin bu çalışmada kullanılamayacağı düşünülmüştür.

6.1. ARAŞTIRMA MODELİ

“Türkiye’de Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı” nın amaçlandığı bu araştırma karma araştırma modeline göre desenlenmiş ve gerçekleştirilmiştir. Genel olarak karma yöntemleri kullanan araştırmacılar belirli bir problem veya problem setine cevap aramak için hem nicel hem de nitel verilerle bir araştırma tasarımı kullanırlar. Bu yöntemler kombinasyonu tek veya çok safhalı bir çalışmada toplama, analiz ve nicel-nitel veri entegrasyonu gerekmektedir (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska ve Creswell, 2005).

Araştırmanın gösterimi Şekil 1 ‘de verilmiştir.

Şekil 1.1. Araştırmanın şematik gösterimi

Şekil incelendiğinde Morse’a (1991) göre sıralı üçgenleme yapıldığı görülmektedir. Buna göre önce baskın olan “Nicel” kısmın yapılması, nicel kısmın bulguları elde edildikten sonra da “Nitel” kısmın yapılması gerçekleştirilmiştir. Nitel kısmın amacı nicel kısımda elde edilen bulguların daha derinlemesine incelenmesi ve nedenlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu model Tashakkori ve Teddlie’nin (1998) sıralı karma modeline de uymaktadır.

Araştırma genel olarak durum araştırması ile ele alınmış ve karma yöntemlerle saha çalışmaları yapılmıştır. Nicel kısmı tarama modeli ile yapılmış olup katılımcılara Bogardus’un sosyal mesafe ölçeği literatürce düzenlenerek bir arada yaşam veya çokkültürlülük ölçeği olarak uygulanmıştır. Araştırmanın nitel kısmında elde edilen veriler ise söylem analizi ile değerlendirilmiştir.

Nitel ve nicel araştırmaların son zamanlarda sosyal ve beşerî bilimlerde bir arada kullanılması sıklıkla görülürken bu duruma karma araştırma modeli adı verilmektedir. Ülkemizde de karma araştırma modelleri ile yapılan çalışmalar son yıllarda kendini göstermeye başlamıştır (Baki ve Gökçek, 2012: 1). Karma araştırma modeli veya yöntemi araştırmacının nicel ve nitel verileri birleştirmesi ile gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2013; Tashakkori ve Teddlie, 1998).

Karma araştırma farklı yöntemler kullanarak olgu veya olayları belli bir çerçeve genelinde bir araya getirirken analiz edip sunma işlevini üstlenmektedir. Johnson ve Turner (2007) karma araştırmanın temel unsuru olarak araştırmacıların çok farklı bir şekilde yöntem veya tekniklerle elde ettiği birçok verilerin birleştirilmesi olarak görürken, Creswell (2006) ise nitel ve nicel verilerin bir arada kullanılmasıyla karma araştırmaların problemin daha iyi anlaşılmasını sağladığı düşüncesindedir.

Karma araştırma yöntemleri nicel ve nitel olmak üzere iki farklı şekilde yapılan çalışmaların zayıf yönlerinin ortadan kaldırılma fırsatını sunarak birbirlerine bilimsel açıdan yardımcı olan süreçleri meydana getirir. Sonuç itibariyle karma araştırma yöntemleri açıklanan verilerde anlaşılabilirliği artırdıkları gibi farklı süreçlerle güçlü ve nitelikli veriler elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Tunalı vd. 2016: 107- 108).

Greene, Caracelli ve Graham (1989: 255) ve Giannakaki (2005: 323-348) bir araştırmada karma yöntemlerin neden kullanılması gerektiğini şu beş unsurla ifade ederler.

- Üçgenleme
- Tamamlayıcılık
- Gelişim
- Başlangıç
- Genişletme

Bir araştırmacı, karma yöntem uygulamaya karar verdiğinde şu birkaç soruya da cevap bulması gerekmektedir (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004: 20) Araştırmada karma yöntemler zamanlama açısından aynı zaman diliminde mi yapılması planlanıyor; yoksa belli bir sıraya göre mi gerçekleştirilmeye çalışılıyor? Araştırma yapılırken karma yöntemlerde kullanılmak istenen baskın paradigmaya ağırlık verilmesi planlanıyor mu?

Veriler elde edildiğinde hangilerinin baskın olarak kullanılacağı, verilerin hangi sıraya göre ifade edileceği araştırmacının kendi inisiyatifinde olan bir husustur. Karma yönteme dayalı araştırmalarda verilerin ne şekilde ve hangisinin ağırlıklı olarak araştırmada kullanılacağı, veri sıralamasının nasıl yapılacağı araştırmacıya bağlı bir

durumdur. Yine süreç içerisinde araştırmanın sırası ve verilerin nasıl konumlandırılacağı araştırmacı tarafından planlanmalıdır (Tunalı vd., 2016: 109).

Öncelik araştırmacıya göre nitel verilere veya da nicel verilere verilebilir. Önceliğin nitel mi yoksa nicel verilere mi verileceği durumu daha çok çalışmanın örnekleme ve araştırmada neyin vurgulandığı durumu ile ilgilidir. Karma araştırmaların yapıldığı çalışmada nitel verilerin baskın olduğu durum, nicel verilerin baskın olduğu durum veya her ikisinin de araştırmada baskın olduğu durumlar söz konusudur (Johnson, Onwuegbuzie ve Turner, 2007: 125). Araştırmada nicel veya nitel verilerin hangisinin baskınlığı söz konusu ise o verileri ortaya koyan tekniğin harfleri büyük yazılarak belirginleştirilir (Morse, 2003: 199).

Nicel veriler baskın olacaksa ve nicel veriler öncelikli olarak elde edilmişse gösteriş biçimi “(NİCEL→nitel)” şeklinde yapılmalıdır. İki yöntemin de eş derecede veya düzeyde baskınlığı söz konusu ise yazım şekli “(NİCEL + Nitel; NİTEL + Nicel)” şeklinde olmalıdır (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004: 18).

Çalışmamızda ilk başta nicel veriler elde edilmiş sonrasında ise nitel saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Baskın veri olarak nicel veriler ilk başta ele alınmış elde edilen verilerle saha alanında nitel çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Literatür açısından çalışmanın Morse’un (2003) karma yöntem modeline uygun olduğu baskınlık ve sıralı durumunun araştırmacı tarafından belirlenirken Cresswell’e göre (2013) sıralı dönüşümsel tasarım olduğu açıktır.

6.2. EVREN VE ÖRNEKLEM / KATILIMCILAR / ÇALIŞMA GRUBU

Bir araştırmada problem durumunu ilgilendiren belli bir insan grubu bulunmaktadır. O problem cümlesinin ilgili olduğu insanların hepsi araştırmanın “evren”ini oluşturmaktadır. Özellikle toplumsal alanda yapılan araştırmalarda problem cümlesinin ilgili olduğu bütün insanlara ulaşmak ve araştırmayı sonuçlandırmak ideal olan durum olsa da bu durum bazı zorlukları beraberinde getirmektedir (Lin, 1976: 146)

Yapılmak istenen bir araştırmada problem durumu ile ilgili olan insanların tamamının sayısına “Tam sayım” denmektedir. Araştırmada zaman faktöründen ekonomik faktörlere kadar birçok faktör araştırma esnasında “Tam sayı” yı oluşturan insanlara

ulaşmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle araştırmalarda “evren”i taşıdığı özellikler bakımından temsil edebilecek ve “evren”den sayıca daha az olacak şekilde araştırma için insan sayısı belirlenmesi gerekebilir. “Evren” den sayıca daha az olan bu insan sayısı araştırmanın “örneklem” ini oluşturmaktadır. Belirlenen “örneklem” üzerinden araştırma için planlanan süreçler bir plan dâhilinde gerçekleştirilirken böylece zaman, emek ve mali anlamda araştırma daha tasarruflu bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır (De Vaus, 1990: 60).

Araştırmamızda da Türkiye’deki bütün seküler ve muhafazakâr gençlerin saha çalışmasına dâhil etmenin imkânsızlığı ortada olduğu için araştırmanın kapsamı Ankara ve Antalya illerinde yaşayan 18-24 yaş aralığındaki gençler olarak sınırlandırılmıştır. Bunun yanında her iki ilde belirlenen sekiz mahallede, her mahallede 100 genç olmak üzere, toplamda 800 genç çalışmanın örneklemini içinde yer alacak şekilde belirlenmiştir. Her iki ilde de ayrı ayrı 10 genç olmak üzere toplam 20 kişi ile de nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada önceden belli iller ve o ildeki belli mahallelerde ölçütlere göre kişiler belirlenmiştir. Gençlerin belli yaş aralığında olması ve sosyo ekonomik durumlarının yanında dünya görüşlerine göre gruplanması örneklem çeşitlerinden ölçüt örneklemeğe uygun düşmektedir.

Ölçüt örnekleme çalışma öncesinde belirlenmiş birtakım ölçütleri taşıyan durumların ele alınmasıdır. Çalışmadaki ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulurken bazı çalışmalarda da hazırlanmış ölçütler dizisi kullanılabilir (Marshall ve Rossman, 2014). Ölçüt örneklemede araştırma tek bir ölçüt ile değil araştırma için belirlenen farklı ölçütlerle de gerçekleştirilebilir. Araştırma için gerekli koşul veya bazı unsurlar araştırmacı tarafından ölçüt olarak belirlenmektedir (Grix, 2010).

Araştırmacı çalışma için belirlediği bazı kritik unsurları araştırmada ölçüt olarak kullanabileceği gibi bu kritik durumların araştırma için uygun olup olmadığına bakması gerekmektedir (Creswell ve Clark, 2016). Bu nedenle çalışma için seçilecek ve ölçüt olarak kullanılacak durumların bilgi verme açısından uygun olması önemli bir husustur (Marshall, 1996).

Araştırma için Ankara ve Antalya illerinde yaşayan gençlerin muhafazakâr-dindar, seküler-laik olma ölçütü ile beraber gençlerin yaşadıkları mahallenin sosyo ekonomik

durumu da ölçüt olarak belirlenmiştir. Hem muhafazakâr hem de seküler gençler için sosyo ekonomik düzeyi düşük ve yüksek mahalleler iki ilde de tespit edilirken mahallelerin gelişmişlik düzeyi arsa rayiç bedelleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bunun yanında gençlerin aylık hane gelirleri de değerlendirmeye tabi tutularak verileri yorumlamada kullanılmıştır.

Tablo- 1 .Amaca yönelik örnekleme göre yer alacak katılımcılar

Grup	Antalya düşük SED	Antalya yüksek SED	Ankara düşük SED	Ankara yüksek SED
Seküler	100 kişi	100 kişi	100 kişi	100 kişi
Muhafazakâr	100 kişi	100 kişi	100 kişi	100 kişi

Antalya ve Ankara illerinde hem seküler hem de muhafazakâr gençlerin yüksek ve düşük sosyo-ekonomik düzeye göre benzer sayılarda yer almalarına dikkat edilmiştir. Nicel ölçeklerde yer alan ön sorularda gençlerin muhafazakâr ve seküler olmalarını belirten şıkları seçmeleriyle yakın durdukları ideolojilerin kesinliği belirginleşince gönüllü olanlarla nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nitel kısmında Antalya bölgesinden 5 seküler, 5 muhafazakâr; Ankara bölgesinden 5 seküler, 5 muhafazakâr olduğu netleştirilen gençlerle nitel görüşmeler yapılmıştır.

Seçkisizleştirme adına ilgili mahallelerin sınırlarını belirten coğrafi konum verileri kullanılarak her mahalle için 5 örnekleme noktası seçilmiştir. Seçim işlemi R istatistiksel programlama dili ile gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması için seçilen örnekleme noktalarına en yakın cadde ve bulvarlarda ölçek uygulamaları yapılmıştır.

6.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada ABD’li Emery S. Bogardus’un 1925 yılında yapılan milliyetçi ve ırkçı tutumlarının ölçülmesi için kullandığı Sosyal Uzaklık Ölçeğinin maddeleri çokkültürlülük literatüründe çalışmanın amacına uygun olarak yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. Alan ve dil uzmanlarının yanında istatistiksel alanda uzmanların katkısı ile 46 soruluk bir arada yaşam ölçeği geliştirilmiştir. Hazırlanan ölçek ilk başta Ankara ve Antalya illerinde toplamda 200 kişiye uygulanmış elde edilen dönütlerle ölçekte

var olan hatalar ve eksiklikler düzeltildikten sonra ölçek araştırmanın gerçek örneklem sayısı için kullanılmıştır.

Bogardus ölçeği araştırmalarda çoğunlukla “Thurstone veya Likert” araçlarının yapılmasından daha kolay olsa da maddelere verilen cevapların analizi “Likert ölçeğine” benzer bir şekilde beşli derecelendirme seçenekleri ile yapılmıştır.

Bu uzaklık ölçeğinde bir toplumda yer alan herhangi bir kesimin toplum içinde diğer gruplarca kabul edilip edilmediği veya benimsenip benimsenmediği belirlenirken bu belirlemede bazı maddelerin varlığı görülmektedir. Bu maddelerin hazırlanışı veya dizilişi genellikle toplumsal alanda yakınlaşma veya da uzaklaşma eğilimini göstermek için sistematik olarak düzenlenmiştir (Hoşgörür, 1997: 346).

Hazırlanan sosyal uzaklık ölçeğinde toplumdaki gruplar arasında yer alan sosyal mesafelerin belirlenmesi için maddelerin şu şekilde sıralandığı görülmektedir (Nunnally, 1959: 306);

1. Evlilik ile kazanılan yakın akrabalığa (Sosyal mesafe).
2. Şahsi dostluk olarak toplumuma (Sosyal mesafe).
3. Komşular olarak sokağıma.
4. Mesleğimdeki istihdama.
5. Ülkemdeki vatandaşlığa.
6. Sadece ülkemdeki ziyaretçiler.
7. Ülkemden hariç tutulacağından.

Ölçek uygulamasında maddelere cevap veren katılımcılar aslen bir ulus hakkında sosyal aralık mesafesini belirleyebilecek şekilde uygulamaya katılabilecekleri gibi bir ulus içinde belli bir gruba karşı var olan sosyal mesafe aralığını da belirlemek için ölçek uygulamasına katılabilirler (Oppenheim, 1966).

	Evlilik yolu ile yakın akrabalığ a	Kişis el dost olara k	Komş u olarak	iş arkada şı olarak	Yurtta ş olarak	Konu k olarak ülkem e	Ülkemizden çıkarılmalıdı ır
Kanada lı	%1 %7	%2	%3	%4	%5	%6	
Çinli							
İngiliz							
Fransız							
Alman							
Hintli							

Kaynak: (Hoşgörür, 1997: 347).

Bu sosyal mesafe ölçeğinde katılımcıların hazırlanan maddelere vereceği cevaplarla beraber tutumlarında da farklı derecede oranların olacağı görüşü Bogardus'un bir varsayımı olarak görülmektedir. Aynı zamanda ölçekle elde edilmek istenen diğer bir husus ise bir nesneye olan yakınlık veya uzaklık durumunun o nesneye karşı takınılan olumlu veya olumsuz tutumla ilgili olduğu hususudur (Sencer ve Sencer, 1978). Ölçek, sınıflama özelliğini taşıırken bu özelliğin gruplar arasındaki uzaklıkla olan ilişkisi sadece “% ve frekans” ile hesaplanmakta ve elde edilen veriler buna dayalı olarak yorumlanmaktadır (Aziz, 1990).

Sosyal mesafeler üzerinde çalışmalar yapmak karmaşık bir durum olarak görülse de sosyal bilimler alanında son zamanlarda bu şekilde yapılan çalışmalar ilgi çekici durmaktadır. Karmaşık olma durumu ölçekte hazırlanan maddeler itibariyle katılımcıların maddelere neyi düşünerek cevap verdiğinin bilinmemesi ile ilgilidir. Örneğin maddelere cevap veren kişilerin içinde bulunduğu ulusu beğenip beğenmediği veya ulus içindeki gruplara olan bakışının karmaşıklığını ortaya çıkarmak zor olabilir.

Maddelere cevap veren kişi bir ulusu ve içinde bulunan bir sınıfı istemediği için değil de tanımadığı için sosyal mesafeyi isteyebilir (Nunnally, 1959: 307).

Araştırma için ölçek çalışması öncesinde farklı kültürlerle birlikte yaşam ve çokkültürlölük alanında yeterli literatür taraması yapılmıştır. Ölçekte kullanılacak ifade ve cümleler belirlenmiştir. Asgari 80 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuş ve bu soruların alanında uzman olanların görüşleri doğrultusunda soru havuzundan 46 soru seçilerek “Bogardus’un Orijinal Ölçeği” çerçevesince çokkültürlölük tutum ölçeği belirlenmiştir.

Araştırmanın nitel kısmı için yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” hazırlanmış ve onunla verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir. “Görüşme Formu” öncelikle araştırmacı tarafından hazırlanmış bu aşamada bir alan uzmanı, bir dil uzmanı ve bir ölçme- değerlendirme uzmanı tarafından incelenmiştir. Çalışma esnasında da bir grup üzerinde deneme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Deneme görüşmelerinden ve pilot uygulamadan sonra gerekli düzeltmeler yapılmış görüşme formuna ve çokkültürlölük tutum ölçeğine son hali verilmiştir.

6.4.VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma kapsamında kuramsal çerçeve ve literatür kısmı 03.03.2019-07.10.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmalarında nicel ve nitel uygulamalar ise 08.10.2019-10.03.2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Verilerin elde edilmesi adına gençler için saha çalışmasında bir arada yaşam ölçekleri kullanılmış sonrasında da nitel görüşme formları katılımcılarla yüz yüze not alınarak hazırlanmıştır. Hem nicel ölçeklerde hem de görüşme formlarında gençlerin muhafazakâr ve seküler olup olmadıklarını belirlemek amacıyla ön maddeler bırakılmış 400 muhafazakâr ve 400 seküler gence ulaşana kadar saha alanında 1157 kişiye ölçek uygulaması yapılmıştır. Oran itibariyle istenilen sayıda muhafazakâr ve seküler genç bireye ulaşıldığında saha çalışmasına son verilmiştir. Ölçeklerin ve nitel görüşme formlarının sahada uygulanmasına Ankara ilinden başlanmış daha sonra Antalya ilinde devam edilerek çalışma sonlandırılmıştır.

6.5. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada iki il ve farklı sekiz mahalle üzerinde nicel ve nitel verileri değerlendirmede durum araştırması yapılmıştır. Saha çalışmasında kullanılan karma araştırma modeli ile ilgili elde edilen veriler durum araştırması ile ele alınmıştır. Durum araştırması bir sosyal birim araştırmasıdır ve amaç araştırmanın yapıldığı yer ve durum üzerinden bütünlüğü ele alarak irdelemektir (Payne ve Payne, 2004: 31). Durum araştırmasında yapılacak olan incelemeler veya değerlendirmeler insanlar, gruplar veya bölgedeki gerçekleşmiş olan olayları irdeleyebilir (David ve Sutton, 2004: 111).

Creswell'e (2013: 97) göre de durum araştırmasında birden fazla mekânın belli bir amaç doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ele alınması "çoklu durum" araştırmasına girmekte ve birden fazla mekân üzerinde yaşanan olgu, olay ve insanların ilişkileri irdelenmektedir. Antalya ve Ankara illerinde farklı sekiz mahallede gençlerin muhafazakâr ve seküler olma durumlarının yanında sosyo ekonomik düzeyleri de dikkate alınarak farklı kültürlerle bir arada yaşama bakış açıları karşılaştırılmaktadır.

Araştırmada ilk başta alt problemler ve elde edilen veriler için normallik testleri kullanılmış ve elde edilen sonuçların hiçbirisi normal dağılıma uymadığı için alt problemler için parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Parametrik olmayan testler alt problemler hakkında hiçbir ön yargı veya şartların bulunmadığı ve bir yargıya dayanmayan testlerdir. Bu çalışmada da parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U ve Kolmogorov-Smirnov testleri kullanılmıştır.

Kolmogorov-Smirnov testi Rus matematikçi Simirnov ve İstatikçi Kolmogorov eliyle oluşturulmuş testler olduğu görülmektedir. 1933 yılında Kolmogorov tek bir örnek için uyum iyiliği testini önerirken Simirnov ise iki bağımsız örnek için uyum iyiliğini belirleyen bir testi geliştirmiştir (Bircan, Karagöz ve Kasapoğlu, 2003: 73). Frekans aralığı ile belli bir yükseklik veya bir alt limit şartı olmadığı için Kolmogorov-Smirnov testinin uygulaması kolaydır (Kartal, 1998, akt; Bircan vd., 2003: 73).

Kolmogorov-Smirnov uyum iyiliği testi örneklemelerden elde edilen verilerin deneysel anlamda bir grubun dağılımıyla uyumlu olup olmadığını değerlendirmede kullanılmaktadır (Üstündağ, 2005: 2).

Mann Whitney U testinde de verilerin dağılımı konusunda bir şart olması gerekmemektedir. Bunun yanında tesadüf bir şekilde verilerin toplanması gereken bu testte bağımsız iki grubun aynı dağılıma sahip popülasyondan geldiği varsayımı test edilmektedir (Hinton, 1996; akt, Çoşkun, Altunışık, Bayraktoroğlu ve Yıldırım, 2015: 206).

İki grubu ele alıp tanımlayan ve iki bağımsız grubun farklı medyan değerlerine bakılan Mann Whitney U testlerinde iki bağımsız örneklemin olması gerekmektedir. İki grup arasında anlamlı farkın olup olmadığına bakılarak analizler gerçekleştirilmektedir (Üstündağ, 2005: 4).

Kruskal Wallis testi ise tek yönlü varyans analizi olarak bilinmekle üç ya da daha fazla grubun karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Uygulama olarak da Mann Whitney U testine benzerdir (Çoşkun vd., 2015: 212).

Bogardus'un sosyal mesafe ölçeğinden dönüştürülen “Bir Arada Yaşam Ölçeği” adı verilen nicel çalışma ölçeğinde ve farklı değişkenlere göre yapılan diğer ölçeklerde “Cronbach alfa” güvenirlik analizi uygulanmıştır. Uygulanan ölçeklerde maddelerin iç tutarlılık ölçüsünü belirleyen Cronbach Alfa Güvenirlik analizleri, maddelerin homojenlik yapısını ve maddeleri sorgulamak için yapılır. Sıklıkla likert tipi ölçeklerde kullanılan Cronbach Alfa Güvenirlik analizi, sonuçları yorumlama itibarıyla şu veriler ışığında değerlendirilmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19);

$0 < R_2 < 0.40$ ise güvenilir değil,

$0.40 < R_2 < 0.60$ ise düşük güvenirlikte,

$0.60 < R_2 < 0.80$ oldukça güvenilir,

$0.80 < R_2 < 1$ ise yüksek güvenirliktedir.

Çalışmada verileri analiz etmede SPSS 25 programı kullanılmıştır. Sonrasında elde edilen veriler yüzdeler dilime çevrilerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın nitel kısmında ise veriler söylem analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Söylem analizi; elde edilen verileri sınıflama, yorumlama, okuma ve yapılandırma aşamalarından oluşmaktadır ve farklı görüşlere ait içerikleri değerlendirmede kullanılır. Ortaya konan görüşlerde baskın olan ifade veya kavramlardan yola çıkılarak ilişkilendirmeler yapılmaktadır (Baş ve Akturan, 2008: 33).

Barker ve Galasainski'nin Dijk'ten (1997) aktardığına göre (2001: 64) söylem analizinde genellikle katılımcıların söylemlerin doğallığına dokunulmadan ele alınır ve söylemlerin birinin çıkarılmamasına dikkat edilir. Bunun yanında önemli ilkelerinden biri de bireyin neleri ifade ettiğinin yanında neyi ihmal ettiği veya görmezden geldiğinin de belirtilmesidir.

6.6. BULGULAR

6.6.1. Nitel Görüşme ile Elde Edilen Bulgular

Saha çalışmamızda ilk başta nicel ölçekler uygulanmış ve nicel veriler elde edilmiş olmasına rağmen çalışma içerisinde sıralamada nitel verilere öncelik verilmiştir. Bu düzenleme çalışmanın ana kitlesini ilgilendiren muhafazakâr ve seküler gençler hakkında temel bilgilerin görülmesi ve nicel çalışmaların daha anlaşılır olması için yapılmıştır. Nitel çalışmalarda gençlerin farklı kültürlerle olan ilişkisi ele alınmış olsa da muhafazakâr ve seküler gençlerin edindikleri dünya görüşü ve siyasal sosyalleşme süreçleri kendi anlatımları ile göz önüne konmuştur.

Ankara ve Antalya illerinde toplam 20 genç bireyle yüz yüze derinlemesine nitel görüşme yapılmıştır. Muhafazakâr ve seküler ayrımın yanında kız-erkek ayrımının da orantılı olmasına dikkat edilmiştir. Her ilde katılımcıların yarısı erkek yarısı kadın olacak şekilde saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Ankara'da ve Antalya'da çalışma için belirlenen 8 mahallede en az bir kişi ile nitel görüşme yapılmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılarla görüşmeler not alınmış ve notlar onlarla tekrar paylaşıldıktan sonra çalışma için düzenlemeye gidilmiştir. Katılımcıların isimleri kullanılmamış, yaşadıkları il, cinsiyetleri ve benimsedikleri dünya görüşleri belirtilmiştir.

Ankara'da yapılan nitel görüşmelerde muhafazakâr olduğunu belirten 5 gençten 4'ü dindar olduğunu da belirtirken bu durumun Antalya'da 5 kişiden 2 kişiye düştüğü belirlenmiştir. Yani Ankara'da yaşayan gençlerin Antalya'daki gençlere oranla muhafazakârlığı dindarlıkla bir gördükleri tespit edilmiştir. Ankara'da seküler olduğunu belirten 5 gencin 5'i de laik olduğunu belirtirken aynı oran Antalya'da da karşımıza çıkmıştır.

Genel anlamda ele aldığımızda nitel görüşme yapılan 10 muhafazakâr gençten 6'sı dindar olduğunu da belirtirken seküler olduğunu söyleyen gençlerin hepsi aynı zamanda laik olduğunu belirtmiştir. Bu durum ülkemizde seküler gençler açısından sekülerizm ile laikliğin bir bütünmüş gibi algılandığını göstermektedir. Muhafazakâr olduğunu belirten gençlerin yarısından fazlası da muhafazakârlık ile dindarlık kavramını bütünleştirerek aynı anlamda kullandıklarını göstermişlerdir.

Nitel görüşmenin ikinci sorusunda gençlere “*Muhafazakâr ve seküler ideolojileri benimsemelerinde en etkin faktörün hangisi olduğu?*” sorulmuş şıklarda; aile, okul-egitim, arkadaşlar ve çevre, kitle iletişim araçları, siyasal parti ve kuruluşlar, internet-sosyal medya ve makale-dergi vb. unsurlara yer verilmiştir.

Ankara ilinde yapılan görüşmelerde seküler olduğunu belirten 5 gencin 4'ü aileyi 1. sıraya koyarken kalan bir kişinin okul ve eğitim şikkını işaretlediği görülmüştür. Muhafazakâr olduğunu belirten 5 gencin ise aile şikkını 1. sıraya koydukları belirlenmiştir. Antalya ilinde ise muhafazakâr olduğunu belirten gençlerin 5'i en etkin faktör olarak aileyi işaretlerken seküler olduğunu belirten gençlerin 3'ü aile, 2'si ise okul ve eğitim şikkını işaretlemiştir.

Genel anlamda dile getirmek gerekirse muhafazakâr ve seküler gençlerin ideolojilerini benimseme de en etkin faktörün aile olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise okul-egitim faktörünün geldiği görülmektedir. Özellikle gençlerden muhafazakâr olduğunu belirtenlerde aile faktörünün seküler olduğunu belirten gençlere göre daha etkin olduğu görülürken seküler gençlerde aileden sonra eğitim ve okul faktörünün önemli olduğu görülmektedir.

“*Doğdunuz ve içinde bulunduğunuz aile ve sosyal ortamda edindiğiniz siyasal ideolojiden hiç uzaklaştığınız bir zaman dilimi oldu mu? Yoksa bu yaşınıza kadar aileniz ve sosyal çevrenizle siyasal ideoloji anlamında hep aynı çizgide mi yer aldınız? Sizce siyasal açıdan aileden ve yaşadığınız sosyal çevreden farklı düşünmek veya düşünmemek seçeneklerinden hangisi doğrudur?*” sorusuna Ankara'da muhafazakâr bir genç (erkek);

“*Ailemden öğrendiğim dini ve geleneksel değerler hayatım boyunca bana yol gösterdi. Kimi zaman bu değerlerin doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulasam da küçükken bana verilen bu değerlerin kıymetli ve gerekli olduğunu zamanla anladım. İyi ki o zaman ailem bana bu*

değerleri vermiş veya öğretmiş, ileri yaşlarda bunları kabul etmem bence zor olurdu. Tamamen karşı da çıkabilirdim. Şimdi de aynı değerler doğrultusunda ilerliyorum. Zaman zaman ailemden farklı düşünsem de siyasal açıdan sonradan aynı noktada birleşiyoruz ve ben onların dediği noktanın doğru olduğunu görüyorum.” cevabını verirken,

Ankara’da seküler bir genç ise (kadın) aynı soruya;

“Ailemden öğrendiğim değerleri hep yaşamımda hissettim, Atatürkçü olmak bizim için önemli bir kriter. Bu açıdan hiç sorguladığım bir şey olmadı. Şu an da öyle, sorgulayacağımı zannetmiyorum.” cevabını vermiştir.

Antalya’daki muhafazakâr bir genç ise (kadın):

“Anne ve babamdan öğrendiğim dini değerleri bazen uygulamaya çalışıyorum ama bunu çoğu zaman yapamıyorum. Geleneksel değerler bence önemli ama bu dönemde tutucu gelebilir, arkadaşlar açısından onlara çok itici gelmemesi için ben yerine göre hareket etmeyi daha doğru buluyorum. Yani dini ve geleneksel unsurları yeri geldiğinde yaparsınız ama bunu her zaman yaparsanız insanlar sizi yanlış anlayabilir ve o değerlerden insanları da uzaklaştırabilirsiniz, ılımlı olmak diyorum ben buna.” derken,

Antalya’daki seküler bir genç ise (Erkek):

“Ailemden öğrendiğim değerleri hep hayatımda uyguladım, tabi her şeyi çevremdeki insanlarla aynı düşünmüyorum ama pek bir fark da yok. Ama artık benle aynı düşünen insanların varlığı bazen sıkıyor beni, farklı insanlarla da görüşsem bile ailemden aldıklarımı etkileyecek kadar değil yani, zaten o kadar oluyorsa insan kendini ve ailesini sorgulamalı, yanlış bir şeyler mi edindim diye, böyle olur mu? Nadir de olsa olabilir tabi ama bende olmadı.” demiştir.

Bu soru doğrultusunda verilen cevaplarda muhafazakâr ve seküler ailelerde büyüyen gençlerin ailelerinden öğrendikleri değerlere sadık oldukları görülmektedir. Seküler ailelerde yetişen gençlerin aileleri ile düşünme ve yaşam biçimlerinin muhafazakâr gençlere göre daha tutarlı düzeyde olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr ve dindar gençler kimi zaman aileleri ile düşüncede fikri çatışmalar yaşasalar da sonradan aileleri ile aynı noktaya geldikleri ve bundan mutlu olduklarını ifade etmişlerdir.

“Benimsediğiniz siyasal ideoloji doğrultusunda (Muhafazakâr, seküler vb. diğerleri) günlük yaşamınızda ne gibi adımlar atıyor, etkinlikler veya çalışmalar yapıyorsunuz? Açıklar mısınız? Örneğin izlediğiniz kanallar, katıldığınız sohbet ortamları veya oturmak istediğiniz

mahalle/semt gibi vb. unsurları göz önünde bulunduruyor musunuz?” sorusuna Antalya’daki seküler bir gencin verdiği cevaba baktığımızda (kadın):

“Bir kere şunu yapıyorum bilime önem veriyor, kitaplar okuyorum. Din ise kul ile Allah arasında olan bir şey. Şunu açıkça söyleyeyim ki iktidar medyasının kanallarını izlemiyorum, genellikle de sosyal medyadan takip ettiğim siyasi figür veya haber hesaplarına bakarak gündemi takip ediyorum. Oturduğumuz mahalle ve bina ise homojen değil, ama ağırlıklı olarak Atatürkçü insanlar, eğitime ve bilime önem veriyorlar. Her görüşten insanla konuşabilirim, konuşurum da önemli olan saygı bence, ama kendi görüşümde olmayan insanlarla konuştuklarım ile kendime yakın hissettiğim insanlarla konuştuklarımın derinliği veya konusu farklı tabi, Fox ve Kanal D’nin dizilerini beğeniyorum ama şu an Netflix foverim diyebilirim.” derken,

Antalya’da yaşayan muhafazakâr bir genç (erkek) aynı soruya:

“Şu an öğrenci olduğum için çok bir şey yaptığım söylenemez. Dini anlamda yapmam gerekenleri ise çok yaptığımı söyleyemem. Ama elimden geldiğince orucumu tutmaya çalışıyorum. Sosyal medyadan gündemi takip ediyorum, gazete köşe yazılarını ise daha çok internetten okumaya çalışıyorum. Oturduğumuz bina da genellikle muhafazakâr insanlar var, mahalle olarak ise her görüşten insan var diyebilirim. Ben her görüşten insanla görüşür konuşurum. Sonra onun bakışına göre de konuşmayı devam ettirir veya sonlandırım. Ama artık bizim yaştaki arkadaşların bu konuda çok katı olduğunu düşünmüyorum. Şu an TV’ye çok bakmıyorum. Genellikle dizileri internetten sonradan takip ediyorum veya Netflix’den seçtiklerimi izliyorum.” demiştir.

Ankara’da yaşayan seküler bir genç ise (kadın):

“Çok bir şey yapmıyorum, yapmama da gerek yok zaten, ailem beni bu değerler doğrultusunda yetiştirmiş, Atatürkçü, bilime önem veren. Ama kitap okumak eğer bu alanda yapılan bir etkinlikse evet, seçtiğim kitaplara bu açıdan önem verdiğimi söyleyebilirim. Tarikatlar veya dini oluşumların dışındayım, hep dışında durmaya çalışıyorum. Fox, Kanal D, Halk Tv izlediğim kanallar ama genellikle sosyal medyadan öğreniyorum gündemi. Binamızdaki ve mahallemizdeki insanlar farklı ama çoğu da Atatürkçü. Burası bence yeterli.” diye görüş belirtirken,

Ankara’da bulunan muhafazakâr bir genç (erkek) aynı soruya:

“Dini anlamda namazlarımı kılmaya çalışıyorum. Ama bazen kılamadığım oluyor. Hatta uzun bir süre ara verdiğimde görülüyor. Ama orucumu tutarım. Mahallemdeki insanlar Anadolu

insanı, binamızda öyle, muhafazakâr geneli. İzlediğim kanallar Cnn Türk, Habertürk. Kuruluş Osman sevdiğim bir dizi, kaçırırsam sonra netten izliyorum. Kendi görüşümdeki arkadaşlarla bir arada olmaktan daha mutluyum. Diğer görüşte olanlarla konuşup görüşseniz de bir noktadan sonra gitmiyor.” demiştir.

Seküler gençlerin seküler değerler doğrultusunda Atatürk’e önem vermelerinin yanında bilime de önem verdikleri görülmüştür. Muhafazakâr ve dindar gençlerin ise dini faaliyetleri veya sorumlulukları yerine getirme çabası içinde oldukları belirlenmiştir. Özellikle namaz kılmada zorlanan muhafazakâr gençlerin oruç tutma da daha istekli ve sorumluluk sahibi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Gençlerin geneli Netflix gibi yayın organlarını izlerken kendilerinden farklı görüşte olsa da insanlarla iletişim kurmaya açık ve istekli oldukları görülmektedir. Ama hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin kendisi ile aynı görüşte olmayan arkadaşları olsa da kendileri ile aynı görüşte olan arkadaşlarıyla yaptıkları sohbetler kadar konu derinleştirilmemektedir. Çoğu gencin içinde yaşadığı semt, mahalle ve apartmanların homojen yapıdan oluşmadığı görülmüştür. Buna rağmen seküler ve muhafazakâr gençler kendi görüşlerine yakın olan mahalle veya sosyal alanları seçtiklerini de belirtirken genellikle arkadaş ortamlarını bu doğrultuda belirledikleri görülmektedir. Ortak nokta olarak hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin dünya görüşleri veya yakın durdukları ideoloji doğrultusunda planlı veya programlı etkinliklerde yer almadıkları belirlenmiştir.

“Çokkültürlülük kavramı sizce ne anlama geliyor? (Genel anlam itibariyle çok farklı etnik, inanç ve düşüncedeki insanların toplum içinde bulunması ve uyumlu yaşaması olarak ifade edilebilir.) Çokkültürlülük ideolojisi bağlamında Türkiye sizce çokkültürlü bir ülke mi? İleride daha çokkültürlü bir ülke olabilir mi? İster misiniz?” sorusuna Antalya’daki muhafazakâr bir genç (kadın):

“Çokkültürlülük birçok farklı kültürün aynı toplumda yer alması bence, ülkemiz çokkültürlü bir toplum çok farklı inanç ve etnik kökenden insanlar var. Suriyelilerin gelmesi ile bence durum ilerisi için çok iç açıcı durmuyor ama yine de bir arada yaşayabilmenin yolunu bulmalıyız.” diye görüş belirtirken, Antalya’daki seküler bir genç ise (erkek);

“Farklı dinlere inanan ve farklı milliyete sahip olan insanlarımız olduğu için biz de çokkültürlü bir toplumuz ama birbirimizle iletişim halinde olduğumuz için bence bu bizde

daha belirgin. Suriyeliler de gelince daha da çokkültürlü olduk ama bu kadarının gelmesine sinir olmuyor değilim. Bence biz misafirperverliği abarttık.” diye görüşlerini belirtmiştir.

Ankara’daki muhafazakâr bir genç ise aynı soruya (kadın):

“Bence çokkültürlü bir toplumuz, bu şimdi olmadı Osmanlı’dan beri de hep öyleydi, bundan sonrada öyle olacak. İlerde ülkemize Suriyeliler gibi mülteci göçü olsun istemem ama Anadolu kültürü olarak da çokkültürlü toplum özelliğimiz sürsün .” derken,

Ankara’daki seküler bir genç (erkek):

“Evet, çokkültürlü bir toplumuz, çünkü farklılıklarımız var, Atatürkçü var, dinci var, liberal var, inanani var inanmayanı var, Laz’ı, Ermeni’si, Kürdü, Türkü var. İlerisini bilemem ama bu böyle olmalı hep.” demiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin çoğu Türkiye’nin çokkültürlü bir toplum olduğu görüşünde hem fikirdir. Bunun yanında hem fikir oldukları diğer bir konuda Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de olmalarından dolayı yaşadıkları endişedir. Aslen gençlerin Suriyelilerin Türkiye’de bulunmasından ziyade her geçen gün Suriyeli bireylerin sayısında yaşanan artıştan dolayı bir endişe yaşadıkları görülmektedir.

“Eğer size göre Türkiye çokkültürlü bir ülke ise bu çokkültürlü toplumda birlikte daha iyi bir yaşam adına neler yapılmalıdır?” sorusuna Ankara’daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Türkiye çokkültürlü bir toplum evet, uzun bir süredir de bir arada yaşıyoruz. Bence daha iyi bir yaşam için de birbirimize hoşgörü ve saygı çerçevesince davranmalıyız. Bir de kimse kimseyi inancı veya yaşam tarzı ile ötekileştirmezse daha demokratik ve yaşanabilir olabiliriz diye düşünüyorum.’ Diğer kültürlerdeki insanlarla (Ermeniler, Rumlar, vb) bizce bir sorunumuz yok ama onların ana yurtları olan Rum Kesimi ve Ermenistan’ın etkisi var, bizim bu ülkede onları biraz uzak görmemizin sebebi Ermenilerin soykırım iddiası ve Rum Devleti’nin Kıbrıs’taki emelleri diyebilirim.” derken,

Ankara'daki seküler bir genç (erkek):

“Evet, çokkültürlü bir toplumuz. Aslında tartışmaya dönüşmeden veya kavgaya meydan vermeden yaşanabilir. Bunun için birbirimizle iletişim kurma zorunluluğumuzun olduğunu sanmıyorum, iletişim sonrasında bazı tartışmalar kaçınılmaz oluyor, herkes başkalarının varlığını bilmeli ama onlarla illa da bir iletişim kuralım veya birlikte bir arada olalım gibi bir şey olmamalı. Çokkültürlü bir toplumda iletişim şart diyorsunuz ama bence iletişim bir arada yaşamaya bazen engel olur yanlış anlamalara meydan veriyor diyebilirim, iletişimi şart olmaktan çıkarabiliriz.” Aynı durum diğer kültürdeki Gayri Müslümler için de geçerli” diye görüş belirtmiştir.

Antalya'da muhafazakâr bir gençte (kadın);

“Herkes herkesi olduğu gibi kabul edip kendi yaşamını dayatmazsa bence daha iyi bir çokkültürlü toplum oluruz. Bu her alanda ama giyim, inanç, düşünce vb. 'Gayri Müslümler için de Ermeni Soykırım iddiasını asılsız olarak dünyada gündemde tutmaları, İsrail'in Filistinlilere yaptıkları gibi durumlar varken bence biz o ülkelerin yaptıklarından dolayı içimizdeki Gayri Müslümlere uzak duruyoruz, haksız mıyız bilmiyorum ama bu elde değil” diye açıklarken,

Antalya'da seküler bir genç (erkek);

“Bence insanların çoğu okumadığından böyle olumsuzluklar yaşıyor. Yani artık şunu anlamalı sadece kendi düşüncelerimize uygun olan insanlarla her zaman karşılaşamayız. Bu nedenle bir kere farklılıkları tanımamız lazım, sonrasında da saygı duymayı bilmeliyiz. ' Gayri Müslümlere gelince onlara karşı nötrüm ama bazen İsrail'in arsızlığı, Rumların İsrail ile Türkiye'yi dış politikada saf dışı bırakma çalışmaları, Ermenilerin ısrarla her ülkede soykırım iddiasını kabul ettirmeye çalışmasına da ayar oluyorum.” demiştir.

Hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin çokkültürlü bir toplumda istedikleri genel anlamda saygı ve hoşgördür. Kimsenin kimseye karışmaması gibi genel bir isteğin olduğu gençlerde birbirleriyle iletişim kurmaktansa herkes herkesin varlığını kabullensin ve birbirine saygı duysun düşüncesinin daha ağır bastığı görülmektedir. Seküler ve muhafazakâr gençlerde genel olarak Türkiye'deki Gayri Müslümlere olan uzaklığın sebebi ise Ermenistan ve Rum kesiminin Türkiye'ye karşı takındığı dış politikadaki tavırlarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Nitel görüşmelerde seküler olan 4 gençle muhafazakâr olan 2 genç sosyal hayatta Ermeni olan birini tanıdıklarını (arakadaş, komşu vb.) belirtirken seküler gençlerden 2 kişi Rum olan birini

tanıdıklarını belirtmiş, muhafazakâr gençlerden hiçbirinin ise Rum olan birini tanımadıkları görülmüştür. Ermeni ve Rum vatandaşlarını tanıyan veya arkadaşlık eden gençlerin ortak beyanı; bu vatandaşların olumsuz bir taraflarını görmedikleri, onlara olan bakış açılarının Ermenistan ve Rum kesiminin Türkiye’ye karşı dış politikada takınılan siyaset şekline etkilendiğini belirttikleri görülmüştür.

“Size göre cinsel özgürlük nedir? Nasıl olmalıdır? İçinde yaşadığımız ülke toplumunu bu açıdan değerlendirir misiniz?” sorusuna Ankara’daki seküler bir genç (kadın):

“Cinsel özgürlüğün ülkemizde olduğunu söylemek çok zor. Bence kişi tercihlerinden kendi sorumlu olmalı. Hiç kimse de bu tercihlere karışmamalı. Eşcinsellik konusu bence tartışmaya açık, ben eşcinselliği onaylayan biri değilim ama eşcinsel olanlara da karışmam veya eleştirmem. Sokaklarda veya herhangi bir restaurantta veya toplu taşıma alanlarında çiftlerin cinsellik adına ne yaptıkları önemli bir noktaya kadar belki tamam da ama cinsel özgürlük bence meydanlarda af edersiniz o işi yapmak değil yani, tercihlerinle veya neyden zevk almak istediğinle ilgili.” demiştir.

Ankara’daki muhafazakâr genç ise (erkek):

“Cinsel özgürlük bence meşru yoldan olandır. Yani evli olan çiftlerin birlikteliği anlamında. Ama günümüzde buna uygun yaşayanlar kaldı mı diye soruyorum, çok az kaldı bu şekilde birlikte olanlar. Eşcinsellik bence hastalık. Ama bunu toplumda dile getirince herkes seni nefret eken veya bir gruba karşı şiddetimi mi savunuyorsun diye eleştiriyor. Ne alakası varsa bunu da anlamak zor. Eşcinsel olanlara karışmıyorum tabi ama onaylamıyorum da çok netim yani bu konuda. Cinsel özgürlük diye bunu sokaklara meydanlara taşıyacakları bir ortam ise hayır bunu kabul etmiyorum, çocuklarımız var, gençlerimiz var, herkes bence hududunu bilmeli.” derken,

Antalya’daki seküler bir genç (kadın):

“Ülkemizde bence çok şey değişti, eskisi kadar değil, artık insanlar birbirlerine cinsel tercihleri konusunda ötekileştirici olarak bakmıyor veya tehdit görmüyor. Eşcinselliği onaylıyorum ama ben değilim yani eşcinselleri destekliyorum. Cinsel özgürlükten kasıt nedir onu anlayamadım, tercihlerse evet, sokaklarda meydanlarda insanlar sevgisini birbirine gösterebilmeli ama tabi bunun da bir sınırı olmalı.” demiştir.

Antalya’daki muhafazakâr bir genç ise (erkek) aynı soruya:

“Bence cinsel özgürlük kişiden kişiye değişir. Bana göre evli eşinle yapılanlardır. Hadi sevgilinle yapılandır da diyeyim. Ama sana göre eşcinsellik bir özgürlük müdür dersiniz asla değil derim. Tercihlerle alakalı diyorlar da işte bu da kişisel bir yorum yani, kişi kendi istediğini kendisi belirliyorsa evet bu özgürlüktür nihayetinde. Bence cinsel özgürlük kişiye bırakılmalıdır. Bunu zannedersen herkes söyleyebiliyor ama herkes eşcinselliği onaylıyor mu bence hayır, sadece herkes beni ilgilendirmez anlamında takılıyor.” diye cevaplamıştır.

Seküler ve muhafazakâr gençler arasındaki önemli görüş farklılıklarından biri de cinsel özgürlük ve eşcinsellik konularındadır. Muhafazakâr ve dindar gençler cinsel yaşama genellikle evli insanlar arasında olması gereken bir durum olarak bakarken seküler gençlerin çoğu bireyin tercihleri ile ilgili olan bir durumu ifade etmişlerdir. Bunun yanında muhafazakârların da yanında seküler gençlerin çoğu eşcinselliğe karşı “beni ilgilendirmez” görüşünde olsalarda “eşcinsel değilim” demeleri dikkat çekmektedir. Muhafazakâr ve dindar gençlerde eşcinselliği hastalık gibi görenlerin yanında “benim açımdan bu doğru değil ama beni ilgilendirmez” görüşünde olanların sayıca fazla olduğu söylenebilir. Aynı zamanda seküler ve muhafazakâr gençlerin genelinde sokaklarda veya toplulukların olduğu mekânlarda cinsel yaşamın belli bir sınırı olması gerektiğini vurgulamaları bu konuda ortak noktaları olarak belirlenmiştir.

“Muhafazakâr ve seküler bireylerin bir arada yaşama olasılığı nedir? Açıklayınız?” sorusuna Ankara’daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Aslında bir arada yaşıyoruz ama yine bir yerlerde fikirleri paylaşınca uzaklaşıyoruz birbirimizden. Özellikle inanç ve siyasal parti konuları, mesela çoğu Atatürkçü veya laik olduğunu iddia edenlerin muhafazakârları ve dindarları gerici gibi yaftalamaları çok saçma geliyor artık, saygı duyması gerekirken ötekileştirmeye başvurması zannedersen savunma mekanizması gibi. Elbet bir arada yaşayabiliriz ama artık herkesin birbirlerine karşı bakışında değişiklikler olmalı, kimse kimseyi yargılamamalı. Mesela bir arkadaşımın duymuştum dinciler falan diye, yok kitap okumuyorlarmış yok şöyleymiş, bu ne ya? Tek kitap okuyan kitle olarak sekülerlerin kendilerini görmesi biraz kabak tadı veriyor artık. Yani en son biraz saygı göstermeyi öğrenir veya yargılamamayı becerirsek bu iş daha iyi olacak gelecekte.” derken,

Ankara’daki seküler bir genç (erkek);

“Bir arada yaşama olasılığı yüksek, zaten yaşıyoruz da. Ama mesela bu iktidara nasıl oy verebiliyorlar anlamıyorum. Örneğin 18 yıldır yapılan yanlışları nasıl göremiyorlar, şaşkınlım! Hoş onlarda durmadan seçim kaybeden bir adama oy veriyorsunuz diyorlar ama

ülkenin kurucu değerleri önemli bizim için Kılıçdaroğlu değil ki... Elbet herkes istediği partiye oy verebilir ama ne bileyim bana yine de garip geliyor. Bir arada yaşama olasılığımız elbette var, kim kimi atabilir ki bu ülkeden veya kim kime üstün gelebilir diye düşünüyorum ama yine de insanlar bu ülkenin laik ve demokratik olduğunu kabullenmeli bence, tek şart bu benim açımdan.” demiştir.

Antalya’daki seküler bir genç (kadın);

“Bir arada yaşama olasılığımız bence hep var ama bazen her toplumda olan ayrışmalar bizlerde de görülebilir ama ben bunları geçici görüyorum. Bence herkes tavrını bilimsellikten ve Atatürk’ten yana koyarsa ve sonrasında neye inanırsa inansın veya nasıl yaşanırsa yaşansın sorun olmayacak.” derken,

Antalya’daki muhafazakâr bir genç (erkek);

“Olasılıktan ziyade bence bir aradayız. Herkesin birbirini kabul etmesi gerekmiyor saygı duyması gerekiyor, mesela ben çok dindar değilim ama dindarlar veya muhafazakârlar hakkında olumsuz sözler duyduğum an aşırı dindar olası geliyor bazen, bazen Atatürkçü arkadaşların konuşmaları bu ülkede hiç din olmasın mealinde gibi bu çok yanlış ama tabi dindarlara da iş düşüyor, bir kere inansın inanmasın kişinin sorumluluğu o, oruç tutar tutmaz kişiyi bağlar yani” demiştir.

Seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine olan bakış açılarında birbirlerini kabullenmekle beraber belirgin farkların olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençlerin, seküler gençlerin kendilerini gerici, dinci veya cahil gibi etiketlemelerinden çok muzdarip oldukları görülürken seküler gençlerde muhafazakâr ve dindar gençlerin kendi inançlarına veya giyimlerine karşı bakış açılarından veya dışlayıcı tavırlarından rahatsızlık duydukları belirlenmiştir. Bu farklı bakış açılarına rağmen gençlerin “Bir arada yaşıyoruz, yaşamalıyız, kabullenmeliyiz.” gibi ifadeleri bir arada yaşamaya istekli olduklarını göstermektedir. Seküler ve laik gençlerin bir arada yaşama adına bilimsellik ve laikliği-Atatürkçülüğü herkes tarafından kabullenilmesine yönelik şart koşmaları görülürken bu durum muhafazakâr gençler tarafından bir baskı aracı olarak algılanmaktadır.

“Sizce muhafazakâr ve seküler ideolojiye sahip insanlar kendi içinde bir bütün müdür? Örneğin muhafazakârları kendi içinde dindar, İslamcı, sekülerleri de kendi içinde ultra laik, Kemalist vb. gruplara ayırmak mümkün müdür? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?” sorusuna Ankara’daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Zannetmiyorum, muhafazakârlar da dindarlarda kendi içinde bütün değil, farklı cemaatler var, farklı din anlayışına sahip insanlar var. Bunun yanında muhafazakârların da gelenekleri farklı, Yörükler de ayrı değerler var, göçmenler de var, şehirden şehire değişen muhafazakârlık anlayışı var bence, mesela Erzurum ile İstanbul’daki muhafazakârlar aynı değil. Aynı durum bence Atatürkçü veya laik olduğunu söyleyenler içinde geçerli. Başörtülülerden nefret eden ultra laikler var kimisi de tam tersi başörtülü ile de arkadaşlık yapabiliyor. Bence belli bir bütünlük yok bu da çok açık.” derken,

Ankara’daki seküler bir genç (erkek);

“Dindarım veya muhafazakârım diyenlerde var bence, namaz kılanlar kılmayanlar veya da giyim tarzlarında da farklılık arz edenler var. Çok katı dindarlar var, namaz kılmayanlarla oruç tutmayanlarla konuşmuyor yani kendi gibi olmayan muhafazakârları kabul etmeyen dindarlar olabiliyor. Atatürkçüyüm diyenlerde bu kadar ayrışma olduğunu düşünmüyorum ben. Başörtülülerden nefret etmek değil de daha çok bence dini siyasete veya çıkarına alet edenlerden belki hoşlanmıyorlardır Atatürkçüler. Dini alet etmek bence geriyor insanları.” demiştir.

Antalya’daki muhafazakâr bir genç aynı soruya (kadın);

“Kendi içinde bütün değiller, Antalya’da ılıman Müslümanlar var ama bir de tam tersi kendi içine kapananlar var, ben kendimi ılıman olarak görüyorum mesela. Aynı durum laik-seküler olduğunu söyleyenler içinde geçerli, onlarda da ılıman veya herkese açık olanları var bir de tam tersi alkol almayanı medeni görmeyenler gibi uç noktalarda olanı da söz konusu.” diye cevap verirken,

Antalya’da seküler bir genç (erkek);

“Bana göre Türkiye’de dindarım veya muhafazakârım diyenlerle sekülerim veya Atatürkçü laikim diyenler bir taraftalar artık ama gençler olarak bizler bunu fark etsek de gelecekte bu durumun ortadan kalkacağını düşünüyorum, herkes bilime okumaya önem veriyor, yani ben olayı şöyle değerlendireyim; Atatürkçüler içinde veya seküler yaşamı benimseyenler arasında çok bir gruplaşma olduğunu hissetmedim ama dindarım, muhafazakârım diyenlerde bu belirgin, onlar daha çok birbirleri ile de anlaşamıyorlar. Ama tabi katı Müslüman veya yumuşak huylu dindarlar vardır, anlaşamama da bu sebeple diye düşünüyorum. Seküler olanların ise hepsi Atatürk’ü sever, bilime önem verir anlaşamadıkları ne olabilir ki?” demiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençler kendi içlerinde homojen bir yapıda olmadıklarını kabul ederken muhafazakâr ve dindar gençler kendi ideolojilerinde olan ayrışmaların daha çok farkındadır diyebiliriz. Bu farkındalığı seküler gençlerin de dile getirdiği görülmekte onlar da muhafazakâr ve dindar kesimin tek bir kitleden olduğunu düşünmemektedir. Aynı zamanda seküler gençlerde daha çok kendi içine ayrışmanın olmadığını dile getirirken bazı muhafazakâr öğrencilerin sekülerlerinde bir bütün olmadığını dile getirdikleri görülmüştür. Yani genel anlamda gençler kendi ideolojileri içerisinde yaşanan farklılaşmaların farkında iken bu durum muhafazakâr ve dindar olduğunu belirten gençlerde daha çok belirgindir.

6.6.2. Araştırmadaki Nicel Bulgular

Tablo 2- Mahalle (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Fener	12.5	10.0	15.0
Kırcami	12.5	15.8	9.2
Yeşildere	12.5	12.0	13.0
Yeni Emek	12.5	16.3	8.7
Ege	12.5	9.0	16.0
Şehit Kubilay	12.5	13.5	11.5
Bahçelievler	12.5	7.8	17.2
Subayevleri	12.5	15.5	9.5
Toplam:	%100	%100	%100

Nicel çalışmalar için her iki ilde de toplam 800 genç bireyin ölçeklerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan saha çalışmasında gençlere nicel ölçeklerde kendilerini hangi ideolojide gördüklerine veya hangi ideolojiye yakın olduklarına dair sorulan soruya verdikleri cevaplar itibarıyla yukarıdaki dağılımın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dağılıma göre Ankara ve Antalya illerinde belirlenen mahallelerin seküler ve muhafazakâr ayrımlarının doğru bir şekilde saha çalışmasına da yansıdığı

tespit edilmiştir. Her mahallede belli ve eşit sayıda yapılan ölçeklerde mahallenin seçim sonuçları çerçevesince belirlenen ideolojik yaklaşımlarının saha çalışmasında da gençler tarafından doğrulanarak dile getirildiği görülmüştür. Tablo-1. 3'e göre yukarıdan aşağı bakıldığında toplam oran üzerinden her mahallede yer alan seküler ve muhafazakâr gençlerin yüzdelik dilimi gösterilmiştir. Her iki ilde de yapılan seküler ve muhafazakâr mahalle ayrımlarının gençlerin kendi dünya görüşlerini belirtmesi ile de kanıtlanmıştır.

Tablo 3- Cinsiyet (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Kadın	46.6	39.6	53.6
Erkek	53.4	60.4	46.4

Yapılan saha çalışmasında genel itibariyle erkeklerin kadınlardan sayısal olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Erkeklerin %60,4'ü kendini muhafazakâr olarak nitelendirirken kadınların yarısından fazlası da (%53,6) kendini seküler olarak tanımlamıştır.

Tablo 4- Yaş (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
18	10.9	10.0	11.7
19	9.9	8.0	11.7
20	16.5	16.8	16.2
21	15.5	16.0	15.0
22	14.5	13.8	15.2
23	12.8	13.8	11.7
24	20.0	21.6	18.5

Saha çalışmasında ideolojik anlamda dağılıma bakıldığında muhafazakâr gençlerin en çok ortalama '24' yaş civarında oldukları görülürken seküler gençlerin ortalama en çok '20' yaşlarında yer aldığı belirlenmiştir.

Tablo 5- Eğitim (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
İlkokul ve altı	3.5	4.5	2.5
Ortaokul	13.9	13.3	14.5
Lise	63.8	66.7	60.8
Ön lisans	7.0	6.3	7.7
Lisans ve üstü	11.9	9.3	14.5

Tablo- 6’da gençlerin eğitim durumlarına bakıldığında öğrenim sayısı arttıkça seküler olma düzeyinin arttığı görülürken eğitim sevesinin düşmesi ile beraber muhafazakârlığın arttığı görülmektedir. Lise mezunu gençlerin, saha çalışmasının yarısından fazlasını oluşturduğu görülürken bu öğrencilerin çoğunun o an üniversite öğrencisi olduğu ama mezun olmadığı unutulmamalıdır. Genel olarak lise mezunu olan gençlerin kendilerini daha çok muhafazakâr olarak nitelendirdikleri görülürken seküler olduğunu belirten gençlere göre de aralarındaki farkın çok olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 7- Gelir (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
2500 TL’den az	19.1	18.0	20.2
2500-5000 TL	48.0	52.1	43.9
5001-10000 TL	24.4	21.1	27.7
10000 TL’den fazla	8.5	8.8	8.2

Tablo- 7 itibariyle gençlerin (ailelerinin aylık olarak net gelirlerinin) yarısına yakının 2500-5000 TL gelir aralığına sahip oldukları görülmüştür. Üst düzey gelire sahip gençlerin oranlarına bakıldığında muhafazakâr ve seküler gençlerin oranlarının birbirlerine yakın oldukları görülürken az bir farkla muhafazakâr gençlerin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8- Muhafazakâr veya seküler ideolojiye sahip/yakın olmanızda aşağıdaki faktörlerden hangisi etkili olmuştur? (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler	Ankara	Antalya
Aile	65.4	85.2	45.6	69.2	61.5
Arkadaş-çevre	19.9	10.8	28.9	19.0	20.8
Okul-eğitim	16.9	11.8	21.9	19.8	14.0
Makale kitap vb. unsurlar	10.5	6.8	14.2	13.5	7.5
İnternet sosyal medya vb.	9.4	8.3	10.5	12.8	6.0
Kitle iletişim araçları	3.6	2.0	5.2	4.2	3.0
Siyasal partiler ve sivil kuruluşlar	2.9	2.5	3.2	4.0	1.8
Diğer	2.8	3.0	2.5	2.0	3.5
Toplam:	%100	%100	%100	%100	%100

Gençlere hem nicel ölçeklerde hem de nitel görüşme formlarında sahip olduğu dünya görüşüne etki eden faktörlerin neler olduğu sorulmuştur. Bu çerçevede öğrencilerin siyasal sosyalleşmesinde etkin olan faktörlerin neler olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin siyasal sosyalleşmesinde etkin olan en önemli faktörün ‘aile’ olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençlerde de bu oran %85,2 iken seküler gençlerde bu oran %45,6’de kalmıştır. Siyasal sosyalleşmede etkin faktör olan ‘aile’nin seküler gençlerde oranının muhafazakâr gençlere göre düşük olduğu görülürken seküler gençlerin siyasal sosyalleşmesinde ikinci sırada etken olan faktörün ‘arkadaş ve çevre’ olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençlerin siyasal sosyalleşmesinde etkin ikinci faktör ise ‘eğitim ve okul’ dur.

Saha alanlarında bireylere uygulanan ölçeklerde “Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle.....” cümlesi etik kuralları çerçevesince genel anlamda kullanılmıştır. Bu cümleden eşcinselliğin veya eşcinsel bireylerin kastedildiği katılımcılarla paylaşılmış ve ölçek sorularını bu anlamda cevaplamaları istenmiştir.

Birlikte yaşama ölçeğinin güvenilirlik analizi

Güvenilirlik istatistikleri

Cronbach Alpha	Standartlaştırılmış maddeler temelli Cronbach Alpha	Madde sayısı
,937	,936	46

Tablo 9- Madde-toplam istatistikleri

	Madde silinirse ölçek ortalaması	Madde silinirse ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu	Madde silinirse Cronbach Alpha katsayısı
S.07.1	147,70	707,978	,398	,937
S.07.2	147,37	710,338	,441	,936
S.07.3	147,33	710,037	,476	,936
S.07.4	147,29	711,379	,457	,936
S.07.5	147,51	727,504	,078	,939
S.07.6	147,23	719,692	,248	,937
S.07.7	147,21	719,046	,270	,937
S.07.8	147,21	718,531	,274	,937
S.07.9	147,99	700,041	,477	,936
S.07.10	147,51	699,740	,597	,935
S.07.11	147,48	700,926	,581	,935
S.07.12	147,42	703,042	,577	,935
S.07.13	147,31	710,337	,433	,936
S.07.14	147,20	711,086	,481	,936
S.07.15	147,17	711,653	,473	,936
S.07.16	147,22	711,017	,438	,936
S.07.17	149,73	716,830	,290	,937
S.07.18	149,27	698,983	,523	,936
S.07.19	149,24	700,583	,503	,936
S.07.20	149,24	700,340	,497	,936
S.07.21	149,76	714,686	,354	,937

S.07.22	149,85	720,219	,259	,937
S.07.23	146,95	722,860	,230	,937
S.07.24	146,81	721,653	,364	,937
S.07.25	146,80	722,282	,352	,937
S.07.26	146,84	720,615	,360	,937
S.07.27	147,77	711,420	,339	,937
S.07.28	147,43	708,681	,454	,936
S.07.29	147,41	709,049	,440	,936
S.07.30	147,40	709,396	,447	,936
S.07.31	148,68	691,824	,532	,936
S.07.32	148,08	685,469	,641	,935
S.07.33	147,96	686,498	,644	,935
S.07.34	147,89	690,345	,600	,935
S.07.35	149,15	691,463	,606	,935
S.07.36	148,69	686,523	,657	,934
S.07.37	148,63	686,657	,649	,935
S.07.38	148,56	689,311	,613	,935
S.07.39	148,96	688,281	,628	,935
S.07.40	148,51	681,670	,712	,934
S.07.41	148,43	682,073	,712	,934
S.07.42	148,38	684,166	,681	,934
S.07.43	149,53	711,809	,311	,937
S.07.44	148,90	687,887	,562	,935
S.07.45	148,79	686,532	,567	,935
S.07.46	148,72	684,987	,583	,935

Ölçek istatistikleri

Ortalama	Varyans	Std. Sapma	N
----------	---------	------------	---

151,35	734,191	27,096	46
--------	---------	--------	----

46 madde içeren ‘Birlikte Yaşama Ölçeği’nin değerleri 0 ile 1 arasında değişen Cronbach Alpha katsayısı 0,937 olarak hesaplanmıştır. Bu oran doğrultusunda ölçeğin maddelerinin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 10- Normallik testi

	Kolmogorov-Smirnov test istatistiği	p değeri
S.07.1	0.244293	,000
S.07.2	0.304205	,000
S.07.3	0.300281	,000
S.07.4	0.323609	,000
S.07.5	0.267939	,000
S.07.6	0.290208	,000
S.07.7	0.283746	,000
S.07.8	0.288283	,000
S.07.9	0.227706	,000
S.07.10	0.291745	,000
S.07.11	0.315282	,000
S.07.12	0.316065	,000
S.07.13	0.288416	,000
S.07.14	0.282062	,000
S.07.15	0.290133	,000
S.07.16	0.301865	,000
S.07.17	0.392635	,000
S.07.18	0.268354	,000
S.07.19	0.258093	,000
S.07.20	0.266059	,000
S.07.21	0.391312	,000

S.07.22	0.422344	,000
S.07.23	0.298456	,000
S.07.24	0.350763	,000
S.07.25	0.359324	,000
S.07.26	0.342122	,000
S.07.27	0.227694	,000
S.07.28	0.308429	,000
S.07.29	0.317929	,000
S.07.30	0.319188	,000
S.07.31	0.190792	,000
S.07.32	0.248763	,000
S.07.33	0.265716	,000
S.07.34	0.288392	,000
S.07.35	0.255932	,000
S.07.36	0.167425	,000
S.07.37	0.16784	,000
S.07.38	0.173315	,000
S.07.39	0.229043	,000
S.07.40	0.191291	,000
S.07.41	0.205346	,000
S.07.42	0.204279	,000
S.07.43	0.372321	,000
S.07.44	0.262995	,000
S.07.45	0.260048	,000
S.07.46	0.257231	,000
Birlikte yaşama ölçeği	0.04116	,003
Muhafazakârlara karşı tutum ölçeği	0.201699	,000
Sekülerlere karşı tutum ölçeği	0.158897	,000

46 ölçek maddesinden oluşan birlikte yaşama ölçeği, muhafazakârlara karşı tutum ölçeği ve sekülerlere karşı tutum ölçeği gibi birçok ölçeğin verilerinin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını test etmek için H0 testi uygulanmıştır. Hiçbir değişkenin normallik varsayımını sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle ortalamalar arasındaki farklar için parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Nicel çalışmalarda elde edilen veriler çalışmanın alt problem maddeleri ile beraber ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmiştir. Böylece ölçeklerle ilgili alt problem maddeleri düzenlenmiş ve bulgular alt problem maddeleri ile ele alınmıştır.

Alt problem 1;

H0: Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri muhafazakâr ya da seküler olmalarına göre değişmemektedir. Farklı kültürlere seküler ve muhafazakâr gençlerin bakış açılarında normallik testine göre fark yoktur.

Mann-Whitney ve İki Bağımsız Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testine göre ise;

Sıralamalar					
	İdeolojik yakınlık	N	Ölçek Ortalaması	Ortalama sıralama	Sıralamalar toplamı
Birlikte yaşama ölçeği	Muhafazakâr	399	144,09	335,35	133804,00
	Seküler	401	158,56	465,33	186596,00
	Toplam	800			

Birlikte yaşama ölçeği	
Mann-Whitney U	54004,000
Wilcoxon W	133804,000
Z	-7,955
Asimptotik anlamlılık	,000
Kolmogorov-Smirnov Z	4,078
Kolmogorov-Smirnov p	,000

46 maddelik ölçek 46 ile 230 arasında değerler almaktadır. Muhafazakâr gençlerin ortalama ölçek puanı olan 144,09 ile seküler gençlerin ortalama ölçek puanı olan 158,56 arasındaki fark Mann-Whitney U ve Kolmogorov-Smirnov testlerine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Bir arada yaşama ölçeklerinde sosyal mesafeyi belirleme adına muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültür ve inançtaki bireylere bakış açıları ölçek maddeleri ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ölçeklerdeki maddelere verilen cevapların likert tipi maddeler ile elde edilen istatistiksel cevapları yüzdelik dilime ($X-1 * 25$ formülü ile) dönüştürülmüştür.

Yüzdelik dilimlerine çevrilerek belirlenen oranlamalara bakıldığında ölçeklerde yer alan “dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” maddelerinin oranları birbirine çok yakın ve kimi oranlarda da aynı çıktıkları için bu maddelerin ortalama oranları belirlenerek değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. “.... Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” maddesi ise her ölçekte ayrı değerlendirilmiş ve oran olarak ayrı belirlenmiştir.

Tablo 11- Bir arada yaşama ölçeği (İl/İdeolojik yakınlık)

	Genel	Ankara-Muhafazakâr	Ankara-Seküler	Antalya-Muhafazakâr	Antalya-Seküler
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.0	4.3	3.2	4.0
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	3.7	4.4	3.6	4.1
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	3.6	4.5	3.8	4.1
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	3.7	4.4	3.9	4.1
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	4.6	3.3	4.2	3.3
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.7	3.7	4.4	3.8

	Genel	Ankara-Muhafazakâr	Ankara-Sektüler	Antalya-Muhafazakâr	Antalya-Sektüler
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.7	3.7	4.3	3.8
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.7	3.7	4.4	3.8
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3.2	3.8	2.7	3.7
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.9	4.0	3.4	4.1
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.8	4.0	3.6	4.0
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.9	4.0	3.7	4.1
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	4.4	4.0	4.1	3.7
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.4	4.1	4.1	3.9
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.4	4.2	4.1	3.9
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.4	4.1	4.1	3.9
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.4	1.5	1.7	1.9
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	1.9	2.0	2.1	2.2
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	2.0	2.1	2.1	2.2
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	2.0	2.1	2.1	2.2
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.6	1.5	1.4	1.5
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.6	4.5	4.2	4.3
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.8	4.6	4.3	4.4
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.9	4.6	4.3	4.4
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.8	4.6	4.3	4.4
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.6	3.6	3.5	3.7
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	4.0	3.9	3.8	4.0
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	4.1	3.9	3.9	4.0
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.1	3.9	3.9	4.0
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	2.1	3.4	1.9	3.3

	Genel	Ankara-Muhafazakâr	Ankara-Seküler	Antalya-Muhafazakâr	Antalya-Seküler
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	2.9	3.9	2.5	3.8
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	2.9	4.0	2.7	3.9
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	3.1	4.0	2.8	3.9
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	1.8	2.5	1.8	2.7
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.3	3.0	2.2	3.2
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.3	3.0	2.3	3.3
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.4	3.0	2.5	3.4
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2.1	2.8	1.9	2.7
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.6	3.3	2.3	3.3
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	2.6	3.3	2.5	3.3
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	2.6	3.3	2.6	3.4
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.5	2.4	1.6	1.8
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	2.1	3.1	1.9	2.7
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	2.2	3.2	2.1	2.8
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.3	3.2	2.1	2.8

Tablo- 11’de Ankara ve Antalya illerinde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış düzeyleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Ankara’da yaşayan muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı %50 iken bu oran Antalya’da yaşayan muhafazakâr gençler için %55’dir. Her iki ilde yaşayan muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı ise ortalama %67,5’tir.

Ankara’da yaşayan seküler gençlerin ise muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı %57,5 iken bu durum Antalya’da yaşayan

seküler gençler içinde aynı orandadır. Her iki ilde yaşayan seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı da hemen hemen birbirleri ile aynı oranda olup bu oran %68,75’tir. Her iki ilde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin birlikte yaşama adına birbirlerine olan bakış açıları çoğunlukla olumlu düzeydedir.

Hem Ankara’da hem de Antalya’da yaşayan seküler gençlerin Alevilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’da %70, Antalya’da %67,5’tir. Bu durum her iki ilde yaşayan muhafazakâr gençler içinse sırasıyla Ankara’da %55, Antalya’da %42,5’tir.

Hem Ankara’da hem de Antalya’da yaşayan seküler gençlerin Alevilerle ‘Dostluk yapabilir, komşuluk kurabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’da %75, Antalya’da %77,5’tir. Bu durum her iki ilde yaşayan muhafazakâr gençler içinse sırasıyla Ankara’da ortalama %70, Antalya’da ise ortalama %65’tir.

Sosyal mesafe uzaklığı anlamında her iki ildeki gençlerin yarısından fazlasının Alevi bireylere büyük oranda yakın durduğu görülürken Ankara ilindeki seküler gençlerin Antalya’daki seküler gençlere oranla Alevi vatandaşlarına daha yakın mesafede olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler açısından ise durum, Antalya’daki gençlerin Ankara’daki gençlere oranla Alevi bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları belirlenmiştir.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %75 iken bu oran Antalya’da %67,5’tir. Muhafazakâr gençler açısından bakıldığında ise Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’da %85, Antalya’da %77,5’tir. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %77,5 iken Antalya’da %72,5’tir. Muhafazakâr gençler açısından bu oranlar Ankara’da %85, Antalya’da %77,5’tir.

Her iki ilde de yaşayan gençlerin Sünni bireylere olan sosyal mesafesi büyük oranda olumludur ve bu durum seküler ve muhafazakâr gençlerin oranlarında da görülmektedir. Sünni bireylere olan sosyal mesafenin daha yakın olduğu il ise Ankara’dır. Ankara’daki seküler gençlerin Antalya’daki seküler gençlere göre Sünni bireylere daha yakın olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler açısından

bakıldığında ise aynı şekilde Ankara'daki gençlerin Antalya'daki gençlere oranla Sünni bireylere daha yakın oldukları belirlenmiştir.

Suriyelilerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara'da %10 iken bu oran Antalya'da %22,5'tir. Seküler gençler açısından baktığımızda ise Suriyelilerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyenlerin oranı Ankara'da %12,5, Antalya'da ise %22,5 olarak belirlenmiştir.

Suriyeli bireylerle 'Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara'da %25 iken Antalya'da %27,5 olduğu görülmektedir. Seküler gençler için de Suriyeli bireylerle 'Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyenlerin oranı Ankara'da ortalama %27,5 iken Antalya'da bu oran ortalama %30 olarak görülmektedir.

Ankara'da 'Suriyelilerin ülkemizde olmasından memnunun.' diyenlerin oranı muhafazakâr gençler açısından %15 iken bu oranın Antalya'da da aynı olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerin 'Suriyeli bireylere vatandaşlık verilmesini onaylıyorum.' diyenlerin oranı ise hem Ankara hem de Antalya için %10'dur.

'Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.' diyen seküler gençlerin oranı Ankara'da %15 iken bu durum Antalya'da da aynı çıkmaktadır. 'Suriyeli bireylere vatandaşlık verilmesini onaylıyorum.' diyen seküler gençlerin oranı Ankara için %10, Antalya için ise bu oran %12,5 çıkmaktadır.

Bu veriler eşliğinde değerlendirdiğimizde seküler ve muhafazakâr gençlerin Suriyeli bireyleri büyük bir oranda sosyal mesafe olarak kendilerine uzak gördükleri belirlenmiştir. İl bazında değerlendirdiğimizde seküler ve muhafazakâr gençlerde de Antalya ilinin Ankara'ya göre Suriyelilere sosyal mesafe açısından daha yakın oldukları belirlenmiştir.

Her iki ilde de hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin genellikle Türklerle 'Akrabalık kurma, dostluk, komşuluk yapabilme ve aynı iş ortamında çalışabilmeye onay verenlerin oranı %88 olduğu görülmektedir. Hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin her alanda %90'a yakın bir oranla sosyal mesafe açısından Türklere yakın durdukları görülmüştür.

Kürtlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurmayı onaylıyorum.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %65 iken Antalya’da bu oran %62,5 olarak belirlenmiştir. Kürtlerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %75 iken, Antalya’da bu oran %72,5 çıkmaktadır.

Kürtlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurmayı onaylıyorum.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %65 iken bu oran Antalya’daki seküler gençler açısından %62,5 çıkmıştır. Kürtlerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin genel ortalaması Ankara’da %72,5 iken Antalya’da bu oran %75’tir.

Genel anlamda her iki ilde de seküler gençlerle beraber muhafazakâr gençlerin yarısından fazlası Kürtlere sosyal mesafe olarak yakın düzeydedir. Her iki kesimde de ortalama %68 oranında gençler, Kürtlerle olan sosyal mesafe düzeyini yakın tutmaktadır. İl bazında muhafazakâr gençler açısından sosyal mesafe olarak Kürtlere yakın duran gençlerin Ankara’da olduğu görülürken seküler gençler açısından ise Kürtlere yakın duran gençlerin Antalya’daki gençler olduğu görülmektedir.

Ateist bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %27,5 iken Antalya’da bu oran %22,5 olarak görülmektedir. Ateist bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %47,5 iken bu oran Antalya’da %42,5 olarak belirlenmiştir.

Ateist bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %60, Antalya’da ise %57,5 olarak görülmüştür. Ateist bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı ortalama Ankara’da %75, iken Antalya’da bu oran %72,5 olarak belirlenmiştir.

Ateist bireylere genel anlamda Ankara’daki gençliğin sosyal mesafe olarak yakın olduğu görülürken yine genel değerlendirmede seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre Ateist bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın durdukları belirlenmiştir.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı muhafazakâr gençlerde Ankara’da ve Antalya’da %20 oranında çıkarken Ermenilerle ‘dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %32,5, Antalya’da %34 olarak görülmüştür.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %37,5 iken bu oran Antalya’da %42,5 olarak belirlenmiştir. Ermenilerle ‘dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim’ diyen seküler gençlerin oranı ise Ankara’da %50 iken Antalya’da %57,5’tir.

Her iki il açısından da sonuçlara baktığımızda Antalya ilindeki gençlerin Ermenilere sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu görülmektedir. Yine muhafazakâr gençlere oranla her iki ilde de seküler gençlerin Ermeni vatandaşlarına karşı sosyal mesafesi daha yakındır. Her iki ilde de genel anlamda gençlerin Ermenilere olan sosyal mesafesinin uzak olduğu belirlenmiştir.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %27,5 iken Antalya’da bu oran %22,5 olarak görülmüştür. Rumlarla ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı ise Ankara’da %40 iken bu oran Antalya’da %37,5’tir.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %45, Antalya’da ise %42,5’tir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da ortalama %57,5 çıkarken Antalya’da da aynı oranın olduğu belirlenmiştir.

Her iki ilde de Rumlara gençlerin büyük bir çoğunluğunun sosyal mesafe anlamında uzak olduğu görülmektedir. Ankara ilindeki gençlerin genel anlamda Rumlara daha yakın olduğu görülürken yine genelde seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre sosyal mesafe olarak Rumlara daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Her iki ilde bulunan seküler ve muhafazakâr gençlerin genel anlamda Ermeni ve Rum vatandaşlarına olan sosyal mesafeleri karşılaştırıldığında gençlerin Rum vatandaşlarına sosyal mesafe olarak daha yakın oldukları tespit edilmiştir.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %12,5 iken bu oran Antalya’daki

muhafazakâr gençlerde %15 olarak görülmektedir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı Ankara’da %30 iken Antalya’da bu durum %27,5 olarak belirlenmiştir.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı Ankara’da %35 iken bu oran Antalya’daki seküler gençlerde %20 olarak görülmektedir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin ortalama oranı Ankara’da %55 iken Antalya’da bu durum %45 olarak belirlenmiştir.

Her iki ilde yaşayan gençlerin genel anlamda cinsel yönelimi farklı olan bireylere büyük bir oranda sosyal mesafe anlamında uzak oldukları görülürken seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre sosyal mesafelerinin daha yakın olduğu görülmüştür. Seküler gençler açısından Ankara’daki gençlerin Antalya’ya oranla cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın oldukları da belirlenmiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin geneli açısından baktığımızda Suriyelilere, Ermenilere, Rumlara ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere bakış açılarında sosyal mesafe olarak büyük oranlarda uzaklıkları söz konusudur. Hangi genç grubunun yakın olduğu hususu değerlendirildiğinde ise seküler gençlerin muhafazakâr gençlere oranla sosyal mesafe olarak bu gruplara daha yakın oldukları görülmektedir.

Türkiye’de seküler ve muhafazakâr gençlerin çokkültürlülük (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ile ilgili düşünceleri muhafazakâr ve seküler olmalarına göre değişip değişmediği yapılan ölçek analizleri ile ortaya konmuştur. Bunun yanında muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlere olan bakış açıları da genel anlamda ele alınan bir arada yaşam ölçeği ile değerlendirilmiştir.

Tablo 12- Genel- Bir arada yaşama ölçeği (1-5 arası ortalama puanlar)

	Ortalama Puan	Muhafazakâr	Seküler
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.1	4.2
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	3.7	4.3
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	3.7	4.3
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	3.8	4.3
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	4.4	3.3
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.5	3.7
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.5	3.8
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.5	3.8
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3	3.7
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.6	4
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.7	4
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.8	4
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	4.2	3.8
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.3	4
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.3	4.1
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.2	4
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.6	1.7
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	2	2.1
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	2.1	2.2
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	2.1	2.2
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.5	1.5
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.4	4.4
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.6	4.5
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.6	4.5

	Ortalama Puan	Muhafazakâr	Seküler
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.5	4.5
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.5	3.6
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	3.9	3.9
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	4	3.9
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4	3.9
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	2	3.3
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	2.7	3.9
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	2.8	4
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	3	4
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	1.8	2.6
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.2	3.1
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.3	3.1
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.4	3.2
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2	2.8
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.4	3.3
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	2.5	3.3
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	2.6	3.3
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.5	2.1
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	2	2.9
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	2.1	3
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.2	3

Tablo-12'ye baktığımızda muhafazakâr ve seküler gençlerin genel anlamda sosyal mesafe uzaklıklarının tespitine yönelik veriler görülmektedir. Genel olarak 800 genç birey üzerinden yapılan sosyal uzaklık mesafe analizlerine baktığımızda;

Seküler görüşe sahip bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen muhafazakâr gençlerin oranı %52, 5 iken, seküler bireylerle 'Dostluk kurabilirim,

komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı ise %67,5 olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerin çoğunluğu seküler gençleri ötekileştirmeden akrabalık ve evlilikten daha çok arkadaş olma, komşuluk yapma ve aynı iş ortamında çalışmayı daha çok istedikleri görülmektedir.

Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı %57,5 iken muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen seküler gençlerin oranı da %70 olarak görülmüştür. Bu verilere göre seküler gençlerin muhafazakâr gençlere muhafazakâr gençlerin seküler gençlere olan mesafesinden daha yakın oldukları belirlenmiştir. Aynı zamanda hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin birbirlerini ötekileştirmedikleri ve bir arada yaşamaya yönelik isteklerinin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Muhafazakâr gençlerin Alevi olanlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı %50 iken, seküler gençlerin Alevi olanlarla ‘evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim’ diyenlerinde ise oran %67,5 olduğu görülmektedir.

Muhafazakâr gençlerde Alevilerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin ortalama oranı %67,5 iken bu oran seküler gençlerde %75 olarak görülmektedir. Bu verilere baktığımızda seküler ve muhafazakâr gençlerin Alevi bireyleri ötekileştirmedikleri görülürken Alevilere sosyal mesafe olarak yakın olanların seküler gençler olduğu belirlenmiştir.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı %80 olarak görülürken bu oran seküler gençlerde %70 olarak belirlenmiştir. Sünni olan bireylerle ‘dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı ortalama %82 iken, Sünni bireylerle ‘dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim’ diyen seküler gençlerin oranı %75’ tir. Bu verilere göre muhafazakâr ve seküler gençlerin Sünni bireyleri büyük oranda ötekileştirmedikleri görülürken Sünni bireylere sosyal mesafe olarak yakın olan gençlerin muhafazakâr gençler olduğu belirlenmiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin Suriyelilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı Muhafazakâr gençlerde %15 olarak görülürken bu oran seküler gençlerde %17,5 olarak belirlenmiştir. Suriyelilerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk

yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı muhafazakâr gençlerde %27,5 iken seküler gençlerde bu oran %30 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında ‘Suriyeli bireylerin ülkemizde bulunmasından memnunum.’ diyen gençlerin oranı seküler ve muhafazakâr olduğunu söyleyen gençlerde %15 düzeylerindedir. Muhafazakâr gençlerin de seküler gençlerin de ‘Suriyelilere vatandaşlık verilmesini onaylıyorum.’ diyenlerin oranı %12,5 olarak tespit edilmiştir. Bu verilere göre muhafazakâr ve seküler gençlerin büyük çoğunluğu Suriyeli bireyleri ötekileştirmiş ve sosyal mesafe olarak ise kendilerine uzak hissetmişlerdir. Karşılaştırma yapıldığında ise seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre Suriyeli bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın oldukları görülmektedir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin %87-90 aralığında ‘Türklerle evlilik yoluyla akraba olabilirim.’ dedikleri görülürken yine aynı oranda da ‘Türklerle dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ dedikleri görülmektedir. Her iki grubun da en yakın olduğu kesmin Türkler olduğu görülmektedir.

Muhafazakâr gençlerin Kürt olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim’ diyenlerin oranı %62,5 iken bu oran seküler gençlerde %65’tir. Muhafazakâr gençlerde ‘Kürtlerle dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı %75 iken bu oran seküler gençlerde %73 olarak belirlenmiştir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin Kürt olan bireyleri büyük oranda kabullendikleri ve ötekileştirmedikleri görülürken sosyal mesafe olarak ise Kürt olan bireylere akrabalık dışındaki sosyal mesafe alanlarında muhafazakâr bireylerin daha yakın durdukları görülmektedir.

Ateist bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı muhafazakâr gençlerde %25 iken bu oran seküler gençlerde %57,5 olarak görülmektedir. Ateist olan bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı %45 iken aynı durum seküler gençlerde %75 olarak görülmüştür. Ateist olan bireylere karşı muhafazakâr gençlerin sosyal mesafe uzaklığı görülürken seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre ateist bireylere daha yakın mesafede oldukları görülmektedir.

Ermeni vatandaşları ile ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı %20 iken bu durum seküler gençlerde %40 olduğu görülmektedir.

Ermenilerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin ortalama oranının %32,5 olduğu görülürken seküler gençlerde bu oranın %52,5 olduğu görülmüştür. Muhafazakâr gençlerin yarısından fazlası Ermeni vatandaşlarına sosyal mesafe olarak kendilerini uzak görürken yarısına yakın oranlarda da seküler gençlerin Ermeni vatandaşlarına kendilerini uzak gördükleri belirlenmiştir. Bunun yanında seküler gençlerin Ermeni vatandaşlarına sosyal mesafe uzaklığı muhafazakâr gençlere göre daha yakın olduğu görülmüştür.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerde oran %25 iken bu oran seküler gençlerde %45 olarak tespit edilmiştir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin ortalama oranı %37,5 iken seküler gençlerde bu oran %57,5’ tir. Sosyal mesafe uzaklığı olarak Rumlara yakın olanın seküler gençler olduğu görülürken muhafazakâr gençlerin çoğunun Rumlara karşı belli bir sosyal mesafe uzaklığında oldukları görülmektedir. Bunun yanında diğer önemli nokta ise muhafazakâr gençlerin Ermenilerden daha çok Rumlara sosyal mesafe olarak yakın durdukları tespit edilmiştir.

Cinsel yönelimi farklı olan (eşcinsel vb.) bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı %12, 5 olduğu görülürken aynı oran seküler gençlerde %27,5’ tir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerin oranı %27,5 iken aynı durumda seküler gençlerin oranının %50 olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere yönelik belli bir sosyal mesafe uzaklığında oldukları görülmektedir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylere yakın mesafede olan grubun ise muhafazakâr gençlere göre seküler gençler olduğu belirlenmiştir.

Alt problem: 2

H0: Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri cinsiyetlerine göre değişmemektedir.

Mann-Whitney ve İki Bağımsız Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testine göre ise;

		Sıralamalar			
	Cinsiyet	N	Ölçek Ortalaması	Ortalama sıralama	Sıralamalar toplamı
Birlikte yaşama ölçeği	Kadın	373	153,63	421,55	157237,00
	Erkek	427	149,35	382,11	163163,00
	Toplam	800			

Birlikte yaşama ölçeği	
Mann-Whitney U	71785,000
Wilcoxon W	163163,000
Z	-2,408
Asimptotik anlamlılık	,016
Kolmogorov-Smirnov Z	1,382
Kolmogorov-Smirnov p	,044

Kadınların ortalama ölçek puanı olan 153,63 erkeklerin ortalama ölçek puanı olan 149,35 arasındaki fark Mann-Whitney ve Kolmogorov-Smirnov testlerine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 13- Bir arada yaşama ölçeği (Cinsiyet)

	Genel	Kadın	Erkek
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.7	3.6
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	4.0	4.0
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	4.1	3.9
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.1	4.0
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	3.7	4.0
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.0	4.2
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.1	4.2
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.1	4.2
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3.4	3.3
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.8	3.8
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.9	3.8
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.0	3.9
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	4.0	4.0
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.2	4.1
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.2	4.1
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.2	4.1
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	2.1	2.0
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	2.2	2.0
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	2.2	2.0
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.6	1.4
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.4	4.4
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.5	4.5
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.5	4.6
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.5	4.5
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.5	3.6
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	3.9	4.0

	Genel	Kadın	Erkek
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.9	4.0
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.9	4.0
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	2.6	2.7
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	3.3	3.2
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	3.5	3.3
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	3.6	3.4
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	2.2	2.2
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.8	2.5
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.9	2.6
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	3.0	2.6
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2.5	2.3
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	3.0	2.7
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	3.1	2.7
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	3.1	2.8
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.9	1.8
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	2.6	2.3
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	2.7	2.4
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.8	2.5

Tablo- 13 itibariyle gençlerin bir arada yaşamaya bakış açıları cinsiyetlerine göre farklılık arz edip etmediği karşılaştırılmıştır.

Seküler bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %67,5 ile kadınlarda olduğu görülürken erkeklerde bu oran %65 olarak görülmektedir. Az farkla da olsa bu durum seküler bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenler içinde geçerli olup kadınların sayısal anlamda üstünlüğü söz konusudur.

Muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise en yüksek oranın %75 ile erkeklerde olduğu görülürken kadınlarda bu oran %67,5 olarak görülmektedir. Muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilir,

komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise ortalama oran erkeklerde %78,5 kadınlarda bu oran %73,25 olarak belirlenmiştir. Bu veriler eşliğinde seküler gençlere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin erkekler olduğu belirlenmiştir.

Alevi bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise en yüksek oranın %60 ile kadınlarda olduğu görülürken erkeklerde bu oran %57,52’ dir. Alevi bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ortalama oran kadınlarda %72,5 iken bu oran erkeklerde %70,75 olarak belirlenmiştir. Bu veriler neticesinde Alevi bireylere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken erkekler ile aralarındaki sosyal mesafe farkının az olduğu belirlenmiştir.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise erkeklerde ve kadınlarda oranların %75 ile aynı olduğu belirlenmiştir. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise ortalama oran kadınlarda %80, erkeklerde ise bu oran %77,5 olarak belirlenmiştir. Sünni bireylere olan sosyal mesafenin gençler genelinde cinsiyet ayırmaksızın hemen hemen aynı değerlerde olduğu görülürken çok az bir farkla kadınların Sünni bireylere sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmektedir.

Suriyeli bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise oranların erkeklerde ve kadınlarda %15 ile aynı olduğu belirlenmiştir. Suriyeli bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ortalama oran kadınlarda %29, erkeklerde ise bu oran %25 olarak belirlenmiştir.

‘Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.’ diyen gençlerin oranı erkek ve kadınlarda %15 ile aynı iken ‘Suriyelilere vatandaşlık verilmesini onaylıyorum.’ diyen gençlerde ise erkeklerin oranı %10, kadınların oranı da %15 olarak belirlenmiştir.

Alevi ve Sünni bireylere olan yakınlıkta olduğu gibi kadınların Suriyelilere sosyal mesafe anlamında yakın olduğu görülsede bu yakınlık Alevi ve Sünni bireylere olan yakınlık derecesi kadar yüksek değerler taşımamaktadır. Her iki cinsiyetten gençlerin

genel olarak Suriyeli bireyleri sosyal mesafe olarak kendine uzak gördükleri belirlenmiştir.

Türklerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda da erkeklerde ve kadınlarda oranların %85 ile aynı olduğu görülmektedir. Türklerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise ortalama oran kadınlarda ve erkelerde %87,5 olarak belirlenmiştir. Gençlerin geneli cinsiyet ayırt etmeksizin Türklere karşı sosyal mesafe olarak büyük oranda yakın durmaktadır.

Kürtlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %65 ile erkeklerde olduğu görülürken kadınlarda bu oran %62,5 olarak görülmektedir. Kürtlerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerde ortalama oran kadınlarda %72,5 iken erkelerde ise bu oran %75 olarak belirlenmiştir. Kürt vatandaşlarına karşı sosyal mesafe olarak erkeklerin daha yakın olduğu belirlenmiştir. Kadınlarla arasındaki sosyal mesafe farkı ise oldukça azdır.

Ateistlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise en yüksek oranın %42,5 ile erkeklerde olduğu görülürken kadınlarda bu oran %40 olarak görülmektedir. Ateistlerle ‘dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerde oran kadınlarda %62,5 erkelerde ise %57,5’ tir.

Ateist bireylere cinsiyet anlamında sosyal mesafe verilerini ele aldığımızda evlilik ile kurulan akrabalıkta erkeklerde öncülük söz konusu iken dostluk, komşuluk ve iş ortamında çalışma verilerine göre de kadınların sosyal mesafe yakınlığının erkekleri geçtiği görülmektedir.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerde oranın erkek ve kadınlarda %30 ile aynı olduğu görülmektedir. Ermenilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ise %47,5 ile kadınlar başta gelirken erkelerin oranı %40 olarak belirlenmiştir. Kadınlara göre sosyal mesafe olarak Ermenilere daha yakın durdukları söylenebilir.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerde en yüksek oranın %37,5 ile kadınlarda iken erkeklerde bu oran %32,5 olarak görülmektedir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen

gençlere baktığımızda ise ortalama oran kadınlarda %52,5 erkeklerde ise %42,5 olarak belirlenmiştir. Kadınların sosyal mesafe olarak Rum vatandaşlara daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Cinsel yönelimi farklı bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerde en yüksek oranın %22,5 ile kadınlarda olduğu görülürken erkeklerde bu oran %20 olarak görülmektedir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda ortalama oran kadınlarda %42,5 erkeklerde ise %35 olarak belirlenmiştir. Kadınların erkeklere oranla sosyal mesafe olarak cinsel yönelimi farklı olan bireylere yakın oldukları belirlenmiştir.

Gençlerin cinsiyet ayırmaksızın Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere %50’nin altında bir oranla kendilerini sosyal mesafe olarak yakın durduklarını belirttikleri görülürken büyük oranda gençlerin sosyal mesafe olarak Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı bireylere sosyal mesafe anlamında uzak oldukları belirlenmiştir. Gençler genel anlamda Ateist bireylere büyük oranda sosyal mesafe olarak uzak olduklarını beyan etseler de bu oranlar Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere olan sosyal mesafe uzaklığından daha yakındır. Cinsiyetler açısından karşılaştırıldığında genel anlamda Türkiye’de farklı kültürlerle bir arada yaşamaya kadınların erkeklerden daha olumlu baktıkları belirlenmiştir.

Alt problem: 3

H0: Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri öğrenim düzeylerine göre değişmemektedir.

Kruskal-Wallis Testine göre ise;

Sıralamalar				
	Eğitim durumu	N	Ortalama Sıralama	Ortalama Ölçek Puanı
Birlikte yaşama ölçeği	İlkokul ve altı	28	142,46	124,21
	Ortaokul	111	327,32	142,91
	Lise	510	414,25	152,68
	Ön lisans	56	453,88	157,88
	Lisans ve üstü	95	456,79	158,18
	Toplam	800		

Birlikte yaşama ölçeği	
Kruskal-Wallis H	56,484
Serbestlik derecesi	4
Asimptotik anlamlılık	,000

İlkokul ve altı, ortaokul, lise, ön lisans ve lisans- lisansüstü eğitim seviyelerine sahip gençlerin ortalama ölçek puanları arasındaki fark Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 14- Bir arada yaşama ölçeği (Eğitim)

	Genel	İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Lisans ve üstü
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	2.4	3.3	3.7	3.8	4.0
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	2.6	3.7	4.1	4.1	4.2
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	2.8	3.8	4.1	4.2	4.2
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	2.7	3.8	4.1	4.2	4.2
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	4.0	3.8	3.9	3.8	3.6
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.1	4.1	4.2	4.1	3.8
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.2	4.1	4.2	4.1	3.9
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.2	4.1	4.2	4.0	3.9
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3.1	3.2	3.3	3.7	3.6
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.5	3.7	3.8	4.1	4.0
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.8	3.7	3.9	4.1	3.9
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.8	3.8	3.9	4.1	3.9
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	3.7	3.9	4.1	4.3	3.9
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.0	4.0	4.2	4.3	4.1
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.0	4.0	4.2	4.3	4.1
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.0	4.0	4.1	4.4	4.0
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.3	1.6	1.6	1.7	1.7
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	1.3	1.9	2.1	2.3	2.3
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	1.4	2.1	2.1	2.4	2.3
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	1.5	2.0	2.1	2.4	2.2
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.1	1.4	1.6	1.7	1.7
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.1	1.4	1.6	1.5	1.4

	Genel	İlkokul ve altı	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Lisans ve üstü
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.2	4.1	4.4	4.5	4.5
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.4	4.3	4.6	4.7	4.6
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.4	4.3	4.6	4.6	4.6
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.3	4.2	4.5	4.7	4.5
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	2.7	3.6	3.6	3.9	3.8
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	3.5	3.9	3.9	4.2	3.9
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.7	3.8	3.9	4.2	3.9
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.9	3.9	3.9	4.2	4.0
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	1.5	2.3	2.7	2.8	3.2
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	1.9	3.0	3.3	3.3	3.7
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	1.9	3.1	3.5	3.4	3.7
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	2.0	3.2	3.5	3.5	3.8
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	1.2	2.0	2.2	2.4	2.5
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	1.9	2.5	2.6	2.9	3.1
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.1	2.5	2.7	2.9	3.2
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.2	2.6	2.8	2.8	3.1
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	1.2	2.1	2.4	2.6	2.7
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.0	2.6	2.9	3.1	3.2
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	2.1	2.6	2.9	3.2	3.2
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	2.2	2.6	3.0	3.1	3.2
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.5	1.7	1.8	1.9	2.0
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	1.5	2.0	2.5	2.3	2.8
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	1.6	2.2	2.6	2.4	2.9
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	1.6	2.2	2.7	2.6	3.0

Tablo- 14' teki bir arada yaşam ölçeğinde gençlerin genel anlamda eğitim durumlarına göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açıları ele alınmış ve yüzdelik dilimler belirlenmiştir.

Seküler bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %75 ile 'lisans ve lisansüstü eğitim' mezunlarında olduğu görülmektedir. En az oranın ise 'ilkokul ve altı' eğitimi alan bireylerde olduğu görülürken oranın ise %35 olduğu belirlenmiştir. Öğrenim seviyesi arttıkça seküler bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gençlerin oranında artış görülmektedir. Eğitim düzeyi 'lisans ve lisansüstü eğitim' olan gençlerin ortalama %80'ni seküler bireylerle dostluğu, arkadaşlığı ve komşuluğu kabul ederken en az oranla kabul 'ilkokul ve altı' öğrenimi gören gençlerde görülmüştür. Oran ise ortalama %42,5 olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça gençlerin seküler bireylerle 'dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim' diyenlerin oranı da artış göstermektedir.

Muhafazakâr bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gençlerde en yüksek oranın 'ilkokul ve altı' öğrenim mezunlarında olduğu görülürken oranın %75 olduğu görülmektedir. En az oranın ise 'lisans ve lisansüstü' eğitimi alan bireylerde olduğu görülürken oranın %65 olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerle 'Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen gençlerin %77,5 ile 'ilkokul ve altı' öğrenimini gören gençlerde yüksek olduğu görülürken oranın ortaokul ve lise mezunlarında pek değişmediği, 'lisans ve lisansüstü' öğrenimi görenler de ise bu oranın %70 olduğu belirlenmiştir. Yani en alt oranla en üst oran arasındaki fark ortalama %10'dur. Üniversite mezunu gençlerin muhafazakâr bireylerle olan sosyal mesafesi eğitim durumuna göre düşük olsa da bu oran yine %70 düzeylerindedir.

Alevi bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %67,5 ile 'ön lisans' mezunlarında olduğu görülmektedir. Bu oran 'lisans ve lisansüstü' alanlarından mezun olanlarda %65 iken en düşük 'ilkokul ve altı' eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %52,5' tir. Yani eğitim düzeyi en düşük gençlerin yarısından fazlası Alevi olanlarla akrabalık kurmayı kabul etmektedir. Alevilerle

‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençler en fazla %77,5 oranı ile ‘ön lisans’ mezunlarında görülürken en az oran ortalama %60 ile ‘ilkokul ve altı’ mezunlarında görülmüştür.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %82,5 ile ‘ön lisans’ mezunlarında olduğu görülürken bu oran ‘lisans ve lisansüstü’ alanlarından mezun olanlarda %72,5’ tir. En düşük oran ise ‘ilkokul ve altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %67,5 olarak belirlenmiştir. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençler en fazla %82,5 oranı ile ‘ön lisans’ mezunlarında görülürken en az oran ortalama %75 ile ‘ilkokul ve altı’ mezunlarında görülmüştür.

Suriyelilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın %17,5 ile ‘ön lisans’ ve ‘lisans- lisansüstü’ alanlarından mezun olanlarda görülmüştür. En düşük oran ise %7 ile ‘ilkokul ve altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerdedir. Suriyelilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençler en fazla %32,5 oranı ile ‘ön lisans’ ve ‘lisans- lisansüstü’ mezunlarında görülürken en az oran ortalama %10 ile ‘ilkokul ve altı’ mezunlarında görülmüştür. ‘Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnun.’ diyen gençlerin çoğu %17,5 ile ‘ön lisans ve lisans-lisansüstü’ mezunlarında görülürken en az oran %2,5 ile ‘ilkokul-altı’ mezunu gençlerde görülmektedir. ‘Suriyelilere vatandaşlık verilmesini kabul ediyorum’ diyen gençlerin çoğu %15 oranı ile lise mezunlarında görülürken, en az oran %2,5 ile ‘ilkokul ve altı’ mezunlarında görülmektedir.

Eğitim durumlarına göre verilere baktığımızda bütün alanlardan mezun olan gençlerin Suriyelilere karşı sosyal mesafe olarak büyük bir oranda uzak durdukları görülmüştür. Bu oranlar içinde ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu olan bireylerin diğer alan mezunlarına göre sosyal mesafe olarak Suriyelilere yakın durdukları belirlenmiştir.

Türklerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘ön lisans’ ve ‘lisans- lisansüstü’ alanlarda olduğu görülürken oranın %87,5 olduğu belirlenmiştir. En düşük oran ise ‘ortaokul’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %77,5 olarak görülmüştür. Türklerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin ise bütün eğitim

kademelerinde birbirine yakın düzeyde olduğu ve ortalama olarak oranın %85 olduğu belirlenmiştir.

Kürtlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘ön lisans’ mezunlarında olduğu görülürken oranın %72,5 olduğu görülmektedir. En düşük oran ise ‘ilkokul-altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %42,5 olarak belirlenmiştir. Kürtlerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin ise bütün eğitim kademelerinde birbirine yakın düzeyde olduğu ve ortalama olarak oranın %72,5 olduğu belirlenmiştir. Eğitim kademelerinden mezun olan tüm gençlerin her açıdan büyük çoğunluğu Kürtlere karşı sosyal mesafelerini yakın tutmaktadır.

Ateistlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘lisans- lisansüstü’ mezunlarında olduğu görülürken oranın %55 olduğu belirlenmiştir. En düşük oran ise %12,5 ile ‘ilkokul-altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde görülmektedir. Burada eğitim kademesi arttıkça kabul oranının arttığı görülmektedir. Ateistlerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin çoğunluğu %65 ile ‘lisans- lisansüstü’ mezunu gençlerdir. En düşük oran ise %20 ile ‘ilkokul-altı’ mezunu olduğunu belirten gençlerde görülmektedir. Eğitim oranı arttıkça gençlerin Ateist bireylere olan sosyal mesafe uzaklığı düşmektedir.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘lisans- lisansüstü’ mezunlarında olduğu görülürken oranın %37,5 olduğu belirlenmiştir. En düşük oran ise ‘ilkokul-altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %5 olarak görülmüştür. Burada da eğitim kademesi arttıkça kabul oranının arttığı görülmektedir. Ermenilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin çoğunluğu %52,5 ile ‘lisans- lisansüstü’ mezunu gençlerde görülürken en düşük oran ise %27,5 ile ‘ilkokul-altı’ mezunu olduğunu belirten gençlerde görülmüştür.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘lisans- lisansüstü’ mezunlarında olduğu görülürken oranın %42,5 olduğu belirlenmiştir. En düşük oran ise ‘ilkokul-altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde %5 olarak belirlenmiştir. Burada eğitim kademesi arttıkça sosyal mesafe

oranının düştüğü görülmektedir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin çoğunluğu %55 ile ‘lisans- lisansüstü’ mezunu gençlerde görülürken en düşük oran ise ‘ilkokul-altı’ mezunu olduğunu belirten gençlerde %27,5 olarak belirlenmiştir.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlere baktığımızda en yüksek oranın ‘lisans- lisansüstü’ mezunlarında olduğu görülürken oran %25 olarak belirlenmiştir. En düşük oran ise %12,5 ile ‘ilkokul-altı’ eğitimi aldığını söyleyen gençlerde görülmüştür. Burada eğitim kademesi arttıkça sosyal mesafe aralığının düştüğü görülmektedir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin çoğunluğu %47,5 ile ‘lisans- lisansüstü’ mezunu gençlerde görülürken en düşük oran ise ‘ilkokul-altı’ mezunu olduğunu belirten gençlerde %15 olarak belirlenmiştir.

Genel anlamda eğitim kademesi düşük olanlardan başlayarak eğitim kademesi artan gruplara doğru yönelindiğinde gençlerin Ermenilere, Rumlara, Suriyelilere, Ateistlere ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafe olarak yakın durdukları belirlenmiştir.

Alt problem: 4

H0: Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri sosyo-ekonomik düzeylerine göre değişmemektedir.

Mann-Whitney ve İki Bağımsız Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testine göre ise;

		Sıralamalar			
	Cinsiyet	N	Ölçek Ortalaması	Ortalama sıralama	Sıralamalar toplamı
Birlikte yaşama ölçeği	Düşük	400	145,02	344,67	137869,00
	Yüksek	400	157,67	456,33	182531,00
	Toplam	800			

	Birlikte yaşama ölçeği
Mann-Whitney U	57669,000
Wilcoxon W	137869,000
Z	-6,834
Asimptotik anlamlılık	,000
Kolmogorov-Smirnov Z	3,536
Kolmogorov-Smirnov p	,000

Düşük gelir düzeyine sahip mahallelerde yaşayan gençlerin ortalama ölçek puanı olan 145,02 ile yüksek gelir düzeyine (hane gelirlerine) sahip mahallelerde yaşayan gençlerin ortalama ölçek puanı olan 157,67 arasındaki fark Mann-Whitney U ve Kolmogorov-Smirnov testlerine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 15- Bir arada yaşama ölçeği (İdeolojik yakınlık/ Mahallenin gelir düzeyi)

	Genel	Muhafazakâr-Düşük	Muhafazakâr-Yüksek	Seküler-Düşük	Seküler-Yüksek
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.1	3.2	4.1	4.2
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	3.5	3.8	4.2	4.4
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	3.6	3.8	4.2	4.4
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	3.6	4.0	4.2	4.4
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	4.5	4.2	3.1	3.4
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.6	4.4	3.6	3.9
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.6	4.4	3.6	3.9
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.7	4.3	3.6	3.9
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	2.7	3.3	3.7	3.8
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.5	3.8	3.9	4.1

	Genel	Muhafazakâr-Düşük	Muhafazakâr-Yüksek	Seküler-Düşük	Seküler-Yüksek
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.7	3.7	3.9	4.1
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	3.8	3.8	4.0	4.1
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	4.3	4.1	3.7	4.0
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.4	4.2	3.9	4.2
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.4	4.1	4.0	4.2
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.4	4.0	4.0	4.1
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.5	1.6	1.6	1.8
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	2.0	2.1	1.8	2.4
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	2.0	2.1	1.9	2.4
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	2.0	2.1	1.9	2.4
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.5	1.8	1.4	1.7
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.4	1.6	1.3	1.6
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.5	4.3	4.3	4.5
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.6	4.5	4.4	4.6
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.6	4.6	4.4	4.6
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.6	4.5	4.4	4.6
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.4	3.7	3.5	3.8
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	3.8	4.0	3.8	4.1
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.9	4.0	3.8	4.1
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.0	4.0	3.8	4.1
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	1.8	2.2	2.9	3.7
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	2.3	3.0	3.5	4.3
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	2.5	3.1	3.6	4.3
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	2.8	3.2	3.6	4.3
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	1.7	1.9	2.3	2.9

	Genel	Muhafazakâr-Düşük	Muhafazakâr-Yüksek	Seküler-Düşük	Seküler-Yüksek
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.2	2.3	2.8	3.3
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.3	2.3	2.8	3.4
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.4	2.5	2.9	3.4
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2.0	2.0	2.3	3.2
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.4	2.5	2.9	3.6
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	2.5	2.6	3.0	3.6
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	2.6	2.6	3.1	3.6
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.5	1.6	1.8	2.4
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	1.7	2.2	2.3	3.5
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	1.9	2.4	2.4	3.6
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.0	2.4	2.4	3.6

Tablo- 15’ teki bir arada yaşama ölçeği verilerine baktığımızda her iki ilde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin gelir düzeylerine göre genel anlamda bir arada yaşama bakış düzeyleri belirlenmiştir.

Seküler bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlere baktığımızda gelir düzeyi düşük olanlarla gelir düzeyi yüksek olanlar arasında bakış açısı olarak belirgin bir fark görünmemektedir. Gelir düzeyi yüksek muhafazakârlarda oran %55 çıkarken düşük olanlarda bu oran %52,5 olarak görülmüştür.

Seküler bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı gelir düzeyi yüksek muhafazakârlarda %72,5 çıkarken gelir düzeyi düşük olanlarda bu oran %65 olarak görülmüştür. Gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerin oranı %60 iken gelir düzeyi düşük seküler gençlerde bu oran %52,5 olarak belirlenmiştir.

Muhafazakârlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek sekülerlerin oranı ortalama olarak %72,2 iken bu oran gelir düzeyi düşük sekülerlerde %65’tir. Muhafazakâr bireylere sosyal mesafe anlamında yakın olan gençler seküler gençlerde gelir düzeyi yüksek olanlardır.

Alevi bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakârların oranı %57,5 çıkarken bu oran gelir düzeyi düşük muhafazakârlarda %42,5 düşmüştür. Alevi bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı da hem yüksek gelirli hem de düşük gelirli muhafazakâr gençlerde %67,5 çıkmıştır. Alevilere muhafazakâr gençler içinde sosyal mesafe olarak yakın olanların gelir düzeyi yüksek olanlar olduğu görülmektedir.

Alevi bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerin oranı %70 çıkarken bu oran gelir düzeyi düşük seküler gençlerde %67,5 çıkmıştır. Alevi bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı düşük gelirli seküler gençlerde %72,5 çıkarken yüksek gelire sahip seküler gençlerde oran %77,5 olarak belirlenmiştir. Alevi bireylere sosyal mesafe olarak seküler gençler içinde yakın olanların gelir düzeyi yüksek olanlar olduğu görülmektedir.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %77,5 çıkarken düşük gelirli muhafazakârlarda bu oran %82,5 çıkmıştır. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerde oran %77,5 iken düşük gelirlielerde bu oran %82,5’tir. Sünni bireylere gelir düzeyi düşük muhafazakârların sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu görülmektedir.

Sünni bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %75 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %65 çıkmıştır. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek sekülerlerin oranı %80 iken düşük

gelirlilerde bu oran %75 olarak görülmüştür. Sünni bireylere sosyal mesafe anlamında yakın olan gençler gelir düzeyi yüksek olan seküler gençlerdir.

Suriyelilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %15 çıkarken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %12,5 çıkmıştır. Suriyelilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerin oranı %27,5 iken düşük gelirlilerde bu oran %25 olarak belirlenmiştir. Gelir durumu yüksek muhafazakâr gençler Suriyeli bireylere sosyal mesafe anlamında daha yakın durmaktadır.

Suriyelilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %20 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %15 çıkmıştır. Suriyelilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek seküler gençlerde oran %35 iken düşük gelirlilerde bu oran %22,5 olarak belirlenmiştir.

Suriyelilerin ‘Ülkemizde bulunmasından memnunum.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %20 çıkarken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %12,5 çıkmıştır. Suriyelilere ‘Vatandaşlık verilmesini kabul ediyorum.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerde oran %15 iken geliri düşük muhafazakâr gençlerde bu oran %10 çıkmıştır.

Suriyelilerin ‘Ülkemizde bulunmasından memnunum.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %17,5 iken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %10 çıkmıştır. Suriyelilere ‘Vatandaşlık verilmesini kabul ediyorum.’ diyen gelir durumu yüksek seküler gençlerde oran %15 iken gelir durumu düşük seküler gençlerde bu oran %7,5 çıkmıştır.

Gelir durumu yüksek seküler öğrenciler Suriyeli bireylere sosyal mesafe olarak yakın dururken muhafazakâr öğrencilere kıyasla seküler öğrencilerin daha yakın olması dikkat çekicidir. Muhafazakâr gençler içinde de gelir durumu yüksek olan gençlerin Suriyelilere sosyal mesafe anlamında düşük gelirli muhafazakâr gençlere göre daha yakın durdukları görülmektedir.

Gelir durumu düşük ve yüksek olan muhafazakâr ve seküler gençlerin ortalama %85'i Türklerle 'Evlilik yoluyla akrabalığı kabul ederken, dost olmayı, komşuluk yapmayı ve aynı iş ortamında çalışmayı' da benzer bir şekilde aynı oranlarda kabul etmektedir.

Kürtlerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %67,5 iken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %60 çıkmıştır. Kürtlerle 'Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen gelir durumu yüksek muhafazakârların oranı %75 iken düşük gelirlielerde bu oran %72,5 olarak belirlenmiştir. Kürtlere sosyal mesafe yakınlığı daha fazla olan gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerdir.

Kürtlerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %70 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %62,5 çıkmıştır. Kürtlerle 'Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen gelir durumu yüksek seküler gençlerde oran %77,5 iken düşük gelirlielerde bu oran %70 olarak belirlenmiştir. Kürtlere sosyal mesafe anlamında daha yakın olan gelir düzeyi yüksek seküler gençlerdir.

Ateist bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %30 çıkarken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %20 çıkmıştır. Ateistlerle 'Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerin oranı ortalama %52 iken düşük gelirlielerde bu oran %37,5 olarak belirlenmiştir. Gelir durumu yüksek muhafazakâr gençler ateist bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın durmaktadır.

Ateist bireylerle 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %67,5 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %47,5 çıkmıştır. Ateistlerle 'Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyen gelir durumu yüksek seküler gençlerde oran ortalama %82,5 iken düşük gelirlielerde bu oran %65 olarak belirlenmiştir. Seküler gençlerin geneli muhafazakâr gençlere oranla ateist bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın dururken seküler gençlerin kendi içinde gelir düzeyi yüksek olanlar ateist bireylere daha yakın durmaktadır.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %22,5 çıkarken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %17,5’ dir. Ermenilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerde oran ortalama %32,5 iken düşük gelirlilerde bu oran %32,5 olarak belirlenmiştir.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran 47,5 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %32,5 çıkmıştır. Ermenilerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek sekülerler gençlerde ortalama oran %60 iken düşük gelirlilerde bu oran %45 olarak belirlenmiştir. Seküler gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlar, Ermenilere sosyal mesafe anlamında yakın dururken aynı durum muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlarında da görülmüştür.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakârlarda oran %25 çıkarken düşük gelirli muhafazakârlarda da bu oran %25 çıkmıştır. Rumlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerde oran ortalama %37,5 iken düşük gelirlilerde de bu oran %37,5 olarak belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerde gelir düzeyinin Rumlara olan sosyal mesafe oranını etkilemediği belirlenmiştir.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %55 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %32,5 çıkmıştır. Rumlarla ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek sekülerler gençlerde ortalama oran %65 iken düşük gelirlilerde bu oran %50 olarak belirlenmiştir. Seküler gençler içinde Rumlara sosyal mesafe anlamında daha yakın duran gençler gelir düzeyi yüksek olan gençlerdir.

Muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi düşük olanların sosyal mesafesi Rumlara daha yakın iken seküler gençlerde bu durum gelir düzeyi yüksek gençlerde görülmektedir. Seküler gençlerin gelir düzeyi düşük olanların sosyal mesafesi muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi yüksek olanların mesafesinden daha yakın durmaktadır.

Cinsel yönelimi farklı bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerde oran %15 çıkarken düşük gelirli muhafazakâr gençlerde bu oran %12,5 çıkmıştır. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk

kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek muhafazakâr gençlerde oran ortalama %32,5 iken düşük gelirlielerde bu oran %20 olarak belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerde gelir düzeyi yüksek olan gençler cinsel yönelimi farklı olan bireylere daha yakın durmaktadır.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerde oran %35 çıkarken düşük gelirli seküler gençlerde bu oran %20 çıkmıştır. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gelir durumu yüksek seküler gençlerde ortalama oran %62,5 iken düşük gelirlielerde bu oran %35 olarak belirlenmiştir. Seküler gençlerde gelir düzeyi yüksek olan gençler cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın durmaktadır. Sonuç olarak hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin gelir düzeyi yüksek olan gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşama daha olumlu baktıkları belirlenmiştir.

Alt problem: 5

H0: Gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri yaşadıkları bölgeye (kıyı-Antalya, iç-Ankara) göre değişmemektedir.

Mann-Whitney ve İki Bağımsız Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testine göre ise;

		Sıralamalar			
	Cinsiyet	N	Ölçek Ortalaması	Ortalama sıralama	Sıralamalar toplamı
Birlikte yaşama ölçeği	Ankara	400	154,47	431,28	172512,50
	Antalya	400	148,22	369,72	147887,50
	Toplam	800			

Birlikte yaşama ölçeği	
Mann-Whitney U	67687,500

Wilcoxon W	147887,500
Z	-3,768
Asimptotik anlamlılık	,000
Kolmogorov-Smirnov Z	2,510
Kolmogorov-Smirnov p	,000

Ankara’da yaşayan gençlerin ortalama ölçek puanı olan 154,47 ile Antalya’da yaşayan gençlerin ortalama ölçek puanı olan 148,22 arasındaki fark Mann-Whitney U ve Kolmogorov-Smirnov testlerine göre iller arası oluşan fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 16- Bir arada yaşama ölçeği (İl)

	Genel	Ankara	Antalya
Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.7	3.6
Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	4.1	3.9
Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.0	4.1	4.0
Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.1	4.0
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	3.9	3.8
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.2	4.1
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.1	4.2	4.1
Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.2	4.1
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3.5	3.2
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.9	3.7
Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	3.9	3.9	3.8
Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.0	3.9
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	4.2	3.9
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.3	4.0
Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	4.2	4.3	4.0
Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.1	4.2	4.0

	Genel	Ankara	Antalya
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.5	1.8
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	2.0	2.2
Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	2.1	2.0	2.2
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	2.0	2.2
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.5	1.5
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.5	4.2
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.7	4.4
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.7	4.4
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.7	4.3
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.6	3.6
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	4.0	3.9
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	4.0	3.9
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.0	3.9
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	2.8	2.5
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	3.5	3.1
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	3.5	3.2
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	3.6	3.3
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	2.2	2.2
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.6	2.7
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.7	2.8
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.7	2.9
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2.5	2.3
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.9	2.7
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	3.0	2.9
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	3.0	2.9
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	2.0	1.7
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	2.6	2.3
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	2.7	2.4

	Genel	Ankara	Antalya
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.8	2.4

Tablo- 16’da bir arada yaşam ölçeğinin illere göre genel verilerine bakılmış, Ankara ve Antalya illerinin kıyı ve karasal şehir açısından karşılaştırmaları yapılmıştır.

Seküler bireylerle ‘Akraba yoluyla evlilik kurabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’daki gençlerde %67,5 iken bu oran Antalya’da %65’dir. Seküler bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’da %77,5 iken bu oran Antalya’daki gençlerde %74 olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki ölçek verilerinde de görüleceği gibi Ankara ilindeki gençlerin Antalya’daki gençlere göre çok az bir farkla da olsa seküler bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın olduğu görülmektedir.

Muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’daki gençlerde %75 iken Antalya’da bu oran %72,5’tir. Muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin ortalama oranı Ankara’da %80 iken Antalya’da bu oran %77,5’tir. Her iki ilde bulunan gençlerin muhafazakâr bireyleri büyük bir oranda benimsedikleri ve bir arada yaşamı kabullendikleri görülmektedir. Muhafazakâr gençlere sosyal mesafe olarak Ankara’daki gençlerin daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Ankara’daki gençlerin Alevilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı %65’lerde iken Antalya’da bu oran %55 olarak görülmüştür. Alevilerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı her iki ilde de artarken Ankara’da ortalama oran %72,5, Antalya’da ise %65 olarak belirlenmiştir. Her iki ilde gençlerin büyük oranda Alevilerle bir arada yaşamaya olumlu baktıkları ve istekli oldukları söylenebilir. Alevi bireylere ise genel anlamda Ankara’da bulunan gençlerin sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları belirlenmiştir.

Sünni olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranları Ankara’daki gençlerde %80 iken Antalya’da bu oran %72,5 olarak belirlenmiştir. Sünni bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin genel ortalaması Ankara’daki gençlerde %82,5 iken bu

durum Antalya’da %75’tir. Her iki ildeki gençlerin çoğunluk olarak Sünni bireylerle bir arada yaşamaya olumlu baktıkları görülürken Ankara’daki gençlerin Sünni bireylere sosyal mesafe anlamında Antalya’daki gençlerden daha yakın oldukları görülmektedir.

Suriyelilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyenlerin oranı Ankara’da %12,5 iken Antalya’da bu oranın %20 olduğu belirlenmiştir. Suriyeli bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerin oranı ise Ankara’daki gençlerde %25 iken Antalya’da bu durum %30’dur. ‘Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.’ diyenlerin oranı her iki ilde de %15 olduğu görülürken ‘Suriyelilere vatandaşlık verilmesini onaylıyorum.’ diyenlerin oranı da gençler açısından her iki ilde %12,5 olduğu görülmektedir. Antalya’daki gençlerin Ankara’daki gençlere göre Suriyeli bireylerle bir arada yaşamaya bakışı daha olumlu olsa da her iki ilde de yaşayan gençlerin Suriyeli bireylerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak uzak durdukları görülmektedir.

Hem Ankara’da hem de Antalya’da yaşayan gençlerin %88’i Türklerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ derken her iki ilde de gençlerin %90’ı Türklerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ demiştir.

Kürtlerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerin oranı her iki ilde de %65 iken Kürtlerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da %75, Antalya ise %72,5 olarak belirlenmiştir. Her iki ilde de gençlerin çoğunluğu Kürtlerle bir arada yaşama olumlu baktıkları ve sosyal mesafe olarak da Kürtlere yakın durdukları görülmüştür.

Ateist bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da %45, Antalya’da ise %37,5 olarak belirlenmiştir. Ateist bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin oranı ortalama Ankara’da %62,5 iken bu oran Antalya’da %55 olarak belirlenmiştir. Ankara’daki gençlerin Antalya’daki gençlere göre Ateist bireylerle bir arada yaşamaya daha olumlu baktıkları söylenebilirken her iki ilde de akrabalık kurma dışında ateist bireylerle dostluk, komşuluk ve aynı iş ortamında çalışmayı büyük oranda kabullenmiş oldukları görülmektedir.

Ermenilerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara ve Antalya’da %30 iken Ermenilerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin ortalama oranı Ankara’da %37,5 iken bu oran Antalya’da %43 olarak görülmektedir. Antalya’daki gençlerin Ankara’daki gençlere göre Ermenilerle bir arada yaşama daha olumlu baktıklarını söyleyebilirsek de her iki ilde de bu oran %50’nin altındadır.

Rumlarla ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da %37,5 iken bu oran Antalya’da %32,5 olarak belirlenmiştir. Rumlarla ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da ortalama %48,5 iken bu oran Antalya’da %45,8 olarak görülmektedir. Her iki ilde de gençlerin yarısından fazlası Rumlarla bir arada yaşamaya mesafeli durdukları görülmüştür. Sosyal mesafe olarak Ankara’daki gençlerin Rumlara daha yakın durdukları görülmektedir.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da %25 iken Antalya’da bu oran %17,5 olarak görülmüştür. Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyen gençlerin oranı Ankara’da %42,5 iken bu oran Antalya’da %35 olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre Ankara’daki gençlerin Antalya’daki gençlere oranla cinsel yönelimi farklı olan bireylerle bir arada yaşamaya daha yakın durdukları görülürken her iki ilde de gençlerin yarısından fazlası cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal uzaklık açısından mesafeli oldukları görülmektedir.

Sonuç olarak baktığımızda Antalya ilindeki gençlerin Suriyelilere ve Ermenilere olan bakış açıları Ankara’daki gençlere göre sosyal mesafe anlamında daha yakınken Ankara ilindeki gençlerin ise Antalya’daki gençlere göre diğer farklı kültürlere sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları görülmüştür.

Alt problem: 6

H0: Muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya yönelik birbirlerine olan bakış açılarında anlamlı bir fark var bulunmamaktadır.

Mann-Whitney ve İki Bağımsız Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testine göre ise;

		Sıralamalar			
Tutum ölçekleri		N	Ölçek Ortalaması	Ortalama sıralama	Sıralamalar toplamı
Birlikte yaşama ölçeği	Muhafazakârların Sekülerlere yönelik tutum ölçeği	399	14,31	380,33	151751,50
	Sekülerlerin muhafazakârlara yönelik tutum ölçeği	401	14,58	420,57	168648,50
	Toplam	800			

Birlikte yaşama ölçeği	
Mann-Whitney U	71951,500
Wilcoxon W	151751,500
Z	-2,500
Asimptotik anlamlılık	,012
Kolmogorov-Smirnov Z	1,768
Kolmogorov-Smirnov p	,004

Muhafazakâr gençlerle seküler gençlerin birbirlerine yönelik tutum ölçekleri 5 ile 20 arasında değerler alabilmektedir. Muhafazakâr gençlerin seküler bireylere yönelik tutum ölçeği ortalaması olan 14,31 ile seküler gençlerin muhafazakâr bireylere yönelik tutum ölçeği ortalaması olan 14,58 arasındaki fark Mann-Whitney U ve Kolmogorov-Smirnov testlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ankara ve Antalya illerinde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin belirlenen mahallelerde yoğunlukla yaşadığı varsayımı saha çalışmalarının sonucunda da doğru olduğu görülmektedir. Bunun yanında her iki ilde bu mahallelerde yaşayan gençlerin muhafazakâr ve seküler ideolojiler anlamda birbirlerine olan bakış açılarının da ayrıntılı analizlerine bakmakta faydalı olacaktır.

Tablo 17- Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	7.0	7	1	1	10	18	1	3	15
Katılmıyorum	10.1	20	2	14	12	11	4	7	11
Kararsızım	20.2	16	3	37	27	17	20	23	19
Katılıyorum	36.4	39	73	42	26	35	26	22	28
Kesinlikle katılıyorum	26.2	18	21	6	25	19	49	45	27

Tablo 17' nin verilerine baktığımızda seküler bireylerle akrabalık kurabilirim diyen her iki ildeki muhafazakâr gençlerin yaşadığı mahallelerin verileri ele alınmıştır. İki ilde de yer alan muhafazakâr gençlerin çoğunlukla yaşadığı düşünülen dört muhafazakâr mahallede toplam 400 genç bireyin verdiği cevaplar belirlenmiş ve bu mahallelerde muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle bir arada yaşamaya bakışının verileri belirlenmiştir.

Ankara'da muhafazakâr gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Subay Evleri Mahallesi'nde gençlerin %55'i 'Seküler bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.' derken kararsızların oranı %19, kabul etmeyenlerin oranı da %36 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük muhafazakâr bir mahalle olarak belirlenen Şehit Kubilay Mahallesi'nde ise 'Seküler bireylerle evlilik yolu ile akrabalık kurabilirim.' diyenlerde oran %75 olarak görülürken kararsızların %20, kabul etmeyenlerinde %5 olduğu görülmüştür.

Ankara’da sosyo ekonomik düzeyi düşük olan mahallede yaşayan muhafazakâr gençler, sosyo ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr mahallede yaşayan gençlere göre seküler bireylerle akrabalık kurmaya daha olumlu bakmaktadır.

Antalya’da muhafazakâr gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Kırcaami Mahallesi’nde gençlerin %94’ü ‘Seküler bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ derken kararsızların da kabul etmeyenlerin oranı da %3 olarak belirlenmiştir. Aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük muhafazakâr bir mahalle olarak belirlenen Yeni Emek Mahallesi’nde ise ‘Seküler bireylerle evlilik yolu ile akrabalık kurabilirim.’ diyenlerde oranın %51 olduğu görülürken kararsızların %27, kabul etmeyenlerinde %22 oranında olduğu belirlenmiştir.

Antalya’daki durum ise Ankara’nın tersi bir şekilde kendini göstermektedir. Antalya’daki sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahallede yaşayan muhafazakâr gençler sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yaşayan gençlere oranla seküler bireylere olan sosyal mesafesi evlilik ile kurulan akrabalık anlamında daha yakındır.

Hem Ankara hem de Antalya illerinde seküler bireylere ‘Evlilik ile akrabalık kurabilirim.’ anlamında sosyal mesafeyi kabullenen gençler sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan muhafazakâr gençlerdir.

Muhafazakâr gençler açısından ele alındığında iki ildeki muhafazakâr gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe olarak bakış açısı sosyo ekonomik düzeylerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 18- Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcaami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.6	3	0	1	6	13	0	2	4
Katılmıyorum	5.0	10	1	6	5	14	1	2	1
Kararsızım	11.9	11	4	20	17	13	7	9	14
Katılıyorum	49.0	57	72	73	43	39	36	33	39
Kesinlikle katılıyorum	30.5	19	23	0	29	21	56	54	42

Tablo 19- Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.1	1	0	1	4	13	0	2	4
Katılmıyorum	3.2	7	1	1	2	11	1	2	1
Kararsızım	13.0	8	3	15	21	19	9	9	20
Katılıyorum	50.4	65	72	83	43	34	34	31	41
Kesinlikle katılıyorum	30.2	19	24	0	30	23	56	56	34

Bu alt problemde muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarını belirlemede ‘Arkadaşlık kurabilirim, komşuluk yapabilirim.’ maddelerinin oranları bir arada ortalamaları alınarak hesaplanmıştır. ‘Aynı iş ortamında çalışabilirim.’ maddesi ise bağımsız olarak ele alınmış ve verileri ayrı belirlenmiştir. Bu hesaplama neden olan faktör, muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine bakış açılarında ‘Arkadaşlık kurabilirim.’ onayı ile ‘Komşuluk yapabilirim.’ onay cümlesine ölçeklerde büyük oranda aynı ve birbirine yakın cevap vermeleridir. ‘Aynı iş ortamında çalışabilirim.’ onay cümlesi ise bu alt problemde ‘Arkadaşlık kurabilirim, komşuluk yapabilirim’ onay cümlesinden ayrı ele alınmıştır. Bundaki temel sebep ise bu onay cümlesine verilen cevapların ‘Arkadaşlık kurabilirim, komşuluk yapabilirim.’ onay cümlesinden verilen cevap oranları itibarıyla belirgin bir şekilde farklılık arz etmesidir.

Ankara’da yer alan sosyo ekonomik düzeyi yüksek Subay Evleri Mahallesi’nde muhafazakâr gençlerin ortalama olarak 76,5’i seküler bireylerle ‘Dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim.’ derken kararsızların oranı %17,5 kabul etmeyenlerin oranı da %6 olarak belirlenmiştir. Aynı ilde bulunan ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir mahalle olarak belirlenen Şehit Kubilay Mahallesi’nde ise seküler bireylerle ‘Dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerde oranın %91 olduğu görülürken kararsızların %8, kabul etmeyenlerin de %1 olduğu görülmüştür.

Antalya’da yer alan sosyo ekonomik düzeyi yüksek Kırcaami Mahallesi’nde muhafazakâr gençlerin ortalama olarak %95’i seküler bireylerle ‘dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim’ derken kararsızların oranı %3,5 kabul etmeyenlerin oranı da %1,5 olarak belirlenmiştir. Aynı ilde bulunan ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir mahalle olarak belirlenen Yeni Emek Mahallesi’nde ise seküler bireylerle ‘dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim’ diyen muhafazakâr gençlerde oranın %72,5 olduğu görülürken kararsızların %19, kabul etmeyenlerin de %8,5 olduğu görülmüştür.

Bu verilere bakıldığında ise ‘Dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim.’ anlamındaki sosyal mesafe aralığında Ankara’daki sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yer alan muhafazakâr gençlerin seküler bireylere daha yakın oldukları görülürken Antalya’da bu durum yine tersi olarak belirlenmiştir. Antalya’da sosyo ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerin olduğu mahalle seküler bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın durmaktadır.

Tablo 20- Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcaami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.1	1	0	1	5	13	1	1	3
Katılmıyorum	3.6	8	1	0	2	14	1	2	1
Kararsızım	8.6	3	3	8	16	19	6	6	8
Katılıyorum	54.2	67	72	91	46	32	36	35	55
Kesinlikle katılıyorum	30.4	21	24	0	31	22	56	56	33

Ankara’da yer alan sosyo ekonomik düzeyi yüksek Subay Evleri Mahallesi’nde muhafazakâr gençlerin %88’i seküler bireylerle ‘Aynı iş ortamında çalışabilirim.’ derken kararsızların oranı %8, kabul etmeyenlerin oranı da %4 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük bir mahalle olarak belirlenen Şehit Kubilay Mahallesi’nde ise seküler bireylerle ‘Aynı iş ortamında

çalışabilirim.’ diyen muhafazakâr gençlerde %92 oranında olduğu görülürken kararsızların %6, kabul etmeyenlerin de %2 olduğu görülmüştür.

Antalya’da yer alan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Kırcaami Mahallesi’nde gençlerin %96’sı seküler bireylerle ‘Aynı iş ortamında çalışabilirim.’ derken aynı mahallede kararsızların oranı %3, kabul etmeyenlerin oranı da %1 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük muhafazakâr bir mahalle olarak belirlenen Yeni Emek Mahallesi’nde ise seküler bireylerle ‘Aynı iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerde %77 olduğu görülürken kararsızların %16, kabul etmeyenlerin de %7 olduğu görülmüştür.

Muhafazakâr gençler açısından ele aldığımızda her iki ilde de sosyo ekonomik düzeyi düşük-yüksek fark etmeksizin seküler bireylere en yakın olma hali aynı iş ortamında çalışabilme durumudur. Muhafazakâr gençlerin büyük bir oranda çoğunluğu seküler bireylerle aynı iş ortamında çalışmayı kabul etmiştir.

Her iki ilde muhafazakâr mahallelerdeki gençlerin seküler bireylerle olan sosyal mesafesine karşılık yine her iki ilde seküler mahallelerdeki gençlerin de muhafazakâr bireylere yönelik sosyal mesafeleri belirlenmiştir. Dört mahallede ayrı ayrı 100 gençle yapılan toplam 400 görüşme ile seküler gençlerin muhafazakâr bireylere sosyal mesafe bakışları değerlendirilmiştir.

Tablo 21- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcaami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	8.4	6	12	0	10	32	1	6	0
Katılmıyorum	7.4	6	7	8	7	14	1	14	2
Kararsızım	12.8	13	13	10	22	3	7	22	12
Katılıyorum	35.2	54	58	43	26	16	29	26	30
Kesinlikle katılıyorum	36.2	21	10	39	35	35	62	32	56

Ankara’da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Bahçelievler Mahallesi’nde gençlerin %58’i muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ derken kararsızların oranı %22, kabul etmeyenlerin oranı da %20 olarak belirlenmiştir. Aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler bir mahalle olarak belirlenen Ege Mahallesi’nde ise ‘Muhafazakâr bireylerle evlilik yolu ile akrabalık kurabilirim.’ diyenlerde oranın %51 olduğu görülürken kararsızların %3, kabul etmeyenlerinde %46 olduğu görülmüştür.

Antalya’da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Fener Mahallesi’nde gençlerin %75’i muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.’ derken kararsızların oranı %13, kabul etmeyenlerin oranı da %12 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler bir mahalle olarak belirlenen Yeşildere Mahallesi’nde ise muhafazakâr bireylerle ‘Evlilik yolu ile akrabalık kurabilirim.’ diyenlerde %82 olduğu görülürken kararsızların %10, kabul etmeyenlerde oranın %8 olduğu görülmüştür.

Ankara’daki sosyo ekonomik düzeyi yüksek seküler mahalledeki gençlerin muhafazakâr bireylerle akrabalığı sosyo ekonomik düzeyi düşük diğer seküler mahalleye göre daha fazla kabul ettikleri görülürken Antalya’da oranların yüksekliğinin yanında bu durum tersi sonuçlar vermiştir. Antalya’daki sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yaşayan gençler sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalleye göre muhafazakâr bireylerle akrabalık kurmaya daha isteklidir.

Tablo 22- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Eneç	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.0	2	7	0	5	15	1	2	0
Katılmıyorum	4.8	2	4	1	3	19	0	9	0
Kararsızım	7.8	7	12	4	12	12	0	11	4
Katılıyorum	42.9	61	63	57	32	28	29	38	35
Kesinlikle katılıyorum	40.6	28	14	38	48	26	70	40	61

Tablo 23- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.2	1	7	0	3	11	1	3	0
Katılmıyorum	4.9	2	3	1	4	22	0	7	0
Kararsızım	8.1	9	13	4	8	14	1	12	4
Katılıyorum	42.9	60	62	58	38	23	29	37	36
Kesinlikle katılıyorum	40.9	28	15	37	47	30	69	41	60

Ankara’da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Bahçelievler Mahallesi’nde gençlerin %78’i muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim.’ derken kararsızların oranı %11,5 kabul etmeyenlerin oranı da %10,5 olarak belirlenmiştir. Aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler bir mahalle olarak belirlenen Ege Mahallesi’nde ise muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim.’ diyenlerde oranın %53,5 olduğu görülürken kararsızların %13, kabul etmeyenlerde ise oranın %32,5 olduğu görülmüştür.

Antalya’da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Fener Mahallesi’nde gençlerin %88,5’i muhafazakâr bireylerle ‘Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilirim.’ derken kararsızların oranı %8, kabul etmeyenlerin oranı da %3,5 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük bir mahalle olarak belirlenen Yeşildere Mahallesi’nde ise muhafazakâr bireylerle ‘Komşuluk yapabilir, dostluk kurabilirim.’ diyenlerde %95 olduğu görülürken kararsızların %4, kabul etmeyenlerinde %1 olduğu belirlenmiştir.

Her iki ilde bulunan seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle akrabalık kurabilirim oranlarına göre ‘Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim.’ oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ankara’da sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahallede yaşayan

gençlerle Antalya'daki sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yaşayan gençlerin muhafazakâr bireylere olan 'Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim.' anlamındaki sosyal mesafesi daha yakın durmaktadır.

Tablo 24- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcanı	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.0	2	8	0	3	15	1	3	0
Katılmıyorum	4.1	4	2	1	2	18	0	6	0
Kararsızım	7.6	6	11	4	11	12	1	13	3
Katılıyorum	42.8	62	63	56	36	23	31	35	36
Kesinlikle katılıyorum	41.5	26	16	39	48	32	67	43	61

Ankara'da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Bahçelievler Mahallesi'nde gençlerin %78'i muhafazakâr bireylerle 'Aynı iş ortamında çalışabilirim.' derken kararsızların oranı %13, kabul etmeyenlerin oranı da %9 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler bir mahalle olarak belirlenen Ege Mahallesi'nde ise muhafazakâr bireylerle 'Aynı iş ortamında çalışabilirim.' diyenlerde %55 olduğu görülürken kararsızların %12, kabul etmeyenlerde %33 olduğu görülmüştür.

Muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak en uzak kesim, Ege Mahallesi'nde yaşayan seküler gençlerdir. Sosyo ekonomik düzeyi yüksek seküler mahalle olan Bahçelievler, muhafazakâr bireylere her alanda büyük oranlarda sosyal mesafe olarak yakın durmaktadır.

Antalya'da seküler gençlerin yoğunlukla yaşadığı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan Fener Mahallesi'nde gençlerin %88'i muhafazakâr bireylerle 'Aynı iş ortamında çalışabilirim.' derken kararsızların oranı %6, kabul etmeyenlerin oranı da %6 olarak belirlenmiştir. Bu oranların aynı ilde bulunan ve sosyo ekonomik düzeyi düşük bir mahalle olarak belirlenen Yeşildere Mahallesi'nde ise muhafazakâr bireylerle 'Aynı

iş ortamında çalışabilirim.’ diyenlerde oranın %95 olduğu görülürken kararsızların %4, kabul etmeyenlerinde %1 olduğu görülmüştür. Antalya’da ise her iki seküler mahallede yaşayan gençlerin büyük çoğunluğu muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak yakın durmaktadırlar.

Seküler ve muhafazakâr gençlerin genel anlamda ‘Evlilikle akraba olmayı’ belli oranlarda kabul ettikleri ‘Dostluk kurma, komşuluk yapabilme’ halini daha büyük oranda kabullendikleri ve ‘Aynı iş ortamında çalışma halini’ ise en yüksek oranlarda kabullendikleri belirlenmiştir. Bu durumda aşamalı bir şekilde sosyal mesafe oranlarında azalma (yakınlaşma) olduğu görülmektedir. Yani evlilik yoluyla akraba olmayı istemeyen seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirleri ile dost ve komşu olmayı istedikleri, aynı iş ortamında çalışmaya ise çoğunun olumlu yaklaştıkları belirlenmiştir.

Alt problem: 7

Muhafazakârlık ve dindarlık kavramları ile sekülerlik ve laiklik kavramları arasında gençlere göre içerik bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo 25- (İdeolojik yakınlık)

	Genel	Ankara	Antalya	Kadın	Erkek
Muhafazakâr	17.8	19.3	16.3	15.5	19.7
Muhafazakâr-Dindar	32.1	26.5	37.8	26.8	36.8
Seküler	21.1	24.5	17.8	27.1	15.9
Seküler-Laik	29.0	29.8	28.3	30.6	27.6
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 26- İdeolojik yakınlık (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Muhafazakâr	17.8	10.5	18.0	23.1	17.6
Muhafazakâr-Dindar	32.1	36.6	36.2	20.0	33.8
Seküler	21.1	23.5	17.2	25.1	26.5
Seküler-Laik	29.0	29.4	28.6	31.8	22.1

Çalışmamız da kavramların içerik olarak muhafazakârlık ile dindarlığın sekülerlik ile de laikliğin sahadaki gençler tarafından aynı anlamda kullanabileceklerini düşünmüştük. Yukarıdaki tabloların verilerine baktığımızda her iki il için de muhafazakârım diyen gençlerin genel oranı oranı 17.8 iken muhafazakârlık ile dindarlığı aynı anlamda görenlerin genel oranı %32,1'dir. Yine her iki il içinde seküler olarak kendini tanımlayanların genel oranı 21.1 iken sekülerlikle laikliği aynı anlamdaki kavramlar olarak görenlerin genel oranı %29'dur. Bu durum seküler gençlerin yarısından fazlasının sekülerliği laiklikle, muhafazakâr gençlerinde yarısından fazlasının muhafazakârlığı dindarlıkla bağdaştırdıklarını göstermektedir. Cinsiyet açısından ise muhafazakârlıkla dindarlığı aynı anlamda görenlerin oranı kadınlara göre erkeklerde fazladır. Sekülerizm ile laikliği içerik olarak aynı görenlerde ise durum tersi olup kadınların erkeklere göre sayısal üstünlüğü söz konusudur.

Gençlerin gelir durumlarına göre ideolojik olarak kavramların içeriğine bakışlarında ise farklı verilerin olmadığı görülmektedir. Seküler gençlerde de muhafazakâr gençlerde de her düzeyde gelire sahip olan gençlerin sekülerlik ile laikliği, muhafazakârlıkla da dindarlığı özdeşleştirdikleri belirlenmiştir.

7.BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. TARTIŞMALAR

Çalışmamızın nitel ve nicel anlamda elde edilen verilerine bakıldığında bu alanda önceden yapılan bazı çalışmalarla benzeyen ve farklılıklar arz eden yönleri sahip olduğu görülmektedir.

İdeolojiler homojen olmanın yanında şu ana ve geleceğe dair planlı ve istemli bir şekilde projelere sahip olan bir işlev edinmektedir. Spontane bir işlevden ziyade bilinçli bir düşünce zincirlerine sahip olan ideoloji bir toplumu belli amaç doğrultusunda harekete geçirme misyonuna öncülük etmeyi istemektedir. Bu durum ideolojiyi kültürden ayıran bir faktör olarak ön plana çıkarken kültürün gelişmesinde veya değişmesinde planlı olan bir durumdan ziyade gelişigüzel bir şekilde sürece dayalı bir ilerleme söz konusudur (Örs, 2009: 2-3). Çalışmamızda nitel görüşmelerde elde edilen bulgular neticesinde hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin çalışma yapıldığı sürede yakın durdukları ideolojiye yönelik planlı veya programlı etkinliklerde yer aldıkları görülmezken, daha çok kazanılan dünya görüşü veya ideolojinin aile ve okul yoluyla elde edildiği belirlenmiştir.

Türkiye’de dini yaşamlarını konu edinen çalışmalara baktığımızda, eğitim ile din arasında ilişkinin ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesindeki artış ile bilimsel araştırma ve sorgulama duygusunun bireyde daha da ön plana çıktığı görülmüş ve böylece üniversite öğrenimi gören bireylerde sekülerleşme düzeyinin diğer kademelerdeki bireylere göre daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye’de modernleşme sürecinin belirgin bir özelliği olarak kendini göstermektedir (Yapıcı, 2012). Çalışmamızın nicel verilerinde elde edilen sonuçlar bu durumu doğrulayacak niteliktedir. Gençlerde eğitim düzeyi arttıkça sekülerleşme eğiliminin arttığı görülmüş ve yine eğitim düzeyi arttıkça gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak yakın durdukları belirlenmiştir.

Bülbül ve Sinan'ın (2010) çalışmasında olduğu gibi bizim çalışmamızda da gençlerin muhafazakârlık ile dindarlık kavramları arasında bir bağ kurdukları görülmektedir. Bizim çalışmamızda ise farklı olarak gençlerin laiklikle sekülerizm kavramlarını da benzer anlamda kullandıkları dile getirilmiştir. Bülbül ve Sinan'ın çalışması ile örtüşen noktalardan bir diğeri de çalışmamızda gençlerin siyasal sosyalleşmesini etkileyen faktörlerdir. Bülbül ve Sinan'ın verileri sadece muhafazakâr gençler için geçerli iken elde ettiğimiz veriler hem seküler hem de muhafazakâr gençleri ilgilendirmektedir.

Bülbül ve Sinan'ın bulgularına göre Ak Partiye oy veren gençlerin %44'ü muhafazakârlık kavramını ailevi ve kültürel değerlerin korunması ile bağdaştırırken katılımcıların %32,9'u da muhafazakârlığın dini değerlerin korunması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada MHP'ye oy veren gençlerin %31,8'i muhafazakârlığı dini değerlerle ilişkilendirmiştir (2010; 190). Saha çalışmamızda elde ettiğimiz verilere göre de muhafazakâr gençlerin parti ayırmaksızın %32,1'i muhafazakârlık kavramı ile dindarlığı benzer kavramlar olarak ifade etmişlerdir. Çalışmamızda siyasal parti anlamında ayırım yapılmasa da belirlenen mahallelerde muhafazakâr gençlerin yoğunluğu Ak Parti ve MHP vb. sağ partilerin yoğunlukla oy aldığı yerlerde yapılmıştır.

Bülbül ve Sinan'ın çalışması üniversite öğrencilerini kapsarken çalışmamız 18-24 yaş arasındaki gençleri kapsamıştır. Bülbül ve Sinan'ın çalışmasında %57,6 oranında gençler için gelenek göreneklerin önemli olduğu ve bu hususta ailenin gelenek ve göreneklerin kaynağı olduğu belirtilirken (2010: 211) çalışmamızda gençlerin %65,4'ü kendi görüşlerini kazanmada aile faktörünün önemli olduğunu dile getirmiştir. Geçen on yıllık süre zarfında aile faktörünün gençler üzerinde etkisinin devam ettiği söylenebilse de Bülbül ve Sinan'dan farklı olarak gençlerde yaş sınırlamasına gittiğimiz ve çalışmayı iki ille sınırlı tuttuğumuz unutulmamalıdır.

Bülbül ve Sinan'ın eşcinsellik ile ilgili elde ettiği bulgular, çalışmamızda cinsel yönelimi farklı olan bireyler olarak dile getirilmiş ve sonuçlar itibarıyla sosyal mesafenin bu alanda varlığı tespit edilmiştir. Bülbül ve Sinan, üniversitelilerin geneli içinde %60,2'sinin eşcinsellik ve farklı eğilimlerin serbestçe yaşanmasından yana olduğunu belirtmiştir. Çalışmada kendini muhafazakâr olarak belirten gençlerin %67, 2'sinin eşcinselliği onaylamadığını, muhafazakâr olmayanların da %72, 2 oranında

onayladığını belirtmiştir. Aynı zamanda dindarlar ve dindar olmayanlar arasında da oranlama yapan Bülbul ve Sinan'ın verilerinde dindar olanların %53,3'nün cinsel serbestliği onaylamadığını, dindar olmayanların ise %71'nin cinsel serbestliği onayladığını belirtmiştir. (2010: 210). Kendi çalışmamızda dindar ve muhafazakâr gençlerle seküler ve laik gençlerin genel ortalaması sosyal mesafe aralıkları ile veri olarak dile getirilmiştir. Bu anlamda muhafazakâr gençlerin %12,5'i cinsel yönelimi farklı bireylerle akraba olabilirim derken bu oran sekülerler gençlerde %27,5 olarak görülmektedir. Genel anlamda ise gençlerin %20'si cinsel tercihi farklı bireylerle evlilik kurabilirim demiştir. Yine genel anlamda sosyal mesafeler açısından ortalama oranlara bakarsak muhafazakâr gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafesi %23,75 oranında iken bu oran seküler gençlerde %43,75 olarak görülmüştür. Şahin'in (2010) gençler içinde muhafazakâr eğilimlerin yerini koruduğuna yönelik yaptığı çalışmayla karşılaştırdığımızda saha çalışmamızda da görüldüğü gibi her iki ilde de muhafazakârlık eğilimi olan gençlerin varlığı dikkat çekmektedir. Geçen on yıllık süre zarfında muhafazakârlık hala gençler içinde rağbet gören bir ideoloji olarak yerini korumaktadır. Tükel Parker'in (2017) tezinde de dile getirdiği gibi muhafazakârlık ideolojisinin çeşitleri bulunmakta ve 'aile'nin muhafazakâr gençler açısından önemini koruduğu görülmüştür. Benzer durum Akın ve arkadaşlarının (2013) yaptığı çalışmada da görülmekte muhafazakâr kesim içinde 'aile, din ve gelenek'in yanında milliyetçiliğin inşa ettiği güçlü yapılar da bulunmaktadır. Bundan dolayı da muhafazakârlığın içerik olarak anlamı farklılık gösterebilmektedir. Saha çalışmamızın özellikle nitel görüşmeler kısmında elde ettiğimiz verilerde muhafazakâr ve seküler gençlerin muhafazakâr kesimler arasında görüş ve yaşam ayrılığını dile getirdikleri görülmüştür. Ve yine elde ettiğimiz verilere göre muhafazakâr gençler içinde 'aile' önemini koruyan birincil faktördür.

KONDA'nın (2019) yaptığı çalışmada saha alanları daha geniş bir alanı kapsasa da çalışmamızda iki il için elde edilen verileri karşılaştırılmıştır. KONDA'ya göre, kendine muhafazakâr diyen gençlerin oranı 2008'de %28, 2018'de de %15'tir. 2020 itibarıyla saha çalışmamızda 800 genç içinden kendisinin muhafazakâr olduğunu belirten gençlerin oranı %50'dir. Bu oranı yakalamak saha çalışmamızın ölçütlerinden olsa da bu oranı yakalamada bir zorluluk yaşanmadığı hatta seküler mahallelerde de belli bir oranda muhafazakâr olduğunu dile getiren gençlerin varlığı gözlemlenmiştir.

Kendisinin dindar-muhafazakâr olduğunu belirten gençlerin oranı Konda'ya göre %28'den %15'e düşerken yaptığımız saha çalışmasında muhafazakâr olduğunu belirten gençler içinde kendisinin aynı zamanda dindar olduğunu belirtenlerin oranı %64 olarak belirlenmiştir. Bu veriler eşliğinde Konda'nın muhafazakârlık ve dindarlık olgusunun düştüğüne dair verilerin güncelliği başka çalışmalar üzerinden de karşılaştırılmalıdır.

Aydoğan (2017) ve Batur'un (2015) sekülerleşme ve özelinde eğitimle ilgili çalışmalarında sekülerizmin eğitime olan etkileri dile getirilmiş ve tartışılmıştır. Türk gelenek ve göreneklerine olan etkileri dile getirirken sekülerizmin birey üzerindeki oluşumlarına da değinilen çalışmalar karşısında eğitim ve sekülerizm ilişkisinin varlığı çalışmamızda da gözlemlenmiştir. Seküler gençler, edindikleri dünya görüşünde etki sahibi olan eğitim faktörünü aile, arkadaş ve çevreden sonra %21,9 oran ile üçüncü sırada dile getirmişlerdir. Buna karşılık muhafazakâr gençlerin edindikleri dünya görüşünde eğitimin oranını %11,8' dir. Bu durum eğitim sisteminin daha seküler bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın (2016) yaptığı çalışma yetişkinlerin kutuplaşması açısından önemli veriler taşıırken özellikle yetişkinlerin Suriyelilere bakışı ile kendi çalışmamızdaki gençlerin Suriyeli bireylere bakışı açısından karşılaştırılabilir. Erdoğan siyasal partiler üzerinden ele aldığı çalışmada Ak Partililerin %83,2'si, CHP'lilerin %92,8'i, MHP'lilerin %88,9'u ve HDP'lilerin de %75'9'u Suriyeli bireylerin tekrar ülkelerine dönmelerini isterken bu oran genelde %86,2'dir. Çalışmamızda ise 'Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnun musunuz?' sorusuna ise gençlerin dört yıl sonra verdikleri cevaplar arasında yetişkinlerle benzer bulguların olduğu görülmektedir. Suriyelilerin Türkiye'de olmasından memnun olanların oranı muhafazakâr gençlerde de seküler gençlerde de %15'tir. Oranlar itibariyle siyasal partiler fark etmeksizin ülkemizdeki gençlerin Suriyelilere karşı sosyal mesafe anlamında birbirlerine yakın değerlerde uzak durdukları söylenebilir. Ortalama oranlarda ise seküler gençlerin muhafazakârlar gençlere oranla Suriyeli bireylere sosyal mesafe olarak yakın durduğunu söylemek mümkündür.

Serdar Ünal'ın (2013) doktora tezinde ise Emre Erdoğan'dan daha önce Türkiye'deki kutuplaşmanın boyutlarını yaş sınırlaması yapmadan gerçekleştirmiş olsa da saha

alışmasına katılan gençlerin de varlığına mukabil verilerin önem arz ettiğı görölmektedir. Konya ve İzmir illerinde yapılan saha çalışmasının verileri cumhuriyetçi-laik ve muhafazakâr dindar ekseninde ele alınmıştır. Çalışmada da muhafazakâr ve dindar olanların Ak Parti ve MHP'ye, cumhuriyetçi-laik kesimlerinde büyük oranda CHP'ye oy verdikleri belirlenmiştir.

Bogardus'un mesafe ölçeğindeki maddeleri bizim düzenlediğimiz maddelerden farklı olarak oluşturan Ünal'ın çalışması, bazı noktalarda da maddeler açısından çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Çalışmanın verileri yedi yıl sonra gençler için yapılan araştırmamıza yetişkinler açısından da olsa tarihi bir veri kaynağı sağlamıştır.

Ünal'ın saha çalışmasının sonuçlarına göre cumhuriyetçi laik kesimlerin %65,4'ü dindarlarla komşuluk yapabilirim derken çalışmamızdaki seküler gençlerde bu oran %70'tir. Aynı alışmada (Ünal, 2013) dindar olanlarla dostluk kurabilirim diyen cumhuriyetçilerin oranı %64,2 iken bu oran çalışmamızda seküler gençlerde %68'dir. Dindarlarla evlenebilirim diyenlerin oranı %22,2 iken bu oran kendi çalışmamızdaki seküler gençlerde %57,5'tir.

Buna karşın Ünal'ın çalışmasında (2013: 178) muhafazakâr dindar kesimlerin dindar olmayanlarla komşuluk yapabilirim diyenlerin oranı %63,7 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67,5'tir. Dindar olmayanlarla dostluk-arkadaşlık kurabilirim diyenlerin oranı %60,9 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67,5'tir. Dindar olmayanlarla evlenebilirim diyenlerin oranı ise %8,3 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %52,5'tir.

Ünal'ın çalışması ile karşılaştırdığımızda her ne kadar Ünal'ın çalışması yetişkinler için olsa da arada geçen zaman diliminde günümüzün gençlerinin geçmişin yetişkinlerine göre muhafazakâr-dindar, seküler-laik karşıtlığında her iki kesim arasındaki sosyal mesafe aralığının azaldığı görölmektedir.

Kendi alışmamızda muhafazakâr ve seküler gençlere ayrı ayrı bazı etnik kimlikler üzerinden farklı kültürlerle olan sosyal mesafesi sorulurken Ünal'ın çalışmasında "Farklı kimlikler, hayat tarzları, kültür ve farklı inançlar hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Çalışmada muhafazakâr ve dindar kesimlerin %38'i farklılıkları zenginlik olarak görürken laik ve cumhuriyetçi kesimlerin %18,5'i farklılıkları zenginlik olarak gördüklerini belirtmiştir (Ünal, 2013: 358). Bu oranlara

karşılık çalışmamızda gençlerin çeşitli kültürdeki (Rum, Ermeni, Alevi, Sünni, Suriyeli, Kürt, Türk, Ateist, Cinsel yönelimi farklı olan vb.) bireylere yönelik sosyal mesafesi belirlenmiştir. En son genel ölçekte seküler ve muhafazakâr gençlerin verdikleri cevapların oran olarak ortalaması alınmıştır. Bu oranlara göre muhafazakâr ve seküler gençlerin farklılıklara olan bakış açısı farklı bazı kültürler için büyük oranda olumlu iken bazı kültüre ise sosyal mesafesi uzak durumdadır. Yedi yıl aradan sonra yetişkinlere göre muhafazakâr ve seküler gençlerin farklılıklara bakış açısı sosyal mesafe aralığı olarak geçmişe oranla daha olumlu düzeydedir.

Erdoğan ve Semerci'nin (2018) çalışmasında siyasal parti taraftarları açısından bireyler ele alınırken bütün siyasal parti taraflarının Suriyelilerin ülkelerine geri dönmesini istediği belirtilmiştir (2018: 139). Suriyelilere vatandaşlık verilsin diyenlerin oranı genelde %19 iken çalışmamızda gençlerin genel olarak %10'nu Suriyelilere vatandaşlık verilmesini kabul etmişlerdir. Gençlerin yetişkinlere oranla Suriyeli bireyleri vatandaşlığa alınmaları açısından günümüzde daha az kabullendikleri söylenebilir.

Vatandaş ve arkadaşları (2016: 46) tarafından yapılan bir çalışmada ise gençlerin eşcinsellikle ilgili düşüncelerine bakıldığında genel anlamda %10-20 düzeyinde "Ferdin kendi tercihi kimseyi ilgilendirmez." dedikleri görülürken, %30-40 düzeylerinde "Onaylamadıkları, ama beni ilgilendirmez." dedikleri belirlenmiştir. Çalışmamızda ise genel anlamda gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere büyük oranda sosyal mesafe olarak uzak durdukları görülmüştür. 'Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim, dostluk yapabilirim, komşuluk kurabilirim ve aynı iş ortamında çalışabilirim.' gibi maddelerde seküler ve muhafazakâr gençlerin sosyal mesafe düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu anlamda gençlerin %33,75'i cinsel yönelimi farklı olan bireylere yakın durmakta iken seküler gençlerin muhafazakâr öğrencilere göre cinsel yönelimi farklı olan bireylere daha yakın durdukları söylenebilir.

Çaha ve arkadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilen TRA2 bölgesindeki gençlerle ilgili araştırma dört ili kapsarken çalışmamız Antalya ve Ankara illerinde gerçekleştirilmiştir. İki çalışma açısından farklılıkların yanı sıra Doğu bölgesindeki gençlerle ilgi yapılan gençlik araştırmasında Çaha ve arkadaşları geniş çerçeveden gençleri ele alırken kendi çalışmamızda seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine

ve farklı kültürdeki bireylere karşı bakış açıları değerlendirilmiştir. Çaha ve arkadaşlarının çalışmasında elde edilen bazı verilerle çalışmamızdaki bazı verilerin benzerliği söz konusudur. Gençler için değerli olan unsurların sıralamasında aile önemli bir değer olarak çıkarken (2018: 250) çalışmamızda da seküler ve muhafazakâr gençlerin siyasal sosyalleşmesinde etkili olan aracın aile olduğu ve gençlerin ailelerinin görüşlerini önemsedikleri görülmektedir.

Çaha ve arkadaşları gençlerin arkadaşlık kurup kurmama durumunu farklı kültürler açısından ele alırken gençlerin geneli itibarıyla yarısından fazlasının Alevi, Sünni, Kürt ve Türklerle arkadaşlık kurmayı istediklerini belirtmiş, Ateist ve eşcinsel olan bireylerle ise arkadaşlık kurmayı yarısından fazlasının istemediği görülmüştür (2018: 257). Benzer durum kendi çalışmamızda sosyal mesafe uzaklığı üzerinden ele alınmış seküler ve muhafazakâr gençlerin çoğunun Alevi, Sünni, Kürt ve Türk olan bireylere yakın durdukları belirlenirken Ateist ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere de sosyal mesafe anlamında gençlerin belli bir oranda uzak durdukları belirlenmiştir.

Çaha ve arkadaşlarının (2018) araştırmasında dört ilde bulunan gençlerin toplamı üzerinden bakıldığında gençlerin %16, 9'u kendini dindar muhafazakâr olarak belirtirken %14, 1 oranında Atatürkçü-laik olarak belirttikleri görülmüştür. En yüksek oranda ise gençlerin kendilerini %26, 3 oranında milliyetçi vatansever olarak niteledikleri tespit edilmiştir (Çaha vd., 2018: 278). Bu durum Türkiye'de yetişkinler açısından olduğu gibi gençler açısından da laikliğin, milliyetçiliğin ve dindar-muhafazakârlığın büyük oranda kabul edilen kimlik veya bir değer olduğunu göstermektedir.

Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) yaptığı proje çalışmasında ise seküler ve dindar gençler arasında var olan belli bir ayrışma ve kutuplaşma siyasetinin beklenenden daha az bir oranda gençler üzerinde etki ettiği vurgulanmıştır. Saha çalışmamızda da genel anlamda seküler ve muhafazakâr gençler arasında belli bir ayrışmanın olduğu gözlemlenmiştir. Buna rağmen muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan yakınlığı diğer kültürdekilere olan sosyal mesafe yakınlığından daha ileri boyutta olduğu belirlenmiştir.

Lüküslü ve arkadaşları (2019) ile beraber Vatandaş ve arkadaşları da (2016) çalışmalarının sonuçlarında belirttikleri gibi Türk gençliği, Türk kimliği üzerinde

birleşmiştir. Saha çalışmamızda seküler ve muhafazakâr gençlerin %90 oranında sosyal mesafe alanında kendilerini her açıdan yakın hissettikleri kesim olarak Türkleri belirttikleri görülmüştür. Yine her iki çalışma açısından ortak olan diğer bir veri de gençlerin yaşadıkları çevre ve içinde bulundukları sosyal ortam itibariyle homojen bir alanda olmadıklarıdır.

Alkan (1979) siyasal sosyalleşmede bireyde aile ve çevresinin etkisine değinirken çocukların veya insanların ailelerinin gelirlerinin yüksek olanlarının daha elitist ve otoriter olduklarını vurguladığı görülmüştür. Yaptığımız çalışmada ise hem seküler hem de muhafazakâr gençlerin yüksek gelire sahip olanlarının diğer kültürlerle bir arada yaşamaya daha istekli oldukları ve sosyal mesafe olarak da gelir düzeyi düşük gençlere göre farklı kültürlere daha yakın oldukları görülmüştür. Bu nedenle gelir düzeyi yüksek gençlerin sosyal mesafe olarak farklı kültürlere elitist bir açıdan bakmadıkları söylenebilir.

Semerci ve arkadaşlarının yaptığı (2017: 225-226) diğer bir çalışmada ise 18-29 yaş arası gençlerin kendilerini aileleri ile %94 düzeyinde özdeşleştikleri görülürken çalışmamızda da nitel ve nicel veriler açısından gençlerin ailelerini önemsedikleri görülmüştür. Gençlerin siyasal sosyalleşmesinde ve siyasal kültürlerini kazanmada %65,4 oranında aileyi birinci sıraya koydukları görülürken Semerci ve arkadaşlarının çalışmasındaki gençler gibi de Türklük kavramının gençleri birleştiren önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Semerci ve arkadaşları, Türklük kavramı ile özdeşleşen gençlerin oranını %76 olarak belirlerken sosyal mesafe olarak Türklere yakın olan gençlerin oranı çalışmamızda %90'lardadır. Aradaki fark, gençlerin Türklük kavramına olan ilgi ve özdeşliğin artmasıyla ilgili olabileceği gibi iki çalışma arasında saha çalışmasına dair soru maddelerinin farklılığından da kaynaklanabilir.

Aynı çalışmada Atatürkçüler, laikler, modern ve eğitimli insanların bir kesim olduğu belirtilirken buna karşın dindar ve muhafazakâr insanlarla beraber ülkücülerin de başka bir kesim olduğu belirtilmiştir. Çalışmamızda da benzer bir şekilde muhafazakâr, muhafazakâr-dindar kesimlerin karşı tarafında laik, laik-seküler bireylerin yer aldıkları ifade edilebilir. Buradaki karşıtlık birbirlerine karşı pozisyon alan kesimlerden ziyade düşünce ve yaşam tarzı olarak birbirlerinden farklı olan kesimleri açıklamaktadır.

Kürtlerin toplum içinde siyasal olarak ayrıştıklarını belirten Bilgiç ve arkadaşlarının (2014) yanında Kürtlere karşı ön yargı ve bazı kalıplaşmış düşüncelerin olduğunu belirten çalışmalarda söz konusudur (Çoşgun, 2004). Kürt gençlerine yönelik ayrışmalardan bahseden diğer bir çalışmada Neyzi ve Darıcı (2013) tarafından yapılmıştır. Çalışmamızın sonuçları ile kıyaslandığında gençlerde Kürtlere olan bakış açısında olumlu değişimlerin yaşandığı söylenebilir. Bugün toplumda iki hâkim kültürde olan gençlerin ortalama %70 oranında Kürt olan bireylere sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmektedir.

Kılıç (2011) ile Dondurucu ve Uluçay'ın (2015) yaptığı eşcinsellikle ilgili çalışmalarda genel olarak cinsel tercihi farklı olan bireylerin yaşadığı ayrımcılık ve nefrete varan olaylar gündeme getirilmiştir. Çalışmamızda ise genel olarak gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal mesafe olarak belli bir uzaklıkta oldukları görülmektedir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin ortalama %33 oranında (toplam verilerin aritmetik ortalamasına göre) sosyal mesafe olarak yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında nitel görüşmelerde hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin sokak eylemlerinde eşcinsel bireylerin bazı davranışlarından rahatsız olduklarını vurgulamaları dikkat çekmektedir.

Senem ve Arıkan'ın (2018) yaptığı çalışmada gençlerin annelerinin eğitim düzeylerine bakılarak farklı dindeki bireylerle annelerinin evlenmelerine izin verip vermeyecekleri sorulmuştur. İlköğretim ve ortaokul mezunu ebeveyni olanların %61'i izin vermez derken üniversite mezunu anneye sahip gençlerin de %31'i izin vermez demiştir. Çalışmamızda ise gençlerin ebeveynleri değil kendilerinin eğitim durumlarına bakılarak farklı kültürlerdeki bireylerle 'Evlenme yoluyla akrabalık kurabilirim.' diyenlerin düzeylerine bakılmıştır. Genel anlamda gençlerin eğitim düzeyleri arttıkça farklı bireylerle evlenerek akrabalığı kurmayı kabul ettikleri görülmüştür.

Ceylan'ın (2015) makalesinde Alevilerin taleplerinin çokkültürlülük kavramı ve kültürel çeşitlilik çerçevesince tartışılması gerekliliği vurgulanırken ülkemizde gençlerin genelinin sosyal mesafe olarak kendilerini Alevilere yakın konumlandıkları görülmektedir. Gençlerin genel olarak %68,75 oranında Alevileri kendilerine yakın buldukları belirlenmiştir.

Watson, Justin ve Leagare'nin (2015) Malezya'daki farklı kültür ve inançların yaşadığı bir adada yaptığı saha çalışmasında ulaştığı sonuçlardan biri “İnsanlar köken itibariyle geçmişte yaşadıkları bir çatışma yoksa bir arada olabilme ihtimallerinin arttığı” yönündedir. Ülkemiz açısından seküler ve muhafazakâr gençlerin farklı kültürlerle yaşamaya yönelik birbirlerine yakın durmaları bir arada yaşamaya istekli olduklarını göstermektedir. Ülkemizde etnik köken itibariyle çatışmaların olmayıp daha çok siyasal kutuplaşmalardan kaynaklanan çatışmaların olması gelecek adına bir arada yaşama için büyük umutlar taşımamıza neden olmaktadır.

Korhonen'en ve Lindh'in (2010) makalesinde gençlerin değerleri ve farklı kültürdeki gençlerin bir arada yaşamaya olan tutumları ele alınmıştır. Çalışmada öğretmenlerle ebeveynlerin gençler üzerindeki etkisinin bir arada yaşamaya olumlu ve olumsuz etki ettikleri görülmüştür. Bu çalışmaya benzer bir şekilde gerçekleştirilen saha çalışmamızda da sonuçlar itibariyle muhafazakâr ve seküler gençlerin ailelerinin, çevresinin ve edindikleri değerlerin bir arada yaşamaya olan katkıları belirlenmiştir. Her ne görüşte olursa olsun gençlerin siyasal kültürleri ve siyasal sosyalleşme süreçleri kendi kültürleri çerçevesince şekillenmektedir.

Costigan, Su ve Hua (2009) tarafından Kanada'daki Çinli gençlik üzerinden yapılan araştırma ile gençlerin her birinin kendi kültürlerini koruması ama diğer kültürlerle de saygı duyarak yaşamının önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda da görülmektedir ki seküler ve muhafazakâr gençler kültürlerini korudukları gibi karşı taraftaki yaşam tarzlarına da sosyal mesafe olarak yakın durmaktadırlar. Bunun yanında kendi kültürlerini koruyup diğer kültürlerle saygı duymaktan da öte farklı kültürleri tanıyıp onlarla etkileşim halinde olmanın önemi Türkiye için daha iyi bir seçenek olarak görülmektedir.

E. Hall (1966) teorisini açıklarken Akdeniz ülkelerinde yaşayan insanların iç kısımdaki Avrupa ülkelerinde yaşayan insanlara göre sosyal mesafe olarak insanlara daha yakın olduklarını dile getirmiştir. Çalışmamızda Antalya'nın Akdeniz'e kıyısı olan bir şehir olmasının yanında diğer bir çalışma alanı olan karasal iklimin etkisindeki Ankara ile karşılaştırdığımızda Antalya ilinin genel olarak farklı kültürlerin hepsine yakın olduğu söylenememektedir. Ankara iline göre Antalya'da bulunan gençlerin daha çok ülkemizdeki Gayri Müslümlere sosyal mesafe olarak yakın durdukları

görülürken Alevi, Sünni vb. mezheplere ise Ankara ilinin Antalya iline göre daha yakın olduğu görülmüştür. Gayri Müslümler açısından Ankara ilindeki gençlerin Antalya'daki gençlere göre Rumlara daha yakın durdukları görülmüştür. Bunun dışında Ermeni ve Suriyeli bireylere Antalya illerindeki gençlerin Ankara'daki gençlere göre daha yakın durdukları belirlenmiştir. Bu durumda iklim ve mekânsal faktörlerinin gençlere olan etkisi çalışmamız açısından Hall'in teorisinden farklılık arz etmekte ve benzerlik göstermemektedir.

Antalya ilinde diğer kıyı illere göre farklı bir nüfus yapılanmasının olduğu söylenemese de belirgin anlamda Yörük kültürünün şehir merkezindeki bazı insanlara aksettğini söylemek zor olmayacaktır. Öncü ve Weyland'ın da (2016: 28) belirttiği gibi bu durum kentlerde kültürel aidiyetle beraber bazı belli kültürel kimliklerin kendini gösterebilmesine neden olmaktadır.

Berner'in da belirttiği (2016) gibi göçlerle beraber kentlerde nüfus artarken fakir mahallelerin yanında gökdelenlerin olduğu, kültürel ve sosyal farklılıklarla beraber sınıfsal ayrımların olduğu mekânsal sınırlar, Antalya ve Ankara illerinde de kendini göstermiş, sosyo- ekonomik düzeyde mahalle farklılıkları çalışma esnasında da gözlemlenmiştir. Bunun yanında Avcı'nın (2018) ve Saktanber'in de (2016) dediği gibi kentlerde modern hayatın karşısında dini unsurları benimseyen kesimler ve İslam'î siteler varken laik olanlarla dindar olanların ayrışıp veya benzeştiği mekânların varlığı birçok alanda gözlemlenmiştir. Turner (1994: 184) her ne kadar bu karşılıklı oluşumlara birbirlerine karşıt yaşam tarzları tespiti ile baksa da bu durum aslen bir çatışmadan ziyade her kesimin kendi kültürünü koruma refleksinden ileri geldiğini göstermektedir.

Alt kültür kavramının farklı anlamlarda içeriğe sahip olduğu bilinmektedir. Bourse ve Yücel'in (2017) dile getirdiği gibi alt kültür, bir kültüre verilen tepki anlamında kullanılsa da Gordon'un (2003) belirttiği gibi bağlı olduğu kültürün içinden ayrışan bir yapıya da işaret etmektedir. Çalışmamızda nitel görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara bakıldığında muhafazakâr kesimlerin kendi içinde farklı dini gruplara ve yaşam tarzlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum Avcı'nın (2018: 32-33) çalışmasındaki verilerle benzer olup muhafazakâr ve İslam'î gençliğin tek çatı altında olmadığını göstermektedir. Çalışmamızda aynı durum seküler kesimler içinde de laik,

ultra laik vb. gibi farklılaşmaların olduğu görülmüş ve Türkiye’deki gençliğin kültür içinde farklı alt kültürlerle ayrıldığı gözlemlenmiştir.

Yayla’nın (2016: 350) alt kültürler hususunda ortaya koyduğu kıyı kesimlerdeki insanların siyasal kültür açısından karasal bölgedeki insanlara göre daha ılımlı olacağı ön görüşü çalışmamızda tam olarak tespit edilememiştir. Özellikle Antalya’daki gençlerin Ankara’daki gençlere göre Ermenilere ve Suriyelilere karşı sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu belirlenirken diğer kültürlerle yakın olan gençlerin Ankara’daki gençler olduğu belirlenmiştir.

Diğer bir açıdan bakıldığında ise genel olarak muhafazakâr gençlerin Gayri Müslümlere ve hatta Suriyelilere karşı sosyal mesafelerinin seküler gençlere göre daha uzak olması Heywood’un (2016: 374-377) belirttiği gibi muhafazakâr kesimlerin ülkedeki yabancılara karşı güvensiz bakmalarının yanında milliyetçi grupların etkisinden kaynaklanmaktadır.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin siyasal sosyalleşmeleri çalışmamızda daha çok nitel görüşmeler ve nicel ölçeklerdeki bazı ön maddeler eşliğinde ele alınıp belirlenmiştir. Abercrombie ve arkadaşlarının (2000: 329) siyasal sosyalleşmeyi aile, okul ve yetişkinlik dönemlerinde ele aldıkları görülürken çalışmamızda gençlerin genelinin daha çok birinci aşama olan aileden etkilenerek siyasal sosyalleşmeyi gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Wasburn ve Covert’e göre (2017: 61) siyasal sosyalleşme sürecinde bireye etki eden aile, okul, iş yerleri, dernekler ve medyanın yanında dini kurumlar da bulunmaktadır. Bu faktörlerden dolayı birey siyasal sosyalleşme ile beraber siyasal kültürünü kazanmaktadır. Bu faktörlerin etkileri bireyden bireye değişir diyen Wasburn ve Covert, aileyi ise siyasal yaşam seyri modellerinde (2017: 17) çocukluktan başlayarak yaşlılık döneminde de etkisini gösteren bir faktör olarak belirtmişlerdir. Çalışmamızda bu durum hem seküler gençler için hem de muhafazakâr gençler açısından tutarlılık göstermekle beraber ailenin her alanda gençlerde etkin bir faktör olduğu görülmüştür.

Çokkültürlülüğün sağlanması veya farklılıkların bir arada yaşanması adına Beck (2002) kozmopolitanizmi önerirken Semerci ve arkadaşları da (2018) çeşitliliklerin bir arada bulunması ve uyumlu yaşaması olarak da kozmopolitanizmi ele almışlardır. Kozmopolitan kimlik yapısının yerel kültürleri aşındıran yapısına çözümler

sunulmamıştır diyen Parekh, bu açıdan kozmopolitanizmin savunucularını insanın doğasını ele alan monist filozoflar gibi tek bir bakış açısını doğru olarak dayattıkları için eleştirir. Bu nedenle farklı kültürlerin birbirleri ile kuracakları diyalogla asgari bir ortak kültürün oluşturulması, her kültürün duyarlılıklarının toplumun geneline önemsenmesi önemli bir çözüm olarak görülebilir.

7.2. SONUÇ

“Türkiye’deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı” adlı araştırmada saha alanında ilk önce ‘bir arada yaşam ölçekleri’ sonrasında da nitel görüşme formları uygulanmıştır. Elde edilen veriler çalışmanın alt problemleri ve varsayımları çerçevesince bu bölümde değerlendirilmiştir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin günümüzde elde ettikleri siyasal kültür ve siyasal sosyalleşme süreci hakkında bilgi edinmek için çalışmada nitel verileri değerlendirmeye öncelik verilmiştir.

Nitel görüşmelerde muhafazakâr olduğunu belirten gençlerin yarısından fazlası muhafazakârlığı dindarlıkla ilişkilendirirken seküler gençlerin de sekülerliği laiklikle ilişkilendirdiği gözlemlenmiştir. Nicel veriler açısından da bakıldığında aynı durum seküler ve muhafazakâr gençler içinde geçerli olup gençlerin yarısından fazlası muhafazakârlığı dindarlıkla, sekülerliği de laiklikle içerik olarak aynı anlamda gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum çalışmamızın 1. Varsayımı açısından doğrulandığını göstermektedir.

Hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin edindikleri dünya görüşünde ve siyasal sosyalleşme süreçlerinde etkin olan en önemli faktörün aile olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar teknolojinin gelişmesi ile web tabanlı cihazların ve sosyal medyanın kullanımı yaygınlaşsa da gençlerin hayatında aile faktörünün etkin olduğu belirlenmiştir. Nitel görüşmelerin gerçekleştirildiği gençlerin hemen hemen hepsi ailesi ile benzer ideolojik görüşlere sahiptir. Gençlerin çoğunun ailelerinden farklı düşündükleri bir dönem olmamış ve ailelerinin kendilerine verdikleri siyasal kültürden memnun oldukları tespit edilmiştir.

Nitel görüşmelere katılan muhafazakâr-dindar ve seküler-laik gençlerin kendi ideolojileri doğrultusunda planladıkları faaliyetlerden ziyade izledikleri TV kanalları, okudukları gazeteler ve model aldıkları insan figürlerinde farklılıkların olduğu görülmüştür. Gençler kendi dünya görüşünde haber kanallarını, dizileri ve yazılı-görsel medyayı takip etmektedir.

Gençlerin çoğunun Türkiye'nin çokkültürlü bir toplum olduğunda hem fikir oldukları gözlemlenmiştir. Türkiye'nin çokkültürlü toplum olduğuna inanan muhafazakâr ve seküler gençlerin ortak kaygısı; Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de daha ne kadar kalacaklarının bilinmemesidir. Gençlerin ülkemize gelen ve her geçen gün artan göç dalgasının sonunu kestirememesi endişesini taşıdıkları görülmektedir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin Türkiye'de gelecekte bir arada yaşama adına büyük umut besledikleri görülürken bunun daha iyi bir şekilde olması adına bazı önerileri sıraladıkları görülmüştür. Bu öneriler ortak bir fikir birliği olarak insanların birbirlerine saygı duymaları, yaşam tarzlarını eleştirmemeleri, herkesin diğer kültürleri olduğu gibi kabullenmesi ve farklılıkları tanıma gayretinin gösterilmesidir. Hem muhafazakâr gençlerin hem de seküler gençlerin ülkemizde bulunan Ermenilere ve Rumlara karşı mesafeli yaklaşımı o ülkelerin Türkiye'ye karşı izledikleri dış politikadan kaynaklanmaktadır.

Nitel görüşmeler çerçevesince seküler gençlerin cinsel yönelimi farklı olan bireylere olan yaklaşımı muhafazakâr gençlere göre daha olumludur. Cinsel anlamda özgürlüğün seçim özgürlüğü olarak görülmesinde hem fikir olan gençlerin geneli cinsel yaşamda özgürlüğe karşı olmasa da bazı endişelerini dile getirdikleri görülmektedir. Bu hususta ortak paydada buluşan gençler sokaklarda cinsel özgürlük adına yapılan bazı davranışların kabul dilemez olduğunu belirtmişlerdir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin bir arada yaşama adına birbirlerine olan bakış açılarında olumlu yönde isteklilik görülürken ayrışma veya kutuplaşmanın neden olduğuna dair dile getirdikleri hususlar bulunmaktadır. Muhafazakâr gençlerin seküler gençleri kendilerine karşı “Gerici, kitap okumuyorlar, bu iktidara nasıl oy verebiliyorlar” anlamında ötekileştirdiklerini belirtirken seküler gençlerde muhafazakâr gençlerin kendilerini “Değerlere karşı, Batı hayranı ve kuklası, kendi ülkesine yabancı” gibi söylemlerle ötekileştirdiklerini belirtmişlerdir.

Her iki genç grubunun da söylemlerinden anlaşılaçağı üzere Türkiye’de tek bir muhafazakârlık anlayışı ve tek bir sekülerlik anlayışı bulunmamakta kendi içinde farklı versiyonlara ayrılmaktadır. Muhafazakârlar kendi içinde dindarlar ve farklı dindar anlayışı olanlar diye ayrılırken bu gruplar içinde milliyetçi yanı ön plana çıkan büyük bir grubun varlığı da kendini göstermektedir. Nicel verilerde seküler ve muhafazakâr gençlerin en çok kendisine sosyal mesafe olarak yakın hissettikleri grubun Türkler olması bunun kanıtı niteliğindedir. Seküler gençler içinde de laik, ultra laik ve ılıman kesimlerin olduğu görüşmeye katılan öğrenciler tarafından dile getirilmiş ve sekülerler içinde de tek bir anlayışın olmadığı belirtilmiştir.

Nitel görüşmeler açısından yine ele alındığında muhafazakâr gençlerden ziyade seküler gençlerin monist bir bakış açısıyla bir değeri veya unsuru dayatma eğiliminde oldukları dile getirilebilir. Özellikle seküler gençlerin akıl, bilim ve laikliği herkes tarafından kabul edilmesi gerekenler diye nitelendirmesi bu durumu göstermektedir.

Nicel bulguların değerlendirilmesi çalışmanın alt problemleri eşliğinde ele alınmıştır. Bir arada yaşama ölçeğı toplamda 46 sorudan oluşurken ölçek soruları öncesinde gençlerin durumlarını belirleme adına ön maddeler bırakılmış ve değerlendirmeye bu maddeler de dâhil edilmiştir.

Saha çalışması için belirlenen her iki ildeki mahallelerin seküler ve muhafazakâr ayırımına uygun bir şekilde yapıldığı öğrencilerin beyanlarından da anlaşılmaktadır. Nitel çalışma sonucunda görüldüğü gibi nicel ölçeklerde de seküler öğrencilerin yarısından fazlası, sekülerliği laiklikle, muhafazakâr öğrencilerinde yarsından fazlası da muhafazakârlığı dindarlıkla aynı anlamda kullanmışlardır. Çalışmada %53,4 ile erkek öğrencilerin sayısal olarak üstünlüğü görülürken yaş aralığı olarak öğrencilerin daha çok 20-24 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Genel anlamda sekülerlik ile eğitim- öğretim arasında bir bağın olduğu gözlemlenmiş nicel çalışmaya katılan öğrenciler içinde eğitim durumu yükseldikçe sekülerliğin arttığı gözlemlenmiştir. Örneğin ‘Lisans ve üstü’ mezunu olan öğrencilerin %14,5’i kendini seküler olarak tanımlarken aynı öğrenim kademesinden mezun olup da kendini muhafazakâr olarak belirten öğrencilerde bu oran %9,3 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin benimsedikleri ideoloji ve sahip oldukları siyasal kültürde etkin olan faktörün nitel görüşmelerde de olduğu gibi aile olduğu nicel ölçeklerde de kendini göstermiştir.

Çalışmanın 1. Alt problemi itibariyle sonuçlara baktığımızda farklı kültürlerle bir arada yaşamaya yönelik gençlerin bakış açılarının muhafazakâr ve seküler olmalarına göre değiştiği görülmüştür. Bunun yanında seküler ve muhafazakâr gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış düzeyleri de farklılık içermektedir. Her iki ilde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin birlikte yaşama adına birbirlerine olan bakış açıları çoğunlukla olumlu düzeydedir.

Sosyal mesafe uzaklığı anlamında her iki ildeki gençlerin yarısından fazlasının Alevi bireylere büyük oranda yakın durduğu görülürken Ankara ilindeki seküler gençlerin Antalya'daki seküler gençlere oranla Alevi vatandaşlarına daha yakın mesafede olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler açısından ise durum, Antalya'daki gençlerin Ankara'daki gençlere oranla Alevi bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları belirlenmiştir. Genel anlamda ise seküler gençlerin Alevi vatandaşlarına sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmüştür.

Her iki ilde de yaşayan gençlerin Sünni bireylere olan sosyal mesafesi büyük oranda olumludur ve bu durum seküler ve muhafazakâr gençlerin sosyal mesafe oranlarında da görülmektedir. Sünni bireylere olan sosyal mesafenin daha yakın olduğu il ise Ankara'dır. Ankara'daki seküler gençlerin Antalya'daki seküler gençlere göre Sünni bireylere daha yakın olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler açısından bakıldığında ise aynı şekilde Ankara'daki gençlerin Antalya'daki gençlere oranla Sünni bireylere daha yakın oldukları belirlenmiştir.

Seküler ve muhafazakâr gençlerin Suriyeli bireyleri büyük bir oranda sosyal mesafe olarak kendilerine uzak gördükleri belirlenmiştir. İl bazında değerlendirdiğimizde seküler ve muhafazakâr gençlerde de Antalya'daki gençlerin Ankara'ya göre Suriyelileri kendilerini daha yakın gördükleri belirlenmiştir.

Her iki ilde de hem muhafazakâr hem de seküler gençlerin Türklerle 'Akrabalık kurma, dostluk, komşuluk yapabilme ve aynı iş ortamında çalışabilmeye' onay verenlerin oranı %88 oranındadır. Hem seküler gençlerin hem de muhafazakâr gençlerin %90'ı sosyal alanda Türklere yakın durmaktadır.

Genel anlamda her iki ilde de seküler gençlerle beraber muhafazakâr gençlerin yarısından fazlası Kürtlere sosyal mesafe olarak yakın düzeydedir. Her iki kesimde de

ortalama %68 oranında gençlerin Kürtlerle olan sosyal mesafeyi yakın tuttuğu belirlenmiştir.

Ateist bireylere genel anlamda Ankara'daki gençliğin sosyal mesafe olarak yakın olduğu görülürken yine genel değerlendirmede seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre Ateist bireyleri daha fazla kabullendikleri belirlenmiştir.

Her iki il açısından da değerlendirmelere baktığımızda Antalya ilindeki gençlerin Ermenilere sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu görülmektedir. Yine muhafazakâr gençlere oranla her iki ilde de seküler gençlerin Ermeni vatandaşlarına karşı sosyal mesafesi daha yakındır. Her iki ilde de genel anlamda gençlerin Ermenilere olan sosyal mesafesinin ise uzak olduğu tespit edilmiştir.

Her iki ilde de Rumlara gençlerin büyük bir çoğunluğunun sosyal mesafe anlamında uzak olduğu belirlenmiştir. Ankara ilindeki gençlerin genel anlamda Rumlara daha yakın olduğu görülürken yine genelde seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre sosyal mesafe olarak Rumlara daha yakın olduğu belirlenmiştir. Seküler ve muhafazakâr gençlerin genel anlamda Ermeni ve Rum vatandaşlarına olan sosyal mesafeleri karşılaştırıldığında seküler gençlerin Rum vatandaşlarına sosyal mesafe olarak daha yakın oldukları görülmüştür.

Her iki ilde yaşayan gençlerin genel anlamda cinsel yönelimi farklı olan bireylere büyük bir oranda sosyal mesafe olarak uzak oldukları görülmektedir. Seküler gençlerin muhafazakâr gençlere göre sosyal mesafeleri cinsel yönelimi farklı olan bireylere daha yakın olduğu belirlenmiştir. Seküler gençler açısından Ankara'daki gençlerin Antalya'ya oranla cinsel yönelimi farklı olan bireylere daha yakın oldukları görülmektedir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin geneli açısından baktığımızda Suriyelilere, Ermenilere, Rumlara ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere bakış açılarında sosyal mesafe olarak büyük bir oranda uzaklık söz konusudur. Hangi genç grubunun yakın olduğu hususu değerlendirildiğinde seküler gençlerin muhafazakâr gençlere oranla sosyal mesafe olarak bu gruplara daha yakın oldukları görülmektedir.

Çalışmanın 2. Alt problemi açısından verilere bakıldığında gençlerin çokkültürlülüğe/farklı kültürlerle bir arada yaşama bakış açıları cinsiyetlerine göre farklılık arz etmektedir.

Bu veriler eşliğinde seküler gençlere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin erkekler olduğu belirlenmiştir. Alevi bireylere sosyal mesafe olarak yakın cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken erkekler ile aralarında farkın az olduğu belirlenmiştir. Sünni bireylere olan sosyal mesafenin gençler genelinde cinsiyet ayırmaksızın hemen hemen aynı değerlerde olduğu görülürken çok az bir farkla kadınların Sünni bireylere sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmektedir.

Alevi ve Sünni bireylerde olduğu gibi Suriyeli bireylere olan yakınlıkta da kadınların Suriyelilere sosyal mesafe anlamında yakın olduğu görülse de bu yakınlık Alevi ve Sünni bireylere olan yakınlık derecesi kadar yüksek değerler taşımamaktadır. Her iki cinsiyetten gençlerin genel olarak Suriyeli bireyleri sosyal mesafe olarak kendine uzak gördükleri belirlenmiştir.

Gençlerin geneli cinsiyet ayırt etmeksizin Türklere karşı sosyal mesafe olarak büyük oranda yakın durduğu belirlenirken Kürt vatandaşlarına karşı sosyal mesafe olarak erkeklerin daha yakın olduğu, kadınlarla arasındaki farkın ise oldukça az olduğu belirlenmiştir. Ateist bireylerle cinsiyet anlamında evlilik ile kurulan akrabalıkta erkekler sosyal mesafe olarak daha yakinken dostluk, komşuluk ve iş ortamında çalışma verilerine göre de kadınların sosyal mesafe yakınlığının erkekleri geçtiği belirlenmiştir.

Ermeni vatandaşlarına kadınların erkeklere göre sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları söylenebilir. Kadınların sosyal mesafe olarak Rum vatandaşlara da daha yakın olduğu görülürken yine kadınların erkeklere oranla sosyal mesafe olarak cinsel yönelimi farklı olan bireylere daha yakın oldukları belirlenmiştir.

Gençlerin cinsiyet ayırmaksızın Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere ortalama %50'nin altında bir oranla kendilerini sosyal mesafe olarak yakın durduklarını belirttikleri görülmektedir. Genel anlamda gençlerin Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere uzak oldukları görülmüştür. Gençler genel anlamda Ateist bireylere büyük oranda sosyal mesafe olarak uzak olduklarını beyan etseler de bu oranlar Suriyeli, Ermeni, Rum ve cinsel yönelimi farklı olan bireylere olan sosyal mesafe uzaklığından daha yakındır.

Çalışmanın 3. Alt problemi açısından verilere bakıldığında gençlerin çokkültürlülükle/farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açıları öğrenim düzeylerine göre değişmektedir.

Seküler bireylerle sosyal mesafesi yakın olan gençlerin ‘lisans ve lisansüstü’ mezunu olduğu görülürken genel anlamda eğitim düzeyi arttıkça gençlerin seküler bireylerle sosyal mesafesinde yakınlık anlamında artış görülmektedir. Seküler bireylerle sosyal mesafesi az olan ‘ilkokul ve altı’ mezunu olan gençlerdir. Bunun yanında muhafazakâr gençlerle sosyal mesafe oranı en yakın olan gençlerin çoğu ‘ilkokul ve altı’ mezunu gençler iken (ortalama oran; %77,5) en az oranın ‘lisans ve üstü’ mezunu gençlerde (ortalama oran; %72,5) olduğu belirlenmiştir.

Alevi bireylere sosyal mesafe olarak yakın olanların ‘ön lisans’ mezunları olduğu görülürken sosyal mesafe olarak uzak grubun ‘ilkokul ve altı’ mezunu gençler olduğu görülmektedir. Aynı durum Sünni bireylere olan sosyal mesafe aralığında da belirlenmiştir. Sünni bireylere yakın olan grubun ‘ön lisans’ mezunları olduğu, sosyal mesafe olarak da Sünnilere en uzak grubun ‘ilkokul ve altı’ mezunu gençler olduğu belirlenmiştir.

Eğitim durumlarına ve mezuniyet alanlarına bakıldığında bütün öğrencilerin Suriyeli bireylere sosyal mesafe olarak uzak durdukları belirlenirken yakınlık anlamında mesafenin az olduğu gençlerin ‘ön lisans’, ‘lisans- lisansüstü’ mezunu gençlerde olduğu belirlenmiştir.

Türklere karşı eğitim kademelerinden mezun olan tüm öğrencilerin sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülürken Kürtlere sosyal mesafe olarak en yakın grubun ‘ön lisans’ mezunu gençlerde görüldüğü, uzak olanların ise ‘ilkokul ve altı’ mezunu gençler olduğu belirlenmiştir.

Ateistlerle sosyal mesafesi yakın olan gençlerin ‘lisans- lisansüstü’ mezunu olan gençler olduğu görülürken sosyal mesafe olarak uzak olan gençlerin ‘ilkokul ve altı’ mezunu gençler olduğu görülmüştür. Eğitim durumu arttıkça ateist bireylere olan yakınlığın arttığı belirlenmiştir. Ateist bireyler için görülen sosyal mesafe oranlarının aynısının Ermeniler içinde geçerli olduğu görülürken Rumlar içinde gençler açısından sosyal mesafede eğitim durumu aynı sonuçları vermiştir. Hem Ermeniler hem de

Rumlar için gençlerde eğitim durumu arttıkça sosyal mesafede oranlarında yakınlığın arttığı belirlenmiştir.

Cinsel yönelimi farklı olan bireylere en yakın olan gençlerin ‘lisans- lisansüstü’ mezunu bireyler olduğu görülürken en uzak olan gençlerin ‘ilkokul ve altı’ mezunu oldukları görülmüştür.

Çalışmamızın 4. Varsayımı bu alt problem cümlesi ile ilgilidir. Gençlerin eğitim durumlarına göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışlarında farklılıkların olacağı düşünülmüş, eğitim durumunda düzeyler arttıkça gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak uzak duracakları varsayılmıştır. Fakat çalışma sonucunda elde edilen veriler bu durumun tersini ortaya çıkarmıştır. Gençlerin eğitim durumlarında düzey arttıkça farklı kültürlerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak yakın durdukları belirlenmiştir.

Çalışmanın 4. Alt problemi çerçevesince muhafazakâr ve seküler gençlerin çokkültürlülüğe/ farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı sosyo ekonomik düzeylerine göre farklılık arz etmektedir.

Gelir düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu görülürken muhafazakâr bireylere de sosyal mesafe anlamında yakın olan gençlerin de gelir düzeyi yüksek olan seküler gençlerdir.

Alevilere muhafazakâr gençler içinde sosyal mesafe olarak yakın olanların gelir düzeyi yüksek gençler olduğu görülürken Alevi bireylere sosyal mesafe olarak seküler gençler içinde yakın olanların da gelir düzeyi yüksek seküler gençler olduğu görülmektedir.

Sünni bireylere gelir düzeyi düşük muhafazakârların sosyal mesafe anlamında daha yakın olduğu görülürken bu durum seküler gençler açısından yüksek gelir düzeyinde olan gençlerde de görülmüştür. Sünni bireylere daha yakın olan seküler gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlarıdır.

Gelir durumu yüksek seküler öğrenciler Suriyeli bireylere sosyal mesafe olarak yakın dururken muhafazakâr öğrencilere kıyasla seküler öğrencilerin daha yakın olması dikkat çekicidir. Muhafazakâr gençler içinde de gelir düzeyi yüksek olan gençler gelir

düzeyi düşük olan muhafazakâr gençlere göre Suriyeli bireylere sosyal mesafe anlamında daha yakın durmaktadır.

Gelir durumu düşük ve yüksek olan muhafazakâr ve seküler gençlerin ortalama %85'i Türklerle 'Evlilik yoluyla akrabalığı kabul ederken, dost olmayı, komşuluk yapmayı ve aynı iş ortamında çalışmayı' da benzer bir şekilde yüksek oranlarda kabul etmektedir.

Kürtlere sosyal mesafe anlamında yakın olan gençler gelir düzeyi yüksek olan seküler ve muhafazakâr gençlerdir. Seküler gençlerin geneli muhafazakâr gençlere oranla ateist bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın dururken seküler gençlerin kendi içinde gelir düzeyi yüksek olanlar ateistlere daha yakın durmaktadır. Gelir durumu yüksek muhafazakâr gençler ateist bireylere gelir durumu düşük muhafazakâr gençlere göre sosyal mesafe olarak daha yakın durmaktadır. Seküler gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlar Ermenilere sosyal mesafe anlamında yakın dururken aynı durum muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlarında da görülmüştür.

Muhafazakâr gençlerin gelir düzeyine göre Rumlara olan sosyal mesafesinde bir farklılık görülmemiştir. Seküler gençlerde bu durum gelir düzeyi yüksek gençlerde Rumlara daha fazla yakın oldukları görülürken gelir düzeyi düşük seküler gençlerin genel anlamda muhafazakâr gençlere göre Rumlara daha yakın durdukları görülmektedir. Cinsel yönelimi farklı olan bireylere ise yakın olan gençler hem seküler hem de muhafazakâr gençler içinde gelir düzeyi yüksek olan gençlerdir.

Çalışmanın 2.Varsayımı olarak gençlerin sosyo ekonomik düzeyine göre farklı kültürlerle bir arada yaşamaya farklı bakacakları durumu doğru çıkmıştır. Fakat bu varsayımın devamı olarak genel anlamda sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşama bakış düzeyi gelir düzeyi az olan gençlere göre uzak olacağı ifade edilmiştir. Çalışma itibarıyla ise elde edilen saha sonuçlarında durumun tam tersi olduğu görülmüştür. Sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan seküler ve muhafazakâr gençler farklı kültürlerle bir arada yaşamaya sosyal mesafe olarak daha yakın oldukları görülmüştür.

Çalışmanın 5. Alt problemi çerçevesince gençlerin çokkültürlülükle (farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı) ilgili düşünceleri yaşadıkları Antalya (kıyı) Ankara (karasal-iç) illerine göre değişiklik göstermektedir.

Çalışmanın 5. Alt problemindeki veriler 1. Alt problemdeki verilerle benzer veya aynı gibi dursa da arada önemli bir fark bulunmaktadır. 1. Alt problemdeki verilerde gençlerin seküler ve muhafazakâr olmalarına göre illerdeki verileri ortaya konarken 5. Alt problemde muhafazakâr ve seküler ayrımı yapmadan illerdeki gençlerin farklı kültürlerle karşı bakış açısı genel veriler karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Ankara ilindeki gençlerin Antalya'daki gençlere göre çok az bir farkla da olsa seküler bireylere sosyal mesafe olarak daha yakın olduğu görülürken Muhafazakâr gençlere de sosyal mesafe olarak Ankara'daki gençlerin daha yakın olduğu belirlenmiştir. Alevi bireylere genel anlamda Ankara'da bulunan gençlerin sosyal mesafe olarak daha yakın durdukları görülürken Sünni bireylere de sosyal mesafe anlamında Antalya'daki gençlerin daha yakın oldukları gözlemlenmiştir.

Antalya'daki gençlerin Ankara'daki gençlere göre Suriyeli bireylerle bir arada yaşamaya bakışı daha olumlu olsa da her iki ilde de yaşayan gençlerin Suriyeli bireylerle bir arada yaşamaya oran olarak olumsuz baktıkları ve sosyal mesafe olarak uzak durdukları görülmektedir. Her iki ilde de gençlerin Türklere yüksek oranda yakın durdukları görülmüştür. Kürtlere sosyal mesafe anlamında ise her iki ildeki gençlerin çoğunluğu yakın dururken az bir farkla da olsa Ankara'daki gençlerin daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Ankara'daki gençlerin Antalya'daki gençlere göre Ateist bireylerle bir arada yaşamaya daha olumlu baktıkları söylenebilirken her iki ilde de akrabalık kurma dışında ateist bireyleri dostluk kurma, komşuluk kurma ve aynı iş ortamında çalışmayı büyük oranda kabullenmiş oldukları görülmektedir.

Antalya'daki gençlerin Ankara'daki gençlere göre Ermenilerle bir arada yaşamaya daha olumlu baktıklarını söyleyebilirsek de her iki ilde de bu oran %50'nin altındadır. Her iki ilde de gençlerin yarısından fazlası Rumlarla bir arada yaşamaya mesafeli durdukları görülmüştür. Sosyal mesafe olarak Ankara'daki gençlerin Rumlara daha yakın durdukları belirlenmiştir.

Ankara'daki gençlerin Antalya'daki gençlere oranla cinsel yönelimi farklı olan bireylerle bir arada yaşamaya daha yakın durdukları görülürken her iki ilde de gençlerin yarısından fazlası cinsel yönelimi farklı olan bireylere sosyal uzaklık açısından mesafeli durdukları görülmektedir.

Araştırmanın bu alt problemi aynı zamanda çalışmanın 3. Varsayımı ile ilgilidir. Çalışmamızda kıyı bölgesinde yer alan Antalya'daki gençlerin karasal bölgede yer alan Ankara'daki gençlere göre farklı kültürlerle olan sosyal mesafesinin daha yakın olacağı düşünülmüştür. Bu durum sonuçlar itibariyle kısmen doğrulanmıştır. Her iki ilde de yaşayan gençlerin bazı kültürlerle diğerine oranla daha yakın durdukları belirlenmiştir. Örneğin Antalya'daki gençlerin Suriyelilere ve Ermenilere olan sosyal mesafesi yakinken Ankara'daki gençlerin diğer tüm farklı kültürlerle olan yakınlığı daha belirgindir. Mekânsal ve iklimsel ayrımın gençler üzerindeki etkisi net olarak belirlenememiştir.

Çalışmanın 6. Alt problemi çerçevesince muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açıları bir arada yaşamaya yönelik genel itibariyle olumludur.

Ankara'da sosyo ekonomik düzeyi düşük olan mahallede yaşayan muhafazakâr gençler, sosyo ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr mahallede yaşayan gençlere göre seküler bireylerle akrabalık kurmaya daha yakın durmaktadır. Antalya'daki durum ise Ankara'nın tersi bir şekilde kendini göstermektedir. Antalya'daki sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahallede yaşayan muhafazakâr gençler sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallede yaşayan gençlere oranla seküler bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurmaya daha yakındır. Hem Ankara hem de Antalya illerinde seküler gençlerle evlilik yoluyla akrabalık kurmak isteyen gençler sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan muhafazakâr gençlerdir.

Muhafazakâr gençler açısından ele alındığında iki ildeki muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurmayı isteyenler sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan gençler olduğu belirlenmiştir.

Akrabalık dışındaki dostluk ve komşuluk kurabilme adına Ankara'daki sosyo ekonomik düzeyi düşük muhafazakâr mahallede yer alan gençlerin seküler bireylere daha yakın oldukları görülürken Antalya'da bu durum yine tersi olarak belirlenmiştir. Antalya'da sosyo ekonomik düzeyi yüksek muhafazakâr gençlerin olduğu mahalle seküler bireylere dostluk ve komşuluk kurabilme adına sosyal mesafe olarak daha yakın durmaktadır.

Muhafazakâr gençler açısından ele aldığımızda her iki ilde de sosyo ekonomik düzeyi düşük-yüksek fark etmeksizin seküler bireylere en yakın olma hali aynı iş ortamında

çalışabilme durumudur. Muhafazakâr gençlerin büyük bir oranda çoğunluğu seküler bireylerle aynı iş ortamında çalışmayı kabullenmektedir.

Ankara'daki sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalledeki seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle akrabalığı sosyo ekonomik düzeyi düşük diğer seküler mahalleye göre daha fazla kabul ettikleri görülürken Antalya'da oranların yüksekliğinin yanında bu durum tersi sonuçları vermiştir. Antalya'daki sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler mahallede yaşayan gençler sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalleye göre muhafazakâr bireylerle akrabalık kurmaya daha yakındır.

Her iki ilde bulunan seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle akrabalık kurabilirim diyenlerin oranlarına göre 'Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim.' diyenlerin oranlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ankara'da sosyo ekonomik düzeyi yüksek seküler mahallede yaşayan gençlerle Antalya'daki sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler mahallede yaşayan gençlerin muhafazakâr bireylerle dostluk ve komşuluk kurmaya daha yakın oldukları görülmüştür.

Muhafazakâr gençlerle aynı iş ortamında çalışabilirim diyen gençlerin Ankara'da daha çok sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahalledeki gençler olduğu görülürken Antalya'da bu durum sosyo ekonomik düzeyi düşük seküler mahallede daha fazla olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın 7. Alt problemi çerçevesince gençlere göre muhafazakârlık ve dindarlık kavramları ile sekülerlik ve laiklik kavramları arasında içerik bakımından anlamlı bir farkın olup olmadığına bakılmıştır.

Hem nicel hem de nitel saha çalışmaları sonucunda seküler gençlerin yarısından fazlasının sekülerliği laiklikle, muhafazakâr gençlerinde yarısından fazlasının muhafazakârlığı dindarlıkla bağdaştırdıkları görülmektedir.

Gençlerin gelir durumlarına göre ideolojik olarak kavramsal içeriğe bakışlarında ise farklı verilerin olmadığı görülmektedir. Seküler gençlerde de muhafazakâr gençlerde de her düzeyde gelire sahip olan gençlerin sekülerlik ile laikliği, muhafazakârlıkla da dindarlığı özdeşleştirdikleri belirlenmiştir. Cinsiyet anlamında ise sekülerliği laiklikle bütünleştirenlerin daha çok kadınlar olduğu görülürken muhafazakârlıkla dindarlığı ise daha çok erkeklerin bütünleştirdiği görülmektedir.

7.3. TÜRKİYE ÖZELİNDE BHİKHU PAREKH'İN ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK KURAMININ ÖNEMİ

Parekh, kendi kuramını ortaya koymadan önce literatür kısmında da belirttiğimiz gibi birçok düşünürün çok kültürlülük alanında yaklaşımlarının eksik yönlerini belirtmiş, insan doğasına yönelik açıklamalar yapan düşünürlerle kültür merkezli yaklaşım sergileyen filozofları monist bakış açısından dolayı eleştirmiştir. Monist bakış açısı Parekh'e göre tek bir doğrunun en iyi yaşam biçimi olduğunu savunan bir görüştür ve bu durumda kültürler arası etkileşim ve diyalogun gerçekleşme ihtimali çok zordur.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından Cumhuriyet'in kurulmasına ve oradan da günümüze kadar olan sürede Türkiye'de muhafazakâr ve seküler düşüncenin zıt kutuplarda olduğunu ve yer yer çatışma içeren düşünceler sergilediğini belirtmiştik. Bu doğrultuda hem modern-seküler-laik düşünce taraftarlarının hem de muhafazakâr-dindar kesimlerin kendilerince kabul ettikleri değerlerin kesin doğru olduğu düşüncesi ile monist bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Bu nedenle geçmişten günümüze Türkiye'de çatışmalı bir siyasal kültürün varlığı gözlemlenmektedir.

Türkiye'de seküler ve muhafazakâr gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakış açılarını ele alan çalışmamızın sonuçlarına bakarak her iki görüşteki gençlerinde 'Türklük' ve 'aile' gibi değerlere büyük oranda yakın durdukları görülmüştür. Bu durum ortak kültürü oluşturmada önem arz etmekte farklı kültürdeki gençlerin bir arada yaşayabilmesi açısından değer taşımaktadır.

Parekh, diyalog yoluyla oluşturulması gereken ortak bir kültürü ve bu kültürün öğelerini önemserken bunu oluşturmak için siyasal bir düzende, otoritenin yanında yasalarla yapılması gereken adımları da belirtmiştir. Meclis içinde yer almayan kültür temsilcilerine de büyük işler düştüğünü belirten Parekh, bu temsilcilerin sorumluluk alması gerektiğini dile getirir. Günümüz itibarıyla seküler ve muhafazakâr kesimlerin edebiyat, sanat ve siyaset gibi birçok farklı alanlarında öncü olan isimlerinin üzerine bu doğrultuda düşen birçok sorumluluk bulunmaktadır.

Minimum evrenselcilik unsurunu kültür açısından önemli bulan Parekh, her kültürün kendi içinde kıymetli ve korunmaya değer unsurlara sahip olduğunu belirtir. Türkiye'de muhafazakâr-dindar kesimlerin önem atfettikleri 'Allah, ahiret inancı, değer ve gelenekler, aile, geçmişin kıymetli olması ve geleceğe taşınması, devlet

otoritesinin varlığı, toplumun genel ahlakı ve sonrasında gelen bireyin ahlakı' gibi unsurlar önemli olarak görülmektedir. Bu unsurların bu zamana kadar yapılan araştırmaların yanında bizim çalışmamızda da önem arz ettiği görülmüştür. Bunun yanında Türkiye'de seküler-laik kesimlerin de 'akıl, bilimsellik, Atatürk, ilke ve inkılaplar, aile, modernleşme, laiklik' gibi unsurları önemseydiği önceki çalışmalarda tespit edildiği gibi bizim çalışmamızda da bu değerlerin önemli olduğu belirlenmiştir.

Her kültür kendi değerlerini korumanın yanında farklı kültürlerle de iletişim ve etkileşim adına bazı değerleri oluşturmaktadır diyen Parekh, bu konuda diyalog yolunun olmasını ön şart koşturmaktadır. Yine ona göre, diyalog eşit şartlardaki bireyler arasında yapılandırılır. Bunun yanında kültürlerin birbirini eleştirmesini ve yargılamasını da bazı ölçütlere bağlayan Parekh, kültürleri yargılamak ancak insan sağlığını ve yaşamını tehlikeye atıyorsa yapılması gerekir, görüşündedir. Bu nedenle Türkiye'de seküler ve muhafazakâr gençlerin kendi kültürlerine sahip çıkıp korumalarının yanında gençler, karşı kültürdeki insanların değerlerini de umursamalı ve o değerler hakkında da fikir sahibi olmalıdır.

Türkiye'de muhafazakâr ve seküler gençliğin büyük bir oranda 'Türklük' değeri üzerinde buluşması bir arada yaşama adına Parekh'in oluşturmak istediği ortak kültürdeki etkin faktörlerin başlangıcı olan bir değer olarak kabul edilebilir. Bu değerden başlanarak Türkiye'de her kültür ve inanç gruplarının ortak olarak değerler listesi belirlenebilir. Bu listeden yola çıkarak toplumun ortak değerlerinin toplum tarafından tanınıp benimsenmesi adına eğitim sisteminden hukuk sistemine kadar birtakım düzenlemeler yapılabilir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin nitel verilerinden de anlaşıldığı gibi birbirlerinin değerlerini yargılamama ve ötekileştirmemeyi öğrenmeleri gelecek adına önem arz etmektedir. Daha çok laiklik ve dindarlık tartışmaları çerçevesince yaşanan ayrışmalar için Parekh'in ortaya koyduğu öneriler dikkate değer durmaktadır. Parekh'e göre toplumların temelinde din önemlidir ve neredeyse dinlerin olmadığı bir dönem tarihte bulunmamaktadır. En seküler ülkelerde bile bu durum böyledir diyen Parekh, laiklerin dinlerini yaşamak isteyen insanları toplum içinde özel alan ve kamusal alan tartışmalarına hapsetmesini saçma bulur. Dindar olan herkesin dinini her yerde sınırlamaksızın yaşama özgürlüğü vardır diyen Parekh, laikleri bu konuda eleştirerek

yasaklanıp yer altına inen bir durumun oluşmasındansa açık ortamda herkesin inancını yaşamasının daha iyi olacağını belirtir ve bu durumun toplumu daha şeffaf kılacağı görüşündedir.

Laikleri belli bir konuda eleştiren Parekh, eleştirilerini dindarlar içinde sıralarken yeri geldiğinde dinin bağınaz ve baskı unsuru olmasının çekilemez olduğunu söyler. Dindarların kendinde olmayanlara karşı olumsuz bakış açılarını bırakmalarını tavsiye eden Parekh, her bireyin inancının olması zorunlu değildir görüşündedir. Parekh, inananlarla inanmayanların olgunluğu birbirlerine baskı ile değil saygı ile gerçekleşir düşüncesindedir.

Parekh'in açıklamaları Türkiye'de geçmişten günümüze yaşanan laik-dindar tartışmalarına ışık tutacak öneme sahiptir. Devletin tek bir görüşü doğru olarak dayatmasının yanlış olacağını belirten Parekh, Türkiye'de geçmişte siyasi iradenin başında olanlarla şimdiki siyasi iradeye yönelik önemli mesajlar içeren bilgiler sunar. Ona göre devleti yönetenlerin bir ideoloji veya kültürün etkisinde olması doğaldır, bu sadece topluma dayatmaya dönüşürse çokkültürlülüğü zedeleyecektir.

Bir ülkede siyasi düzenin yanında eşitlik ilkesi üzerinde de açıklamalarda bulunan Parekh, herkese yapılan aynı uygulamanın eşitlik olamayacağını belirtir. Bu doğrultuda İngiltere'de küçük bıçak taşımak yasak olsa da bu yasak sadece Sihleri kapsamaz diyen Parekh, onların kültüründe bıçağın önemli olduğunu belirtir. Benzer durum ülkemiz içinde geçerli olabilecek şekilde eşitlik ilkesine sahip uygulamaları içerebilir. Ülkemizde farklı kültür ve inançta olan grupların kültürlerine destek verilecek şekilde yasalar yapılabilir. Alevilerden Süryanilere, muhafazakârlardan sekülerlere kadar her kesimin kendi değerlerinin yer aldığı bir anayasa gelecekte bir arada yaşamanın önemli bir adımı olacaktır.

Toplum içinde ifade özgürlüğü gibi hususlarda bir arada yaşamanın önemli ilkelerine değinen Parekh, çokkültürlü bir toplumda ifade özgürlüğü adı altında karşıdaki insanı rencide etmenin, değerleri ile alay edip bireyleri küçük düşürmenin ifade özgürlüğü olamayacağını belirtir. Seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine yönelik kullandıkları “Gericî, yobaz, dinsiz” vb. kavramların kullanılmasının bir arada yaşamayı engelleyen faktörler olduğu gençlere hissettirilmelidir. Karşılıklı tartışmanın fikirlerle ve ikna etme yoluyla olması gerektiğini belirten Parekh'e göre bir gruba

yönelik iftira ve etiketlemenin de çokkültürlülüğe zarar verdiği bir gerçektir. Bu konuda yasaların önleyici tedbir almasının öneminden bahseden Parekh, yasaların da bir topluluğu eleştirilmekten alıkoymaması gerektiğini de belirtir.

Çokkültürlülük teorisi açısından eğitimi önemli bir yere koyan Parekh, eğitim sisteminde hazırlanan müfredatlar için bazı adımların öneminden bahseder. Okullar ve eğitim sistemi tek bir kültürün etkisi ile oluşmamalı diyen Parekh, okullar dini pekiştirecek kurumlar olarak değil de toplumdaki her inancı ve kültürü öğrencilere tanıtabilecek şekilde bir sisteme sahip olmalıdır.

Türkiye’de eğitim sisteminde yapılması gereken önemli adımlar söz konusudur. Bu adımlar seküler ve muhafazakâr öğrencilerin yanında diğer kültürdeki öğrencilerin de varlığı açısından önem arz etmektedir. Bu neden okullarda dini eğitim herkese verilmeli ve bu eğitim tüm din ve inançlar hakkında öğrencilerin bilgi edinmesine yönelik olmalıdır. Birbirlerinin kültür ve inançlarından habersiz olan bireylerden birbirlerinin kültürlerine saygı duymalarını beklemek mümkün değildir diyen Parekh, çokkültürlülük adına okulların ve müfredatların önemini vurgular.

Türkiye’de birlikte yaşam adına farklı kültürlerdeki bireylerin yapacaklarının yanında devletin de atması gereken adımların olduğu görülmektedir. Bu nedenle Parekh’in görüşleri doğrultusunda sivil alandan kamu alanına kadar yapılacak düzenlenmelerin yanında eğitim, hukuk ve kültür alanında bireylerin birbirlerini dışlayıp sadece kendi kültürünü yaşatan bir anlayışın varlığı gelecekte farklı çatışmaların yaşanmasına da sebebiyet verecektir. Bu nedenle gençlerin yetişkinlerdeki kadar kutuplaşma ve ayrışma oranlarına ulaşmadığı unutulmamalı ve bir arada yaşama adına gençlerin birlikteliğini sağlamak için akademilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve siyasi oluşumların üstüne düşeni yapması gerekmektedir.

7.4. İLERİDE YAPILABİLECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER

Araştırmada, farklı illerde (mekân) ve farklı sosyo ekonomik düzeylerde yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya ne düzeyde baktıkları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine ve farklı kültürlerle olan bakış açılarında bir arada yaşama yönelik değişken verilerin elde edildiği görülmüştür. Bu veriler ülkede ve tüm dünyada yaşanan Covid-19 virüs salgını öncesi yapılan saha çalışmalarına dayanmaktadır. Öncesinde Türkiye’de, çalışmanın sınırlılıklarında da belirtildiği gibi kutuplaştırıcı bir atmosferin hâkim olmasına rağmen gençlerin ana kültürler çerçevesince Türklere, Kürtlere, Alevilere ve Sünnilere büyük oranda sosyal mesafe olarak yakın durdukları görülmüştür. Bu yakınlık mesafesinin daha da artırılması adına sosyal bilimcilerin disiplinler ve disiplinler arası farklı araştırmalarla gelecek adına önemli çalışmalara yer vermesi gerekmektedir.

Salgın sonrası Türkiye’deki gençlerin ideolojik olarak birbirlerine ve diğer kültürlerle bakış açılarında sosyal mesafenin daha yakın olup olmayacağı merak konusudur. Bunun yanında çalışma için Ankara ve Antalya illeri saha alanları olarak belirlense de bu veriler ülkemizdeki tüm kıyı ve iç bölgede bulunan illeri ve o illerde yaşayan seküler-muhafazakâr gençleri kapsamamaktadır. Gelecek yıllarda farklı kıyı illerinden biri ile iç bölgelerde bulunan başka bir il saha çalışmasında gençleri konu edinmek amacıyla seçilebilir. Aynı anda iki farklı kıyı ili veya iki farklı karasal bölgedeki ilde çalışmalara konu olabileceği gibi bu şekilde yapılacak çalışmaların Türkiye genelinde yaşayan gençlerin farklı kültürlerle bir arada yaşamaya bakışı anlamında ortalama verileri elde etmemize sebep olacaktır.

Çalışmada gençlerin özellikle Gayri Müslüm vatandaşlara yönelik sosyal mesafelerinin uzak olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar nitel görüşmelerde bu durumun Gayri Müslüm vatandaşların ülkelerinin uyguladığı dış politikadan kaynaklandığı belirtilse de bu durumun daha çok katılımcı ile yapılacak olan saha çalışmalarıyla ele alınması gerektiği açıktır.

Türkiye’de gençlerin birbirlerinin kültürlerini sosyal, ekonomik ve eğitim alanlarında tanıyabilmeleri adına hükümet politikalarının nasıl olması gerektiği ile ilgili yapılması

gereken çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de her kültürün tanıtılabildiği bir eğitim sistemi nasıl inşa edilebilir? Bunun yanında sosyal hayatta ve kültürel alanda her kültüre özel bağımsız etkinlikler yapmaktansa kültürlerin etkileşimi ile ortak bir kültüre ait sosyal ve sanatsal etkinlerin oluşturulması her geçen gün bir arada yaşam adına önem kazanmaktadır.

Literatür taramasında belirtildiği gibi Türkiye’deki okkltrllk, ABD’deki gibi bir eritme potası veya Kanada’daki gibi bir salata ksesi değil, birbirlerine bağlı bir halat veya bir ebru çalışmasıdır. Bu durumun toplum nezdinde hayata geçmesi için yetişkinlerden çok gençlerin üzerine eğilen çalışmalar sorunları tespit etmekten ziyade artık sorunları ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır. Buna rağmen çözüm ortaya koyan saha çalışmaları ve projeler eksikliğini korumakta bu doğrultuda yapılan öneriye dayalı çalışmalarda bir görüşü, ideolojiyi, inancı ya da kültürü temele aldığı için toplum geneline kabul görmemektedir.

B. Parekh’in ‘okkltrllğ yeniden düşünmek’ sözü ile belirttiği okkltrllğ ele alan siyasi teorisi ülkemizde siyasal, kültürel, eğitim ve sosyal alanda farklı çalışmalarla ele alınmayı hak etmektedir. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar gelecekte toplum içinde bağımsız ve iletişimsiz kültür öbeklerini oluşturan insanlardan ziyade birbirleri ile etkileşimi olan ve diyalog kurmayı başaran bir toplum görünümünü oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Abercrombie, N., Hill, S., and Turner, B.S. (2000). *The Penguin Dictionary of Sociology*. 4. Edition. London: Penguin Press.
- Adıgüzel, Vefa. (25-27 Mart 2016). Toplumsal Değişimde Sorunlu Bir Alan: Din ve Siyaset. (445-464). *Toplumsal Değişim Sempozyumu*, İnsan ve Medeniyet Hareketi/Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Ahmed, Feroz, (1993). *The Making of Modern Turkey*. London: Routledge.
- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst Orta Sınıf Habitusu*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akın M., Aydemir, M., Nacak, İ. (2013). Konya'nın Muhafazakârlık Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. *Muhafazakâr Düşünce*. 9(36). 145-167.
- Akın F. Z. (2018). Workshop on Cultural Education in Germany and Turkey. German-Turkish Youth Bridge (DTJB), İstanbul Foundation for Culture and Arts (IKSV). Berlin, Germany, March. 2018.
- Akın, M. H. (2009). Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Gençlik: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- Akın, Mahmut Hakkı. (25-27 Mart 2016). İki Modernleşme Arasında Türkiye'de Siyasal Kültür Değişimi. (s. 275-284) *Toplumsal Değişim Sempozyumu*, İnsan ve Medeniyet Hareketi/Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Akkaş, H. H. (2003). Muhafazakâr Siyasi Kavramı Üzerine. *Uşak İİBF Sosyal Bilimler Dergisi*. 3, 241-254.
- Akbal, S. (2018). Küreselleşen Dünyada Gençliğin Politik Katılım Kültürü ve Yeni İletişim Teknolojileri: Dijital Gençlik. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Aliyevi R. (2011). Farklı Kültürlerden Gelen Yüksek Öğretim Öğrencilerinin Eğitim Ortamlarındaki İlk Etkileşim Algılarının ve Kültürlenme Düzeylerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Albayrak, Özlem. (2018). Kayıp Giden Dindarlık. Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ozlemalbayrak/kayip-giden-dindarliklar-2047449>. 5 Kasım 2019 Tarihinde Erişim Sağlanmıştır.
- Albayrak, Özlem. (2018). Sekülerizmden Sonra. Yeni Şafak gazetesi, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ozlemalbayrak/sekulerizmden-sonra-2047676>. 5 Kasım 2019 Tarihinde Erişim Sağlanmıştır.
- Alkan, T. (1979). *Siyasal Sosyalleşme: Siyasal Bilincin Gelişmesinde Ailenin, Okulun ve Toplumsal Sınıfların Etkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alkan, T. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Alptekin, Y.ve Yaldız, E. (2017). Üniversite Eğitimi Aşamasında Başörtüsü Alma (Baş Örtme) Davranışının Analizi: Dinsel Sunum – Seküler Bağlam. *İmgelem Dergisi*. 1(1), 7-32.
- Altun, E. (2014). Aile ve Siyasetin Yeniden Üretimi Siyasal Sosyalleşmede Ailenin Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çok Kültürcülük Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Ardoğan, Recep. (15-17 Mayıs 2010). Sekülerizm, İslam ve İnsan Hakları. (s.320-362). *İnsan Hakları ve Din Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Çanakkale Onsekiz Mart Yayınları. Çanakkale.
- Arsalan, S. (2015). İlköğretim Öğrencilerinin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşama Deneyimi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 26, 249-263.
- Ateş-Özçiçek, Z. (2017). Birlikte Yaşama Kültürü ve Felsefesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Attas, S. N. (1995). *İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi*. (Çev: M. E. Kılıç). 2. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Avcı, Ö. (2018). *İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği-İki Dünya Arasında*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aydın, G. (2018). Almanya'da Din ve Sekülerlik – 1990 Sonrası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*, Konya: Vadi Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'dan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğan, İ. (2017). “Sekülerizm, Kültür Ve Eğitim”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt7, Sayı1, S. 1-8.
- Aygün, E. (2013). Türkiye’de Öteki Kavramı ve Birlikte Yaşama Kültürü: Alevi-Sünni İlişkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misali Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları. *Mukaddime Dergisi*, 8(1). 1-23.
- Azak, Umut. (2019). *Türkiye’de Laiklik ve İslam*. (Çev: A. Alkan). 1. Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Aziz, A. (1990). *Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim*. 3. Baskı. Ankara: İlad Yayınları.
- Baki A.ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(42), 1-21.
- Balaban Ç. D. (2013) The Roles of Intergroup Threat Social Dominance Orientation and Rightwing Authoritarianism in Predicting Turk’s Prejudice Toward Kurds. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ SBE, Ankara.
- Balkanlıoğlu, E. (2014). Türkiye’de Muhafazakâr Kadın Modernleşmesi ve İslami Moda Dergilerindeki Yeni Muhafazakâr Kadın. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Barker. C. Galasanski, D. (2001). *Culturel Studies and Discourse Analysis: A Dialogue on Inaguage and Identity*. London: Sage.

- Baş, T.ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. 1. Baskı. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Başbay, A., ve Kağnıcı, D. Y. (2011). Çokkültürlü Yeterlik Algıları Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Eğitim ve Bilim*. 36 (161), 199-212.
- Başdemir, H. Y. (2009). Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü. *Liberal Düşünce*. 14 (55)55, 23-40.
- Başdemir, H. Y. (2011). *Türkiye’de Din ve Özgürlüğü*. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Başgil, A. F. (2019). *Gençlerle Baş Başa*. (77. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Baştuğ, G., Zorba, E., Duyan, M., Çakır, Ö. (2017). Farklı Kültürlerde Rekreasyon: Serbest Zaman Aktivitelerinin İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences*. 14 (4), 3895-3904.
- Batur, B. (2015). Sekülerleşme Türkiye’de. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (38), 563- 572.
- Bauman, Z. (1998). *Postmodern Etik*. (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayrak, M. B. (2011). Muhafazakâr Gençliğin Bir İfade Biçimi Olarak Türkçe Rap ve Türkiye’de Hip-Hop Kültürü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayram, A. K. (2008). “İdeoloji ve Dönüşüm”, *İdeoloji* (Der. K. Çağan). Ankara: Hece Yayınları.
- Beck, U. (2002). The Cosmopolitan Society and its Enemies. *Theory Culture and Society*. 19 (1-2), 17-44.
- Beck, U. (2007). The Cosmopolitan Condition. *Theory Culture and Society*. 24 (17-18), 286-290.
- Beck, P. A. (1977). “The Role of Agents in Political Socialization”, *Handbook of Political Socialization*, (Ed. Stanley Allen Renshon). New York: The Free Press. 115-142.
- Belge, M. (2003).” Muhafazakârlık Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık Cilt 5*. (Ed. A. Çiğdem). (s.92-100). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berner, E. (2016). “Metropol İnkilemi; Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele” *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. (Ed: A. Öncü ve P. Weyland). s.137-161. (Çev. L. Şimşekve N. Uygun). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgiç, M. S., Koydemir, F. S., Akyürek, S., (2014). Türkiye’de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi. *Bilge Strateji*. 6 (11), 163-205.
- Bilgin, N. (2005). Çokkültürlülük ve Ulusal Kimlik. *Türkiye Günlüğü Dergisi*. 80, 52-63.
- Bircan, H., Karagöz, Y., Kasapoğlu, Y. (2003). Ki-Kare ve Kolmogorov Smirnov Uygunluk Testlerinin Similasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 4 (1), 69-80.
- Boschele-Aydoğan, F.ve Ay, A. (2016). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’de Çokkültürcü Medya ve TRT Kürdi. *İnsan ve İnsan*.3 (9), 36-52.
- Bora, T. (1999). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2005). “Turgut Özal”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm Cilt 7* (Ed. M. Yılmaz). İstanbul. İletişim Yayınları.
- Bottomore, T. (1987). *Siyaset Sosyolojisi*. (Çev. E. Mutlu). Ankara: Teori Yayınları.
- Bourse, M.ve Yücel H. (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bülbül Ş.ve Sinan, M. (2010). Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumlar Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.12 (1), 186-217.
- Casanova, J. (2001). Civil Society and Religion: Retrospective Reflections on Catholicism and Prospective Reflections on Islam. *Social Research: An International Quarterly*. 68 (4), 1041-1080.
- Ceylan, Y. (2015). Türkiye’de Çokkültürlülük Tartışmaları ve Anadolu Aleviliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (37), 571-582.

- Citrin, J., Sears, D., Muste, C., Wong, C. (2001). Multiculturalism in American Public Opinion. *British Journal of Political Science*. 31 (2), 247-275. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3593264>.
- Crouch, J., & Minhas, P. (2013). *Multicultural Britain in the 21st Century*. London: Opinium.
- Çaha, Ö. (2012). *Dört Akım Dört Siyaset*. 5. Baskı. Ankara, Orion Yayını.
- Çaha, Ö., Köktaş, E.E., Çaylak, A., Önder, M., Akın, A., Kapu, H., Çaha, H., Senemoğlu, O., Aybas, M., Altınkoz, O., Özer, G., Avcil, C., Doğaner, R.M. (Nisan- 2018). TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırması (Kord; Ömer Çaha). SERKA Kalkınma Ajansı. Kars.
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (15), 319-332.
- Çeliktürk, T. (2011). 1989'dan 2009 Yılına, Kürt Sorununa İlişkin Kamuoyuna Sunulan Raporların ve Açılımların Çokkültürlülük Literatürü Kapsamında Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi*. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Colombo, E. (2014) (Editorial Arrangement of Sociopedia.isa) 'Multiculturalisms', Sociopedia.isa, 1-17. DOI: 10.1177/205684601410.
- Colombo, E. (2015). Multiculturalisms: An Overview of Multicultural Debates in Western Societies. *Current Sociology*. 63 (6), 800-824.
- Costigan, C., Su, T. F., Hua, J. M. (2009). Ethnic Identity Among Chinese Canadian Youth: A Review of The Canadian Literature. *Canadian Psychology*. 50 (4), 261-272.
- Çoşgun, Ş. (2004). Kültürlerarası İletişim Sürecinde Kalıp Düşüncelerinin ve Önyargıların Rolü; Antalya'da Yaşayan Güneydoğulular ile Antalya Yerlileri Arasında Kalıp Düşünceler ve Önyargılar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. 8. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitapevi.

- Creswell, J. W. (2006). Understanding Mixed Methods Research, (Chapter 1). Available at: http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2016). *Designing And Conducting Mixed Methods Research*. New York: Sage.
- Darende, Ö. F. (2015). Sekülerleşme ve Laiklik Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (11), 151-187.
- David, M., Sutton, C. D. (2004). *Social Research*. Londra: Sage.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset: 2000’li Yılların Başında Türkiye’de Siyasi Partilerin Kadın Politikaları*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Dennis, J. (1968). Major Problems of Political Socialization Research. *Midwest Journal of Political Science*. 12 (1): 85–114.
- De Vaus, D. A. (1990). *Surveys in Social Research*. (2nd Edition). London: Unwin Hyman.
- Dinç, M. (2015). Farklı Kültürlerde İletişim ve Algılama Süreci: Türk ve Avustralyalı Üniversiteli Sporculara Yönelik Isparta ve Melbourne Üniversitelerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dondurucu, Z. B.ve Ulucay, A. P. (2015). Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi; Eşcinsellere Yönelik Nefret Söylemi İçeren Videoların Youtube Üzerinden İncelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Educational Research*. 1 (3),1057-1091.
- Durdu, Z. (2009). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Kültürün Monist İnşası ve Siyasal Sonuçları. *Sosyoloji Dergisi*. 20-21, 41-60.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1982). *Siyaset Sosyolojisi*. 5. Basım. (Çev: Ş. Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

- Eagleton, T. (2016). *Kültür Yorumları*. (Çev: Ö. Çelik). 3. Basım. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Elçi, K. (2016). Çokkültürlü Seküler Toplumda Türk Genç Yetişkin Kadınların Dini Sosyalleşmeleri (Amsterdam Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eller, J. D. (2015). *Culture and Diversity in the United States: So Many Ways to be American*. Oxon and New York: Routledge.
- Erdoğan, E.ve Semerci, P. U. (2018). *Fanustan Diyaloglar, Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, E. (2013). *Türkiye’de Gençlerin Siyasal ve Sivil Katılımı*. 1. Baskı. Ankara. Sage Yayınevi.
- Erdoğan, E. (2016). Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması. <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/02/05/bilgi-goc-merkezi-kutuplasmanin-boyutlari-2017-sunum.pdf> (19 Temmuz 2019 tarihinde ulaşılmıştır.)
- Erdoğan, M. (1995). Sekülerizm, Laiklik ve Din. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 8 (3-4), 179-194.
- Erdoğan, N. (2001). “Neo Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegomanya”. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, Cilt 2; (Ed. A. İnsel). İstanbul: İletişim Yayınları. 584-591.
- Erdoğan, G. (2012). Çokkültürlülük, Çoğulculuk ve Din Eğitimi: Fırsatları ve Sorunları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergun, D. (1973). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Erler, Ö. (2007). Yeni Muhafazakârlık, AKP ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 10, 126-132.
- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme Ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*.9 (1), 103-124.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*. 1. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.

- Esmer, Y. (2002) "At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior", S. Sayarı ve Y. Esmer (Ed.) *Politics, Parties, and Elections in Turkey*. (94-114). Boulder: Lynne Reinner Publishers.
- Ezgin, Ö. (2013). "Alevi Gençliği, Deneyim ve Talepler: Bir Özne Olarak Alevilik". *2000'li Yılların Türkiye'sinde Genç Olmak*. (Ed: D. Lüküslüve H. Yücel).. (176-194). Ankara: Efil Yayınevi.
- Fedayi, C. (2004). AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 1 (1), 149-163.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?* (Çev: N. Çelebi). Konya: Toplum Yayınları.
- Froman, L. A. (1961). Personality and Political Socialization. *The Journal of Politics*. 23 (2), 341-352.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. (Çev: H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi.
- Genç, E., ve Çoşkun T. (2015). Muhafazakarlık ve Türkiye- Muhafazakarlığın Bazı Halleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8 (1). 27-40.
- Gharai N., Mohammed, F., Rafieian, M. (2011). Enhancing Living Quality: Cross-cultural Differences in Personal Space between Kurdish and Northern Women in Iran. Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies, Salamis Bay Conti Resort Hotel, Famagusta, North Cyprus, 7-9 December, 2011. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 35, 313-320.
- Giannakaki, M. S. (2005). Using Mixed-Methods to Examine Teachers' Attitudes to Educational Change: The case of the Skills for Life Strategy for Improving Adult Literacy and Numeracy Skills in England. *Educational Research and Evaluation*. 11 (4), 323-348.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. California: University of California Press.
- Gimpel, J. G., Lay, J. C., Schuknecht, J. E. (2003). *Cultivating Democracy: Civic Environments and Political Socialization in America*. Washington: Brookings Institution Press.

- Gordon, M. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Göle, N. (1998). *Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*. 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J., Graham, W. F. (1989). Toward a Conceptual Framework for Mixed Method Evaluation Designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 11 (3), 255-274.
- Grix, J. (2020). *The Foundations Of Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Güleç-Solak, S. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6 (1), 13-37.
- Güler, M. (2013). Gruplararası Temas, Kaygı ve Yanlılığın Sosyal Mesafeye Etkisi: Türk ve Kürt Kökenli Gruplar Üzerine bir Çalışma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güneş, A. (2005). Toplumsal Bir Zorunluluk: Bir Arada Yaşamak. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10 (2), 89-103.
- Habashi, J. (2017). *Political Socialization of Youth: A Palestinian Case Study*. London: Springer.
- Haider, H. (2009). (Re)Imagining Coexistence: Striving for Sustainable Return, Reintegration and Reconciliation in Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Transitional Justice*. 3 (1), 91-113.
- Hakan, A.. (2018). Necip Fazıl Yaşasaydı Bunlara Ne Derdi? Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/necip-fazil-yasasaydi-bunlara-ne-derdi-40965470>. 14 Temmuz 2019 tarihinde ulaşım sağlanmıştır.
- Hall, E. T. (1966). *The hidden dimension*. New York, NY: Doubleday.
- Halpin, J. ve Agne, K. (2009). *The Political Ideology of the Millennial Generation: A National Study of Political Values and Beliefs Among 18- to 29-Year-Old Adults*. Washington: Center for American Progress.

- Hanson, W. E., Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed Methods Research Designs in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*. 52, 224-235.
- Hebert, Y. (2016). Youth in Plural Cities, Multiculturalism and Citizenship: Policy Challenges and Opportunities. *Foro de Educación*. 14 (20), 199-230. doi: <http://dx.doi.org/10.14516/fde.2016.014.020.011>.
- Hebdige, D. (2004). *Alt Kültür: Tarzın Anlamı*. (Çev; S. Nişancı). İstanbul: Babil Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2016). *Siyasal İdeolojiler*. (Çev. S. Durgut ve A. K. Çifçi). 10. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları.
- Hicks, A. M., Janoski, T., and Schwartz, M. A. (2005). Political Sociology in the New Millenium. (Eds. Janoski, T., Alford, R. R., Hicks, A. M., & Schwartz, M. A). *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*. Pp. 1-30. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoşgörür, V. (1997). Bogardus, Guttman ve Likert Ölçekleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10 (1), 346-357.
- Hyman, H. H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe: Free Press.
- IFLA/UNESCO. (2018). *IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto*. The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). Web: <https://www.ifla.org/node/8976> 10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnsel, A. (2001). ‘Çokkültürlülük, Çokkimlilik, Çoğulculuk’ Modernleşme ve Çokkültürlülük. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- İnsel, A. (2006) “Çokkültürlülük, Milliyetçilik, Özgürlük”, *Radikal İki*, 9.4.2006, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5726 .
- İskender, T. (2018). Demokrat Parti’nin Seçim Sloganları ve Propagandalarının Türk Siyasal Kültürüne Etkileri (1946-1957). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon.
- Jenks, C. (2005). *Subculture: Fragmentation of Social*. London: Sage Publication.

- Johnson, R. B.ve Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time has Come. *Educational Researcher*. 33(7): 14-26.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., Turner, L. A. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*. 1 (2), 112-133.
- Johansen, S. & Le, T. N. (2014). Youth Perspective on Multiculturalism Using Photovoice Methodology. *Youth & Society*. 46 (4), 548-565. Retrieved October 24, 2019 from <https://www.learntechlib.org/p/156580/>.
- Joppke C. (2001). Multicultural Citizenship: A Critique. *Arch. Europ. Sociol*. XLII (2), 431-447.
- Kalaycıoğlu, E. (1994). Elections and party preferences in Turkey: Changes and continuities in the 1990s. *Comparative Political Studies*. 27 (3), 402-424.
- Kalaycıoğlu, E. (2012). ‘Political Culture’, M. Heper and S. Sayarı (Ed.) *The Routledge Handbook of Modern Turkey*. (171-182). New York: Routledge.
- Karaoğlu, E. (2015). The Role of Social Dominance Orientation, Empathy and Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. ODTÜ, Ankara.
- Karaca, M. (2012). Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18, 226-238.
- Kaya, Y. ve Sunar, L. (2015) The Culture was Redux? The Polarization of Social and Political Attitudes in Turkey. *Social Currents*. 2 (4), 393-412.
- Kaya, A. (2014). “Ötekini Anlamak Mümkün mü?”. Der. A. Kaya. *Farklılıkların Birlikteliği; Türkiye ve Avrupa’da Bir Arada Yaşama Tartışmaları*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Kawar, I. T. (2012). Cross-Cultural Differences in Management. *International Journal of Business and Social Science*. 3 (6), 105-111.
- Kılınç, B. (2018). Türkiye Gençliği Sekülerleşiyor mu? Web: <http://www.sivilsayfalar.org/2018/03/12/turkiye-gencligi-sekulerlesiyor-mu-halil-ibrahim-yenigun-yanitladi/> 10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

- Kılıç, D. (2011). Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu; Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 1 (1), 143-169.
- Kımtar, N. (2014). Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*. 18 (60), 223-260.
- Kinross, Lord. (2006). *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. (Çev: N. Sander). İstanbul: Altın Kitap.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- KONDA Araştırma ve Danışmanlık. (2019). KONDA Gençlik Raporu <https://interaktif.konda.com.tr/tr/Gencler2018/#firstPage> Web: 01.09.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Konut, C. (2012). Din ve Sekülerlik Bağlamında Eğlence Kültürü: Gaziantep Düğünleri Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Korhonen, V., Lindh. K. (2010). "Youth Values and Value Changes From Cultural and Transnational Perspectives". Ed. V. Korhonen. *Cross-Cultural Lifelong Learning*. (135-167). Tampere: Tampere University Press..
- Kymlicka, W. (2012). Multiculturalism: Success, Failure, and the Future, Transatlantic Council on Migration, an initiative of the Migration Policy Institute. Berlin. 1-32.
- Kymlicka, W. (2006). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık, Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kymlicka, W. (1996). "Introduction" (Ed. W. Kymlicka), *The Rights of Minority Cultures*, Oxford University Press. 1-27.
- Lin, N. (1976). *Foundations of Social Research*. McGraw-Hill, USA.

- Loo, H. V. D.ve Reijen W. V. (2003). *Modernleşmenin Paradoksları*. (Çev. K. Canatan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Lüküslü, D. (2010). Gençlik Örgütlenmelerindeki Gençlerin Sorunları, İhtiyaçları, İstekleri ve Önerileri Temelinde Türkiye’de Gençlik Politikaları Göstergelerinin Oluşturulması. Gençlik Çalışmaları Araştırma Raporları-6. [http://genclik.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/03/Genclik-
Orgutlenmelerindeki-Genclerin-Sorunlari-ihtiyaclari-istekleri-ve-Onerileri .pdf](http://genclik.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/03/Genclik-Orgutlenmelerindeki-Genclerin-Sorunlari-ihtiyaclari-istekleri-ve-Onerileri.pdf) (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019).
- Lüküslü, D. ve Yücel, H. (2013). *2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak*. Ankara: Elif Yayınevi.
- Lüküslü, D. (2009). “Türkiye’de Gençlik Miti”, *1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lüküslü, D., Uzun, B., Taşkın, Y. (2019). *Gençler Konuşuyor; Gençlerin Gözünden Dindar Seküler Eksenli Kutuplaşma*. İstanbul: Tüses Yayınları.
- Mahoney, S. L. ve Schamber, J. F. (2004). Exploring the Application of a Developmental Model of Intercultural Sensitivity to a General Education Curriculum on Diversity. *The Journal of General Education*. 43 (3-4), 311-334.
- Manzo, L. C. (2003). ‘Beyond House and Haven; Towarda Revisioning Of Emotional Relationsship With Places’. *Journal of Environmental Psychology*. 23, 2003.
- Mardin, Ş. (1993). *Türkiye’de Din ve Siyaset*. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1973). “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, *Daedalus*, 102 (1). 169-190.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling For Qualitative Research. *Family Practice*, 13 (6), 522-526.
- Marshall, C., Rosmann, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Mert, N. (1994). *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış-Cumhuriyet Kurulurken Laik Düşünce* İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Metin, O. (2014). Sosyal Medyanın Siyasal Sosyalleşmeye Etkileri: Üniversite Öğrencileri Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal ve Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*. (Çev. A. Dönmez ve V. Duyan). Ankara: İmge Kitabevi.
- Modood, T. ve May, S. (2001). Multiculturalism and Education in Britain: An Internally Contested Debate. *International Journal of Educational Research*. 35 (3), 305-317.
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük; Bir Yurttaşlık Tasarımı*. (Çev. İ. Yılmaz). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Mollaer, F. (2016). *Tekno-Muhafazakârlığın Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morse, J. (1991). Negotiating Commitment and Involvement in the Nurse-Patient Relationship. *Journal of Advanced Nursing*. 16, 455-468.
- Morse, J. M. (2003). "Principles of Mixed Methods and Multimethod Research Design". A. Tashakkori ve C. Teddlie (Ed.), *Handbook of Mixed Methods in Social&Behavioral Research*. (189-208). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Murphy, J. W. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. (Çev. H. Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Newman, D. M. (2018). *Sociology: Exploring the Architecture of Everyday Life*. London: Sage.
- Neyzi, L.ve Darıcı, H. (2013). *Özgürüm Ama Mecburiyet Var: Diyarbakırlı ve Muğlalı Gençler Anlatıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nunnally, Jum C. (1959). "Test and Measurements: Assessment ad Prediction" New York. McGraw-Hill.
- OHCHR. (2001). Universal Declaration on Cultural Diversity. The Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR-Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği).
Web:<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/diversity.pdf>
10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

- Oppenheim, A. (1966). *Questionnaire Design and Attitude Measurement*. New York: Basic Books.
- Oskay, Ü. (1980). Popüler Kültür Açısından ‘İdeoloji’ Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 35 (1), 197-253.
- Öncü, A. ve Weyland, P. (2016). *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. (5. Baskı). (Çev. L. Şimşek ve N. Uygun). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örs, H. B. (2009). Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 40, 1-12.
- Özbey, C. (2014). Political Socialization of Children During the Hamidian Era: The Periodical, Çocuklara Rehber. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özbolat, A. (25-27 Mart 2016). Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü, Bir Dönüşümün Hikâyesi. (17-31). *Toplumsal Değişim Sempozyumu*, İnsan ve Medeniyet Hareketi/Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Özensel, E. (2013). Doğu Topluluklarında ve Türkiye’de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük Mü? Yoksa Yeni Bir Model mi? *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8 (3), 1-17.
- Özet, İ. (2019). *Fatih-Başakşehir Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, A. S. (2018). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorunu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özçelik, M. (2016). Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye’de Muhafazakâr- Demokrat Siyasal Kimliğiyle Ak Parti. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özhan, İ. (2006). Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Özipek, B. (2017). *Muhafazakârlık Nedir?* Ankara: Liberte Yayınları.
- Özkan, M. (2016). Türk Muhafazakârlığı Siyasal Bir Gelenek mi? *Akademik Hassasiyetler*. 3 (5), 1-17.
- Özyurt, C. (2019). *Sosyolojinin Üç Meselesi; Kimlik, Demokrasi, Sekülerleşme*. Ankara: Adres Yayınları.
- Öztürk, K. (2018). Bize Yabancı Bir Kuşak Mı Geliyor? Değişen Sosyolojiyi Anlamak. Yeni Şafak Gazetesi, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/kemalozturk/bize-yabanci-bir-kusak-mi-geliyor-degisen-sosyolojiyi-anlamak-2047429>. 11 Ekim 2019 Tarihinde Erişim Sağlanmıştır.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, (Çev. B. Tanrıseven), Ankara: Phonix Yayınevi.
- Payne, G. (2004). *Key Concept in Social Research*. Londra. Sage Pulplication.
- Peter, K. (2008). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. (Çev; İ. Çapçioğlu, S. Yavuz) Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Pinkerton, M. K. (2006). U.S. Public Image: A Study of The Perceptions of International Students from Predominantly Muslim Nations. *Unpublished MA Thesis*, The University of Texas.
- Pleterse, J. N. (2016). “Göç Sürecinde İslam: Minaresiz Camiler”. *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. (Ed. A. Öncü ve P. Weyland), (5. Baskı). (Çev: L. Şimşekve N. Uygun). (239-270). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Poyraz, C. (2009). *Olasılıksızlığın Kuramını Anlamak; Türk Gençliği ve Siyasal Partilere Katılım*. İstanbul: Tüses Yayınları.
- Preis, A. B. & Mustea, C. S. (2013). *The Role of Culture in Peace and Reconciliation*. New York: International Peace Institute.
- Pye, L. W. (2015). “Introduction: Political culture and political development”, L. W. Pye ve S. Verba (Ed.) *Political Culture and Political Development*. (pp. 3-26) New Jersey: Princeton University Press.

- Rosado, C. (2006). What Do We Mean By “Managing Diversity”
http://www.edchange.net/multicultural/papers/rosado_managing_diversity.pdf (16 Ocak 2020 tarihinde erişilmiştir).
- Rosenbaum, W. A. (1975). *Political Culture*. London: Nelson Ltd.
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeiros, J. A., Jones, W. S. (2015). *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*. (Çev. A. Yayla). 2. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Rustow, D. A. (2015). “Turkey: The Modernity of Tradition”. L.W. Pye & S. Verba (Ed.), *Political Culture and Political Development*. (pp. 171-198). New Jersey: Princeton University Press.
- Said, E. (1994). *Culture and Imperialism*. Vintage Books. A Division of Random House, Inc. New York.
- Saktanber, A. (2016). “Bir Orta Sınıf Ethos’unun ve Onun Günlük Pratiğinin Oluşumu: Kentsel Türkiye’de İslam’ın Yeniden Canlandırılması”. *Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. (Ed. A. Öncü ve P. Weyland), (5. Baskı). (Çev: L. Şimşek ve N. Uygun). (193-214). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar F. ve Severcan, Y. C. (2010). Children’s Places: Rural Orban Comparisons Using Participatory Photography in the Bodrum Peninsula, Turkey. *Journal of Urban Desing*. 15 (3). 293-324.
- Sarı, Ö ve Önkıl, G. (2015). Dönüşen Kimlikler ve Vatandaşlık Bağlamında Laik Düşünce-Seküler Eylem. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 4 (7), 101-116.
- Sarıbay, A. Y. (1985). Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam. *Toplum ve Bilim*. 29/30, 45-64.
- Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük Kavramı ve Anlamının Çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7 (1), 29-39.
- Scatolini S. A., Van Maele, J. and Bartholomé, M. (2010), “Developing a curriculum for ‘learning to live together’: building peace in the minds of people”, in European Perspectives on Internationalization, available at: www.exedrajournal.com/docs/s-internacionalizacao/10-133-158.pdf, accessed 9 October 2017.

- Semerci, P. U., Erdoğan, E., Önal, E. S. (2017). *Biz’liğin Aynasından Yansıyanlar. Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sencer, M. ve Sencer, Y. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Ankara: TODAİE.
- Senem, G. ve Arıkan, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Çokkültürlülük Bağlamında Toplumsal Farklılıklara Bakışı: Fakülteler, Cinsiyet ve Ebeveyn Eğitimi Değişkeni Bazında Bir Araştırma. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8 (14), 432-447. DOI: 10.26466/opus.393969
- Sezik, M. (2013). Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye’de Muhafazakârlık. II. Türkiye Lisanüstü Çalışmalar Kongresi, *Bildiriler Kitabı-II*. (311-323). 6-8 Mayıs 2013. Bursa.
- Shiraev, E. ve Levy, D. (2010). *Cross-Cultural Psychology: Critical Thinking and Contemporary Applications*. 4th. Edition Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Sidal, S. (2010). Muhafazakâr Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sönmez, S. (2004). Türkiye’de Siyasal Kültürün Siyasal Katılmaya Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir.
- Steger, M. F., Kawabata, Y., Shimai, S., Otake, K. (2008). The Meaningful Life in Japan and the United States: Levels and Correlates of Meaning in Life. *Journal of Research in Personality*. 42 (3), 660-678.
- Süvari, Ç. C. (2005). Etno-Dinsel Bir Grup: Ezidiler. *Çokkültürlülük Konferansı*. 27-28 Kasım 2005. (73-85). Diyarbakır: Dipnot Yayınları.
- Şahin, K. (2010). Türkiye’de Gençliğin Muhafazakâr Eğilimleri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şan, M. K. (2006). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üzerine Bir Deneme. *Milel ve Nihal Dergisi*. 3 (1-2). 69-117.

- Şentuna, A. S. (2011). Okulöncesi Eğitim Alan 48-60 Aylık Çocukların Farklı Kültürleri Tanımlarının, Dünyadaki Farklı Kültürlere Karşı Bakış Açılarında Yaratacağı Farkları İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şişman, Ç. E. (2013). “Üst-Orta Sınıf Genç İstanbullular’ın Gündelik Dilindeki ‘Öteki’ temsilleri; ‘Apaçi’, ‘Kıro’, ‘Amele’, ‘Varoş’, ‘Tiki’, ‘Concon’, ‘Ciks’”. *2000’li Yılların Türkiye’sinde Genç Olmak*. (Ed: D. Lüküslü ve H. Yücel). (72-91). Ankara: Efil Yayınevi.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches. Applied Social Research Methods Series Volume 46*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Taşdemirci, E. (1990). Osmanlı İmparatorluğu’nda Medreselerin Bozulmaları, Medreseleri İslah Etme Teşebbüsleri ve Kapatılmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4, 530-554.
- Tatoğlu, H. (2014). Formation of the First Legal Opposition to Secularism in Turkey: The Journal Büyük Doğu (Great East) in the Period of Transition to Democracy (1945-1950). *Unpublished Master dissertation*. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taylor, G. (2010). *The New Political Sociology: Power, Ideology and Identity in an Age of Complexity*. UK: Palgrave Macmillan.
- Teber, S. (1990). *Politik-Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayınları.
- Tekin, M. (2012). Batı’da Sekülerlik ve Türkiye Müslümanlığının Seküler İçerimleri. *İnsan ve Toplum*. 2 (4), 181-204.
- Tekin, M. (25-27 Mart 2016). Yeni Seküler ve Dinsel Formlar. *Toplumsal Değişim Sempozyumu*. (s. 333-346) İnsan ve Medeniyet Hareketi/ Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Sanat Dergisi* 3(1): 75-87.

- Tirkkonen, H. (2009). Multiculturalism in Canada and the USA: Different Representations in Two Newspapers. *Unpublished Bachelor's thesis*. University of Jyväskylä Department of Languages, Finland.
- Tolan, B. (1993). *Sosyoloji*. Ankara. Adım Yayımcılık.
- Tosun, C. (2008). “Türkiye’de Din Eğitiminin Laikleşmesi ve Din Öğretimi”, (Haz: A.İ. Güngör). *Sekülerleşme ve Dini Canlanma*. (s. 228-237). Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Touraine, A. (2000). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (Çev: O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Triandis, H. C. (1989), The Self and Social Behavior in Differing Cultural Contexts. *Psychological Review*. 96 (3), 506-517.
- Tunalı, S., Gözü, Ö., Özen, G (2016). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi”. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*. 24 (2), 106- 112.
- Turan, İ. (1976). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Turner, B. S. (1991). *Max Weber ve İslam*. (Çev. Y. Aktay ve M. Şahin). Ankara: Vadi Yayınları.
- Turner, B. S. (1994). *Orientalism, Postmodernism and Globalism*. London and New York: Routledge.
- Tükel-Paker, İ. B. (2017). Yeni Muhafazakâr Gençlik Kültürü: (İzmir’deki Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Türköz, E. (2011). Türkiye’de Muhafazakâr Kimliğin İnşası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Uğuz, E. B. (2019). Millî Görüş Gençliğinin Siyasal Sosyalleşme Süreci. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- UNESCO, (2001). Universal Declaration on Cultural Diversity, Adopted by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization at its thirty-first session on 2, November 2001.
- Uzun, T. (2010). Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 28 (28), 253-267.
- Ünal, A. Z. (1997). Dinselliğin Dönüşümü Bağlamında Laiklik ve Sekülerlik: Modern Türkiye Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ünal, S. (2013). Türkiye’de Seküler ve Dini Hayat Tarzlarına Dayalı Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşmaların Gündelik Rutinler ve Etkileşimler Bağlamında Sosyolojik Analizi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Üstündağ, G. (2005). Bazı Parametrik Olmayan İstatiksel Yöntemlerin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Van Dyke, V. (1995). Ethnic Communities In Political Theory, (Ed. W. Kymlicka), *The Rights of Minority Cultures*. (pp. 31-56). New York. Oxford University Press.
- Vatandaş, C., Can, B., Aydın, M., Doğruer, M., Tekin, M., vd. (2016). (SEKAM) Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi, *Türkiye Gençlik Raporu; Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, Özet Rapor. İstanbul.
- Waldron, J. (1995). *Minority Cultures and Cosmopolitan Alternative*, (Ed. W. Kymlicka), *The Rights of Minority Cultures*. (pp. 93-119). New York. Oxford University Press.
- Wasburn, P. C. ve Covert, T. J. A. (2017). *Making Citizens: Political Socialization Research and Beyond*. Switzerland: Springer.
- Watson-Jones, R. E., Busch, J. T. A., Legare, C. H. (2015). Interdisciplinary and Cross-Cultural Perspectives on Explanatory Coexistence. *Topics in Cognitive Science*. 7 (4), 611-623. <https://doi.org/10.1111/tops.12162>.

- White, J. (2013). *Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler*. (Çev: F. Güllüpınar, C. Taştan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wood, P., Landry, C., Bloomfield, J. (2006). *Cultural Diversity in Britain: A Toolkit for Cross-cultural Co-operation*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Yanık, C. (2012). Dünyadaki Çokkültürlülük Tartışmaları Bağlamında Türkiye’de Çokkültürlülük Eleştirel Bir Bakış. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yapıcı, A. (2012). Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12 (2), 1-40.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*. 4. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yazıcı, S., Başol, G., Toprak, G. (2009). Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutumları: Bir Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7 (37), 229-242.
- Yıldız, D., Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenirlilik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 14-28.
- Yıldız, A. (2012). Niyazi Berkeş ve Türkiye’de Çağdaşlaşma’nın Gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*. 46. 2012-2, 1-33.
- Yılmaz, M., Çetin, S., Özcan S., Çimen, Mustafa. (2013). Türkiye Gençlik Profili Araştırması. Memur Sendikaları Konfederasyonu. (Memur-Sen) Ankara. SAD Basım.
- Yim, H. (2002). Cultural Identity and Cultural Policy in South Korea. *The International Journal of Cultural Policy*. 8 (1), 37-48.
- Yüksel, Ö. A. (2019). Türkiyeli Orta Sınıf Seküler Gençlerde Kültürel, Politik, Duygusal Dönüşüm ve Yurt Dışına Göç Fikri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Zenginoğlu, S. (2012). “Sabit ve Değişen Dinamikler Işığında Birlikte Yaşama Kültür’ü ve Türkiye”. *Genç Akademisyenlerin Perspektifinden Birlikte Yaşama*. (Ed. G. Bekir). (69-93). İstanbul: Da Yayıncılık.
- Zhang, X. (2010). Developing Students’ Intercultural Communication Competences İn Western Etiquette Teaching. *English Language Teaching*. 3(4), 224-227.
- Zürcher, E. J. (2003). Türkiye Cumhuriyeti’nde Osmanlı Mirası: Yeni Bir Dönemleştirme Girişimi. *Türkiye Günlüğü*. 74, 185-199.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152389/ankara-tarihce-ve-diger-bilgiler.html> (Erişim tarihi 13 Aralık 2019).

<http://101bilge.com/tatil/avrupa/turkiye/antalya/> (Erişim tarihi 11 Kasım 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/kecioren-belediyesi-arsa-rayic>) 1146.620 (Erişim Tarihi 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/20152/ankara/kecioren/haskoy/kavacik-subayevleri-mahallesi/>) (Erişim Tarihi; 8 Eylöl 2019)

<https://ebelediye.cankaya.bel.tr/rayicdegerler.aspx> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://www.haberturk.com/secim/secim2014/yerel-secim/ilce/cankaya-57> (Erişim Tarihi; 8 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/mamak-belediyesi-arsa-rayic?asama=1> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/2015/ankara/mamak/bogazici/ege-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 18 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/kecioren-belediyesi-arsa-rayic> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/20152/ankara/kecioren/esertepe/sehit-kubilay-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/muratpasa-belediyesi-arsa-rayic-degeri-sorgulama?asama=1> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/20152/antalya/muratpasa/lara/fener-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 3 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/muratpasa-belediyesi-arsa-rayic-degeri-sorgulama?asama=1> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secimsonuclari/20152/antalya/muratpasa/yenigun/yesildere-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 5 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/kepez-belediyesi-arsa-rayic> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/20152/antalya/kepez/yeniemek/emek-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 5 Eylöl 2019)

<https://www.turkiye.gov.tr/muratpasa-belediyesi-arsa-rayic-degeri-sorgulama?asama=1> (Erişim Tarihi; 1 Eylöl 2019)

<https://secimatlasi.com/secim-sonuclari/20152/antalya/muratpasa/lara/kircami-mahallesi/> (Erişim Tarihi; 5 Eylöl 2019)

<https://www.mynet.com/amp/2019-da-dunyada-ve-turkiye-de-neler-oldu-110106276004> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019).

EKLER;

Ek-1: Saha çalışmasına dair istatiksel veriler.

Bir arada yaşama ölçeği (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Seküler görüŖe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.4	3.7	3.7	3.6
Seküler görüŖe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.0	3.8	4.0	4.1	4.2
Seküler görüŖe sahip bireylerle komŖuluk yapabilirim.	4.0	3.9	4.0	4.1	4.1
Seküler görüŖe sahip bireylerle aynı iŖ ortamında çalıŖabilirim.	4.1	3.9	4.0	4.1	4.2
Muhafazakâr görüŖe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.8	3.7	3.8	4.0	4.1
Muhafazakâr görüŖe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.2	4.0	4.2	4.3
Muhafazakâr görüŖe sahip bireylerle komŖuluk yapabilirim.	4.1	4.2	4.0	4.2	4.3
Muhafazakâr görüŖe sahip bireylerle aynı iŖ ortamında çalıŖabilirim.	4.1	4.2	4.0	4.2	4.3
Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.4	3.3	3.4	3.4	3.3
Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	3.8	3.9	3.8	3.9	3.9
Alevi bireylerle komŖuluk yapabilirim.	3.9	4.0	3.8	3.9	3.8
Alevi bireylerle aynı iŖ ortamında çalıŖabilirim.	3.9	4.1	3.9	3.9	3.9
Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.0	3.9	4.0	4.2	4.0
Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	4.1	4.2	4.1	4.3	4.1
Sünni bireylerle komŖuluk yapabilirim.	4.2	4.2	4.1	4.3	4.1
Sünni bireylerle aynı iŖ ortamında çalıŖabilirim.	4.1	4.2	4.1	4.2	4.0
Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.6	1.5	1.7	1.6	1.4
Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	2.1	1.9	2.1	2.1	2.2
Suriyelilerle komŖuluk yapabilirim.	2.1	1.9	2.2	2.0	2.2

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.1	1.9	2.2	2.1	2.1
Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1.6	1.4	1.6	1.6	1.6
Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1.5	1.3	1.5	1.6	1.6
Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	4.4	4.3	4.3	4.5	4.6
Türklerle dostluk kurabilirim.	4.5	4.5	4.4	4.7	4.7
Türklerle komşuluk yapabilirim.	4.5	4.5	4.4	4.7	4.7
Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	4.5	4.5	4.4	4.7	4.7
Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	3.6	3.4	3.6	3.6	3.5
Kürtlerle dostluk kurabilirim.	3.9	4.0	3.9	3.9	3.8
Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	3.9	4.0	3.9	3.9	3.8
Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.9	4.0	3.9	3.9	3.9
Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.7	2.4	2.5	3.1	3.0
Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.	3.3	3.1	3.1	3.6	3.7
Ateistlerle komşuluk yapabilirim.	3.4	3.3	3.2	3.7	3.7
Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.5	3.3	3.3	3.8	3.8
Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.2	2.1	2.2	2.3	2.1
Ermenilerle dostluk kurabilirim.	2.7	2.6	2.7	2.7	2.5
Ermenilerle komşuluk yapabilirim.	2.7	2.8	2.7	2.7	2.6
Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.8	2.8	2.8	2.7	2.7
Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	2.4	2.2	2.3	2.7	2.5

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Rumlarla dostluk kurabilirim.	2.8	2.8	2.8	3.0	2.8
Rumlarla komşuluk yapabilirim.	2.9	3.0	2.9	3.0	2.9
Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.	3.0	3.0	2.9	3.1	3.0
Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1.8	1.6	1.8	2.1	1.9
Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.	2.4	2.2	2.3	2.7	2.7
Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	2.6	2.4	2.4	2.8	2.8
Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	2.6	2.4	2.5	2.9	3.0

Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	14.1	10.0	18.2	20.6	7.7	11.5	16.4
Katılmıyorum	9.6	7.5	11.8	15.5	3.7	10.5	8.9
Kararsızım	22.8	25.5	20.0	22.8	22.7	24.9	20.8
Katılıyorum	34.0	31.8	36.2	30.1	37.9	33.2	34.7
Kesinlikle katılıyorum	19.5	25.2	13.8	11.0	27.9	19.8	19.2

Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	14.1	18.3	12.2	13.8	16.2
Katılmıyorum	9.6	9.8	9.9	8.7	10.3
Kararsızım	22.8	17.0	24.0	23.6	26.5
Katılıyorum	34.0	34.6	37.8	29.2	25.0
Kesinlikle katılıyorum	19.5	20.3	16.1	24.6	22.1

Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	14.1	11	13	20	29	11	8	7	14
Katılmıyorum	9.6	14	2	17	14	10	4	7	9
Kararsızım	22.8	21	9	19	31	42	21	15	24
Katılıyorum	34.0	41	60	26	18	29	34	37	27
Kesinlikle katılıyorum	19.5	13	16	18	8	8	33	34	26

Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	3.8	6.0	6.3	3.5	4.0	5.6
Katılmıyorum	7.0	6.8	7.2	8.0	6.0	7.5	6.6
Kararsızım	15.2	15.5	15.0	21.1	9.5	14.7	15.7
Katılıyorum	45.8	40.0	51.5	44.9	46.6	47.2	44.5
Kesinlikle katılıyorum	27.1	34.0	20.2	19.8	34.4	26.5	27.6

Alevi bireylerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	3.9	5.2	5.1	4.4
Katılmıyorum	7.0	5.2	8.1	6.7	5.9
Kararsızım	15.2	13.7	15.1	16.9	14.7
Katılıyorum	45.8	47.7	48.7	37.4	48.5
Kesinlikle katılıyorum	27.1	29.4	22.9	33.8	26.5

Alevi bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	2	11	1	10	3	1	6	5
Katılmıyorum	7.0	5	6	12	6	19	1	1	6
Kararsızım	15.2	9	5	21	25	28	5	8	21
Katılıyorum	45.8	64	55	49	38	38	49	40	33
Kesinlikle katılıyorum	27.1	20	23	17	21	12	44	45	35

Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	5.2	5.2	5.2	7.5	3.0	3.5	6.8
Katılmıyorum	6.2	7.2	5.2	6.0	6.5	7.0	5.6
Kararsızım	12.2	12.8	11.8	14.5	10.0	11.0	13.3
Katılıyorum	49.6	41.0	58.2	52.1	47.1	51.7	47.8
Kesinlikle katılıyorum	26.6	33.8	19.5	19.8	33.4	26.8	26.5

Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	5.2	2.6	4.9	7.2	7.4
Katılmıyorum	6.2	5.2	6.5	6.2	7.4
Kararsızım	12.2	8.5	13.5	13.3	10.3
Katılıyorum	49.6	52.3	53.6	40.0	48.5
Kesinlikle katılıyorum	26.6	31.4	21.4	33.3	26.5

Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	5.2	2	11	0	8	3	1	5	12
Katılmıyorum	6.2	7	4	3	7	21	1	3	4
Kararsızım	12.2	8	5	13	21	25	3	7	16
Katılıyorum	49.6	63	58	67	45	37	52	42	33
Kesinlikle katılıyorum	26.6	20	22	17	19	14	43	43	35

Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	4.1	4.0	4.2	4.8	3.5	3.2	4.9
Katılmıyorum	5.2	6.8	3.8	5.0	5.5	5.4	5.2
Kararsızım	12.0	13.0	11.0	14.8	9.2	10.5	13.3
Katılıyorum	51.1	42.0	60.2	54.4	47.9	54.4	48.2
Kesinlikle katılıyorum	27.5	34.2	20.8	21.1	33.9	26.5	28.3

Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	4.1	2.0	4.2	5.6	4.4
Katılmıyorum	5.2	4.6	4.7	6.2	7.4
Kararsızım	12.0	9.8	12.0	13.8	11.8
Katılıyorum	51.1	49.7	57.3	41.0	48.5
Kesinlikle katılıyorum	27.5	34.0	21.9	33.3	27.9

Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.1	1	10	0	6	4	1	6	5
Katılmıyorum	5.2	7	3	0	5	20	1	2	4
Kararsızım	12.0	8	5	6	25	23	3	7	19
Katılıyorum	51.1	63	60	76	42	42	51	39	36
Kesinlikle katılıyorum	27.5	21	22	18	22	11	44	46	36

Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	3.4	2.5	4.2	2.0	4.7	3.5	3.3
Katılmıyorum	5.4	5.8	5.0	2.5	8.2	7.0	4.0
Kararsızım	11.0	9.8	12.2	8.0	14.0	11.3	10.8
Katılıyorum	44.9	36.0	53.8	45.6	44.1	40.8	48.5
Kesinlikle katılıyorum	35.4	46.0	24.8	41.9	28.9	37.5	33.5

Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	3.4	5.9	3.6	0.5	4.4
Katılmıyorum	5.4	10.5	3.4	3.6	10.3
Kararsızım	11.0	11.1	10.2	13.3	8.8
Katılıyorum	44.9	35.3	54.2	37.9	33.8
Kesinlikle katılıyorum	35.4	37.3	28.6	44.6	42.6

Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.4	5	8	2	2	8	0	1	1
Katılmıyorum	5.4	2	2	14	2	11	0	4	8
Kararsızım	11.0	13	5	11	20	12	10	9	8
Katılıyorum	44.9	59	66	62	28	35	37	42	30
Kesinlikle katılıyorum	35.4	21	19	11	48	34	53	44	53

Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	1.8	1.5	2.0	0.8	2.7	1.6	1.9
Katılmıyorum	3.9	4.2	3.5	3.3	4.5	2.9	4.7
Kararsızım	9.5	9.8	9.2	6.8	12.2	9.1	9.8
Katılıyorum	47.8	35.5	60.0	46.4	49.1	46.1	49.2
Kesinlikle katılıyorum	37.1	49.0	25.2	42.9	31.4	40.2	34.4

Sünni bireylerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	1.8	1.3	2.3	1.0	1.5
Katılmıyorum	3.9	3.9	2.9	3.1	11.8
Kararsızım	9.5	9.8	10.7	8.7	4.4
Katılıyorum	47.8	46.4	53.9	39.5	39.7
Kesinlikle katılıyorum	37.1	38.6	30.2	47.7	42.6

Sünni bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	1.8	2	6	0	0	4	0	1	1
Katılmıyorum	3.9	2	2	5	5	6	0	3	8
Kararsızım	9.5	7	8	6	16	23	8	4	4
Katılıyorum	47.8	68	64	79	29	34	35	41	32
Kesinlikle katılıyorum	37.1	21	20	10	50	33	57	51	55

Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	2.0	1.5	2.5	1.3	2.7	1.6	2.3
Katılmıyorum	3.5	4.0	3.0	3.0	4.0	2.7	4.2
Kararsızım	7.6	7.8	7.5	5.5	9.7	7.2	8.0
Katılıyorum	49.1	37.2	61.0	47.1	51.1	48.0	50.1
Kesinlikle katılıyorum	37.8	49.5	26.0	43.1	32.4	40.5	35.4

Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	2.0	2.0	2.3	1.5	1.5
Katılmıyorum	3.5	3.3	2.3	3.6	10.3
Kararsızım	7.6	7.2	8.1	7.7	5.9
Katılıyorum	49.1	49.0	56.5	39.0	36.8
Kesinlikle katılıyorum	37.8	38.6	30.7	48.2	45.6

Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	2.0	2	7	0	1	3	0	2	1
Katılmıyorum	3.5	2	2	4	4	6	0	2	8
Kararsızım	7.6	5	7	4	14	18	4	4	5
Katılıyorum	49.1	68	64	82	30	40	37	40	32
Kesinlikle katılıyorum	37.8	23	20	10	51	33	59	52	54

Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	3.5	2.8	4.2	3.8	3.2	1.9	4.9
Katılmıyorum	3.9	4.8	3.0	3.0	4.7	4.6	3.3
Kararsızım	7.4	7.5	7.2	5.0	9.7	5.9	8.7
Katılıyorum	47.5	35.5	59.5	45.6	49.4	47.2	47.8
Kesinlikle katılıyorum	37.8	49.5	26.0	42.6	32.9	40.5	35.4

Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	3.5	3.3	3.4	3.6	4.4
Katılmıyorum	3.9	2.6	4.2	2.6	8.8
Kararsızım	7.4	6.5	7.3	8.2	7.4
Katılıyorum	47.5	49.7	53.6	37.4	36.8
Kesinlikle katılıyorum	37.8	37.9	31.5	48.2	42.6

Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	3.5	3	12	1	1	1	0	2	8
Katılmıyorum	3.9	3	1	5	3	10	0	2	7
Kararsızım	7.4	6	6	3	14	16	4	4	6
Katılıyorum	47.5	65	62	81	30	36	38	39	29
Kesinlikle katılıyorum	37.8	23	19	10	52	37	58	53	50

Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	67.0	72.5	61.5	67.7	66.3	67.6	66.5
Katılmıyorum	15.6	14.0	17.2	17.5	13.7	14.2	16.9
Kararsızım	8.5	9.0	8.0	7.0	10.0	10.5	6.8
Katılıyorum	6.2	2.5	10.0	5.5	7.0	6.2	6.3
Kesinlikle katılıyorum	2.6	2.0	3.2	2.3	3.0	1.6	3.5

Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	67.0	72.5	62.8	68.2	75.0
Katılmıyorum	15.6	12.4	16.1	19.0	10.3
Kararsızım	8.5	5.9	10.7	5.6	10.3
Katılıyorum	6.2	6.5	7.8	3.6	4.4
Kesinlikle katılıyorum	2.6	2.6	2.6	3.6	0.0

Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	67.0	55	71	59	61	78	73	72	67
Katılmıyorum	15.6	15	5	31	18	14	9	16	17
Kararsızım	8.5	10	7	7	8	6	13	7	10
Katılıyorum	6.2	17	11	3	9	1	1	3	5
Kesinlikle katılıyorum	2.6	3	6	0	4	1	4	2	1

Suriyelilerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	45.8	48.5	43.0	48.1	43.4	41.3	49.6
Katılmıyorum	22.1	19.5	24.8	21.8	22.4	24.1	20.4
Kararsızım	15.0	19.2	10.8	13.3	16.7	16.9	13.3
Katılıyorum	13.1	10.0	16.2	12.8	13.5	14.2	12.2
Kesinlikle katılıyorum	4.0	2.8	5.2	4.0	4.0	3.5	4.4

Suriyelilerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	45.8	56.2	44.0	43.6	38.2
Katılmıyorum	22.1	19.0	22.1	26.2	17.6
Kararsızım	15.0	10.5	14.8	15.4	25.0
Katılıyorum	13.1	9.8	14.8	10.3	19.1
Kesinlikle katılıyorum	4.0	4.6	4.2	4.6	0.0

Suriyelilerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	45.8	27	60	41	44	59	48	37	50
Katılmıyorum	22.1	23	10	50	16	22	13	25	18
Kararsızım	15.0	9	7	5	22	15	29	13	20
Katılıyorum	13.1	33	15	4	13	4	6	19	11
Kesinlikle katılıyorum	4.0	8	8	0	5	0	4	6	1

Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	43.9	46.0	41.8	46.1	41.6	38.9	48.2
Katılmıyorum	22.9	21.2	24.5	22.1	23.7	22.3	23.4
Kararsızım	16.0	19.5	12.5	16.3	15.7	18.5	13.8
Katılıyorum	13.8	10.5	17.0	11.8	15.7	17.4	10.5
Kesinlikle katılıyorum	3.5	2.8	4.2	3.8	3.2	2.9	4.0

Suriyelilerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	43.9	52.9	39.8	45.6	41.2
Katılmıyorum	22.9	17.0	25.5	23.6	19.1
Kararsızım	16.0	17.0	14.6	15.9	22.1
Katılıyorum	13.8	9.8	16.4	10.8	16.2
Kesinlikle katılıyorum	3.5	3.3	3.6	4.1	1.5

Suriyelilerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	43.9	25	64	41	37	45	49	41	49
Katılmıyorum	22.9	21	7	52	18	37	12	17	19
Kararsızım	16.0	11	6	4	29	12	28	18	20
Katılıyorum	13.8	36	17	3	12	6	8	17	11
Kesinlikle katılıyorum	3.5	7	6	0	4	0	3	7	1

Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	45.0	46.2	43.8	48.1	41.9	40.5	48.9
Katılmıyorum	21.0	21.5	20.5	18.5	23.4	21.4	20.6
Kararsızım	16.4	18.8	14.0	16.8	16.0	19.8	13.3
Katılıyorum	13.6	10.5	16.8	12.5	14.7	15.0	12.4
Kesinlikle katılıyorum	4.0	3.0	5.0	4.0	4.0	3.2	4.7

Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	45.0	55.6	41.4	45.1	41.2
Katılmıyorum	21.0	13.1	22.7	24.6	19.1
Kararsızım	16.4	17.0	15.4	14.9	25.0
Katılıyorum	13.6	11.1	15.9	10.8	14.7
Kesinlikle katılıyorum	4.0	3.3	4.7	4.6	0.0

Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	45.0	28	64	42	41	51	47	41	46
Katılmıyorum	21.0	15	10	44	13	33	16	20	17
Kararsızım	16.4	15	5	8	28	9	27	14	25
Katılıyorum	13.6	33	15	6	13	7	7	19	9
Kesinlikle katılıyorum	4.0	9	6	0	5	0	3	6	3

Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	66.6	62.5	70.8	66.9	66.3	64.6	68.4
Katılmıyorum	16.8	21.2	12.2	16.0	17.5	16.6	16.9
Kararsızım	10.0	12.8	7.2	9.0	11.0	12.3	8.0
Katılıyorum	4.6	2.0	7.2	5.0	4.2	4.6	4.7
Kesinlikle katılıyorum	2.0	1.5	2.5	3.0	1.0	1.9	2.1

Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	66.6	75.2	66.1	63.1	60.3
Katılmıyorum	16.8	10.5	15.4	21.5	25.0
Kararsızım	10.0	9.8	11.5	8.2	7.4
Katılıyorum	4.6	3.9	4.9	3.6	7.4
Kesinlikle katılıyorum	2.0	0.7	2.1	3.6	0.0

Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	66.6	49	73	93	68	67	61	56	66
Katılmıyorum	16.8	20	9	3	17	23	19	26	17
Kararsızım	10.0	12	6	2	9	9	17	11	14
Katılıyorum	4.6	14	8	2	5	1	1	5	1
Kesinlikle katılıyorum	2.0	5	4	0	1	0	2	2	2

Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	72.2	66.2	78.2	70.9	73.6	67.8	76.1
Katılmıyorum	14.4	20.2	8.5	15.5	13.2	16.1	12.9
Kararsızım	7.2	9.2	5.2	7.5	7.0	9.9	4.9
Katılıyorum	4.1	2.5	5.8	4.3	4.0	4.6	3.7
Kesinlikle katılıyorum	2.0	1.8	2.2	1.8	2.2	1.6	2.3

Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	72.2	82.4	71.9	67.2	66.2
Katılmıyorum	14.4	6.5	14.6	18.5	19.1
Kararsızım	7.2	6.5	7.6	7.7	5.9
Katılıyorum	4.1	3.3	3.9	3.6	8.8
Kesinlikle katılıyorum	2.0	1.3	2.1	3.1	0.0

Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	72.2	64	74	96	79	73	60	68	64
Katılmıyorum	14.4	13	10	0	11	25	18	19	19
Kararsızım	7.2	9	3	1	8	1	19	7	10
Katılıyorum	4.1	10	9	3	1	1	1	4	4
Kesinlikle katılıyorum	2.0	4	4	0	1	0	2	2	3

Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	2.9	3.2	2.5	3.5	2.2	2.7	3.0
Katılmıyorum	1.8	2.2	1.2	1.5	2.0	2.7	0.9
Kararsızım	2.1	1.5	2.8	2.0	2.2	2.9	1.4
Katılıyorum	39.4	23.0	55.8	36.8	41.9	39.9	38.9
Kesinlikle katılıyorum	53.9	70.0	37.8	56.1	51.6	51.7	55.7

Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	2.9	3.3	2.9	3.1	1.5
Katılmıyorum	1.8	2.6	1.0	2.1	2.9
Kararsızım	2.1	4.6	2.1	0.5	1.5
Katılıyorum	39.4	39.2	47.4	28.2	26.5
Kesinlikle katılıyorum	53.9	50.3	46.6	66.2	67.6

Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	2.9	2	3	1	4	3	2	2	6
Katılmıyorum	1.8	1	0	3	1	0	2	3	4
Kararsızım	2.1	1	0	6	4	3	2	1	0
Katılıyorum	39.4	51	67	83	22	44	9	25	14
Kesinlikle katılıyorum	53.9	45	30	7	69	50	85	69	76

Türklerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	0.6	0.5	0.8	0.8	0.5	0.5	0.7
Katılmıyorum	0.6	0.5	0.8	1.0	0.2	0.5	0.7
Kararsızım	1.2	1.8	0.8	1.3	1.2	1.1	1.4
Katılıyorum	39.8	23.0	56.5	36.1	43.4	41.3	38.4
Kesinlikle katılıyorum	57.8	74.2	41.2	60.9	54.6	56.6	58.8

Türklerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	0.6	0.0	1.3	0.0	0.0
Katılmıyorum	0.6	1.3	0.8	0.0	0.0
Kararsızım	1.2	0.0	1.3	2.1	1.5
Katılıyorum	39.8	45.1	46.6	26.7	26.5
Kesinlikle katılıyorum	57.8	53.6	50.0	71.3	72.1

Türklerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	0.6	0	1	0	2	2	0	0	0
Katılmıyorum	0.6	1	0	0	2	1	0	1	0
Kararsızım	1.2	0	0	0	3	3	1	2	1
Katılıyorum	39.8	48	69	91	18	46	7	22	17
Kesinlikle katılıyorum	57.8	51	30	9	75	48	92	75	82

Türklerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	0.5	0.2	0.8	0.8	0.2	0.3	0.7
Katılmıyorum	0.4	0.5	0.2	0.5	0.2	0.5	0.2
Kararsızım	2.0	3.5	0.5	1.0	3.0	2.4	1.6
Katılıyorum	38.5	19.5	57.5	35.6	41.4	38.9	38.2
Kesinlikle katılıyorum	58.6	76.2	41.0	62.2	55.1	57.9	59.3

Türklerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	0.5	0.0	1.0	0.0	0.0
Katılmıyorum	0.4	0.7	0.5	0.0	0.0
Kararsızım	2.0	0.0	3.1	2.1	0.0
Katılıyorum	38.5	43.8	44.0	27.2	27.9
Kesinlikle katılıyorum	58.6	55.6	51.3	70.8	72.1

Türklerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	0.5	0	0	0	3	1	0	0	0
Katılmıyorum	0.4	1	0	0	0	1	0	1	0
Kararsızım	2.0	0	0	0	2	10	1	3	0
Katılıyorum	38.5	49	70	92	19	33	6	21	18
Kesinlikle katılıyorum	58.6	50	30	8	76	55	93	75	82

Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	0.9	0.2	1.5	1.0	0.7	1.3	0.5
Katılmıyorum	0.9	0.5	1.2	1.3	0.5	0.8	0.9
Kararsızım	2.6	4.0	1.2	1.8	3.5	2.4	2.8
Katılıyorum	38.1	20.5	55.8	34.8	41.4	39.1	37.2
Kesinlikle katılıyorum	57.5	74.8	40.2	61.2	53.9	56.3	58.5

Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	0.9	0.0	1.6	0.0	1.5
Katılmıyorum	0.9	2.0	1.0	0.0	0.0
Kararsızım	2.6	2.0	2.9	3.6	0.0
Katılıyorum	38.1	41.2	44.8	26.7	26.5
Kesinlikle katılıyorum	57.5	54.9	49.7	69.7	72.1

Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	0.9	2	2	0	2	1	0	0	0
Katılmıyorum	0.9	1	0	0	4	1	0	1	0
Kararsızım	2.6	1	0	1	3	11	2	3	0
Katılıyorum	38.1	48	69	90	16	37	6	21	18
Kesinlikle katılıyorum	57.5	48	29	9	75	50	92	75	82

Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	8.2	7.2	9.2	8.3	8.2	7.2	9.1
Katılmıyorum	8.6	10.5	6.8	9.0	8.2	10.5	7.0
Kararsızım	24.4	29.0	19.8	27.8	20.9	27.6	21.5
Katılıyorum	34.8	25.0	44.5	31.8	37.7	32.2	37.0
Kesinlikle katılıyorum	24.0	28.2	19.8	23.1	24.9	22.5	25.3

Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	8.2	9.8	7.3	7.7	11.8
Katılmıyorum	8.6	9.2	7.3	9.7	11.8
Kararsızım	24.4	30.1	21.6	26.2	22.1
Katılıyorum	34.8	33.3	41.1	27.2	23.5
Kesinlikle katılıyorum	24.0	17.6	22.7	29.2	30.9

Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	8.2	10	9	0	18	17	2	7	3
Katılmıyorum	8.6	5	4	9	9	11	6	10	15
Kararsızım	24.4	12	7	40	20	33	31	30	22
Katılıyorum	34.8	45	63	51	19	32	25	20	23
Kesinlikle katılıyorum	24.0	28	17	0	34	7	36	33	37

Kürtlerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	3.5	6.2	5.3	4.5	3.8	5.9
Katılmıyorum	4.5	5.5	3.5	3.0	6.0	6.2	3.0
Kararsızım	13.1	16.8	9.5	15.5	10.7	16.1	10.5
Katılıyorum	49.2	39.2	59.2	48.6	49.9	48.0	50.4
Kesinlikle katılıyorum	28.2	35.0	21.5	27.6	28.9	26.0	30.2

Kürtlerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	3.9	5.5	3.6	7.4
Katılmıyorum	4.5	5.2	4.9	3.1	4.4
Kararsızım	13.1	5.2	11.5	21.0	17.6
Katılıyorum	49.2	61.4	50.0	41.0	41.2
Kesinlikle katılıyorum	28.2	24.2	28.1	31.3	29.4

Kürtlerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.9	4	9	0	12	9	2	2	1
Katılmıyorum	4.5	2	3	1	8	13	1	4	4
Kararsızım	13.1	6	4	16	12	14	18	18	17
Katılıyorum	49.2	64	64	83	26	43	42	34	38
Kesinlikle katılıyorum	28.2	24	20	0	42	21	37	42	40

Kürtlerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	5.5	5.0	6.0	4.8	6.2	4.8	6.1
Katılmıyorum	4.0	4.5	3.5	3.0	5.0	5.1	3.0
Kararsızım	11.4	16.2	6.5	13.0	9.7	12.6	10.3
Katılıyorum	50.1	38.2	62.0	50.4	49.9	50.7	49.6
Kesinlikle katılıyorum	29.0	36.0	22.0	28.8	29.2	26.8	30.9

Kürtlerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	5.5	3.9	5.2	6.2	8.8
Katılmıyorum	4.0	3.3	3.9	3.6	7.4
Kararsızım	11.4	7.2	10.9	15.4	11.8
Katılıyorum	50.1	57.5	53.4	42.1	38.2
Kesinlikle katılıyorum	29.0	28.1	26.6	32.8	33.8

Kürtlerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	5.5	6	9	0	9	13	3	3	1
Katılmıyorum	4.0	2	3	0	9	6	1	5	6
Kararsızım	11.4	2	3	7	14	20	18	14	13
Katılıyorum	50.1	64	66	93	25	44	40	35	34
Kesinlikle katılıyorum	29.0	26	19	0	43	17	38	43	46

Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	4.5	3.2	5.8	4.8	4.2	3.8	5.2
Katılmıyorum	5.0	6.2	3.8	2.5	7.5	7.2	3.0
Kararsızım	10.6	16.5	4.8	12.3	9.0	10.5	10.8
Katılıyorum	50.9	38.8	63.0	50.9	50.9	51.2	50.6
Kesinlikle katılıyorum	29.0	35.2	22.8	29.6	28.4	27.3	30.4

Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	4.5	4.6	3.9	5.6	4.4
Katılmıyorum	5.0	3.3	5.7	3.6	8.8
Kararsızım	10.6	4.6	9.1	16.4	16.2
Katılıyorum	50.9	58.8	54.4	42.1	38.2
Kesinlikle katılıyorum	29.0	28.8	26.8	32.3	32.4

Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	4.5	4	9	0	10	8	1	4	0
Katılmıyorum	5.0	3	3	2	7	14	0	5	6
Kararsızım	10.6	3	3	2	11	13	20	16	17
Katılıyorum	50.9	64	65	96	27	48	41	34	32
Kesinlikle katılıyorum	29.0	26	20	0	45	17	38	41	45

Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	31.5	27.0	36.0	48.6	14.5	29.0	33.7
Katılmıyorum	17.6	15.2	20.0	23.3	12.0	19.3	16.2
Kararsızım	18.1	23.8	12.5	14.3	21.9	20.4	16.2
Katılıyorum	18.8	18.8	18.8	8.3	29.2	21.2	16.6
Kesinlikle katılıyorum	14.0	15.2	12.8	5.5	22.4	10.2	17.3

Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	31.5	39.9	35.9	20.0	20.6
Katılmıyorum	17.6	17.6	18.0	16.4	19.1
Kararsızım	18.1	18.3	16.9	20.0	19.1
Katılıyorum	18.8	12.4	19.0	22.6	20.6
Kesinlikle katılıyorum	14.0	11.8	10.2	21.0	20.6

Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	31.5	24	32	43	45	54	12	17	25
Katılmıyorum	17.6	28	7	32	13	10	14	12	25
Kararsızım	18.1	12	5	20	13	16	42	17	20
Katılıyorum	18.8	23	37	5	10	20	14	24	17
Kesinlikle katılıyorum	14.0	13	19	0	19	0	18	30	13

Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	18.0	14.0	22.0	29.8	6.2	13.7	21.8
Katılmıyorum	12.9	10.0	15.8	19.0	6.7	13.4	12.4
Kararsızım	14.4	17.5	11.2	16.5	12.2	15.5	13.3
Katılıyorum	34.2	33.5	35.0	24.3	44.1	39.4	29.7
Kesinlikle katılıyorum	20.5	25.0	16.0	10.3	30.7	18.0	22.7

Ateist bireylerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	18.0	24.8	20.1	11.8	8.8
Katılmıyorum	12.9	11.8	15.4	9.7	10.3
Kararsızım	14.4	11.8	15.6	15.4	10.3
Katılıyorum	34.2	33.3	32.8	34.9	42.6
Kesinlikle katılıyorum	20.5	18.3	16.1	28.2	27.9

Ateist bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	18.0	7	30	17	34	33	9	4	10
Katılmıyorum	12.9	8	5	44	6	11	8	3	18
Kararsızım	14.4	12	6	16	11	29	24	5	12
Katılıyorum	34.2	54	35	23	28	25	35	38	36
Kesinlikle katılıyorum	20.5	19	24	0	21	2	24	50	24

Ateistlerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	15.9	13.2	18.5	26.3	5.5	11.8	19.4
Katılmıyorum	10.9	10.0	11.8	17.3	4.5	9.9	11.7
Kararsızım	14.2	14.8	13.8	17.3	11.2	15.0	13.6
Katılıyorum	37.2	34.8	39.8	28.6	45.9	43.2	32.1
Kesinlikle katılıyorum	21.8	27.2	16.2	10.5	32.9	20.1	23.2

Ateistlerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	15.9	19.6	19.0	9.2	8.8
Katılmıyorum	10.9	10.5	12.0	9.2	10.3
Kararsızım	14.2	12.4	15.6	14.9	8.8
Katılıyorum	37.2	38.6	36.5	35.4	44.1
Kesinlikle katılıyorum	21.8	19.0	16.9	31.3	27.9

Ateistlerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bağcıevler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	15.9	7	29	15	23	32	7	4	10
Katılmıyorum	10.9	8	5	29	5	14	9	2	15
Kararsızım	14.2	8	6	26	15	20	24	5	10
Katılıyorum	37.2	57	36	30	36	26	35	38	40
Kesinlikle katılıyorum	21.8	20	24	0	21	8	25	51	25

Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	15.6	12.2	19.0	25.8	5.5	12.1	18.7
Katılmıyorum	7.8	8.5	7.0	10.8	4.7	6.7	8.7
Kararsızım	13.5	14.5	12.5	16.8	10.2	14.2	12.9
Katılıyorum	41.2	37.5	45.0	35.1	47.4	47.2	36.1
Kesinlikle katılıyorum	21.9	27.2	16.5	11.5	32.2	19.8	23.7

Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	15.6	20.3	18.2	8.2	11.8
Katılmıyorum	7.8	8.5	9.4	5.6	2.9
Kararsızım	13.5	10.5	14.8	15.4	7.4
Katılıyorum	41.2	41.2	40.4	40.0	50.0
Kesinlikle katılıyorum	21.9	19.6	17.2	30.8	27.9

Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	15.6	8	30	16	22	30	6	5	8
Katılmıyorum	7.8	7	5	12	4	15	8	3	8
Kararsızım	13.5	8	4	25	13	22	22	3	11
Katılıyorum	41.2	57	37	47	39	28	38	38	46
Kesinlikle katılıyorum	21.9	20	24	0	22	5	26	51	27

Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	43.2	40.8	45.8	57.6	28.9	40.8	45.4
Katılmıyorum	19.2	19.5	19.0	17.3	21.2	20.1	18.5
Kararsızım	18.5	23.2	13.8	14.8	22.2	20.4	16.9
Katılıyorum	12.6	11.0	14.2	7.8	17.5	13.4	11.9
Kesinlikle katılıyorum	6.4	5.5	7.2	2.5	10.2	5.4	7.3

Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	43.2	49.0	43.5	36.9	47.1
Katılmıyorum	19.2	19.0	19.5	20.0	16.2
Kararsızım	18.5	15.0	18.2	21.5	19.1
Katılıyorum	12.6	9.2	13.0	14.4	13.2
Kesinlikle katılıyorum	6.4	7.8	5.7	7.2	4.4

Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	43.2	31	44	64	44	57	30	34	42
Katılmıyorum	19.2	25	9	32	10	22	19	16	21
Kararsızım	18.5	15	11	2	27	13	32	28	20
Katılıyorum	12.6	23	20	2	12	6	12	15	11
Kesinlikle katılıyorum	6.4	6	16	0	7	2	7	7	6

Ermenilerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	27.4	25.2	29.5	40.1	14.7	21.7	32.3
Katılmıyorum	20.6	20.8	20.5	21.1	20.2	20.9	20.4
Kararsızım	21.0	27.0	15.0	19.3	22.7	22.5	19.7
Katılıyorum	21.5	18.5	24.5	14.5	28.4	25.2	18.3
Kesinlikle katılıyorum	9.5	8.5	10.5	5.0	14.0	9.7	9.4

Ermenilerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	27.4	30.7	23.7	28.2	38.2
Katılmıyorum	20.6	17.6	23.4	19.0	16.2
Kararsızım	21.0	20.3	21.9	22.1	14.7
Katılıyorum	21.5	21.6	22.9	19.5	19.1
Kesinlikle katılıyorum	9.5	9.8	8.1	11.3	11.8

Ermenilerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	27.4	20	33	34	31	15	29	18	39
Katılmıyorum	20.6	23	6	47	6	32	11	23	17
Kararsızım	21.0	11	12	12	25	29	39	22	18
Katılıyorum	21.5	34	29	7	28	22	12	20	20
Kesinlikle katılıyorum	9.5	12	20	0	10	2	9	17	6

Ermenilerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	26.9	26.8	27.0	39.3	14.5	22.3	30.9
Katılmıyorum	18.0	18.2	17.8	18.3	17.7	16.9	19.0
Kararsızım	21.6	26.5	16.8	19.8	23.4	22.0	21.3
Katılıyorum	23.6	19.5	27.8	17.3	29.9	28.4	19.4
Kesinlikle katılıyorum	9.9	9.0	10.8	5.3	14.5	10.5	9.4

Ermenilerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	26.9	26.8	25.0	27.7	35.3
Katılmıyorum	18.0	16.3	19.5	16.9	16.2
Kararsızım	21.6	20.9	21.9	23.6	16.2
Katılıyorum	23.6	26.8	24.2	21.0	20.6
Kesinlikle katılıyorum	9.9	9.2	9.4	10.8	11.8

Ermenilerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bağcıevler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	26.9	20	33	31	24	20	30	21	36
Katılmıyorum	18.0	17	5	42	7	26	10	19	18
Kararsızım	21.6	12	10	18	27	26	41	20	19
Katılıyorum	23.6	39	31	9	32	26	12	20	20
Kesinlikle katılıyorum	9.9	12	21	0	10	2	7	20	7

Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (İl)

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	25.5	24.8	26.2	36.8	14.2	21.4	29.0
Katılmıyorum	15.6	18.2	13.0	16.0	15.2	14.2	16.9
Kararsızım	23.2	28.2	18.2	21.1	25.4	23.1	23.4
Katılıyorum	25.6	19.5	31.8	19.8	31.4	30.0	21.8
Kesinlikle katılıyorum	10.0	9.2	10.8	6.3	13.7	11.3	8.9

Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	25.5	24.8	23.2	28.7	30.9
Katılmıyorum	15.6	18.3	16.1	13.3	13.2
Kararsızım	23.2	17.0	24.0	27.2	22.1
Katılıyorum	25.6	30.1	27.1	20.0	23.5
Kesinlikle katılıyorum	10.0	9.8	9.6	10.8	10.3

Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	25.5	19	33	31	22	16	29	21	33
Katılmıyorum	15.6	17	4	25	6	28	14	16	15
Kararsızım	23.2	13	9	24	27	30	39	21	23
Katılıyorum	25.6	39	33	20	35	24	11	22	21
Kesinlikle katılıyorum	10.0	12	21	0	10	2	7	20	8

Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	38.0	34.0	42.0	51.9	24.2	34.9	40.7
Katılmıyorum	18.4	17.8	19.0	16.5	20.2	19.3	17.6
Kararsızım	18.1	21.5	14.8	15.8	20.4	16.4	19.7
Katılıyorum	18.4	20.5	16.2	11.8	24.9	22.3	15.0
Kesinlikle katılıyorum	7.1	6.2	8.0	4.0	10.2	7.2	7.0

Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	38.0	45.1	40.4	28.2	36.8
Katılmıyorum	18.4	19.0	20.3	15.4	14.7
Kararsızım	18.1	14.4	17.2	22.6	19.1
Katılıyorum	18.4	15.7	16.9	22.1	22.1
Kesinlikle katılıyorum	7.1	5.9	5.2	11.8	7.4

Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	38.0	26	43	67	32	56	16	25	39
Katılmıyorum	18.4	26	5	30	15	28	18	15	10
Kararsızım	18.1	20	8	1	30	7	28	26	25
Katılıyorum	18.4	19	28	2	16	7	31	27	17
Kesinlikle katılıyorum	7.1	9	16	0	7	2	7	7	9

Rumlarla dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	24.2	21.8	26.8	36.6	12.0	17.2	30.4
Katılmıyorum	17.9	14.5	21.2	18.3	17.5	19.3	16.6
Kararsızım	19.0	24.8	13.2	17.8	20.2	18.5	19.4
Katılıyorum	27.4	26.5	28.2	21.6	33.2	32.7	22.7
Kesinlikle katılıyorum	11.5	12.5	10.5	5.8	17.2	12.3	10.8

Rumlarla dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	24.2	26.1	24.0	21.5	29.4
Katılmıyorum	17.9	16.3	21.1	14.9	11.8
Kararsızım	19.0	19.0	19.3	19.0	17.6
Katılıyorum	27.4	28.8	25.8	29.2	27.9
Kesinlikle katılıyorum	11.5	9.8	9.9	15.4	13.2

Rumlarla dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	24.2	13	32	39	23	22	15	18	32
Katılmıyorum	17.9	22	7	45	11	29	10	10	9
Kararsızım	19.0	13	7	9	24	25	30	24	20
Katılıyorum	27.4	40	33	7	33	19	33	29	25
Kesinlikle katılıyorum	11.5	12	21	0	9	5	12	19	14

Rumlarla komşuluk yapabilirim. (İl)

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	22.8	21.5	24.0	33.3	12.2	15.8	28.8
Katılmıyorum	16.2	13.5	19.0	17.0	15.5	17.2	15.5
Kararsızım	19.4	24.0	14.8	19.0	19.7	18.0	20.6
Katılıyorum	30.1	28.5	31.8	25.1	35.2	36.2	24.8
Kesinlikle katılıyorum	11.5	12.5	10.5	5.5	17.5	12.9	10.3

Rumlarla komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	22.8	21.6	22.9	21.5	27.9
Katılmıyorum	16.2	15.7	18.0	15.4	10.3
Kararsızım	19.4	19.0	20.6	17.4	19.1
Katılıyorum	30.1	33.3	28.1	31.3	30.9
Kesinlikle katılıyorum	11.5	10.5	10.4	14.4	11.8

Rumlarla komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bağcıevler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	22.8	12	33	34	17	20	16	18	32
Katılmıyorum	16.2	19	4	44	9	29	8	9	8
Kararsızım	19.4	12	8	14	25	24	31	21	20
Katılıyorum	30.1	44	34	8	41	22	34	32	26
Kesinlikle katılıyorum	11.5	13	21	0	8	5	11	20	14

Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	22.1	20.5	23.8	32.3	12.0	17.7	26.0
Katılmıyorum	14.5	13.8	15.2	14.8	14.2	13.1	15.7
Kararsızım	20.8	24.8	16.8	20.8	20.7	19.8	21.5
Katılıyorum	30.1	27.2	33.0	25.3	34.9	35.9	25.1
Kesinlikle katılıyorum	12.5	13.8	11.2	6.8	18.2	13.4	11.7

Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	22.1	22.2	22.7	20.5	23.5
Katılmıyorum	14.5	14.4	14.6	15.4	11.8
Kararsızım	20.8	17.0	23.2	18.5	22.1
Katılıyorum	30.1	36.6	28.1	28.7	30.9
Kesinlikle katılıyorum	12.5	9.8	11.5	16.9	11.8

Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şhit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	22.1	13	34	32	16	22	16	19	25
Katılmıyorum	14.5	19	4	30	8	27	7	8	13
Kararsızım	20.8	11	8	22	26	24	30	23	22
Katılıyorum	30.1	43	33	16	40	22	34	28	25
Kesinlikle katılıyorum	12.5	14	21	0	10	5	13	22	15

Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	63.0	56.0	70.0	70.9	55.1	60.6	65.1
Katılmıyorum	13.1	15.5	10.8	14.0	12.2	13.4	12.9
Kararsızım	8.9	11.0	6.8	8.3	9.5	10.2	7.7
Katılıyorum	9.2	10.8	7.8	4.8	13.7	9.1	9.4
Kesinlikle katılıyorum	5.8	6.8	4.8	2.0	9.5	6.7	4.9

Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.
(Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	63.0	73.2	64.8	53.8	55.9
Katılmıyorum	13.1	10.5	12.2	14.9	19.1
Kararsızım	8.9	3.9	8.6	11.8	13.2
Katılıyorum	9.2	5.2	10.4	11.3	5.9
Kesinlikle katılıyorum	5.8	7.2	3.9	8.2	5.9

Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.
(Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	63.0	59	70	96	55	65	57	43	59
Katılmıyorum	13.1	21	8	1	13	9	19	16	18
Kararsızım	8.9	6	5	2	14	8	14	10	12
Katılıyorum	9.2	10	9	1	11	18	8	11	6
Kesinlikle katılıyorum	5.8	4	8	0	7	0	2	20	5

Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	43.0	33.2	52.8	54.9	31.2	39.9	45.7
Katılmıyorum	13.6	17.8	9.5	15.8	11.5	12.6	14.5
Kararsızım	11.5	15.0	8.0	12.5	10.5	10.7	12.2
Katılıyorum	19.6	20.8	18.5	9.5	29.7	22.3	17.3
Kesinlikle katılıyorum	12.2	13.2	11.2	7.3	17.2	14.5	10.3

Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	43.0	54.2	48.2	28.2	30.9
Katılmıyorum	13.6	8.5	12.2	19.0	17.6
Kararsızım	11.5	8.5	8.9	16.4	19.1
Katılıyorum	19.6	16.3	19.8	22.6	17.6
Kesinlikle katılıyorum	12.2	12.4	10.9	13.8	14.7

Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	43.0	23	53	99	36	50	34	15	34
Katılmıyorum	13.6	22	4	0	12	16	20	16	19
Kararsızım	11.5	9	4	1	18	12	24	9	15
Katılıyorum	19.6	35	18	0	21	22	19	23	19
Kesinlikle katılıyorum	12.2	11	21	0	13	0	3	37	13

Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	41.4	33.2	49.5	51.9	30.9	37.5	44.7
Katılmıyorum	10.8	14.5	7.0	11.8	9.7	10.7	10.8
Kararsızım	12.0	15.2	8.8	15.3	8.7	11.8	12.2
Katılıyorum	22.6	22.8	22.5	13.3	31.9	24.7	20.8
Kesinlikle katılıyorum	13.2	14.2	12.2	7.8	18.7	15.3	11.5

Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	41.4	49.7	46.6	28.7	29.4
Katılmıyorum	10.8	7.2	9.6	13.8	16.2
Kararsızım	12.0	7.2	10.4	17.4	16.2
Katılıyorum	22.6	22.2	21.1	26.2	22.1
Kesinlikle katılıyorum	13.2	13.7	12.2	13.8	16.2

Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şehit Kubilay	Bağcıevler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	41.4	19	51	99	29	51	33	13	36
Katılmıyorum	10.8	20	2	0	6	12	21	12	13
Kararsızım	12.0	10	6	0	19	11	22	11	17
Katılıyorum	22.6	38	20	1	31	26	18	25	22
Kesinlikle katılıyorum	13.2	13	21	0	15	0	6	39	12

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (İl)

	Genel	Ankara	Antalya	Muhafazakâr	Seküler	Kadın	Erkek
Kesinlikle katılmıyorum	40.2	31.2	49.2	49.9	30.7	36.5	43.6
Katılmıyorum	8.5	11.8	5.2	9.8	7.2	7.2	9.6
Kararsızım	14.4	19.0	9.8	18.5	10.2	13.9	14.8
Katılıyorum	22.4	21.8	23.0	13.5	31.2	25.5	19.7
Kesinlikle katılıyorum	14.5	16.2	12.8	8.3	20.7	16.9	12.4

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Gelir)

	Genel	2500 TL' den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL' den fazla
Kesinlikle katılmıyorum	40.2	51.0	44.5	27.7	27.9
Katılmıyorum	8.5	5.2	8.1	11.3	10.3
Kararsızım	14.4	7.2	13.5	20.5	17.6
Katılıyorum	22.4	22.2	20.6	25.1	25.0
Kesinlikle katılıyorum	14.5	14.4	13.3	15.4	19.1

Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim. (Mahalle)

	Genel	Fener	Kırcami	Yeşildere	Yeni Emek	Ege	Şhit Kubilay	Bahçelievler	Subayevleri
Kesinlikle katılmıyorum	40.2	21	51	99	26	49	31	12	33
Katılmıyorum	8.5	14	1	0	6	6	20	13	8
Kararsızım	14.4	12	6	0	21	21	23	10	22
Katılıyorum	22.4	39	20	1	32	23	17	25	22
Kesinlikle katılıyorum	14.5	14	22	0	15	1	9	40	15

Ek-2 Bir Arada Yaşam Ölçeği

Araştırmada Kullanılan Bir Arada Yaşam Ölçeği

‘TÜRKİYE’DEKİ MUHAFAZAKÂR VE SEKÜLER GENÇLERİN FARKLI KÜLTÜRLERLE BİR ARADA YAŞAMA BAKIŞI’ adlı doktora tez araştırmasının saha çalışmalarına dair yapılması planlanan nicel ve nitel soru ölçekleri aşağıdadır.

S.01. Cinsiyetiniz? 1. Kadın 2. Erkek 3. Belirtmek istemiyorum

S.02. Yaşınız nedir?

S.03. En son hangi okuldan mezun oldunuz?

1. İlkokul ve altı	4. Ön lisans	7. Doktora
2. Ortaokul	5. Lisans	
3. Lise	6. Yüksek Lisans	

S.04. Ailenizin veya sizin aylık ortalama gelirinizi belirtir misiniz?

1. 2500 TL’den az	3. 5001-10000 TL	5. 15001-25000 TL
2. 2500-5000 TL	4. 10001-15000 TL	6. 25001+

S.05. Kendinizi siyasal ideolojiler açısından hangi ideolojide veya hangi ideolojiye yakın olarak görüyorsunuz?

1. Muhafazakâr	4. Seküler/Laik	5.
2. Seküler		Diğer.....
3. Muhafazakâr-Dindar		

S.06. Muhafazakâr veya seküler ideolojiye sahip/yakın olmanızda aşağıdaki faktörlerden hangisi etkili olmuştur? Belirtiniz.

1. Aile

2. Okul-eğitim

3. Arkadaşlar ve çevre

4. Kitle iletişim araçları

5. Siyasal partiler ve sivil kuruluşlar

6. Makale, kitap vb. unsurlar

7. İnternet, sosyal medya vb.

8. Diğer

.....

.....

S.07. Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı belirtir misiniz?

İfade	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1-Seküler görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
2-Seküler görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
3-Seküler görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
4-Seküler görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
5-Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
6- Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
7-Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
8-Muhafazakâr görüşe sahip bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
9-Alevi bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
10- Alevi bireylerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
11-Alevi bireylerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
12-Alevi bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
13- Sünni bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
14- Sünni bireylerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
15- Sünni bireylerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
16- Sünni bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
17- Suriyelilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
18 -Suriyelilerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
19-Suriyelilerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
20-Suriyelilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
21-Suriyelilerin ülkemizde bulunmasından memnunum.	1	2	3	4	5
22-Suriyelilerin ülkemizde vatandaşlık hakkı almasını kabul ediyorum.	1	2	3	4	5
23-Türklerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
24-Türklerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
25- Türklerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5

26-Türklerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5
27-Kürtlerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.	1	2	3	4	5
28-Kürtlerle dostluk kurabilirim.	1	2	3	4	5
29- Kürtlerle komşuluk yapabilirim.	1	2	3	4	5
30-Kürtlerle aynı iş ortamında çalışabilirim.	1	2	3	4	5

S.07. Aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı belirtir misiniz? (Devam)

İfade		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
31-Ateist bireylerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.		1	2	3	4	5
32-Ateist bireylerle dostluk kurabilirim.		1	2	3	4	5
33- Ateistlerle komşuluk yapabilirim.		1	2	3	4	5
34- Ateist bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.		1	2	3	4	5
35-Ermenilerle evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.		1	2	3	4	5
36-Ermenilerle dostluk kurabilirim.		1	2	3	4	5
37- Ermenilerle komşuluk yapabilirim.		1	2	3	4	5
38-Ermenilerle aynı iş ortamında çalışabilirim.		1	2	3	4	5
39-Rumlarla evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.		1	2	3	4	5
40-Rumlarla dostluk kurabilirim.		1	2	3	4	5
41- Rumlarla komşuluk yapabilirim.		1	2	3	4	5
42- Rumlarla aynı iş ortamında çalışabilirim.		1	2	3	4	5

43- Bireyin cinsel yönelimleri beni ilgilendirmmez, evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.		1	2	3	4	5
44- Farklı cinsel yönelimi olan bireylerle dostluk kurabilirim.		1	2	3	4	5
45- Farklı cinsel yönelime sahip bireylerle komşuluk yapabilirim.		1	2	3	4	5
46-Cinsel yönelimi farklı olan bireylerle aynı iş ortamında çalışabilirim.		1	2	3	4	5

Ek-3: Nitel Görüşme Formu

Görüşülen kişi : Telefon:.....

MAHALLE:

Nitel Görüşme Soruları

Tez Bilgilendirme Formu:

Tezin Adı; **‘TÜRKİYE’DEKİ MUHAFAZAKÂR VE SEKÜLER GENÇLERİN FARKLI KÜLTÜRLERLE BİR ARADA YAŞAMAYA BAKIŞI’**

Danışman; Doç. Dr. İdil Tuncer Kılavuz

Araştırmacı-Öğrenci: İkrâm Bağcı

Üniversite: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Etik Kurulundan Geçiş Tarihi:

‘Türkiye’deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı’ adlı doktora tez çalışmam için nitel anlamda yapmak istediğim görüşmeler doğrultusunda hazırlamış olduğum aşağıdaki soruları cevaplamanızı rica ediyor ve izniniz doğrultusunda verdiğiniz cevapları kayıt altına almak istiyorum. Yapacağımız görüşmelerde vereceğiniz cevap ve göstereceğiniz destek için teşekkür ederim.

Nitel görüşme soruları;

1-Kendinizi aşağıdaki siyasal ideolojilerden hangisine ait veya yakın görüyorsunuz?

Muhafazakâr () Seküler () Muhafazakâr-Dindar () Seküler-Laik () Diğer (Belirtiniz)

2- Muhafazakâr, seküler veya diğer ideolojilere sahip olmanızdaki temel faktörler aşağıdakilerden hangisidir? Açıklayınız.

Aile ()

Okul-Eğitim ()

Arkadaşlar ve Çevre ()

Kitle İletişim Araçları ()

Siyasal Parti ve kuruluşlar ()

İnternet-Sosyal Medya ()

Makale ve dergi vb. ()

Diğer ()

.....

.....

3-Doğdunuz ve içinde bulunduğunuz aile ve sosyal ortamda edindiğiniz siyasal ideolojiden hiç uzaklaştığınız bir zaman dilimi oldu mu? Yoksa bu yaşıncza kadar aileniz ve sosyal çevrenizle siyasal ideoloji anlamında hep aynı çizgide mi yer aldınız? Sizce siyasal açıdan aileden ve yaşadığınız sosyal çevreden farklı düşünmek veya düşünmemek seçeneklerinden hangisi doğrudur?

4- Benimsediğiniz siyasal ideoloji doğrultusunda (Muhafazakâr, seküler vb. diğerleri) günlük yaşamınızda ne gibi adımlar, etkinlikler veya çalışmalar yapıyorsunuz? Açıklar mısınız? Örneğin izlediğiniz kanallar, katıldığınız sohbet ortamları veya oturmak istediğiniz mahalle/semr gibi vb. unsurları göz önünde bulunduruyor musunuz?

5-Çokkültürlülük kavramı sizce ne anlama geliyor? (Genel anlam itibariyle çok farklı etnik, inanç ve düşüncedeki insanların toplum içinde bulunması ve uyumlu yaşaması olarak ifade edilebilir.) Çokkültürlülük ideolojisi bağlamında Türkiye sizce çokkültürlü bir ülke mi? İleride daha çokkültürlü bir ülke olabilir mi? İster misiniz?

6-Eğer size göre Türkiye çokkültürlü bir ülke ise bu çokkültürlü toplumda birlikte daha iyi bir yaşam adına neler yapılmalıdır?

7-Size göre cinsel özgürlük nedir? Nasıl olmalıdır? İçinde yaşadığımız ülke toplumunu bu açıdan değerlendirir misiniz?

8- Muhafazakâr ve seküler bireylerin bir arada yaşama olasılığı nedir? Açıklayınız?

9- Sizce muhafazakâr ve seküler ideolojiye sahip insanlar kendi içinde bir bütün müdür? Örneğin muhafazakârları kendi içinde dindar, İslamcı, sekülerleri de kendi içinde ultra laik, Kemalist vb. gruplara ayırmak mümkün müdür? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

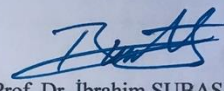
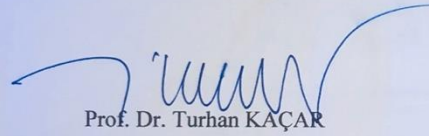
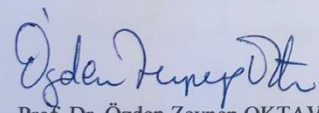
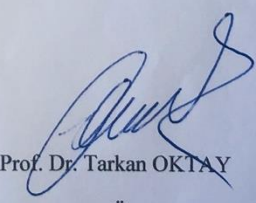
Ek-4- Etik Onay Formu

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
T.C. **İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ**
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

ETİK ONAY BELGESİ

Üniversitemiz Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora öğrencilerinden İkrâm BAĞCI'nın, anket ve tutum belirleme içermek üzere, yürüttüğü **"Türkiye'de Muhafazakar ve Seküler Gençliğin Farklı Kültürlerle Birarada Yaşamaya Bakışı"** adlı tez çalışması bağlamında sunduğu ilgili belgeler incelenmiş, ve projenin içeriğinde etik olarak bir sorun olmadığına, ön koşulsuz olarak, ~~ayrılığı~~ / oyçokluğu ile karar verilmiştir.

04.12.2019

 Prof. Dr. M. Lutfullah KARAMAN Başkan	 Prof. Dr. İbrahim SUBAŞI Üye
 Prof. Dr. Turhan KAÇAR Üye	(Kabilmadı) Prof. Dr. Ali TAN Üye
 Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV Üye	 Prof. Dr. Tarkan OKTAY Üye
(Kabilmadı) Prof. Dr. Ahmet AKIN Üye	

Ek-5: Öz Geçmiş

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı- Soyadı: İkrâm Bağcı

Doğum Yeri ve Tarihi: Kahramanmaraş/Elbistan- 12.06.1983

Eğitim Durumu:

Lisans: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yüksek Lisans: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yabancı Dil: İngilizce

İş Deneyimi;

2007-2012: Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü-Öğretmen

2012-2019: Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı-Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü

2019-... : Akdeniz Üniversitesi -Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu- Öğretim Görevlisi

İletişim:

E- posta adresi: bagcikram@gmail.com

Tarih: